P. P. Morais

HERINNERING

AAN

HET LEVEN EN DE WERKZAAMHEDEN

VAN

DEN WEL-EERW. ZEER GEL. HEER

GOTH. WILH. ANT. VAN DER LINGEN,

IN LEVEN,

HERDER EN LEERAAR DER NEDERD. GEREF. GEMEENTE AAN DE PAARL.

DOOR

EENE LIDMATE DIER GEMEENTE.

DE PAARL,
SEPTEMBER, 1873.

SMUTS EN HOFMEIJR, DRUKKERS, 6, HOUTSTRAAT, KAAPSTAD.

1874.

De gedachtenis des regtvaardigen zal tot zegening zijn.—Spreuken x *vs.* 7.

Aan de Gemeente in de Paarl.

Aan u, veel geliefde Christenen die het erkennen dat de arbeid van 's Heeren knecht u ten rijken zegen is geweest, en die daarom verlangend naar dit Werk bleeft uitzien, zij het met heilbede en verschuldigde hoogachting opgedragen.

Velen uwer is bekend, wat aanleiding heeft gegeven tot het schrijven dezer bladen. De ontboezeming van uw smartgevoel in den tijd van ons gemeenschappelijk lijden, toen de onvergetelijke slag, zoo plotseling, zoo onverwacht ons aller hart moest treffen; uwe vreugde over een enkelen regel, een enkel blaadje door hem nagelaten, door u als een kleinood bewaard, deed mij, als in overijling, de belofte doen van hetgeen ik later voor eene stoute onderneming leerde achten. De tijd immers eener moeder, vooral der moeder van een groot gezin, is haar eigen niet, behoort haar zelve niet toe; velen maken er, en te regt, aanspraak op. Meermalen als ik mij afzonderde om aan uw verlangen te mogen voldoen, folterde mij de gedachte dat ik mij welligt te veel onttrok aan datgene wat mij in de eerste plaats was aangewezen en toevertrouwd: de opvoeding van een jeugdig tiental. Moeijelijkheden van verschillenden aard, ongesteldheid der kleinen enz., zijn dan ook de oorzaken geweest van oponthoud in het werk, en heb-

ben mij uw geduld wel zeer lang op de proef doen stellen. Meermalen werd mij de pen uit de vingeren geslagen zonder dat ik bij magte was haar eerder dan na verloop van twee, drie, zelfs eens zes maanden, weder op te nemen.

Mijn doel was, gelijk reeds is te kennen gegeven, door deze "Herinnering" eene gedachtenis te stichten van vroegere zalige ondervindingen, en van de overvloedige genadebetooning Gods aan deze gemeente. Indien daardoor in een stil oogenblik van eenzame afzondering, vreugd en blijdschap in den Heer veroorzaakt, en Zijn nooit genoeg te prijzen Naam verheerlijkt worde, zullen mijne zwakke pogingen overvloediglijk beloond zijn.

DE SCHRIJFSTER.

De Paarl, Sept., 1873.

INHOUD.

DRUKFOUTEN.

[Wegens den afstand der schrijfster van den drukker zijn eenige fouten in het boek geslopen. De meest zinstorende worden hier aangewezen.]

Bladz.	Regel.	Staat.	Lees.
11	1	ter	te
14	16	Heusden,	Heusde,
,,	19	Rouman	Bouman
40	17	koken,	kolken,
42	20	aanprijpen	aangrijpen
46	33	die	dat
73	20	zelf	zelfs
80	34	kalte	kalmte
89	17	voorkomen	voortkomen
,,	29	Europa'as	Europa's
,,	30	Afrika'as	Afrika's
94	2	vorige	de vorige
97	23	*eene*	*een*
,,	,,	*eene*	*een*
,,	24	*dooden*	*doode*
98	28	dezelfde	zelfde
99	2	handelen.	handelen ?
111	16	keiserlijke	keizerlijke
130	3	Respondio	Respondeo
,,	29	duivelderij	duivelarij
139	16	tyranie	tyrannie
143	6	laatdunkenheid	laatdunkendheid
155	9	*Gothlieb*	*Gottlieb*
159	26	verstandbaar	verstaanbaar
172	29	zoude	zonde
190	20	toenemender	toenemenden
204	22	op	om
219	25	vlieten	vlieden
225	2	gelegd	belegd

EERSTE HOOFDSTUK.

KINDERLIJKE LEEFTIJD.

Wanneer de wonderbare Godsregering—menigmaal zoo duidelijk zigtbaar in groote gebeurtenissen, als omwentelingen in Kerk en Staat, of ook in vreesaanjagende natuurverschijnselen—ons den Eeuwige voorstelt in Zijne Majesteit en Heerlijkheid, dan worden wij onwillekeurig tot verbazing en bewondering gedrongen. En zetten wij deze beschouwing voort, dan verliezen wij ons zelven bij de gedachte aan de Almagt en Wijsheid van Hem, wiens bestuur zoo wel de grootste beweging van ieder zonnestelsel, als de schijnbaar kleine voorvallen op onzen aardbol bepaalt. En van uit de diepte onzer nietigheid roepen wij: "Wat "is, o God! de mensch, dat Gij zijner gedenkt, of des menschen "zoon, dat Gij hem bezoekt?" En hier is het dat de Eeuwige den sterveling ontmoet, en tot hem spreekt: "vrees niet, gij "wormpje Jakobs; ook uw weg is niet voor Mijn oog verborgen, "die Mij vreezen, zal Ik eeren, en die zijnen weg wel aanstelt, "zal Ik Mijn heil doen zien." De ziel neemt deze getuigenis aan en is veilig.

Nu staan wij op het gebied, waar genade en waarheid elkander ontmoeten, en zien in de wonderbare handelingen Gods met Zijn volk, nog meer dan te voren, de openbaring Zijner verhevene eigenschappen. Hoe groot is hier Gods werk, en welk eene verscheidenheid treffen wij aan! niet twee der geroepenen hebben denzelfden weg, en terwijl sommigen ons het beeld vertoonen dier vaste sterren, welke van den avond tot den morgen lichten, gelijken anderen wel aan die vlugge hemelbolletjes, welke eenigen tijd aan het uitspansel prijken, maar spoedig, op prachtstatige wijze door het luchtruim gevlogen, zich aan het oog des aanschouwers onttrekken; velen ook zijn slechts nu en dan

zigtbaar. Doch hoe onderling van elkander onderscheiden, aller bestemming is toch één, en dit vinden wij uitgedrukt in deze woorden: "Gij zijt het licht der wereld," geroepen om den lof van Gods deugden en volmaaktheden te verkondigen.

Dat nu deze bestemming somtijds zeer vroeg in het leven van dezen en genen geloovige, zoo niet in hunne levensontwikkeling, dan toch in de omstandigheden welke hunne geboorte omringen, aangeduid wordt, zal wel niemand, die met de Heilige Schrift bekend is, betwijfelen. Letten wij slechts op de geschiedenis van Samuel, die, onder belofte van toewijding aan God, van Hem afgebeden, en door het geloof op het gebed verkregen zijnde, als met het zegel der verkiezing op het voorhoofd ter wereld kwam. Ook wijst ons het Evangelie op een zeer merkwaardig voorbeeld, als het ons de opkomst der Morgenster, die den "Opgang uit den Hooge" aankondigde, vertoont. En mogt men ook niet in lateren tijd, ook niet in deze laatste jaren van 's Aardrijks duur, nu en dan het oog slaan op eenen aldus in het geloof verkregen Zoon, als op eenen toekomstigen steunpilaar der kerk, eenen wachter in Gods Huis, in en door wien Hij al den rijkdom Zijner genade, de grootheid Zijner heerlijkheid, wilde openbaren?

Welligt geeft ook ons verhaal hierop een bevestigend antwoord. —Laat ons daarom, als ook omdat de omstandigheden, waarin men geboren en opgevoed wordt, grootelijks medewerken tot vorming van het karakter dat zich in het volgend leven openbaart, terugblikken op de plaats waar de wieg toebereid werd, om eenen zoon te ontvangen, die als man een waarschuwend teeken voor zijnen tijd zoude zijn. Volgen wij zoo veel mogelijk zijne schreden als Godsgezant, die bestemd was zijnen loop in eenen duisteren dag te volbrengen.

In het begin dezer eeuw woonde in de Kaapstad een man, Gottlieb Wilhelm Bruckner genaamd, van Duitschland alhier overgekomen, en toen ter tijd Chirurgijn-Majoor aan het Hospitaal.—Welke zegeningen hem en zijne echtgenoote ook mogten ten deel gevallen zijn, het zaligspreken van den 127sten Psalm werd evenwel aan hen niet verwezenlijkt. Om eenige vergoeding hiervoor te vinden, hadden zij eene dochter van Jufvr. Bruckners zuster, namelijk Agatha Catharina van der Scheijft, als

kind aangenomen, en haar laten onderwijzen in al wat in dien tijd tot de opvoeding eens kinds in hunnen stand vereischt werd. Opgeruimd en vrolijk van aard, had deze zich, in de ijdelheid haars gemoeds, voor het volgend leven zeker eene loopbaan gekozen overeenkomstig de begeerte en neiging haars harten; maar de Heer in Wiens hand zoo wel onze weg als ons leven is, had anders over haar besloten. Gedurig werd zij vervolgd door eene stem, die haar toeriep: "Waarom houwt gij u gebroken "bakken uit, die geen water houden kunnen?" En ondanks hare ijdele begeerten en vooruitzigten, werd zij in 1803 de vrouw eens Zendelings. De Eerw. Aart Antony van der Lingen, die eenige jaren vroeger door het Londensch Zendeling-genootschap hierheen was gezonden, werd op haar, als de medgezel van zijn toekomstig moeijelijk leven, gewezen. Zijn heilige wandel, zijne gesprekken met en gebeden voor haar, waren de middelen, welke de Heer wilde zegenen. Zij begon vrede te zoeken in het bloed des Kruises; dit deed zij te meer, toen haar echtgenoot, eenige maanden na hun huwelijk naar Afrikas binnenlanden geroepen zijnde, haar alleen liet in groote bekommering aangaande de toekomst. Hierin deelden de heer en jufvr. Bruckner, die hen beiden als eigen kinderen beminden. Gedurig ging de stem des gebeds op, voor haar en het kind dat weldra aan hare zorg zou toevertrouwd worden. Haar echtgenoot kon slechts zelden iets van haar vernemen; doch hij was een man des geloofs, en gewoon zijne zaken in Gods hand te stellen. Van tijd tot tijd ging hij in het veld, om zijne vurige begeerte naar eenen zoon door bidden en vasten den Heer bekend te maken. En op den 29sten Mei, 1804, sprak eene blijde gebeurtenis: "Uw gebed is verhoord, u is geschied naar uw geloof."

Hoe groot de vreugde ten huize van den heer Bruckner was, kan men ligt begrijpen; eenige regelen uit eenen brief zijner vrouw zijn genoegzaam om hun gevoel te doen blijken. "Na toewen-"schen van gezondheid, zoo doe ik u weten, dat uwe vrouw ons "Dingsdag eenen frisschen zoon heeft gebragt tot groote blijdschap "van ons allen. Gij kunt denken hoe wij gesteld waren, toen "wij het lieve kind aanschouwden. Het was alles vrolijk wat om "en omtrent ons was, het woord des Heeren werd ook zeer aan

"ons bevestigd: 'des avonds vernacht het geween, doch des "'morgens is er gejuich.' Lieve kind, God is goed, en dat "mogen wij ondervinden. Schrijf mij hoe gij in den laatsten "tijd gesteld waart, of gij ook iets aan uw hart hebt gevoeld. "Ik heb veel aan u gedacht."

Op den achtsten dag (den 5den Junij) werd het kind Gode door den doop toegewijd. De bijzondere omstandigheden, waaronder dit geschiedde, en de heerlijke openbaring des Heeren aan de moeder bij deze gelegenheid, beschrijft zij in eenen brief aan haren echtgenoot op treffende wijze. Zij begint met deze woorden: "Stof tot dankzegging omringt u en mij, waarmede ons de "hooge God beweldadigd heeft;" en, na hem met haren toestand gedurende de laatste drie weken bekend gemaakt te hebben, hare zielsbenaauwdheid, twijfeling, en vrees dat zijn gebed om een mannelijk zaad niet zou verhoord worden, vervolgt zij, sprekende van den dag waarop zij moeder werd: "Ik zag niets dan blijd"schap om mij heen, van allen, bekenden, vreemden, en slaven, "maar meest van oom en tante, doch ik was tusschen beide, ik "was stom, kon niet bidden of danken; ik kon mijne tranen niet "bedwingen om de blijdschap die ik zag, en nog had ik geene "vreugde of troost voor mijne ziel ontvangen, dit deed mij om "alles treuren. Doch op den derden dag kwam mijn liefste om "zijnen hof te bezien, vooreerst leidde hij mij terug tot al onze "voorregten, hoe hij ons door alles geholpen had, bragt mij te "binnen onze gesprekken, uwe leeringen en vermaningen, hoe "gij gevast en gebeden hadt voor mij en mijn kind; mij kwam "toen eerst voor, de dierbaarheid van ons zoontje, toen mogt ik "hem beschouwen als een zoon der belofte, als Gods kind, en "dat hij er het zegel van op zijn voorhoofd zoude ontvangen.— "En nu zijn oom en tante naar Gods huis, die beiden dragen hem "in dit uur op als vader, moeder, en getuigen. En hier op mijn "bed draag ik als moeder hem in het geloof op aan den "drieëenigen God, aan zijn vaders Vader, en zijn Vader en "Verlosser, en zie hem in vast vertrouwen in Zijn bloed gewas"schen en gereinigd, en geef hem over om voor Hem te lijden "en te strijden."

Onder het schrijven der laatste woorden werd zij zeer ontroerd

en geraakte in groote bekommering. Den brief ter zijde leggende, peinsde zij over haren toestand. Met vast vertrouwen had zij betuigd, dat haar kind in Christus bloed gereinigd was, en toch had zij geene vrijheid, den Heer *haren* Zaligmaker te noemen. Innig begeerde zij in dit gewigtig oogenblik, hem niet alleen aan den God zijns vaders, maar ook aan *haren* God op te dragen; doch daartoe had zij geene vrijmoedigheid. Zij zocht den Heer, of zij Hem ook tasten en vinden mogt. Haar gemoed smachtte naar die innige genietingen der gemeenschapsoefening met den Heer, voor welke zij toch geloofde dat hare ziel vatbaarheden had; maar tot nog toe te vergeefsch. Terwijl zij aldus gestemd, treurig neder zat, naderde de Eeuwige hare sponde, en de heerlijkheid des Heeren ging haar voorbij, en op dit gezigt nam zij in den geest haren eerstgeborene, en wierp hem voor den Heer, uitroepende: "Daar is hij, Heer! de uwe voor tijd en "eeuwigheid, om met hem te doen naar Uw welbehagen." Nu werd haar de liefelijkheid des eeuwiggezegenden Zaligmakers in al hare grootheid en heerlijkheid openbaar, en in vol genot daarvan vervolgt zij daags daarna (den brief weder opnemende) haar verhaal; en beschrijft verder hetgeen zij heeft ondervonden, met eene frischheid en kracht, waartoe alleen de genietingen van zoo groot eene weldaad als zij had ontvangen, in staat konden stellen.

"Ik vervat het [zegt zij] om u maar het voornaamste mede te "deelen, want mijn ligchaam is zeer zwak, dat ik gisteren een "hartelijken wensch had om op te zitten, opdat ik ons zoontje "mogt opdragen aan uw' God en mijn' God, doch ik durfde niet, "omdat ik niet verzekerd was dat ik zeggen mogt: "mijn God" ".........maar nu moet ik u melden, dat Hij het in dezen nacht "geworden is in Jezus zijnen Zoon, en dat Jezus mijn Verlosser "is, en mijn voorspraak bij Zijnen Hemelschen Vader, dat Hij "alles voor mij betaald heeft tot den laatsten guarantie penning "toe. Het is voor mij een tijd der minne, dat Jezus zich over "mij ontfermde en mij eenen oceaan van heerlijkheid schonk. "Nooit heb ik den weg van vrije genade kunnen verstaan, maar "nu kan ik dien in vollen nadruk verstaan, en er is bij mij geen "zwijgen; des nachts als ik niemand heb, spreek ik alleen; om "de groote weldaad aan mij bewezen kan ik niet zwijgen. Ik

" wil uit mij zelve om God de eer te geven. Nu zijn mijne
" pligten geheel anders geworden, te voren uit angst en vrees,
" nu uit liefde tot mijnen Verlosser. Ik hoop en vertrouw dat
" wij beide met een aantal heidenen tot Jezus bekeerd hier nog
" eens onze kniën zullen buigen voor dit groote werk. Amen.
" Amen."

Bij den doop werd het kind " Gottlieb Wilhelm Antony" genaamd, naar den heer Bruckner en zijn vader.

De zegeningen waarmede de Heer den dag zijner toewijding aan Hem bekroonde, bleven vele dagen werken als een krachtig middel ter opwekking en versterking des geloofs, niet alleen bij degene, die ze had ondervonden, maar ook in de harten van sommigen, die getuigen waren van het heerlijke werk Gods. In eenen brief der moeder, een paar maanden later aan haren echtgenoot gerigt, vinden wij hieromtrent het volgende: " O, waart gij nu " hier om te zien welk eene vreugde in ons huis heerscht, eene " vreugde, die steeds tot God opklimt. Het is of met het kind de " Geest des Heeren in huis gekomen is, om oom en tante op te " wekken tot danken en verheerlijken."

Toen hij eenige maanden oud was, kwam zijn vader, om hem en zijne moeder naar zijn arbeidsveld af te halen; daar de reis daarheen spoedig plaats had, kon—het kind nog te jong zijnde om de moeder te missen—aan de begeerte en het dringend verzoek van den heer en jufvr. Bruckner, om het voorwerp hunner vreugde bij zich te mogen hebben, niet voldaan worden. Als zuigeling moest hij reeds met zijne ouders de gevaren deelen hunner reizen ter uitbreiding van Christus Kerk, onder wilde volken, die toen naauwelijks bij name in deze volkplanting bekend waren.—Doch toen hij de moederlijke zorg eenigzins ontberen kon, deden zijne ouders afstand van hem, en bragten hem ten huize van den heer Bruckner, alwaar hij tot bijkans zijn negende jaar al de zorg en belangstellende oplettendheid genoot, waarop zijne ouders na zulk eene opoffering billijkerwijs rekenen mogten. En ofschoon jufvr. Bruckner hem slechts tot bijna zijn vierde jaar tot verzorgster gelaten werd, kon men toch in zijn volgend leven duidelijk bespeuren welke gewoonten zij in het

jeugdige gemoed gevormd had.—Haar echtgenoot bleef hem langer bestieren, daar deze tot zijn negende jaar in het leven gespaard werd. Aan hem schrijven wij de eerste vorming zijns karakters toe, als het natuurlijke gevolg van dagelijkschen omgang met iemand, die te gelijk kinderlijk gevreesd en teederlijk bemind werd. Want daar zijn pleegzoon van jongs af aan zeer oplettend was, en gewoon om al wat er om hem plaats vond naauwkeurig gade te slaan, konden de daar door verkregen indrukken op het jong gemoed eenen duurzamen invloed oefenen.

Hij bezat eenen teederen ligt bewogen gemoedsaard, welke zich in de dagen zijner vroege jeugd reeds meermalen naar buiten openbaarde. Zijne innige liefde voor zijn "papa" (den heer Bruckner) bleek menigmaal op treffende wijze, b.v., op zekeren avond had de oude heer hem op den schoot genomen, en zijn medelijden opgewekt door hem te verhalen dat hij al zijne tanden had verloren; daags daarna trachtte het kind in allen ernst (door behulp eener speld) zich van een zijner tandjes te ontdoen, om daarmede in de behoefte van zijnen lieven papa te voorzien.

In 1809 (toen hij vijf jaar oud was) had de hevige aardbeving in de Kaapstad en omstreken plaats; opmerkelijk is het, met welk eene oplettendheid hij al wat toen om hem heen geschiedde, gade sloeg. In laten leeftijd sprak hij nog (op het een en ander dat toen gebeurde, terugziende) over de lafhartigheid des goddeloozen, die zich, zoodra er gevaar is, zoo digt mogelijk op den vrome aandringt, terwijl hij onder gewone omstandigheden den zoodanige miskent, bespot, en veracht: zoo had de gesteldheid der ongodvruchtigen reeds toen zijne kinderlijke opmerkzaamheid getroffen. Kort voor deze gebeurtenis was zijn vader door Lord Caledon tot kapellaan van het "Cape Corps" (corps van inboorlingen), dat toen aan den Wijnberg gelegerd was, aangesteld. Ook het gedrag van dit goddelooze volk bij deze vreesaanjagende gebeurtenis kon zijne aandacht niet ontgaan.

Omtrent dezen tijd werd hij voor het eerst naar school gezonden, doch toonde niet veel lust tot leeren; daartoe was hij nog te speelziek. Een zijner geliefkoosde vermaken was den "prediker" te spelen. Van eenen preekstoel, gewoonlijk door twee op elkander voor hem geplaatste stoven verbeeld, sprak hij zijne toehoorders

aan, vollen ernst en oplettendheid verwachtende; werd dit niet verleend, dan was er groote reden tot klagte over de ongodsdienstigheid zijner speelmakkers, die de gemeente uitmaakten.

Toen hij negen jaren oud was, werd het "Cape Corps" naar de gevaarlijke grenzen van Kafferland gekommandeerd. Daar nu de heer Bruckner kort te voren gestorven was, mogt hij zijne ouders vergezellen, toen zij andermaal de moeijelijke reize naar het binnenland ondernamen. Daar genoot hij onderwijs in de Wiskunde en andere vakken, bij meester Wehdemann, een Botanist, aan wien hij de verdere vorming van zijn karakter toeschrijft. Nu en dan vergezelde hij dezen op zijne togten ter opsporing en verzameling van Afrikaansche planten, en ook vogelen, enz. Welligt gaf zijn verkeer met hem aanleiding tot de buitengewone zucht voor groote ondernemingen, welke zich in zijn later leven gedurig openbaarde. Eenigen tijd voor hunne kennismaking had Wehdemann het ongeluk gehad, terwijl hij meende op een' bok te schieten, een' Hottentot te treffen en te dooden, en de indruk dezer droevige gebeurtenis had later bij hem vlagen van diepe zwaarmoedigheid en duistere droefgeestigheid ten gevolge. Wij begrijpen het, en stellen vast, dat de opmerking en beschouwing hiervan grooten invloed op de gesteldheid van zijnen vatbaren leerling heeft uitgeoefend, dat het aan de eene zijde eene zekere geneigdheid tot somberheid, als wij in latere tijden bij hem waarnamen, deed ontstaan, maar dat het aan de andere zijde en in het algemeen, dien ernst des levens bevorderd heeft welke den bedachtzamen Christen in vreugde noch droefheid verlaat, en beide tot wijsheid matigt. Dat er groote sympathie tusschen hen heeft bestaan, is ons zeer bemerkbaar. Nog in laten leeftijd bewaarde hij het aandenken aan den vriend zijner jeugd. Eens door een zijner kinderen gevraagd zijnde een stuk in een Album te schrijven, nam hij het boek, plaatste er een keurig teekenstuk van meester Wehdemann in, en gaf het met lofspraak op het genie zijns meesters terug.

Zijn vader had zich in dien tijd geheel aan het zendingwerk gewijd. Hij was gewoon zich meermalen in het veld te begeven, ten einde eenen dag met vasten en bidden, afgezonderd van het gewoel der wereld, door te brengen, om alzoo in verborgen om-

gang met den Heer, van Hem die kracht te verkrijgen, welke hij zoo zeer behoefde. In zijn gezin was hij dikwerf zoo in zichzelven gekeerd, zoo verdiept in zijne overdenkingen, dat hij hetgeen om hem heen gebeurde niet opmerkte. Door groote ingenomenheid met de heerlijke roeping waarmede hij was verwaardigd, achtte hij de gevaren, moeijelijkheden, en ontberingen, die zoo zeer aan het leven eens zendelings verbonden zijn, gering. Ook schikte zijne vrouw zich, tot eer des Heeren, met gelatenheid, ja zelfs met blijschap, naar de haar zoo vreemde omstandigheden waarin zij zich thans bevond, en poogde zelfs, waar zich de gelegenheid daartoe aanbood, Gods volk in hunne behoefte te gemoet te komen en aldus hunnen last te verligten, waarom zij beiden ook door eenen broeder in de bediening "een vader en moeder der zendelingen op de grenzen" genoemd werden.

Hunne begeerte omtrent hunnen zoon was één; beiden hadden hem tot Evangeliedienaar bestemd. Hierin meenden zij den wil des Heeren te doen; immers de Heer had goedkeurend geantwoord, toen zijn vader (reeds voor hij het eerste levenslicht aanschouwde) en zijne moeder (op den dag zijner toewijding) Hem hun kind tot eenen dienaar overgaven. Om hunnen wensch vervuld te zien, stelden zij alle middelen binnen hun bereik in het werk, en de vorderingen, welke hij maakte, bemoedigden hen steeds meer en meer. Ook hier bleek wederom zijne ingenomenheid met de voor hem bestemde werkzaamheid, daar hij, tot de hutten der heidenen gaande, zich als den leeraar hunner jonge kinderen voordeed, en de vermaning dat zij zich zouden bekeeren, gedurig herhaalde. Op het werk zijns vaders, en de wijze waarop deze zijne hoogwaardige roeping volbragt, gaf hij acht met eene naauwlettendheid, welke men bij weinig kinderen van zijnen leeftijd mogt verwachten aan te treffen.

Toen hij den ouderdom van twaalf jaren bereikt had begonnen zijne ouders de noodzakelijkheid te gevoelen om hem ten dienste zijner studie in eene andere omgeving te brengen. Doch hoe kon dit geschieden? Mogt zijn vader het nuttig arbeidsveld verlaten in 't belang van zijnen zoon? Daartoe had hij geene vrijheid. Zou zijne moeder het wagen zijne verdere leiding geheel op zich te nemen? Zij deinsde bij de gedachte zelfs hieraan terug. Haar echtgenoot zou zij (voor wie weet hoe lang?) moeten ver-

laten; eenige maanden met haren zoon op de diepe wateren, die wel hun graf konden worden, moeten doorbrengen! En werden zij veilig overgebragt, zou dan nog hare zorg in den vreemde den jongeling genoegzaam zijn? Hij was wakker en levendig van aard, en waagde wel eens meer dan zijne krachten toelieten. Nog onlangs had zij daarvan zulk eene bittere ondervinding gehad, toen hij met eenen Hottentot in het veld wandelende, zich (schoon hij niet zwemmen kon) in de Gazoggorivier had gewaagd en slechts als door bijzonder geluk door zijnen medgezel gered was, die hem voor dood de ouderlijke woning indroeg.

Intusschen, er moest besloten worden; alleen met hem te vertrekken, gaf bezwaar, en hem veel langer hier te houden, verspreidde duisternis over zijne toekomstige loopbaan. Eindelijk werd de moeijelijkheid, ontstaan door de noodzakelijkheid om hier tusschen twee duistere wegen den regten te kiezen. overwonnen. Zijne moeder had eens eene dierbare belofte ontvangen: "Uw kind staat in mijne handen, Ik zal met u zijn en met uw kind;" hierop vertrouwende, gaf zij zich andermaal der bescherming Gods over, en besloot de reis te ondernemen. De Heer had hare geloofsworsteling aanschouwd, haar besluit goedgekeurd, en ten bewijze daarvan kwam Hij haar genadelijk te gemoet, en ontsloeg juist nu Zijnen knecht van het werk waartoe Hij hem had geroepen. Het regement, waarvan hij veldprediker was, werd bedankt, en hun leeraar kreeg ontslag. Nu mogten de ouders met verruiming des harten elkander vergezellen, toen zij hunnen zoon naar het Vaderland bragten om daar tot de Evangeliedienst te worden voorbereid. Vooraf begaven zij zich naar de Kaapstad, om het een en ander voor de reis in orde te brengen.

Hier werd andermaal hun kind door buitengewone hulp uit doodsgevaar gered. Met een knaap van zijnen ouderdom op een bovenvertrek spelende, waagden zij het beurtelings om uit een venster dat op een plat uitzigt had, op het plat, en weer terug in het venster te springen; toen Van der Lingen nu weer van het plat den sprong deed, schoof de andere knaap oogenblikkelijk het venster digt, waardoor eerstgenoemde tegen het raam aankwam, en achterover naar beneden sloeg, alwaar hij door eenen jongen

ambachtsman, die juist ter regter tijd aan den ingang zijns winkels werd beschikt, in zijnen val gegrepen en gered werd.

In het begin van 1818 vertrokken zijne ouders met hem naar Europa. Het schip *De Zeeuw* bragt hen veilig in Zeeland, en kort daarna begroetten zij te Harmelen,* in zijne woning, des zendelings ouden vader, die zeer verblijd was, nog voor zijnen dood zijne kinderen te ontmoeten; wel had ook hij reden, toen hij, in hoogen ouderdom, na 18 jaren zijnen zoon wederzag, met den Aartsvader te zeggen: "Ik had niet gemeend uw aangezigt "weder te zien, maar zie, God heeft mij ook uw zaad doen zien."

* Een dorp, twee uren gaans van de stad Utrecht.

TWEEDE HOOFDSTUK.

JONGELINGSJAREN EN VOORBEREIDING TOT DE PREDIKDIENST.

Niet lang na de aankomst in Nederland werd Utrecht gekozen als woonplaats, en de beroemde Latijnsche school aldaar, bekend onder den naam van de Hieronymus-school, als de kweekplaats voor den leergragen knaap, die nu meer bepaaldelijk zijne begeerte tot de studie aan den dag legde. Al spoedig trok hij hier de aandacht door bijzondere vlugheid van geest, voortreffelijken aanleg, en een bij uitstek goed geheugen; zijne vorderingen, vooral in de geschiedenis en klassieke talen, waren buitengewoon, en verwierven hem bij de jaarlijksche examina eervolle onderscheiding. Hierdoor aangemoedigd, streefde hij ijverig voort, de wetenschap kreeg voor hem steeds grootere aantrekkelijkheid, en hare beoefening werd hem bij toeneming genot. Aan het eene noodige scheen hij tot nog toe geene behoefte te gevoelen; ongestoord ging hij tot aan het einde des derden jaars voort, toen eene droevige gebeurtenis in het gezin hem de groote levensvraag opdrong. In het begin van 1821 bemerkte men, dat eene borstkwaal, welke zijnen vader reeds in Afrika had aangetast, door de koude Europesche luchtsgesteldheid meer en meer bevorderd, en nu tot een absces in de longen was overgegaan,—spoedig een einde aan zijn leven maken zou. Nog had deze de vurige begeerte zijner ziel niet verkregen, doch het geloofsoog was op God gerigt; van Hem toch verwachtte hij de vervulling zijner wenschen.

Kort voor zijn henengaan kwam eens zijn zoon tot hem, om (gelijk hij meermalen deed) hem te raadplegen over moeijelijkheden, die hem op de wetenschappelijke loopbaan ontmoetten; ditmaal echter antwoordde zijn vader: "Mijn kind! lang hebt " gij de gelegenheid en het voorregt gehad mijne hulp te ge-

"nieten; vroeger hebt gij dit niet genoeg op prijs gesteld; nu "gij zulks doet, word ik van u weggenomen; mijn tijd snelt "heen, ik kan voor u niets meer doen." Ontroerd verliet de jongeling het ziekvertrek; toen hij zich verwijderd had, vroeg zijne moeder haren echtgenoot: "Wat dunkt u van hem, zal "hij te regt gebragt, bekeerd worden?" Afgemat door het vroegere spreken, antwoordde hij hierop ontwijkend; doch een weinig daarna, zijne krachten verzamelende, rigtte hij zich op en sprak: "De Heer heeft mij gegeven, in het geloof zulks van "Hem te begeeren; hij moet bekeerd, hij zal bekeerd worden." En zijne handen te zamen vouwende, bad hij nu: "O Heer! "behoud ook degenen, die Gij mij in hem schenken zult—strek "Uwe zegeningen uit over zijn zaad—laat geen klaauw achter-"blijven." Van toen af werd deze bede door hem meermalen herhaald.—Aan het einde des strijds werd het den vijand toegestaan zijne vurige pijlen op hem af te schieten; duisternis werd over hem toegelaten, de benaauwdheid zijns harten strekte zich wijd uit, en angsten der helle troffen hem; zijne zielesmarten stegen ten laatste zoo hoog, dat hij niettegenstaande zijne groote zwakheid, het bed uitvloog, en door het venster naar beneden wilde springen. Eindelijk viel hij door oververmoeidheid in slaap, en wederom werd 's Heeren woord op lieflijke wijze vervuld: "Hij geeft het zijnen beminden als in den slaap." Toen hij ontwaakte, waren alle nevelen weggevaagd; en opgevoerd tot de aanschouwing der toekomstige heerlijkheid die hem wachtte, riep hij uit: "Gouden muren, gouden muren!" Hierop gaf iemand de vrees te kennen dat hij in bewusteloosheid sprak, doch hij antwoordde: "Ik maal niet, ik aanschouw kroonen! troonen! "heerlijkheden; onuitsprekelijk!" In vol genot dier vreugde bleef hij nog eenige dagen voortleven, en op den 14den Julij, 1821 ging hij de eeuwige rust in. Hij ontsliep te Harmelen, in zijns vaders huis, op dezelfde plaats waar hij 47 jaren geleden het eerste levenslicht aanschouwde.

Dat de dood zijns vaders diepe indrukken te weeg bragt op het gemoed des jeugdigen kweekelings, lijdt wel geen twijfel; de groote waarheid—"de regtvaardige wordt naauwlijks, hij wordt "echter zeker zalig"—hier zoo duidelijk voor de oogen geschil-

derd, was bijzonder geschikt om voor eenigen tijd zijnen opmerkzamen geest bezig te houden; en te gelijk bleef het woord, hem door eenen eenvoudigen landman (eenen geloovige) omtrent dezen tijd toegesproken: "kom tot een vast besluit," vele dagen in zijn hart bewaard. Evenwel had er geene merkbare verandering plaats; de zucht voor letterkundige oefeningen scheen op nieuw alle andere gedachten te verzwelgen; de studie bleef zijn vermaak, en tot ontspanning koos hij het gezellig verkeer met eenige vrienden, en het beoefenen der muziek. Nog ruim een jaar bleef hij op de Latijnsche school voortwerken. Bij toeneming genoot hij daar de toegenegenheid van den toenmaligen Rector Dorn Seiffen, met wiens loffelijke getuigenissen voorzien hij zich naar de Utrechtsche Hoogeschool begaf, alwaar hij den 14den September, 1822, als student werd ingeschreven. Gedurende twee jaren zette hij de voorbereidende studien onder de Hoogleeraaren Simons, Pareau, van Hensden, Goudoever, en Schroder voort, en verwierf met lof, in 1824 (20 Sept.), den graad van kandidaat in de Letteren en Filosofie, waarna hij onder de Hoogleeraaren H. Royaards, J. Heringa, en H. Bouman zich in de Godgeleerdheid oefende. Terwijl hij hierdoor bepaaldelijk zijne schreden op den weg der voorbereiding tot de Evangeliebediening rigtte, kwam de ontferming Gods hem tegen, en schonk hem hetgeen alleen de begeerte naar zulk een voortreffelijk werk regtvaardigen kan. Het licht ging uit de duisternis op, en het eerste jaar zijner theologische oefeningen werd ook het eerste zijner Christelijke ondervindingen.

Zij die hem persoonlijk gekend hebben, kunnen ligt begrijpen, hoe kwellend voor iemand van zulk eene bedachtzame en ernstige gesteldheid, het denkbeeld moet geweest zijn, Christus te zullen verkondigen zonder Hem zelf te kennen. Het blijkt ook, dat hij wel eens eene poging heeft aangewend om den stroom te ontkomen waarin zijne ouders hem hadden gebragt; doch hun geloof werd niet beschaamd; biddende hoopten, en hopende baden zij, tot dat hunne begeerte kwam. Zijn vader immers had verwacht en in het geloof aanschouwd; waarom ook daarna zijne taal was: "Heer! *ook* degenen die Gij mij in hem schenken zult;" en zijne moeder bleef volharden tot dat hij hunne kroon en roem werd in Christus Jezus onzen Heer.

Zijne bekeering was bepaald en onmiskenbaar, en viel voor toen hij bijna 21 jaren oud was. Den voorgaande tijd des levens had hij zijnen eigenen wil volbragt; gedurende 's levens lentetijd had hij vele schoone bloemen geplukt; doch zij verwelkten reeds bij de eerste beschouwing. De Roos van Saron, de Lelie der Dalen, had zijne opmerkzaamheid niet getroffen; ten minste niet zoo zeer dat hij er de handen begeerig naar had uitgestrekt. Nu echter was de tijd aangebroken dat hoogere genietingen zijnen geest zouden bekoren, en hij door de onderwijzing des Geestes "zoude leeren begrijpen, met al de heiligen, welke de breedte, "en lengte, en diepte, en hoogte zij, en bekennen de liefde van "Christus die de kennis te boven gaat," Efez. iii: 18 19.

Het lag niet in zijne geaardheid, over zijne bevindingen op den weg des heils uit te weiden; hetgeen wij er van weten, hebben wij bij onderscheidene, daartoe bekwame gelegenheden vernomen, en is genoegzaam, om ons te doen zien hoe de genade met diepe nederbuiging zich heeft geschikt naar het voorwerp harer bewerking, wiens karakter en neigingen zoodanig waren, dat hij zich bezwaarlijk liet drijven, doch heel ligt liet leiden en wegvoeren. Aanvankelijk werd hij getrokken door eene voorstelling van Gods Majesteit en heerlijkheid, en zijn naar grootheid en verhevenheid smachtende geest gevoelde dringende begeerte naar vereeniging met het geheimzinnige Wezen, dat zich zoo luisterrijk openbaart. Daarna liet een vriend, die het een en ander aan hem bemerkte, het woord, dat hem reeds eenmaal had getroffen, hem andermaal in de ooren klinken. Hiervan later eens sprekende, zeide hij: "Toen ik een jongeling was, werd "mij door eenen eenvoudigen landman, doch die een geloovige "was, toegeroepen: 'Kom tot een vast besluit!' eenige jaren "daarna riep een Apostel in de kerk—nu een verheerlijkte "daarboven—mij toe: 'Kom tot een vast besluit!' dit twee-"maal gesproken woord viel in mijn hart en deed zijne werking." In een kort overzigt van den weg, dien de Heer met hem heeft gehouden, komt het volgende voor: "Aan de Universiteit leefde "ik in gevaar van zedelooze medgezellen en ijveraars voor het "Ongeloof. Maar de Heer had in genade op mij nedergezien; en, "in het derde jaar van mijn akademieleven verkreeg ik de groote

" hulp van God, die licht gaf in mijne ziel, en liefde in mijn hart ;
" die mij de toevlugt deed nemen tot mijnen Verlosser, en mijn
" gemoed vervulde met begeerte naar het ambt waartoe mijne
" ouders mij bestemd hadden."

Overwaard is ons hier de vermelding van den overvloed der genade, omstreeks denzelfden tijd betoond aan een ander voorwerp der gebeden en verzuchtingen zijner ouders. Eene jonge dochter, Fransje Bloedbergen geheeten, die sedert hun verblijf in den vreemde bij hen had gewoond, was geheellijk in de boeijen des Roomsehen bijgeloofs gekluisterd. Reeds had de dood des zendelings met de daarmede gepaard gaande omstandigheden diepen indruk op haar gemoed gemaakt; voor dat die nog uitgewischt was, werd zij in bezit gesteld van een gesehrift over het priesterbedrog der Roomsehe Kerk, en onder de gesprekken, die zij daarover met jufvr. van der Lingen had, behaagde het den Heer, hare oogen voor de waarheid te openen; en zoo zeer was zij nu van deze doordrongen, dat zij niet afliet—hoewel zij met zware vervolging bedreigd werd—voor dat zij belijdenis had gedaan van het geloof in Jezus Christus als den eenigen voorspraak en middelaar onzer zaligheid. Zij is later onder ons bekend geweest als jufvr. Sparenburg, en wij gedenken nog steeds aan haar, als die onder ons heeft verkeerd gelijk eene moeder in Israël.

Aan hare mededeelingen zijn wij veel versehuldigd van hetgeen wij omtrent den toestand, waarin de jonge student gedurende het gewigtig tijdperk zijns levens verkeerde, weten. Het blijkt, dat het aanbreken des dageraads in zijn gemoed door zware duisternis werd voorafgegaan. Toen het licht der waarheid zijne eerste stralen schoot, en hij de onvolledigheid en ongenoegzaamheid leerde kennen van al wat er buiten de ware bron ter voldoening aan onze immer naar geluk dorstende zielen bestaat, werd hij moedeloos en ontevreden. Al het voortreffelijke seheen hem boven zijn bereik, en de vroeger uitgehouwene bakken vertoonden hem hunne ledigheid. De inwendige onrust werd spoedig naar buiten openbaar, en strekte zeer tot beproeving van het geloof zijner moeder. Sedert zij den steun haars levens had verloren, waren hare oogen met dubbele belangstelling op

haren eengeborene geslagen. Met de overbezorgdheid eener moeder in haren toestand, trachtte zij hem te wapenen tegen de gevaren, welke in zoo jeugdigen leeftijd zijn zedelijk en godsdienstig bestaan bedreigden. Doch ook zij moest, gelijk hij later, de bewaring alleen aan de Goddelijke hulp toeschrijven. In zijne eerste omgeving (aan de Hieronymusschool) liet hij zich niet te veel in met degenen die hem omringden, en de lof zijns Rectors bewees dat hij dien voldeed. Van een zeer bijzonder karakter zijnde, had hij daarna aan de Academie ook slechts eenen zeer beperkten kring van vrienden die zijnen omgang deelden; van een hunner hebben wij de getuigenis, dat "zij die in dat "voorregt deelden, bijzonder veel van hem hielden, ja, hem hoog-"achtten om zijne uitstekende bekwaamheid, waardoor hij, zoo "wel bij het corps studenten als bij zijne hoogleeraren, met roem "bekend stond." Echter was noch zijn zedelijke wandel, noch de roem welken hij inoogstte, in staat het hart der moeder te bevredigen. Zij had hem tot een dienaar des Allerhoogsten bestemd; dat hij het mogt worden, was hare gedurige ernstige bede. Toen zij nu in hem (gelijk zij meende) eene toenemende wereldsgezindheid bespeurde, en later de ontevredenheid, waarvan zij de rede niet wist, werd zij zeer geslingerd. Eene vriendin die hare onrust bemerkte, bemoedigde haar gedurig; maar hoe gegrond scheen hare vrees, toen hij de begeerte te kennen gaf om in de krijgsdienst te gaan! Toen hij eens weder op hoogst moedeloozen toon tot haar sprak, verstoutte zij zich, en zeide: "Ik zal u zeggen wat gij moet: gij moet den Heer zoeken, gij "moet bekeerd worden, en dan zult gij Zijn heraut worden." Zoo ging hem reeds in het eerste tijdperk van zijn geestelijk bestaan meer dan één storm over het hoofd, en werd hij door eene toenemende behoefte aan vrede en rust gedrongen, nu eens naar het eene, dan naar het andere, ter voldoening te tasten. En niet minder zonderling dan de eerste roepstemmen tot ontwaken, waren ook de verdere middelen welke de Heer wilde zegenen, om hem in het genot der vrije genade te stellen, en hem te overtuigen, dat de regtvaardigheid is *door het Geloof*. Het gebeurde gedurende de dagen der groote vacantie (terwijl zijne Academievrienden, na zijne bestendige weigering om hen te vergezellen,

op reis waren gegaan), dat hij, om zich heen ziende naar een boek ter ontspanning, de hand legde op *eene romantische voorstelling van de strenge levensregelen der naauwgezette Roomschgezinden.* Bij het lezen vergeleek hij nu, bladzijde voor bladzijde, hiermede zijn eigen bestaan en wijze van handelen, en legde het boek daarna ter zijde, met het vaste voornemen om voortaan door een' naauwgezetten wandel God te verheerlijken en zichzelven te voldoen. Maar iedere poging tot heiligheid werd door grootere ontmoediging gevolgd, en strekte slechts te meer, om hem het diep bederf des harten grondiger te doen kennen. Zijne overtuigingen waren smartelijk en folterend; meer dan eens vond hem zijne moeder geknield, daar hij worstelde voor den Troon der Genade, en niet eens haar komen of gaan bemerkte. Terwijl hij nog in dien toestand verkeerde, ontving hij eenen naamloozen brief van den volgenden inhoud: "Gij zijt niet verre van het Koningrijk Gods; "door eigene pogingen zult gij dit echter nimmer beërven. "Haast u, spoed u, zie van uzelven af, zie op Jezus." Deze woorden waren het gezegend middel om hem uit de diepte, waarin hij zich bevond, op te heffen. Hij beschouwde het ook zoo zeer als eenen wenk van omhoog, dat hij zich niet eens de moeite heeft gegeven te ontdekken van waar de hand kwam die het hem had toegereikt, en later erkende hij de gevolgen, die het voor hem had, met deze woorden: "Ik zag af van eigene werken, zag op "tot Christus, en verkreeg vrede."

In de laagte, waarin hij zich toen heeft bevonden, was het vooral (naar wij meenen), dat hij die lessen heeft geleerd, welke later zoo zeer in zijne prediking hebben uitgeblonken, namelijk: van *de diepe, volslagen onmagt van den mensch tot eenig goed, en zijnen daaraan geëvenredigden onwil.* In zijne uitdrukkingen over den aan zichzelven ontdekten zondaar, kon men het steeds bemerken, hoe zeer hem de Heilige Geest heeft overtuigd van de algeheele verdorvenheid zijner natuur, en hem door een smartelijk, soms schier ondragelijk gevoel zijner zonden, tot den eeuwig gezegenden Zaligmaker heeft geleid. Eens zeide hij: "Wie kan "zich de verschrikkingen der rampzaligen voorstellen?......In- "dien gij de martelingen van een ontwaakt geweten ondervonden

"haddet, zoudet gij u *eenig* denkbeeld daarvan kunnen vormen." In eene leerrede over Matth. xi: 28 ("Komt tot mij, allen die "vermoeid en belast zijt, en ik zal u ruste geven"), welke hij niet lang na zijne eerste ondervindingen opstelde, komt het volgende voor: "De personen, die in onzen tekst bedoeld worden, "gevoelen den last waaronder zij gebukt gaan; zij beseffen "hunne ellende; want hun geweten ontwaakt door de Goddelijke "roepstemmen, beangstigt hen over hun toekomstig lot. Eene "duistere gewaarwording van dreigende onheilen, gepaard met "een pijnigend bewustzijn van begane feilen, doet hen een blik "werpen in het verledene; en onafzienlijk is de reeks van over"tredingen, die zich aan hunnen geest voordoet. Zij erkennen "het grondbeginsel waaruit hunne overtredingen voortvloeijen. "Zij gevoelen eenigzins het gewigt hunner zonden, zij peilen "eenigzins de diepte der schuld, welke ter hunner verantwoor"ding geheel bloot ligt voor het oog van eenen vlekloos heiligen "God: van eenen Regter die de schuldigen geenszins onschuldig "houdt! Zij gevoelen, zeg ik,—zij peilen *eenigzins*; want ware "het dat zij hunne schuld geheel doorgrondden, de benaauwd"heid zoude hun, gelijk den Zaligmaker in Gethsemane, het "bloed in groote druppelen ten zweetgaten uitpersen. Maar "evenwel, de angsten, welke het gezigt der schuld aan het over"tuigd gemoed veroorzaakt, zijn grooter dan zich iemand daar"van voorstellen kan, zoo hij zelf niet bij ondervinding weet "wat het zegge, onverzoend voor het oog des Alwetenden te "verschijnen!"

In dezelfde leerrede zegt hij verder: "Zelfs nadat wij den "heilweg van het Evangelie begonnen te leeren kennen, was het "doorgaans meer *strijd* dan *rust*. Maar wanneer wij nader tot "Christus gebragt worden, en geleerd in vereeniging met Hem "te leven, uit Hem al onze kracht en lust tot heiligmaking, door "het geloof af te leiden, dan komen wij ook in dit opzigt tot "meerdere rust. Wij zien dan zware zaken ligt worden, en "bergen nederzinken door Zijne kracht, die in ons en voor ons "werkt. Eindelijk verkrijgen wij in Christus rust van eigen "werken. Is het vleesch, zoo dikwijls het geweten den zondaar "aan het Goddelijk oordeel indachtig maakt, er steeds op uit om

" zich door de werken der wet te regtvaardigen ; de Christen, zoo " dikwijls hij niet naar het vleesch, maar naar den geest wandelt, " geeft zichzelven en geheel zijn belang aan den Middelaar over. " Hij gevoelt zich vrij van de wet. Trouwens hij weet, dat zijn " Verlosser, op wien de wet zag, die het einde der wet is en der- " zelver vervulling, voldaan heeft hetgeen de wet van den sterve- " ling vordert."

Op een' tijd toen hij zich op nieuw door de zonde als in dienstbaarheid gevoelde, werd hij verre weg geslingerd van de rots zijns heils en zijner verwachting. Acht maanden lang bleef hij in eenen akeligen toestand voortleven ; hetgeen hij toen ondervond, maakte zulk een' diepen indruk op zijn gemoed, dat hij zich de bijzonderheden daarvan, tot op zijne laatste levensdagen bleef herinneren. Eens verhaalde hij in eenen vriendenkring—sprekende van die ondervinding—het volgende : " Ik verviel eens " in eenen zeer somberen gemoedstoestand, des nachts sliep ik " ongerust en weinig, doorgaans was ik melancholisch gestemd. " Hetgeen ik toen ondervond, wordt de mijstieke dood genoemd. " Van Gods regtvaardigheid was ik bewust, maar zij verschrikte " mij niet ; van mijne eigene vloekwaardigheid was ik overtuigd, " doch zij beangstigde mij niet ; ik was ongevoelig voor indruk- " ken. Aldus sleepte ik het leven voort, toen aan het einde van " acht maanden, een geloovig medestudent, Kohlbrugge genaamd, " mij op eenen avond kwam bezoeken. Zijn oog in het boek " slaande dat ik bezig was te lezen, zeide hij er het een en ander " van ; en de tegenzin, waarmede ik hem antwoordde toen hij " het gesprek op het hoogere bragt, gaf aanleiding tot een " gesprek omtrent mijnen eigenen toestand. Toen hij mij verliet, " sprak hij mij op de volgende wijze aan : " Ik heb nog nooit " " iemand ontmoet, die duidelijker voorstelling heeft van zijne " " eigene snoodheid en verdoemelijkheid, en die de regtvaardig- " " heid Gods zoo zeer billijkt in het ergste dat kon gebeuren, " " en die zich daarbij zoo zeer tegen God durft verharden, als " " gij doet. Doch ik weet wat het is, de Satan houdt u gevan- " " gen." Ik kan niet zeggen dat zijne woorden mij troffen ; " doch dien nacht sliep ik geruster, en den volgenden morgen

" ontwaakte ik in eene kalme gemoedsstemming, waarin ik het
" overige van den dag bleef. Tegen den avond gebeurde het, dat
" ik, terwijl ik, in mijne kamer heen en weder gaande, onwille-
" keurig bij het venster bleef staan, eensklaps eene wonderlijke
" gewaarwording over het geheele ligchaam bekwam, en daarna
" een roodvale gedaante van mijne grootte zich van mij zag
" verwijderen, en door het venster in een tegenoverstaand
" gebouw verdwijnen. Eene huivering greep mij aan, het haar
" mijns hoofds rees te berge; doch daarna vervulde eene te
" voren ongekende vreugde mijn gemoed, en ik gevoelde eene
" liefde tot den Verlosser zoo groot dat alle vroegere ondervin-
" dingen daardoor in de schaduw werden gesteld. In dien
" toestand bleef ik tien dagen voortleven."

Zoodra de gezegende verandering in zijne ziel had plaats gevonden, werd ook, als een harer vruchtgevolgen, het streven tot behouding van anderen openbaar. Zijn gemoed, zegt hij, werd vervuld met begeerte naar het werk waartoe zijne ouders hem bestemd hadden. Aanvankelijk werd zijne aandacht op de heidenwereld gevestigd, en de ijver drong hem, in Azie eenen werkkring te zoeken. De oorzaak hiervan was welligt zijne vroegere kennismaking en vriendschappelijke omgang met den later zoo beroemd geworden zendeling in China, Dr. Gutzlaff, die toen te Rotterdam opgeleid werd voor zijne toekomstige loopbaan. Zelf de zoon van eenen zendeling, en nu in omgang met Gutzlaff, wiens hart gloeide voor de taak om het Evangelie den Chinezen te verkondigen, is het niet te verwonderen, dat ook in het hart van van der Lingen eene voorliefde voor dat heerlijk werk ontbrandde. Hij staakte nu voor eene wijl zijne Godgeleerde studiën, en begon zich met onverdroten ijver op de kennis der Chinesche taal toe te leggen, daar niets hem nu begeerlijker toescheen, dan het denkbeeld verwezenlijkt te zien om, in vereeniging met Gutzlaff, de Chinezen met den onnaspeurlijken rijkdom van Christus bekend te maken. Doch weldra werd zijn voornemen bestreden, en reeds voor dat zijn vriend vertrok, was het twijfelachtig of hij hem wel zoude volgen. Gutzlaff kende zijne bezwaren; en moedigde hem eenigzins aan, die te overwinnen.

Een brief, kort na zijn vertrek aan boord van de "Helena Christina" geschreven, vangt hij aldus aan: "Dierbare Vriend! "afgescheiden van de geheele wereld, smaak ik op den dag des "Heeren, hemelsche vreugde. In de vlugt der gedachten komt "ook het groote ontwerp van mijne wenschen en gebeden mij "voor den geest. Hoe kan het anders zijn, dan dat ik ook aan "u denk?.........Ik eisch van u niets dan slechts de herinnering "aan 's Heilands gezegde: "Bidt den Heer des oogstes, dat "" Hij getrouwe arbeiders in zijnen wijngaard uitzende."" Later schreef hij hem uit China het volgende: "Het is eene "ernstelijke zaak, onder millioenen te leven, die den Heer niet "kennen, en vele vrienden, met des Heilands kennis verrijkt, te "bezitten, van welke naauwlijks één met de blijmaar des heils "onder deze volken optreedt. Wanneer ik nog eens een smeek-"schrift moest schrijven, zoude ik ernstelijk op deze zaak aan-"dringen. Aangenaam waren de gesprekken, welke wij met de "Chinezen hadden; zij zijn een levendig, oplettend, vriendelijk, "en sluw volk; wel den Zendeling der Chinezen!—hij zal altoos "onderzoeklievende menschen, in dien zin bekeerlingen, om "zich zien."

Evenwel bleef van der Lingen besluiteloos. Nu eens kwam het hem voor, dat zijn geboorteland aanspraak op hem had: daar was ook behoefte, groote behoefte. Dan weer ontgloeide hij bij het denkbeeld "een heidenleeraar" te worden, en gevoelde hij zich gedrongen zijn eerste voornemen ten uitvoer te brengen.

In 1827 werd hij tot Candidaat in de Godgeleerdheid bevorderd. Zelfs lang daarna nog bleef zijne gedachte in de heidenwereld dwalen, en schilderde zijne verbeelding hem op verre kusten de plaats af waar hij des Heeren onverwinbre vaan zou planten. Doch in 1828 werd hij door een belangrijk sterfgeval op nieuw aan zijn geboorteland herinnerd. Op het einde van Junij van dat jaar, overleed te Utrecht de Kaapsche student Hendrik Faure, die aldaar in de theologie studeerde; en het verlies, dat de Kaapsche Kerk lijden zoude in den dood van dien veelbelovenden jongeling, drong hem, in ernstig en biddend beraad te nemen, wat hem te doen stond. Ook kwam daarbij,

dat zijne moeder hem niet zoude volgen, bij aldien hij naar China, Otaheite, of andere heidenlanden heenging. Zij had zich voorgenomen, in zulk geval alleen naar Zuid-Afrika terug te keeren.

Wat hem echter geheel tot het besluit bragt om zijne krachten en talenten aan de Zuid-Afrikaansche Kerk te gaan wijden, gebeurde later, en wij vinden het in zijne eigene woorden. Na gezegd te hebben, dat hij eerst had voorgenomen zich aan de zendingzaak over te geven, vervolgt hij: " Maar in het begin " des jaars 1829 eene roeping ontvangen hebbende naar eene " gemeente in deze volkplanting (Zwartland), veranderde ik, " na lang geworsteld te hebben in gebeden om " den goeden en " welbehagelijken en volmaakten wil van God" te verstaan, " van voornemen, en besloot ik naar Zuid-Afrika te rug te keeren."—Nu in den gemoede overtuigd, dat zijn weg daarheen leidde, maakte hij zijnen Professoren bekend, dat hij de werkzaamheden voor het Doktoraal Examen niet zou voortzetten. Zij echter drongen er om meer dan eene reden zeer op aan, doch hij antwoordde: " Ik heb den graad van Doctor in de God-" geleerdheid slechts begeerd omdat het mij tot aanbeveling zou " geweest zijn ter plaatse waarheen ik vroeger meende te zullen " gaan. Nu ik echter naar mijn geboorteland terug keere, en het " mij daar de deur ter verkondiging van het Evangelie niet " wijder zal openen, wensch ik dien (graad) niet te bezitten om " daardoor slechts boven mijne medebroeders uit te blinken."—Op den 8sten October, 1829, bood hij zich voor 't gewoon examen voor het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland aan, en werd, na aflegging daarvan, tot de predikdienst toegelaten, en op den 25sten Maart, 1830, te 's Gravenhage door de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerken in Nederland, tot het herder- en leeraarambt plegtiglijk ingezegend en met oplegging der handen geordend. Zoo mogt hij nu in het land zijner vaderen het woord des levens verkondigen, en nog voor het einde des jaars aanvaardde hij de reis naar de plaats zijner bestemming.

DERDE HOOFDSTUK.

EERSTE JAREN VAN EVANGELIE-BEDIENING.

Den 6den Januarij, 1831, in de Kaapstad aangekomen, vernam hij dat de vakatuur in Zwartland reeds vervuld was, aangezien hij verzuimd had in tijds kennis te geven van zijne overkomst. Hierdoor eenigzins geslingerd, gevoelde hij in het eerst eene begeerte om naar Europa terug te keeren; doch bij nadere overweging besloot hij, in de stad te vertoeven en aldaar de Goddelijke beschikking af te wachten. Zijne vurige begeerte was, dat de Heer hem mogt leiden naar Zijnen raad, en het vertrouwen dat dit zoo zou zijn, was hem zeer tot versterking en bemoediging. Dat hij zich in dien tijd den wille Gods onderworpen gevoelde, bewijst hetgeen hij eens daarover schreef: "Toen ik "bij mijne aankomst vernam, dat de vakatuur in Zwartland reeds "vervuld was, bevreemdde het mij; evenwel verdroot het mij "niet. Ik vertrouwde dat de Heer mij plaatsen zoude waar ik "stof zoude vinden om mij over zijne goedertierene beschikking "te verheugen." Kort daarna werd hij naar eenen ruimen werkkring geroepen, en door den zonderlingen zamenloop van omstandigheden die daartoe medewerkten, genoopt zijnde te erkennen dat Gods hand hier duidelijk zigtbaar was, besloot hij de aangeboden standplaats, als door God voor hem bestemd, te aanvaarden.

Zijn gezondheidstoestand liet in dien tijd veel te wenschen over. Eene tusschenpoozende koorts putte sedert eenigen tijd zijne krachten uit, en uiterlijk kon men het hem reeds aanzien, dat dit inwendig vuur zijn leven verteerde. Onder deze omstandigheden had hij het niet verwacht, welligt ook minder begeerd, dat eene uitgebreide gemeente de oogen op hem vestigen zoude. Doch een en ander geloovige aldaar (te voren met zijne ouders wel bekend) had reeds zijne overkomst verlangend te gemoet gezien, en in hem eene aanwinst voor de Kerk van Zuid-Afrika

verwacht. En toen bij zijne aankomst, of kort daarna, de Paarl door de aanstelling van Ds. Herold te Stellenbosch vakant werd, rees de begeerte in veler harten op, ofschoon met hem persoonlijk onbekend, den jongen Proponent als zijnen opvolger en hunnen leeraar in hun midden te zien. Met een nederig verzoekschrift maakte de Kerkeraad van de Paarl aan den toenmaligen Gouverneur dezer Volkplanting, Sir Galbraith Lowry Cole, die begeerte bekend. Doch deze had hieromtrent zijne misduidingen, en toen men de eene week na de andere te vergeefs naar antwoord had gewacht, werd er besloten, eene deputatie naar hem af te vaardigen. De last werd aan twee ouderlingen der gemeente, de heeren Jan en Daniel du Toit, opgedragen, die ter uitvoering daarvan zich in het begin van April naar de stad begaven, en op den 6den om audientie bij den Gebieder van dit gewest verzochten, die hen beleefd ontving en met buitengewone goedwilligheid aanhoorde. Na dat zij hunne zaak voorgebragt hadden, sprak de Gouverneur zijn gevoelen vrij uit. Hij had zich niet kunnen voorstellen, waarom de gemeente van de Paarl juist dien zwakken en ziekelijken jongeling als haren leeraar zou begeeren; hij had dus naar de toen bestaande gewoonte gehandeld, en Ds. Ballot voor de Paarl bestemd en ook alreeds zijne aanstelling verzegeld. Hierop toonde hij hun den brief, welke die aanstelling behelsde, en juist gereed was om verzonden te worden. Daar hij echter nu vernam, welke teleurstelling zijn besluit (werd dit uitgevoerd) zou te weeg brengen, wilde hij het wel veranderen, en aan het verzoek der afgevaardigden voldoen.—Op denzelfden dag nog ontvingen zij de aanstelling van Ds. van der Lingen voor de Paarl, welke zij niet verzuimden hem dadelijk ter hand te stellen. Eenige onvoorziene beletselen vertraagden nu nog twee maanden zijne overkomst tot de gemeente, en toen hij na gemaakte schikkingen, op den 29sten Mei (zijnen verjaardag) de bediening op zich zoude nemen, werd hij andermaal verhinderd, en alzoo de dag zijner bevestiging op den 5den Junij verschoven. Het was de dag zijner toewijding aan God, die merkwaardige dag, waarop zijne moeder hem op zoo buitengewone wijze den Heer had ten offer gebragt, en tot een' dienaar bestemd, en waarop zij de openbaring des Heeren aan hare eigene ziel zoo luisterrijk had ondervonden.

Hoe diep dit wonderbaar bestier beiden, moeder en zoon, trof, kan ligt gevoeld worden. Het ongeloof moge alles aan louter toeval wijten, de zorgelooze belijder ook hier onopmerkzaam blijven; de geloovige erkent de hand Desgenen " die van den beginne " verkondigt het einde, Die getuigt, Mijn raad zal bestaan, Ik " zal al Mijn welbehagen doen ;" en dit bewijst, zoo wel wanneer Hij " Zijn eeuwig voornemen, dat naar de verkiezing is," bevestigt in het leven van den enkelen zondaar, als wanneer Zijne vrijmagt de opkomst, ontwikkeling, en ondergang van geheele Koninkrijken en Volken bepaalt.

In waarheid was de roeping van Ds. van der Lingen naar de Paarl, zijne aanstelling, en tijd van bevestiging, eene van die bijzondere leidingen Gods, waardoor Hij wel eens den pelgrim zijnen weg zoo duidelijk doet zien, en hem op de vraag: " Heer! wat " wilt Gij dat ik doen zal?" zoo treffend antwoordt, dat hem geene plaats voor misvatting of twijfeling overblijft. En dat deze Goddelijke leiding als zoodanig door hem werd erkend en kracht uitoefende, is later dikwijls gebleken.

Zijne inzegening had plaats in den morgen van voormelden dag. De plegtige verrigtingen werden bij die gelegenheid waargenomen door Ds. Abraham Faure, van de Kaapstad, die zijnen ijver voor den bloei der Kerk en zijne belangstelling in zijnen jeugdigen ambtsbroeder bewees door gewigtige raadgevingen en ruime zegenwenschen, die hij voor hem en de gemeente uitsprak in eene voortreffelijke bevestigingsrede naar aanleiding van de woorden des grooten Apostels in Hebr. xiii: 17: " Zijt uwen " voorgangeren gehoorzaam, en zijt hun onderdanig; want zij " waken voor uwe zielen, als die rekenschap zullen geven: opdat " zij dat doen mogen met vreugde, en niet al zuchtende; want " dat is u niet nuttig."

In den namiddag trad van der Lingen voor het eerst in de gemeente op. De bede van den Israelitischen Vorst en Profeet, welke toen zoo zeer de ontboezeming zijner eigene zielsbegeerte was, maakte het onderwerp der verkondiging uit. Na de aanleidende oorzaak tot het vervaardigen van den 51sten Psalm te hebben voorgesteld, en het onderling verband der verschillende beden daarin vervat te hebben overwogen, handelde hij naar aan-

leiding der tekstwoorden in het 17de vers: "Heer! open mijne "lippen, zoo zal mijn mond Uwen lof verkondigen"—in de eerste plaats over de verkondiging van den lof des Heeren, als den hoofdpligt eens Christen leeraars, en tevens als zijn voorregt, vervolgens over zijn eigen onvermogen om dezen pligt eenigzins betamelijk te vervullen; en ten laatste over het genot der Goddelijke gunst en gemeenschap, als de noodzakelijke voorwaarde en het onfeilbare middel om hem tot volbrenging van dien verheven pligt te bekwamen.

Hoe zeer hij in die oogenblikken overtuigd was van zijne diepe afhankelijkheid, van zijne zwakheid en volslagen onvermogen om de verpligtingen, welke hij op zich had genomen, behoorlijk te vervullen, bleek duidelijk uit het geheele betoog van het tweede deel zijner rede, als ook uit de toespraak aan de gemeente ten slotte zijner verklaring. Evenwel verhieven zich bij wijlen de verkregene zielskrachten, en stelden hem in staat het voornemen zijns harten openlijk te betuigen. Zich in de toegenegenheid en vriendschap der plaatselijke overheden bevelende, mogt hij zich noemen: een dienaar van Gods kerk, een verkondiger van de geboden der opperste magt in hemel en op aarde, een leeraar die hun het aanbiddenswaardige Gods moest en wilde verkondigen, en Zijn regt verdedigen, hetzij dan met of zonder genoegen van de hem toebetrouwde schare.—Hier zien wij hem dan ook het standpunt innemen, hetwelk hij gedurende al den tijd zijner bediening verwaardigd werd te behouden. "Het aanbiddenswaardige Gods," Zijn heilige wil den sterveling in Zijn Woord geopenbaard, werd verkondigd, al moest het aandruischen tegen het gevoelen of de handelwijze van vrienden en betrekkingen, van anderzins hooggeachte ambtsbroeders, van de overheid of de grooten en aanzienlijken des Lands, wier vriendschap zoo vaak ook de getrouwheid dergenen, die wachters op Zions muren moeten zijn, ontwapent.

Om te staven hetgeen wij aangaande zijne roeping naar, en aanstelling aan de Paarl zeiden, en tot genoegen veler gemeenteleden die zich nog steeds met dankbaarheid aan God dien dag (der inzegening) herinneren, laten wij hier zijne toespraak aan de gemeente volgen:

"Geliefden! Na het verhandelde ziet gij ligt, welke eene heil-
"zame toepassing ik uit deze stoffe maken kon, indien de tijd het
"gedoogde,—heilzaam voor mij en voor u,—dierbare zielen!
"voor welke ik heden voor de eerste maal als bedienaar des God-
"delijken woords, om u den weg des heils tot verheerlijking van
"uwen Schepper en Verlosser te verkondigen, ben opgetreden.

"Gij weet, dat het Hem, die den stand en de plaatsen der
"menschenkinderen bepaald heeft, wiens oog bijzonder is over
"Zijne kerk en dienstknechten, naar den albestierenden wenk
"van Zijne Goddelijke Voorzienigheid behaagd heeft, uwe harten
"te bewegen dat gij mij als het voorwerp van uwe eenparige
"keuze, hebt voorgedragen aan den HoogEdelen Uitvoerder
"der besluiten van de Opperste aardsche magt over deze volk-
"planting: mij die u aleer geheel onbekend was. Die keuze, door
"den magtigen bestierder van dit gewest, gebillijkt zijnde,
"dwongen een t'zamenloop van onverwachte uitkomsten tot
"mijne roeping betrekkelijk, en uwe sterk geuite belangelooze
"zucht, om mijne overkomst herwaarts, mij de toestemming af,
"dat des Heeren hand en vinger in deze roeping zigtbaar was.
"Dit verwekte bij mij belangstelling en genegenheid t' uwaarts,
"en deed mij, hoewel huiverig, echter blijmoedig den arbeid
"onder u, als een voorregt, te gemoet zien. Eenige omstandig-
"heden, welker bestier buiten mij was, rekten het vertoef, en
"deden mij langer van u verwijderd blijven, dan uwe en mijne
"verwachting medebragten. Doch tijdig genoeg, want het is
"des Heeren tijd; terwijl de dag, waarop ik den Zaligmaker tot
"eenen dienaar ben toegewijd geworden, heden ten zeven-en-
"twintigsten male verjaart,—sta ik voor des Heeren aangezigt
"en voor u; en neme de vrijheid met verzuchting mijns harten,
"om mij in den naam van den drieëenigen God aan u te ver-
"binden als uwen Leeraar, en dienaar van het Woord Gods onder
"ulieden. Van nu af ben ik de uwe, om met ziel en ligchaam
"uwe belangen te helpen bevorderen.

"Maar wat ben ik, die mij hiertoe verbindt? Ik weet al te wel,
"mijne waardste gemeente (zoo mag ik u thans voor de eerste
"maal aanspreken), wat mate van wijsheid, van licht en sterkte,
"wat kracht van teedere Godzaligheid en genadige invloeden

"er gedurig noodig is, zal een leeraar getrouw zijn. Gij hebt "in het verhandelde in deze ure dit kunnen opmerken. Ik kan "en durf u derhalve niets beloven, maar moet, als ik op mij "zelven staroogc, veeleer uitroepen, wie is tot deze dingen be-"kwaam? Ware het geloof in mij levende, zoo dat ik zeggen "kon, ik vermag alle dingen door Christus die mij kracht geeft; "dan zoude ik u kunnen onderhouden met eene bepaling, hoe en "wat ik onder u wilde leeren en doen om uwe harten Gode ten "lof te stemmen. Nu hoop en wensch ik slechts, dat Hij, die "mij in den weg van Zijne aanbiddelijke voorzienigheid hier ge-"bragt heeft, mij met genade en kracht voorkome en onder-"steune, om Zijnen lof alzoo te verkondigen, dat gij meer over-"vloedig wordet in het verheerlijken van Zijnen grooten naam. "Heb ik het vermogen niet om tot uw welzijn te arbeiden; de "waarde van uwe onsterfelijke zielen, zal mij echter gedurig "voor den geest zijn, en mij aanhoudend uw welzijn doen wen-"schen. Ja, zij zal mij aan de voeten van den Heiland brengen, "en mij doen smeeken, dat gij toenemen moogt in kennis, heilig-"heid, en geestelijke blijdschap.—De God van alle genade ver-"wekke in u den ijver voor Zijne eer en uwe zaligheid. Hij "verzoene uwe zonden door het bloed van Christus, en schenke "u allen in uwe bijzondere betrekkingen zijnen zegen. Leeft "tot verheerlijking der volmaaktheden Gods en wordt aldus in "eenen voorbeeldigen wandel toebereid tot het hemelsch genot "van Zijne heerlijkheid. Amen."

Toen hij in den morgen voor het eerst in de gemeente verscheen, werden veler harten met bekommering en droefheid vervuld, wegens zijn zeer zwak en ziekelijk voorkomen; sommigen meenden, dat zijne krachten niet berekend waren voor de werkzaamheden in de gemeente; anderen dachten dat hij hun spoedig door den dood zou ontrukt worden. En inderdaad gaf zijn uiterlijk aanzien wel aanleiding tot zoodanige bekommeringen. De uitgeteerde leden, het bleeke gelaat dat door het vlassig bruin haar los om het hoofd neerhangend zich zeer mager vertoonde, zijn strakke blik, de buitengewone ernst welke hem toen reeds bezielde, gaven hem geheel het voorkomen van iemand, die aan de grenzen des tijds wandelt. Geene bevreemding dus

voor de uitdrukkingen: "Ach, wat zal hij onder ons kunnen doen?"—"Een jaar welligt, en dan neemt de dood hem weg."

In den namiddag werd echter de vrees grootendeels getemperd, bij eenigen geheel weg genomen. Hij voerde het woord met veel vuur en leven, zijne stem was ook veel sterker dan men had verwacht; de hoop dus weder gewekt zijnde, werd zijne prediking met hooge ingenomenheid aangehoord, en volgens nog levende getuigen, ging men verblijd, elkander bemoedigend en gelukwenschend, uiteen. In den avond werd in menige stille woning de stem der dankzegging vernomen, en de Heer geprezen voor de geestelijke zegeningen dien dag in zoo ruime mate genoten.

Van den beginne gevoelden de geloovigen zich aan hem verbonden, het woord zijner prediking was hun tot versterking en bemoediging, en zij schatten hem hoog als een gezant des Gezegenden; anderen waren persoonlijk met hem ingenomen, en lieten niet na, dit door vele blijken van achting en toegenegenheid te bewijzen; hetgeen hem echter naar zijne eigenaardige denkwijze tot groote bekommering verstrekte. Later schreef hij hierover aan zijnen vertrouwden vriend en ambtsbroeder Ds. A. Faure: "Toen ik begon, mishaagde of liever kwelde mij niets "meer dan de ingenomenheid, die men voor mij betuigde. De "uitkomst heeft hetgeen ik er toen van gezegd heb, geregt-"vaardigd."

Zoodra hij zich gevestigd had, begon hij de geregelde werkzaamheden in de gemeente. Gedurende de eerste maanden predikte hij slechts (naar bestaande gewoonte) des Zondags voormiddags, en hield in den namiddag catechisatie voor de kwekelingen der gemeente; doch daarna bragt hij hierin eene wijziging, welligt om eene vrij algemeene gewoonte, om den Zondag namiddag tot het geven en ontvangen van bezoek te besteden, tegen te gaan; en ving hij aan, namiddag-oefeningen te houden, welke meestal bestonden uit eene verklaring van den profeet Jesaja. De catechisatien werden toen op Donderdag verplaatst.

Onder vele beproevende omstandigheden werd zijn arbeid in den eersten tijd voortgezet. De koorts, die hem reeds voor zijne overkomst tot de gemeente had aangetast, bleef nog eenige

maanden lang voortduren, en werkte niet alleen zeer verwoestend op zijn gestel, maar roofde hem ook veel tijd. De lastige bezoekster kwam om den derden dag op het bepaalde uur in den morgen terug, en deed hare kracht het eerst bemerken door de loomheid en droefgeestigheid, welke zij over hem verspreidde. Gewoonlijk nam hij dan de guitare op, om in hare droeve toonen den druk zijns harten te ontlasten. Eenige uren later werd hij genoodzaakt zich op de sofa te werpen, en tegen den avond moest hij het bed kiezen, wanneer de hitte der koorts, afgewisseld door koude rillingen, na eenigen tijd te hebben voortgeduurd, in eene overvloedige uitwaseming overging, hetgeen eerst te middernacht eindigde. Dan kon hij zich laten verkleeden en in een ander bed overbrengen. Het overige gedeelte van den nacht sliep hij gewoonlijk gerust, zoodat hij den volgenden morgen, schoon zwak, toch eenigermate verkwikt het leger weder kon verlaten. Gedurende al dien tijd genoot hij bij voortduring de teedere zorg eener liefhebbende moeder, die, hare vurige wenschen en begeerten in hem vervuld ziende, niet naliet, te doen wat zij konde, om zoowel zijnen geest op te wekken, als zijn ligchaam te versterken. De natuurlijke opgeruimdheid haars gemoeds, gepaard met de innige liefde en achting, welke zij haren zoon toedroeg, stelden haar ruimschoots in staat tot het uitdenken en vinden dier kleine middelen ter opwekking, welke vaak zoo heilzaam werken ter bemoediging op den levensweg. Daar hij nog ruim een jaar na zijne vestiging in de gemeente ongehuwd bleef, kwam hare zorg hem dubbel te stade, en gevoelde hij zich steeds meer en meer aan haar verbonden. Geen wonder dus dat, toen hij zich voornam eene hulpe te kiezen, die als tegen hem over zoude zijn, hij zijne moeder verzocht, in zulk geval hem niet te verlaten, maar bij hem te willen blijven wonen. Wat hij in dien tijd over het huwelijk dacht, is ons uit zijne eigene woorden niet bekend. Een oude ingezetene verhaalde later, dat hij had gedacht dat Ds. van der Lingen nimmer daartoe zou overgaan, wegens de vrees die hij koesterde, van eene slechte keuze te doen, want, zeide hij meermalen, "het karakter eener vrouw is niet "ligt te doorgronden vóór het huwelijk." Zijne groote bekommering deswegens, en zijn later zoo haastig genomen besluit

(niettegenstaande zijne gewone voorzigtige wijze vau handelen), en de gevolgen daarvan, mogen ons overtuigen, dat hij de zaak den Heer had overgegeven en toen blindelings volgde zoo als hij geleid werd. Daar hij weinig bekend was, meenden zijne vrienden in de stad, hem door raadgevingen te kunnen dienen. Zijne begeerte was hun niet onbekend. Naar rijkdom zocht hij niet; evenwel had hij bezwaar zieh te verbinden met iemand die geheellijk van middelen ontbloot was, daar hij, zelf aanzienlijke bezitting hebbende, vreesde dat in zulk geval daardoor te eeniger tijd aanleiding tot verwijt zoude kunnen ontstaan. Hij was wel bewust van de neiging van het menschelijk hart om zich te verheffen boven degenen, die men meent te hebben geholpen; en van daar die vrees.

Eens in de stad zijnde, werd hij gewezen op een zeer aanvallig meisje; door welke hij, toen hij haar bezoeht, uitstekend vriendelijk, ja met meer dan gewone voorkomendheid werd ontvangen. Den volgenden morgen vernam hij dat zij reeds sedert eenigen tijd verloofd was; zeer bevreemddc hem nu dc ontvangst van den vorigen avond, ja, 't vervulde hem met verontwaardiging. Nimmer zou hij zich hebben veroorloofd de bruid eens anderen zich toe te eigenen, en toeh hoe ligt zou hij ook zijns ondanks in zulk eene verwikkeling kunnen geraakt zijn! Eenigen tijd daarna bragten zijne vrienden hem in kennis met de jongste doehter van den heer M. Vos, ouderling te Kaapstad, op wie zijne keuze dadelijk viel, zoodat hij reeds bij de tweede ontmoeting haar voorstelde de medgezellin zijns levens te worden. Hare toestemming en die van hare ouders bekomen hebbende, werd hij op den 18den Junij, 1832, door den Wel-Eerw. Ds. Manger, met haar in het huwelijk bevestigd. Daar Mevrouw van der Lingen nog in leven is, onthouden wij ons van te spreken over dit huwelijk of hare persoon, en gaan verder, na sleehts te hebben aangemerkt, dat Ds. van der Lingen nooit reden heeft gehad zieh over zijne keus te beklagen, dat hij het altoos daarvoor heeft gehouden, soms wel heeft beleden, eene vrouw van den Heer te hebben ontvangen, en dat hij zieh voor die weldaad steeds dankbaar betoonde.

Toen de ziekte, waarmeê hij zoo lang had geworsteld, was overwonnen geworden, gevoelde hij zijne krachten allengskens toenemen. Dit stelde hem in staat, de pligten aan zijn ambt verbonden meer getrouwelijk te vervullen. Huisbezoek en andere zaken werden nu naar de begeerte zijns harten verrigt. En wij meenen, het ook hier te mogen zeggen: "de gemeente nam zeer "toe." Deze en gene werd door zijn woord gewonnen voor het eeuwig leven, maar vooral rustte 's Heeren zegen op zijn werk tot opbouwing en versterking der geloovigen.

Van het begin schijnt het zijne gewoonte geweest te zijn, de kudde te leiden waar hij zelf weide vond, en zijnen hoorders voor te dragen wat zijne eigene ziel bezig hield. Dit was geheel in overeenstemming met zijn denkbeeld van opregtheid en waarheid, en naar het gevoel en de behoefte zijns harten. Hij zoude zich niet bevoegd hebben beschouwd, te spreken over de verkwikkende nabijheid des Heeren, wanneer de hemel voor hem bewolkt was en hij naar licht zocht.—Later gaf hem meermalen de eene of andere gebeurtenis in de gemeente, in het land zijner inwoning, of op het groot tooneel der wereld, aanleiding tot het kiezen der onderwerpen ter behandeling. Terwijl hij zich eens in den namiddag op weg naar de kerk bevond, brak er een hevig onweder over het dorp los. Velen dergenen die opgekomen waren, zaten met bevende harten. Op Ds. van der Lingen had het geratel van den donder, het fel geschitter van het bliksemlicht altijd eenen zielverheffenden invloed. Meestal verliet hij het stille studeervertrek, wanneer de stem des Heeren in het ruim werd vernomen, en ging hij buiten wandelen, om daar de grootsche vertooning van 's Oppersten magt en majesteit waar te nemen.—Ook in deze oogenblikken nu werd het openbaar, hoe zijn geest was aangedaan door het gevoel van Gods grootheid en heerlijkheid. Ja, hij mogt het belijden dat het hem was alsof hij met hemelschen dauw bevochtigd werd. Na den zegen te hebben uitgesproken, liet hij het tweede vers van den 29sten Psalm zingen, welken hij vooraf op de hem eigene indrukwekkende wijze voorlas:

's Heeren stem op 't hoogst geducht,
Rolt en klatert door de lucht,
Berst met vreeselijk geluid,
Op de groote waat'ren uit;

Klinkt met nadruk en vermogen,
Heerlijk uit de hemelbogen;
't Schepsel beeft en staat verwonderd,
Als de God der eere dondert.

Daarna gaf hij tot onderwerp ter overdenking op (in plaats van de gekozene profetische schriftplaats) de woorden van den Psalmist: "De God der eere dondert" (Ps. 29 : 3). En terwijl hij met opgewekten geest en een bewogen hart het onderwerp ontvouwde, scheen de hemel zelf aan zijne woorden getuigenis te geven. Nog worden er in de gemeente gevonden, die de indrukken, toen verkregen, blijven bewaren.

Des Zondags morgens predikte hij gewoonlijk zeer lang; dit deed hij grootendeels om in de behoefde der gemeenteleden, die twee tot drie uren ver moesten komen om de Godsdienst te kunnen bijwonen, te voorzien. Want wegens den afstand dien de inwoners van de Fransche Hoek, Wellington, en eenige andere plaatsen, moesten afleggen, konden zij slechts de morgendienst bijwonen, en hij achtte het billijk dat zij voor hunne opoffering beloond werden. De gedachte zou hem onverdragelijk geweest zijn dat zij die zoo ver kwamen, en de gemeente in het algemeen, onvoldaan of teleurgesteld terug keerden, en hij wenschte zeer dat zij genoegzame gelegenheid hadden om gedurende de godsdienst te verzamelen wat hun in de week tot overdenking kon verstrekken.

Veel arbeid en zorg besteedde hij aan zijne preken; geen middel werd ongebruikt gelaten, zoo het hem tot eene volledige verklaring der gekozen stoffe kon in staat stellen. Bezield van den hoogsten eerbied voor het woord Gods, was het onderzoek daarvan steeds zijn vermaak; ook achtte hij het zoo volledig, zoo onuitputtelijk voor het menschelijk verstand, dat hem de volhardendste studie, de diepste overpeinzing slechts genoegzaam voorkwam om er eenigzins waardiglijk over te kunnen spreken. Ja dit nog was in zijne schatting daartoe onvoldoende, zoo niet de spreker door de onderwijzing des Geestes had geleerd "de dingen die des Geestes Gods zijn, te verstaan en geestelijk te "onderscheiden." Eens zeide hij van den kansel: "de natuur- "lijke mensch heeft geen regt van oordeelen, hij kan over niets "grondig spreken, zijn verstand is duister, hij ziet de zaken

" 't onderste boven gekeerd aan." Daar het nu zijne innigste overtuiging was dat niets den geloovige van den onwedergeborene onderscheidt, zoo het geloof in hem niet opgewekt, niet levende is, was het zijn gedurig streven " te staan in het geloof, " wakende en nuchteren bevonden te worden."

Besteedde hij veel tijd en zorg aan het opstellen zijner preken, die in het begin meestal voluit werden geschreven, ook de uitvoering vorderde bij hem voorafgaande oefening; gedurende de eerste jaren bestudeerde hij ook steeds de gepaste gebaren voor elk deel zijner redevoering. Na eenige jaren onder zijn gehoor geweest te zijn, zeide eens een der aandachtige hoorders: " Zoo "ik nu doof werd, zou ik nog door het zien op Ds. van der " Lingen kunnen weten welk onderwerp hij behandelt, wegens " de naauwkeurigheid der gesten." Zijne preek-methode was de Fransch-Hollandsche, volgens welke hij trachtte zoo wel de Schrift te verklaren, als zijne begrippen te ontwikkelen en aan te prijzen. Zijn stijl was eenigzins stroef, en alleen de opmerkzame hoorder kon zijne redeneringen met vrucht volgen. Doch in hooge mate bezat hij de gave, om het verhandelde op hart en geweten toe te passen; den eenvoudigste wist hij dan te treffen, den onverschillige te schokken en tot nadenken te brengen. Zijne stem, schoon niet zeer sterk, was helder en aangenaam, en vermoeide nooit zijne hoorders, al werden ook zijne toespraken, gelijk met Nachtmaals gelegenheden, uren lang voortgezet. Zoo wel op den kansel, als in zijnen omgang met de gemeente, was zijne houding eerbiedwekkend, en trof elk die op hem lette. Eene vrouw uit de gemeente verhaalde mij eens, dat zij in hare jeugd het altoos daarvoor had gehouden, dat hij op het gelaat kon zien wat in iemands hart omging, en dat zijn doordringende blik het zou bemerkt hebben, indien men hem eene onwaarheid verhaalde.

Zijn voorkomen was deftig, somwijlen eenigzins gestreng; bij eene oppervlakkige kennismaking meende men groote terughoudendheid te bemerken, en gevoelde zich onwillekeurig op eenen afstand geplaatst. Had men echter het voorregt van een vriendschappelijken omgang, dan werd men overtuigd van zijne toegenegenheid en hartelijkheid, welke altijd van de grootste bescheidenheid vergezeld ging, en dan bleek het, dat veeleer eene

ligtgeloovigheid, en ingenomenheid met degenen, die zich wel wisten voor te doen, bij hem een gebrek was. Een grondtrek zijns karakters was waarheidliefde en opregtheid, hij haatte alle veinzerij, en noemde het verhalen eener halve waarheid zelfs, misleiding; anderen beoordeelde hij naar dat hij zich zelven bevond, en schonk dus meermalen zijn vertrouwen aan degenen die dat niet verdienden, geloofde hen, en werd zoo menigmaal bedrogen.

Gedurende het eerste tijdperk zijner bediening, schijnt er niet veel uitwendige strijd bestaan te hebben. De vromen werden hooggeacht, niemand zou de stillen in den lande moeijen, en men had eerbied voor de godsdienst en al wat heilig heette. Daar er onder de geloovigen geene bijzondere opwekking tot uiterlijke werkzaamheid was, waren zij ook niet, door vermanen, bestraffen, en wat in het gemeen eene getuigenis mag genaamd worden, den overigen tot last. De vijand hield zich ook schijnbaar stil; er was dus geen openbare strijd.* Bovendien was de geest des tijds nog niet doorgedrongen tot deze plaats, waar men, gelijk toen meest overal in dit land, naar voorvaderlijke zeden en gewoonten stil en vergenoegd leefde. Ds. van der Lingen echter genoot daar zeer weinig van, daar hij toen reeds meer in de toekomst dan in het tegenwoordige leefde. In de verte zag hij de stormen verrijzen, en gevoelde de kracht, waarmede zij op het menschdom zouden losbreken.* Hij wees de gemeente op de

* Lieden, die toen in de genoegens der zamenleving deelden, verzekeren ons dat die dagen verre weg verkieslijk waren boven die welke wij beleven, omdat er toen zulk een geest van eensgezindheid heerschte. Eene vrome moeder zou, bijv., om geen aanstoot te geven, hare kinderen toelaten, des Zondags naar bruiloften en vrolijkheden te gaan, na hen slechts vooraf tegen de verleiding der zonde gewapend te hebben, op deze wijze: "indien er gedanst wordt, doet niet mede, gij zoudt des Heeren dag ontheiligen!" enz. Niet lang geleden zei iemand tot mij: "Mijn kind! in die dagen leefde men vrolijk, at en dronk zamen, het werd toen zoo naauw niet genomen, en er was veel meer liefde onder de menschen dan nu. Des Zaturdags waren wij soms tot laat in den nacht vrolijk bijeen, en vermaakten ons met zang en dans; doch des Zondags waren wij op onzen tijd in de kerk." Bij dat al waren in bijna elk huis de innigst godsdienstige boeken voorhanden. Ja, bij het aankoopen van huisraad voor jonge beginners werden Smijtegeld, a Brakel, en Groenewegen, onder de meest noodige meubelen geteld.

* De uiterlijke toestand zijner kudde bezwaarde hem dus te meer, en reeds toen stond hij daar als een getuige tegen de laauwheid der Christenen; waarom men reeds in dien tijd van hem zeide: "waarlijk, hij is als een Boanerges onder ons opgetreden."

gebeurtenissen des tijds, deed hen opmerken, dat een verwoestende stroom reeds in aantogt was, verkondigde hun dat de dagen niet meer ver af waren, waarin de mensch der zonde geopenbaard, met al wat heilig is de spot gedreven, Gods Woord veracht, en zijne wetten vertreden zouden worden. Het profetisch woord, dat van deze dingen getuigt, was meermalen het onderwerp der verkondiging. Daaruit toonde hij aan: dat de vijand zijne booze aanslagen tegen het Godsrijk niet zou beginnen met vervolging, maar dat hij zou werken door verleiding, door listiglijk tot dwaling te voeren, en de harten van het geloof af te trekken door teekenen en wonderen der leugen. Dat daarna de overblijvenden zware vervolging zouden te wachten hebben, wanneer de mensch der zonde ten volle geopenbaard zou worden.

Dat zulk eene prediking groote ontroering te weeg bragt, in dagen toen het nog overal in ons land rust en veiligheid heette, toen de verwerping van den Bijbel en dergelijke schrikkelijkheden nog eeuwen ver in de toekomst gedacht werden, kan men ligt begrijpen. Evenwel, men stelde vertrouwen in zijn gevoelen, en nam hetgeen hij verkondigde tot leering aan.

Maar grootere onrust wekte het, toen hij de zigtbare verschijning van Christus, "om alle dingen weder op te rigten," begon te prediken. De onopmerkzamen en onverschilligen onder zijne hoorders bekommerden zich niet te zeer om een toekomstig vrederijk, of de wijze waarop dit zou gesticht worden; doch de ernstigen en heilbegeerigen waren gehecht aan het algemeene denkbeeld dier dagen, dat door de beijveringen van Zendeling- en Bijbelgenootschappen de zedelijke en godsdienstige toestand der volken meer en meer bevorderd, het Evangelie overal den vrijen loop hebben, en aldus de aarde vol van de kennis des Heeren worden zou. Nu men vernam dat Christus zelf komen en tot stand brengen zou wat nimmer door de beste pogingen van alle ware geloovigen kon geschieden, was men in de war gebragt en wist noch van het een, noch van het ander iets te maken. Ds. van der Lingen gevoelde het dat zijne gemeente onvoorbereid was deze leer te ontvangen en te omhelzen. De overtuiging dat deze te verkondigen niet veel nut kon stichten, weêrhield hem dus, zijne denkbeelden daaromtrent te vrijelijk te ontwikkelen;

echter kon zij de kracht eener waarheid waarvan zijne ziel geheel doordrongen was, niet stuiten. Luide weêrklonk in de gemeente het wachtwoord der Apostelen. Maranatha tot verschrikking der onverschilligen! Maranatha tot bemoediging der vreesachtigen! Maranatha tot versterking en verkwikking der geloovigen!

In 1833 hield hij in de Kaapstad eene redevoering over Ezechiels profetie betreffende eenige volken van het hooge Noorden, waarin hij zijne denkbeelden over de verschijning van Christus met de daarmede in verband staande gebeurtenissen vrijer uiteenzette. Ook daar bragt het opschudding te weeg, doch behaagde tevens zoo zeer, dat hij herhaaldelijk werd verzocht, de redevoering in het licht te geven. Later voldeed hij aan dit verzoek, en liet haar vooraan in zijn werk *over de Noordsche volken* plaatsen (1842).

Ook in zijne gemeente baande zich weldra de waarheid welke de vreugde en hoop was der eerste Christenen, meer en meer den weg tot de harten zijner hoorders, en zijne prediking daarover werd met steeds toenemende belangstelling vernomen. Op sommige plaatsen kwam men zelfs 's Maandags te zamen, om hetgeen men had aangehoord, met elkander te overwegen. Aan het einde van 1838 ontvingen de leden der Paarlsche gemeente van een medelid eenen brief van den volgenden inhoud:

"Waarde Broeders en Zusters in den Heer!

"Uitmuntend is onze Eerwaarde Leeraar in zijne predikatien "in het gemeen; nogtans gebeurt het in eenige gevallen, dat "zijn Eerwaarde meer bijzonderlijk het hart treft, den geest "ontroert, en de ziel verheft tot de ware bron van alle geluk- "zaligheid.

"Onder deze vond de schrijver dezes briefs de voorbereidings- "predikatie, uitgesproken op den 30sten September, 'Maran- "atha,' uitermate voortreffelijk, en de indruk op zijn gemoed te "weeg gebragt, deed hem zich ontboezemen in eenige dicht- "regelen, waarin hij de toepassing hoofdzakelijk tot stof ge- "bruikte. Dit gering opstel aan eenige medeleden vertoond

" hebbende, werd hij gedurig om kopijen gevraagd, en de moeite " ontziende, besloot hij, het door de drukpers aan de gemeente " te schenken tot een blijvende herinnering aan die dierbare " preek," enz.

De volgende zijn eenige van de twaalf koepletten van dat gedicht:

Maran Atha.........onze Heer
Komt ten oordeel met de wolken!
Dan trekt Hij tot zich omhoog
Al zijn uitverkoren volken.—
Doodvertreder, Heer en God,
Wees ons eeuwig deel en lot.

Maran Atha!........'t schijngeloof
Zal Hij haast van schijn ontwijden;
Die hier Jezus volgt in schijn,
Wordt ontmaskerd, komt in lijden,
Als de Vorst het vonnis legt,
Onbekeerden heil ontzegt.

Maran Atha! 't lichtverblijf—
Varend op naar 's Vaders woning—
Heeft Hij voor zijn volk bereid,
Opent Hij als zaal der krooning,
Krooning, die den strijd vervangt;
Wen Zijn hand de prijzen langt.

Maran Atha.........O! wat vreugd
Zal Zijn komst in 't luchtruim stichten!
Ja Hij daalt!......Wij varen op,
Stralend door Zijn glans als lichten!
Maran Atha!! Onze Heer!
God des Heils, kom haastlijk weer!

Men meene nu niet,—wegens hetgeen wij hebben medegedeeld,—dat het licht dier heerlijke waarheid bij onzen predikant den glans hebbe verdoofd van " de blijde boodschap," of dat de verkondiging van deze door hem op den achtergrond werd geplaatst. Hij wist zeer wel dat de kennis aan den gekruisten Heiland voor elk mensch hoofdvereischte is. Daarom was het, voor hem zelven, zijne gedurige bede: " och! dat ik Hem kenne, " en de gemeenschap Zijns lijdens"; voor anderen, zijne grootste beijvering, Hem te prediken, " de kracht Gods, en de wijsheid " Gods." Maar het was hem ook even duidelijk, dat de mensch, om " de blijde boodschap" aan te nemen en haar groote Voorwerp te omhelzen, gedurige opwekking behoeft. Dat de onbe-

keerde, opdat hij het zou kunnen doen, eerst moet opwaken en tot een toestand van bewustzijn komen; dat hij derhalve moet gewekt worden. En hiertoe wenschte hij zich tot een middel in Gods hand te stellen. En naarmate die wensch, die begeerte in hem sterk was, naar die mate was ook het geroep luider.

Daarom was het dan ook wel eens: "Ontwaak, ongelukkig "mede-mensch! slaper aan den rand des afgronds, de stem "wordt reeds vernomen: 'De Heer komt!' De sterke Held, de "Leeuw uit Juda's stam, is in aantogt; te vreeslijker zal Hij "(zoo gij niet in tijds gered wordt) zijne magt tegen u betoonen, "naarmate uwe weigering om Hem als het Lam Gods te ont-"moeten, honender geweest is." Op eenen anderen tijd was het: "Ontwaak, gelukkige die nog op vasten bodem ontwaken kunt. "Nog is er uitkomst. Doch gij zijt reeds gekomen tot aan den "oever der eeuwige vuurzee, die hare gloeijende golven bulde-"rend naar u toe en om u heen wentelt. Bij iedere kwade "gedachte of booze daad die uw hart doet koken, hoort gij het "woedende getier harer baren! Gods langmoedigheid alleen "bedwingt haar dat zij u niet overbruise! Nog eene schrede...... "en......het is geschied......en gij dwarlt brullende naar de "bulderende diepte.

"Maar nog is er uitkomst.—Daar verheft zich eene rots, van "welke de branding verschrikt terug tuimelt! De rots is *Gol-"gotha*, is het kruis der verzoening, is......*Jezus!* Haast u, "spoedt u, vliegt naar het kruis......naar Jezus, om uws levens "wil! Ziet, Hij wenkt!......Ziet, Hij strekt Zijne doorboorde "handen naar u uit......Hoort, Hij bidt: 'Vader, vergeef hun "'alles!' Hoort, Hij roept u: Wendt u naar mij en wordt "behouden."

Terwijl eens zijn geest bijzonder werd bezig gehouden door eene voorstelling van den staat der verdoemden in de eeuwige straflijding, stelde hij de leerrede op over Markus ix: 43—48, vergeleken met Jesaja lxvi: 24: "De hel, het onuitblusschelijk "vuur, daar hun worm niet sterft en het vuur niet uitgebluscht "wordt." Daarop verzocht hij zijne gemeente, op den volgenden Zondag te willen tegenwoordig zijn, om eenige gedachten, gegrond op Gods Woord, te vernemen over den toestand der ramp-

zaligen hierna. Op den bestemden tijd waren alle plaatsen bezet, zelfs de zijpaden der kerk en de trappen der galerijen werden gevuld. Wel voorbereid trad de spreker op.—Geëvenredigd aan zijnen ernst was de aandacht der hoorders. Welke gewaarwoordingen allen vervulden, kan men gevoelen. Het was een dag voor de eeuwigheid. En waarlijk, de sterveling mag wel beven, wanneer hij het waagt een blik te slaan op den eeuwigen kerker, aan wiens verschrikkingen hij—of welhaast zal worden prijs gegeven, — of alleenlijk door de Goddelijke erbarming is ontrukt geworden. En meent hij zich door de Goddelijke ontferming gered, dan zal het medelijden met anderen, en het streven naar hunne behoudenis, te inniger gevoeld worden, naar mate hij zich van zijne diepe onwaarde en verdoemelijkheid levendiger bewust is. Gedurende de dagen die volgden, deed Ds. van der Lingen zich meermalen de vraag: "waarover zult gij het eerst tot de gemeente spreken, nadat gij "zoo velen uwer toehoorders verschrikt hebt met het beeld der "helsche rampzaligheid?" De woorden, die hem voor den geest kwamen, waren die van den Apostel in het 8ste vers van Hebr. xiii: "Jezus Christus, is gisteren en heden dezelfde en in der "eeuwigheid," naar aanleiding waarvan hij dan ook op den volgenden Zondag de aandacht leidde "in de toepasselijke be- "schouwing van den Heer Jezus Christus, den eenigen, alge- "noegzamen, en onveranderlijken grond van vertrouwen voor "zondaren die den toekomenden toorn willen ontvlieden."

Over welk onderwerp hij ook handelde, het hoofddoel zijner rede bleek steeds te zijn, de volmaaktheden des Scheppers hoogst te kunnen roemen en prijzen, en het schepsel in zijne armoede, ellende, verdoemelijkheid, en geheele onmagt ten toon te stellen. De gepastheid van zoodanige prediking werd door hem in zijne eerste leerrede aan de Paarl ten volle bewezen. "Ik houde mij "overtuigd, dat geene verkondiging het middel kan zijn tot "verzoening des zondaars, door den Middelaar, met den Vader, "en van zijne bekeering van den boozen weg, dan de zoodanige, "die daarin met den aard van ons Gereformeerd leerbegrip over- "eenkomt, dat zij, als uitwendig middel, de regtvaardiging en "zaliging des zondaars zoekt te bewerken, door hem diepst te

"vernederen, en den Schepper hoogst te verheerlijken. Naar-
"mate het zeker is, dat de verwijdering des menschen van zijnen
"Schepper alleen blijft voortduren door gebrek aan kennis en
"belangstellend gevoel van die waarheid: dat de voetstappen
"des Heeren, bij de strengste regterlijke regtvaardigheid,
"druipen van goedertierenheid over het geslacht der menschen;
"naar die mate is het stellig waar, dat hij eerst aangedaan moet
"worden met die kennis, met dat gevoel, voordat hij zich zelven
"veroordeelen en verootmoedigen, en den Heer God regtvaardi-
"gen en verheerlijken zal. En deze verkondiging van des
"menschen ellende en de Goddelijke regtvaardigheid in Zijn
"rigten en vergelden, benevens Zijne groote goedertierenheid, is
"tevens de verkondiging van Zijne regtvaardigheid in het
"algemeen, in zijne handelwijze met het menschdom zooals die
"zijne heiligheid en goedertierenheid insluit, en door de ver-
"lossing, die in Christus Jezus is, krachtelijk is betoond ge-
"worden."

Ofschoon de gezegende gevolgen zijner pogingen gedurende de eerste jaren van zijnen arbeid grootelijks voor hem verborgen bleven, ontbrak het hem evenwel niet aan de noodige bemoediging tot het volharden. Eene gebeurtenis, welke hem zeer tot opwekking moet geweest zijn, willen wij hier kortelijk meêdeelen. Een jongeling die den Heer zocht, "Zin" geheeten, werd gevaarlijk krank. Eenige dagen voor zijnen dood bezocht hem Ds. van der Lingen voor het laatst. Na eenigen tijd met hem te hebben gesproken, zeide hij tot hem: "wanneer een "drenkeling, in den hagchelijken toestand waarin hij zich be-"vindt, een touw naar zich toe zag geworpen, zou hij dat niet "met alle krachtsinspanning aanprijpen? Doe ook gij alzoo, "grijp naar het middel ter behoudenis dat u wordt aangeboden, "neem Jezus aan. Of wilt gij liever, verplaats u met de ge-"dachten op Golgotha's heuvel, ziedaar uw Heiland! zie Hem "aan het kruis, omklem het kruis, vind in Hem redding, vind "leven," enz. Toen hij de kamer verliet, ontmoette hij aan de deur een aantal jongelieden, die zich te zamen gedrongen hadden, om te vernemen wat hij tot den zieke sprak. Nu rigtte hij ook tot hen het woord: "Jonge lieden! neemt een voorbeeld aan

"hetgeen u thans voor oogen is. Ziet daar een uwer medge- "zellen, die binnen weinige uren in de eeuwigheid zal overge- "gaan zijn. Hij zocht den Heer te volgen, zijn leven was u tot "een voorbeeld, zijn sterven zal hem gewin zijn. Leeft ook gij "alzoo dat gij hier voorbereid wordt voor het hemelleven daar- "boven," enz. Hetgeen hij tot den zieke en tot hen zelven gesproken had, vond ingang tot hunne harten; waar zij zich gedurende de volgende weken te zamen bevonden, liep het gesprek steeds over den dood des jongelings en hetgeen zij aan zijne sponde vernomen hadden. Eenige weken daarna had het nachtmaal plaats, en vele jeugdigen kwamen toe om er deel aan te nemen. Hoe zeer dit hun leeraar trof en opwekte, liet hij blijken door de wijze waarop hij hen bij die gelegenheid welkom heette: "Wat is u, gij jongelingen en jonge dochters, dat "gij u in getallen opmaakt om van 's Heeren dood gedachtenis "te vieren? Wordt ook welligt in u thans des Profeten woord "bevestigd? Het is mij als of ik heden de stem over deze ver- "gadering hoore ruischen: 'Het zal geschieden in de laatste "'dagen, spreekt de Heer, dat Ik van mijnen Geest zal uitstor- "'ten over zonen en over dochteren.'"

Waar hij destijds geroepen werd het woord te spreken, deed hij het met alle bereidvaardigheid. De gezondheid die hij mogt genieten bragt opgeruimdheid aan, en dit deed hem ligter over zaken heenkomen dan hij zulks wel later plagt te doen. Dikwijls diende hij toen het Bestuur van het Zendeling-genootschap in de Stad bij zijne jaarlijksche of andere vergaderingen. Vele zijner nagelaten redevoeringen toonen, door de aanteekeningen welke wij er op vonden, dat zij toen aldaar zijn uitgesproken geworden.

Terwijl hij aldus voortging het zaad des levens te strooijen aan vele plaatsen, het evangelie predikende met de volvaardigheid des gemoeds, werd hij reeds in den morgenstond zijner bediening als door eene onzigtbare hand teruggehouden, en in zijnen loop gestuit. Naar het ligehaam zwaar bezocht door eene krankheid die hem aan den rand des grafs bragt, en naar menschelijk oordeel ongeneesbaar scheen, werd hij genood-

zaakt, zich drie jaren lang aan zijne gemeente te onttrekken en den herdersstaf neêr te leggen.

Hoe wonderlijk is dikwerf Gods weg met de zijnen! Ook zij moeten het bij ervaring leeren verstaan, dat Hij met het heir des Hemels, en de inwoners der aarde, doet naar Zijn welgevallen. En zoo wij het opmerken en ter harte nemen, gevoelen wij ons gedrongen het woord te herhalen dat daar zegt: "Gods weg is in de zee, en zijn pad in groote wateren, "en zijne voetstappen worden niet gekend! Voorwaar, de "Heer is een God die zich verborgen houdt, de God Israëls, "de Heiland." Ps. 77, vs. 20, en Jesaja 45, vs. 15.

VIERDE HOOFDSTUK.

DAGEN VAN ZIEKTE EN OMZWERVING.

De aanleidende oorzaak zijner langdurige ziekte stond in verband met eene gebeurtenis welke in het begin van 1838 de stille Pastory voor weken lang het tooneel van groote onrust maakte. Op eenen avond in de maand Maart ging Mev. van der Lingen met eene dienstmaagd even de deur uit; toen zij eenige schreden was voortgegaan, viel er een steen voor hare voeten neêr. Zij ontstelde zeer, en riep dadelijk naar twee der knechts; geen antwoord bekomende, haastte zij zich naar binnen. Dien avond gebeurde er verder niets; doch op de volgende avonden, bij het invallen der schemering, kwamen er gedurig, de eene groote steen na den anderen, door de onbeschermde bovenlichten der deur en vensters naar binnen vliegen. Reeds vroeg in den avond moest men de kinderen in veiligheid brengen, en het eetvertrek, waarop 't het meest was toegelegd, ruimen. Het gebeurde gaf groote opschudding, te meer daar elke poging tot ontdekking der geweldenaars vruchteloos scheen. Op zekeren avond waren weder twee vrienden gekomen om wacht te houden; zoo lang zij er waren, was alles stil; doch zoodra Ds. van der Lingen bij hun vertrek de deur opende, vloog een keisteen hem rakelings voorbij het hoofd. Ook toen mislukte het, den misdadiger te ontdekken. Toen men zich lang genoeg met het goochelspel had vermaakt, eindigde het zooals het was begonnen, geene zekerheid latende omtrent de oorzaak, het doel, of de handelende personen van het bedrijf. Evenwel viel zeer de verdenking op eenige slaven die er woonden.

Eenige weken later begon men weder teekenen van onrust te bemerken. In den nacht was er een gedurig geraas om

het huis, en tusschenbeide werd er met geweld op de deur geslagen. Gelijk te voren, zoo waren ook nu alle middelen tot ontdekking des vijands vruchteloos. Haastte men zich tot de deur, dan was er niemand daar of in de nabijheid te zien ; waakte men, dan was dien nacht alles stil. Terwijl eens het stampen aan de deur weêr begon, opende de huisvader oogenblikkelijk het venster en sprong naar buiten ; daar hij ook toen bij de deur niemand vond, liep hij de stoep om, zag overal rond, doch ook nu zonder eenig gevolg voor de zaak zelve. Voor zijnen eigenen toestand echter met gevolgen die nog lang daarna heilloos werkten.

De zware koude bij die gelegenheid gevat, had grooten invloed op een gestel, dat reeds door de vroegere koortsaanvallen aanmerkelijk was verwoest geworden, en openbaarde zich in het eerst in zinkingpijnen, die zich later op de borstingewanden vestigden, en eindelijk in eene leverkwaal overgingen. Gedurende eenen geruimen tijd hinderde hem de ongesteldheid zeer weinig, doch zij nam langzamerhand zoo toe, dat hij in 1840 genoodzaakt werd voor eenige weken rust te nemen en het zeebad te gebruiken. Zijne werkzaamheden vielen hem daarna hoe langer hoe moeijelijker. Nu eens moest hij, gedrukt door felle smarten, dan weder geheel afgemat, den kansel betreden. In dien tijd gebeurde het eens, dat hij 't geheele nagebed in de kerk in eenen bewusteloozen toestand uitsprak ; bij het hooren van " Amen" tot zich zelven komende, aarzelde hij voor eene poos, wat verder te doen ; de klank echter van het laatste woord leidde hem tot de verdere verrigting ; en degenen, die hij er later over sprak, verzekerden dat zij niets bijzonders hadden bemerkt, en dat hij zoowel gebed (geen formuliergebed !) als het overige in volle orde had gedaan.

Tegen het einde van October 1840 begaf hij zich naar Goudini in het distrikt Worcester, alwaar hij gedurende eenige weken de kracht van het warme bad beproefde. Ook die middel had voor hem geene genezing ; van daar in December terug gekomen, nam de ongesteldheid van dag tot dag toe.

Het weldadige Godsbestier gedacht in dezen tijd zeer gunstiglijk aan zijne gemeente, wier toestand haren Leeraar zeer ter

harte ging. Juist toen de bezoeking op hem bleef rusten, werd de jeugdige Evangeliedienaar, de WelEerwaarde P. K. Albertijn, die kort te voren uit Europa was aangekomen, naar de Paarl tot zijne betrekkingen geleid, en verklaarde zich (daartoe aangezocht zijnde) gewillig, de belangen der gemeente te behartigen.

Toen het den zieken leeraar meer en meer duidelijk werd, dat zijne kwaal of van langen duur zou zijn, of met den dood eindigen, besloot hij, de bediening neêr te leggen ; en niet eigenwilliglijk wenschende te handelen, gaf hij van zijn voornemen den Kerkeraad kennis. Maar deze verhief zich tegen zijn besluit ; een ouderling (de Heer P. Marais) nam het woord : "Mijn-" heer, laat u de gedachte, dat gij nu onder ons niet kunt " arbeiden, niet bezwaren ; gij hebt het bij ons niet verdiend " dat wij u zouden toelaten te vertrekken, nu gij meent tot de " dienst onbekwaam te zijn, het is onze begeerte, dat gij onder "ons blijft."—Toen eenige dagen later zijn voornemen algemeen bekend werd, belegden eenige invloedrijke gemeenteleden eene vergadering, om het een en ander daaromtrent in overweging te nemen. Door deze vergadering werd de Heer Baart als afgevaardigde gezonden, om uit haren naam hem te verzoeken, de gemeente niet te willen verlaten, maar in haar midden, haar Leeraar te blijven tot aan zijnen dood, al ware het ook dat hij in 't vervolg de predikdienst niet zou kunnen vervullen. Zij verklaarde zich wijders bereid tot verzorging van eenen bedienaar des Woords, zoo hij slechts het toezigt over de gemeente bleef houden, en haar bij de kerkelijke vergaderingen bleef vertegenwoordigen.—Na deze en dergelijke blijken van gehechtheid der gemeenteleden, vond hij geene vrijheid zijn voornemen uit te voeren, en besloot dus, de zaak den Heer over te geven en de leiding Zijner voorzienigheid te volgen.

In het begin van 1841 verergerde zijn toestand zoodanig dat er weinig hoop op herstel over bleef. In de maand Februarij scheen de Engel des doods zijne sponde te naderen, en meende hij zelf, binnen kort de eeuwigheid te zullen ingaan. In dien toestand koesterde hij eene brandende begeerte den Zaligmaker

te mogen aanschouwen; de geloofsvereeniging der ziel met Hem was zijn bestendig streven. De volgende verzen schenen bijzonder wel zijne gewaarwoordingen en begeerten uit te drukken, en werden zeer dikwijls door hem herhaald :

Uw Naam, Uw Naam alleen
Kan doode zondaars wekken !
't Geloof in dezen Naam
Kan alle schuld bedekken.
Gij neemt mijn misdaad weg ;
Gij hebt mijn schuld voldaan,
En schrijft mij met uw bloed
In 't boek des levens aan.

Wanneer mijn arme ziel
Bedroefd is en verlegen,
Is Jezus Naam mijn troost
Mijn toevlugt, heil, en zegen,
Ja zelfs mijne artseny
In krankheid, angst, en nood ;
Uw Naam alleen verdrijft
De vreeze voor den dood.

Met verheffing kwam hij tot het laatste vers, dat hij gedurig herhaalde, en waarin hij den vollen stroom des gevoels deed vloeijen :

Ik leve alleen in U :
In U wil ik ook sterven ;
Dan zal de ontbonden ziel
In U den Hemel erven ;
Dit erfdeel hebt Gij mij
Verworven door Uw bloed.
O Jezus ! wie U heeft,
Die heeft het hoogste goed.

Toen hij meende aan de poorten des doods gekomen te zijn, sprak hij vrij uit over zijnen toestand met zijne echtgenoote. Op zekeren morgen reikte hij haar eenen bos sleutels toe, en zeide : "Zie daar den toegang tot den staf des broods; maar wacht u, "dat gij uw hart aan het vergankelijke niet hecht. Zoek een "hooger goed, zoek verzekering van uw aandeel in Christus."

Op den 14den der maand had, gelijk later bleek, de crisis plaats (en begon de calomel eene groote hoeveelheid galsteentjes af te drijven). In den morgen werd hij zeer benaauwd, en verlangde naar een ruimer vertrek over te gaan. Toen hij in deze oogenblikken, naar menschelijk aanzien, tot de grenzen van tijd en eeuwigheid genaderd was, verwekte de God des levens in hem

de begeerte naar herstel en leven. Toen hij die begeerte gewaar werd, vroeg hij zijnen ambtsbroeder: "Is het den Christen wel "geoorloofd, in een doodelijk oogenblik om herstelling en leven te vragen?" Daarna verzocht hij dat hem de geschiedenis van Hiskia gelezen wierde, waarna de WelEerw. Ds. Albertijn in het gebed voorging. Onder dit gebed bemerkte Mevr. van der Lingen eene vreemde ademhaling. Zij zag op; het was haar, of de lijder nu in de eeuwigheid overging. Na hem eenigen tijd te hebben gelaafd, kwam hij echter weêr bij, en toen het gebed geëindigd was, sprak hij op vasten toon: "Broeder, uw gebed is ver-"hoord."—Evenwel bleef hij nog ruim veertien dagen aan den rand des grafs waggelen. En van de gemeente werd er een gedurig gebed tot God gedaan om zijne herstelling, of liever opwekking; want zijn toestand scheen allen zoo hopeloos toe, dat—zoo als men later vernam—het biddend volk des Heeren overal Hem met deze of dergelijke woorden naderde: "O Gij "Magtige, Die Lazarus uit de dooden hebt opgewekt, Gij zijt ook "magtig onzen Leeraar op te wekken."

Was hij het voorwerp der gebeden in zijne eigene gemeente, ook op verscheidene andere plaatsen werden geloovigen opgewekt om tot den Heer te gaan met smeekingen om de oprigting van hem die toen reeds door velen gehouden werd voor eenen geroepene des Heeren, eenen steunpilaar der Kerk.

Op verschillende wijzen openbaarde zich in die dagen het gevoel dat zich van veler harten meester maakte. Een lid der gemeente riep uit, toen hij hem zag: "O mijn vader! mijn gees-"telijke vader! want door het Evangelie hebt gij mij voor "Christus geteeld.—Eene vrome vrouw van eene naburige plaats schreef aan hare dochter het volgende: "Ga uwen leeraar bezoe-"ken, ontzie het gedrang niet dat er thans plaats heeft. Gij "behoeft niet binnen te gaan; nader tot aan de stoep, vraag van "daar, verneem van daar, hoe het hem gaat. Bewijs aldus uwe "achting; hij is het waard."—Eene oude negerin, een Godzalig mensch,—(die, in haar land nog in het heidendom levende, eene openbaring gehad had van den weg der zaligheid, waarop zij later geleid werd,)—naderde zijn bed met wankelenden tred, en sprak, leunende op haren staf: "Mijnheer! Gij zult nog niet "sterven, er is nog veel voor u te doen, gij moet nog veel strijden."

Opmerkelijk is hetgeen iemand anders (eene jonge vrouw) wedervoer. Deze, gelijk vele anderen, in gedurige bekommering gehouden over den toestand haars herders, ontwaakte op zekeren nacht in buitengewone vreugde; terwijl zij peinsde, wat daar toch de reden van mogt zijn, viel zij wederom in slaap, en zag in eenen droom een heerlijk wezen voor zich staan. Zij werd door Hem vervolgens weggevoerd naar de plaats der gelukzaligheid, en een ruime zaal ingeleid. Aan het tegenovergesteld einde zag zij eenen schitterenden troon, waarop haar Geleider met verhoogden glans plaats nam. De zaal was gevuld van heerlijke troongeesten, die allen Hem den lof en de eer toebragten. Geheel in verrukking viel ook zij aanbiddend neer. Toen hierop iemand in lange witte kleederen werd binnen gelaten, vereenigden zich de vele duizenden in het lied des lofs, Hem die op den troon zat, die hen Gode gekocht had door Zijn bloed. Daarna vroeg een uit de menigte: "Waar blijft Abraham le Roux?" "Hij komt," was het antwoord. "Waar is van der Lingen?" "Hij moet vertoeven, er is voor hem nog veel te doen."—Hierop ontwaakte zij.—Veertien dagen daarna werd haar neef Abraham le Roux tot zijne ruste ingevoerd. Haar leeraar bleef, en gedurende vele jaren moest zij getuige zijn van de kracht der woorden: "Er is voor hem nog veel te doen."

Toen hij zich eenigzins sterker gevoelde, begeerde hij zeer naar de zeekust te gaan, waar hij meende ruimer te zullen ademen. Een tijd lang vertoefde hij bij zijne schoonouders in de stad, en aangezien de zeelucht hem daar reeds eenige verligting schonk, begaf hij zich vervolgens naar de Kalkbaai, waar hij zes weken bleef doorbrengen.

Gelijk vroeger aan Goudini, trachtte hij ook hier zich nuttig te maken voor degenen die hem omringden. Werd hij door de krankheid verhinderd, in de openbare plaats der aanbidding het Evangelie te prediken, zij belette hem echter niet om, waar hij zich bevond, zijne eigene woning tot een plaats van gemeenschappelijke bijeenkomsten open te zetten, en tot heil van zondaars werkzaam te zijn.

Uitgezonderd de moeite en het leed, door de ernstige ziekte van eene zuigeling in het gezin veroorzaakt, was het verblijf hier

zeer aangenaam ; de zeelucht verkwikte den lijder en hij gevoelde zijne krachten zelfs langzamerhand toenemen. De ongesteldheid bleef echter nog voortduren, en deed hem besluiten, andermaal een warm bad te beproeven ; waarom hij zich later in het jaar naar de Olifantsrivier begaf.

Hier bleef hij vier weken, gedurig met grooten toeloop—de dunheid en verspreidheid der bevolking in aanmerking genomen—predikende, tot dat hij op raad van Dr. Wied, die hem kwam bezoeken en het verder gebruik van het bad nadeelig voor zijn zwak gestel verklaarde te zijn, naar huis terugkeerde.

In het begin van 1842 werd hem geraden eene landreis te ondernemen, en daar hij ook meende dat de koude op weg en de gedurige beweging heilzaam zouden werken, rigtte hij zich daartoe in en vertrok in de helft van de maand Julij van de Paarl naar de Hexrivier, en van daar over Beaufort, Graaff-Reinet en Colesberg tot over de Groote (Oranje) Rivier. Even aan de andere zijde van de Hexrivier ontmoette hij de wagens en het gezelschap van den heer Verwey, bij wien hij zich voegde en onder wiens geleide hij tot aan Colesberg voorttrok.—In het begin beviel hem het reizen zeer wel, hij gevoelde zich sterker dan gewoonlijk, en was zelfs opgeruimd van gemoed. Onder weg verschafte het schijfschieten hem groot vermaak ; een paar aanteekeningen hierover in zijn reisjournaal herinneren ons aan de geestdrift die al zijne handelingen steeds kenmerkte, zelfs het verrigten van kleinigheden of het deelnemen aan vermaken :—
" Julij 21. Na het ontbijt vermaakten wij ons met schijfschieten.
" De geweren zijn nog niet op schot gezet, en wij misten bij
" gevolg meer dan wij raakten. Het is niet te min eene manne-
" lijke en aangename uitspanning.—22. Opgestaan na eenen al
" te langen, zoelen, doodstillen nacht, te zes uur. De ossen zijn
" weg, en al het volk is op het spoor. Bij het schijfschieten trof
" ik mijn teeken op twee honderd een-en-negentig treden met
" den kogel, uit mijn kleine dubbelloop karabijn. Het blijkt een
" opperbest geweer te zijn."

De volgende paar brieven aan Mevr. van der Lingen gerigt doen ons zijnen toestand, gewaarwordingen en wenschen gedurende het overige der reis kennen.

Wolvenkraal, aan de Gamka, drie uren ten zuidwesten van Beaufort, 4 Aug. 1842.

Mijne beste Vriendin!—Ik kan mij voorstellen, met welk een ongeduld gij reeds sedert twee of drie weken uitgezien hebt naar eenen brief. Nu, ik zoude vroeger geschreven hebben, maar als er gelegenheid was, was er geen tijd; en als er tijd was, was er geene gelegenheid. Gij zult nogtans van de Heeren H. en R. reeds berigt, bij monde, van ons ontvangen hebben, indien zij hun woord gehouden hebben.

Gij moogt u verzekerd houden, dat Moeder, gij, en de kinderen, van dag tot dag, niet ligt een uur lang uit mijne gedachten zijn. Ik gevoel mij soms zeer bezorgd voor hen die ik achter gelaten heb; en vinde dan geene rust, dan bij Hem wien ik mijn lot en mijne betrekkingen aanbevolen heb. Ik hoop eenen brief van huis te Beaufort te zullen vinden.

Beaufort, den 4den, des avonds.

Onze togt is tot hier toe vrij genoegelijk geweest, en zonder onheilen. Wij hebben overvloed van levensmiddelen. Voor verdriet heeft de Heer mij bewaard; behalve voor kleine onaangenaamheden, die een ieder overal in dit land ontmoet. Ik zie geen kans om met zulke bedienden, als ik heb, alleen over weg te komen. Het is eene hulprijke beschikking der Voorzienigheid, die mij den heer Verwey heeft doen aantreffen: want hij alleen onder ons allen is met den weg en de waters bekend. Ook zoude de wagen bezwaarlijk eenmaal goed in- of uitgespannen worden, zoo Rijnhart niet bij mij was. Piet Dampie (de drijver), is zoo onoplettend, zorgeloos, gemakkelijk en langzaam als de meesten van zijne socrt. De leider, Jan, is oud, stijf en doof; maar overigens oppassend, en gewillig om te doen wat hij kan. George (de Engelsche knecht) is zoowat de hansworst van de partij: hij doet zijnen pligt zoo goed hij kan.

Het zal mij aan geene verblijfplaats ontbreken; want verscheidene, die koude plaatsen hebben, hebben mij reeds te hunnent genoodigd.

Ik moet mij bekorten, want er is veel te doen voor de verdere reis. Mijn verlangen naar moeder, u en de kinderen is bij wijlen sterk; maar de Heer schenkt mij eene genoegzame maat van tevredenheid bij de ontbering van mijn gezin. Hij heeft zich niet onbetuigd gelaten aan mijne ziel. Ik heb een weinigje geestelijk genoegen gesmaakt gedurende de laatste veertien dagen. Zijn Naam zij geloofd! Wat mijne ligchamelijke gezondheid betreft; de gedurige beweging verschaft mij de gewone verligting, en ik bevind mij doorgaans redelijk wel. Maar de kwaal zit nog bij mij, als te voren. Nu de Heer zal het voorzien.

Omhels, voor mij, onze dierbare moeder. Het komt mij thans voor dat haar avondstond daar is, en dat haar nacht nadert. Zij wordt mij van uur tot uur dierbaarder. Kus de kinderen en beveel ze met mij dagelijks in de hoede en genade des Heeren.—Zeg aan Moeder, dat zij toch de middelen moet gebruiken, die zij vinden kan tot hare versterking, en dat zij veel beweging nemen moet. Zij moet de huiselijke zorgen op de schouderen van u of iemand anders leggen, en zelve rust en uitspanning nemen; zoo zullen hare dagen mogelijk vermeerderd worden. Want als zij er niet meer is, dan zal toch een ander moeten zorgen.

Leef wel en zijt Gode en Zijne genade aanbevolen van uwen liefhebbenden wederhelft

VAN DER LINGEN.

Driefontein in de Uitvlucht, dist. Graaff-Reinet,
17 Augustus, 1842.

Mijne Waarde Moeder en Waarde Echtgenoot!

Indien de Heer wil en wij leven, zullen wij, met eenen paardenwagen, morgen naar Graaff-Reinet vertrekken, en Zaturdag avond aldaar zijn. Ik zet mij dan, om eenige letteren op het papier, voor u, te werpen, en eenen brief in gereedheid te hebben, wanneer wij te Graaff Reinet zullen zijn, en den post tot gelegenheid ter zending zullen hebben.

Ik verlang hartelijk te vernemen hoe het met Moeder, mijne vrouw en kinderen gesteld is. Als het met hen gaat naar mijnen wensch en gedurige bede, zullen zij naar ligchaam en ziel wel zijn.

Wij zijn, zonder buitengewone tegenheden, door de huilende Afrikaansche wildernis tot hier gekomen. De Heer zij geloofd! Indien er niet nog eene kans ware, dat de koude lucht op Sneeuwberg mij veel goed zoude doen, dan zoude ik wenschen, dat ik den weg te rug reeds afgereden had tot aan de Paarl. Men vindt in deze streken weinig of niets, dat vermaakt of aanlokt. Men kan op zulk eene reis alles in overvloed hebben, mits dat men het mede brengt. Maar het geringste dat men mist, is voor geen geld te verkrijgen.

Wat het hoofddoel der reize betreft, de dagelijksche beweging doet mij goed; maar ik ben gedurig in den wagen aan togt bloot gesteld, en dat doet mij kwaad. Over het geheel bevind ik mij sterker dan ik gewoonlijk aan de Paarl was; maar ik weet dit wel te onderscheiden van ware gezondheid. Dezelfde inwendige zwakheid,—de ongesteldheid der borstingewanden—blijft, als te voren. Indien de reis mij daarvan niet geneest, dan ware ik

beter gebleven waar ik was. Maar ik heb de reis ook stellig twee, ja wel drie maanden, te laat ondernomen. Doch het was buiten mijne magt, om vroeger te vertrekken. Al wat ik onderneem ter herstelling, loopt door omstandigheden, die buiten mijn bestel zijn, op niet uit. God geve, dat ik zijne bedoeling hierin moge doorzien en goedkeuren, of zonder *zien*, zijne bestiering loven en aanbidden! Wij zullen zien, hoe het op Sneeuwberg is! Maar de tijd,—de tijd,—is haast verloopen, met dat slakkig ossenwagenrijden.

Ik wensch dat men aan ieder onzer kinderen wat koek of andere snoepery geve, en hun zegt, dat Vader het laat geven. Als gij mij op dezen antwoorden wilt, moet gij uwe brieven naar Colesberg of Beaufort rigten.

Ik breek af met wensch en bede voor uw heil. Leeft wel, geliefde moeder en vrouw. Weest Gode bevolen. Drukt de kinderen voor mij in de armen.

Ik blijve uw liefhebbende,

VAN DER LINGEN.

In eenige volgende brieven klaagt hij dat het veelvuldig prediken hem zeer vermoeide, en mede zijner herstelling zeer ongunstig was. En toch hij kon er niet van tusschen; waar hij kwam, was behoefte. In het eerst had hij slechts des Zondags gepredikt, maar later bood zich elken avond daartoe eene nieuwe gelegenheid aan. Dikwijls wist men reeds te voren waar hij zoude aankomen, en vergaderden zich de lieden reeds voor hij er was. Zoo vermeldt zijn reisjournaal:

"*Donderdag*, 25 *Aug.* Des avonds, godsdienst te Driefontein (aan de andere zijde van Graaff-Reinet), bij den heer van der Merwe. Tekst: Matth. xxvii: 30—46. Het huis was vol, daar de buren ook tot de godsdienst opgekomen waren.

"*Vrijdag* 26. 's Voormiddags gepredikt over 2 Kor. v: 18. Er stonden twaalf wagens en twee karren, behalve de onze, benevens eenige tenten op de werf. Al de kerkgangers konden bezwaarlijk geplaatst worden. Des avonds was de tekst Matth. xxvi: 47—58.

"*Zaturdag*, 27. Des avonds heb ik gehandeld over Matth. xxvi: 59—75.

"*Zondag*, 28. Terwijl ik mij kleedde, tusschen zes en zeven uur, werd er door de familien van der Merwe en Verweij uit de

Psalmen gezongen. Tot do godsdienst kwamen vervolgens eenige buren op. Ik heb gesproken over Matth. xxvii: 1—31. Des avonds het vorvolg, namelijk: do geschiedenis der kruisiging."

Hierna vinden wij bijna elken dag den tekst opgegeven waarover hij had gesproken.

In zijn later leven verhaalde hij wel eens, dat hij gedurendo zijne reizen, van den Heer do gaaf had ontvangen, om zonder voorbereiding daartoe te prediken, en zich toen gemakkelijk en verstaanbaar kon uitdrukken; welke gaaf (voegde hij er bij) hem alleen gelaten werd zoo lang het vereischt werd, namelijk, tot dat hij weder in zijne gemeente dienstbaar werd, en daar den tijd en do gelegenheid tot studeren had.

Tegen het einde van October haastte hij zich naar huis, om in tijds aanwezig te zijn op de Synode, die op den 1sten November zou aanvangen.

Omtrent de helft des volgenden jaars beproefde hij eene reis naar een kouder gedeelte des lands: de streken van Roggeveld, Hantam, en Onder Bokkeveld. Van Clanwilliam schreef hij: "Met mijne gezondheid gaat het, door Gods goedheid, redelijk "wel. Onder het schrijven van dezen hoor ik allerlei gesprek- "ken over mijne reis, en plannen om mij voort te helpen.* De "landstreek van de Paarl tot hier aan toe is veel bevalliger, dan "die door welke ik verleden jaar gereisd ben: en de Verloren "Vallei is stellig eeno zeer aangename streek. Ik heb aan geen "ding gebrek, behalve aan het gezelschap van moeder, vrouw en "kinderen. Spreek veel met onze kleinen van vader, opdat zij "mij niet vergeten."

Uit eenen volgendon brief blijkt, hoe welkom hem ook hier de gelegenheid was om nuttig te kunnen zijn, en met welke gezindheden het werk hem opgelegd werd ondernomen.

"Zondag avond.—Ik heb heden morgen met opgewektheid gepredikt over Mattheus xv: 26: "wat baat het den mensch,

* Even als op zijne vorige reis, waarop hij—blijkens zijne brieven en dagboek—overal groote liefde en hulpvaardigheid had gevonden, mogt hij ook thans bij velen de betrachting van 's Heeren woorden in Joh. xiii: 20, en Matth. x: 42, opmerken.

"zoo hij de geheele wereld gewint en lijdt schade zijner ziel, of "wat zal een mensch geven tot lossing zijner ziel." De gemeente was klein, de stichting door des Heeren Geest algemeen. O! het is mij of ik het nu gevoel, dat ik in de eeuwigheid mij voor Gods troon nog verblijden zal over hetgeen de Heer dezen morgen gedaan heeft! Och, dat de duivel het gestrooide zaad niet wegneme! Men prijst algemeen *mijne preek*, en daarom vrees ik dat de indruk bij mij en vele der toehoorders spoedig zal uitgewischt zijn. Ach wat is de mensch!——Ik heb moeten beloven dat ik de dienst van consulent zal waarnemen in Onder Bokkeveld en Hantam, waar in geene twee jaren openbare Godsdienst gehouden is. Er zijn (hoor ik) tachtig tot honderd ongedoopte kinderen. N. doet geene dienst meer.

"Gij, moeder, en de gemeente moet wat geduld oefenen, indien ik wat langer, dan ik voorgenomen heb, weg blijf. Want, indien de Heer mij hier wil gebruiken, mag ik dan terug loopen? Och of *mijn zwerven* al ware het slechts ééne ziel *te huis* (naar den Hemel) mogt brengen! Dat zoude immers eene stoffe van blijdschap en roem zijn voor u, en mijne dierbare gemeente, en eene groote winst ook voor ons allen.

"Elizabeth! (Uw naam beteekent *Mijn God is rust.*) Nu Elizabeth, rust veel in God, dat is: bid veel. Bid ook voor de gemeente van Clanwilliam, en voor

"Uwen echtvriend

"VAN DER LINGEN."

De aanhoudende scherpe koude gedurende zijn verblijf in deze streken werkte zeer heilzaam in het bevorderen zijner gezondheid. Versterkt naar het ligchaam en opgeruimd van gemoed keerde hij tot de zijnen terug. Kort daarna (op den 13 Augustus) predikte hij, voor het eerst na de zware krankheid, weder in zijne gemeente. Hij koos tot tekst de woorden van den Verlosser in Matth. vii: 7: "Bid en u zal gegeven worden," enz., en bepaalde de aandacht zijner hoorders bij *Hem* die het voorwerp van ons bidden, zoeken, kloppen behoort te zijn: den eeuwig gezegenden Jezus, in wien al de volheid der Godheid ligchamelijk woont, die bij den Regtvaardigen God vermag wat onze stemmen niet vermogen, daarbij ons nader bij is dan onze zielen aan onze ligchamen zijn, en wijl Hij de edelmoedige is, ons schenken wil de Godzaligheid welke tot alle dingen nut is, hebbende de beloften beide des tegenwoordigen en des toekomenden levens.—Vervolgens sprak hij over de betamelijke wijze

waarop men in het gebed Gode behoort te naderen. En wekte eindelijk de gemeente op om te letten op de uitkomst of de verhooring des gebeds: waartoe ook hare eigene geschiedenis haar in staat stellen kon, vermits die genoegzame bewijzen leverde van de gevolgen der geloovige smeekingen.

Opgetreden als een zigtbaar teeken der nederbuigende liefde Gods, mogt hij de waarheid, welke hij verkondigde, met kracht en opgewektheid tot de harten zijner hoorders brengen. Velen hunner hadden hem twee jaren geleden aan den rand des grafs aanschouwd; van daar had de Almagt hem terug geroepen; Gods trouwe zorg was over hem uitgestrekt geweest op al den weg, dien hij daarna te gaan had gedurende zijne omzwerving ter verdere herstelling; met vernieuwde hoop was hij telkenmale tot zijne gemeente terug gevoerd geworden; en terwijl hij nu weder mogt staan in de voorhoven zijns Gods om met de blijde schare Hem den lof en de aanbidding toe te brengen, werd ook hier de nagalm van het lied der verlossing vernomen: *De Heer is mijn uithelper en bevrijder, de Heer is mijne schaduw aan mijne regterzijde. Hij heeft mij wel hard gekastijd, doch heeft mij in den dood niet overgegeven. Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn, dat Zijne toezeggingen geen einde hebben.*

In dien tijd gevoelde hij zich zoo wel, als hij in de vier laatst verloopene jaren niet was geweest, hoewel de ongesteldheid nog niet was geweken. Met de wederkomst des zomers openbaarden zich op nieuw hare verschijnselen; de hitte, altoos zeer nadeelig werkende op eene leverkwaal, veroorzaakte eenen galloop, die hem eenige weken bijbleef en zeer afmatte. De tijd was echter niet ver af, waarop het middel, dat tot zijne herstelling dienen moest, hem voor de aandacht zou komen. Toen hij zich in 't begin van October, ter bijwoning der Ringsvergadering, naar de Stad begaf, was aldaar voor hem eene kist met boeken van Europa aangekomen. Bij het ontpakken vond hij er ook het werk van Prietznitz over de waterkuur in. Met de hem eigene geestdrift bij al wat belangstelling inboezemde, bestudeerde hij nu de Hydropathie met het oog op zijnen eigenen toestand. In het eerst wendde hij slechts datgene aan wat hem van de tegen-

woordige plaag kon verlossen, en slaagde zoo wel, dat hij na eenige dagen er van bevrijd werd. In zijne woning teruggekeerd, onderwierp hij zich aan eene geregelde behandeling, en maakte eenen aanvang met zweetbaden, natte omslagen, enz., naar het onder de verschillende toestanden voor zijne ongesteldheid werd voorgeschreven. Tot het gebruiken van stortbaden, begaf hij zich gedurende eenen geruimen tijd dagelijks naar den Paarlschen Berg, waar hij in eene der kloven tot dat einde eene geschikte plaats had ingerigt, omdat de hitte beneden in het dorp de doeltreffende aanwending dier baden grootelijks verhinderde. De frissche bergstroom, hier eenige voeten hoog neerstortende, was bijzonder geschikt om de kwijnende krachten op te wekken en het geheele gestel versterking aan te brengen; terwijl de menigte kleine steentjes die hij in zijnen loop medevoerde, eene prikkeling in de huid veroorzaakte, welke, ofschoon niet zeer aangenaam, evenwel gunstig werkte.

Daar de kwaal reeds gevestigd was, ging de genezing zeer langzaam voort; echter vervulden de goede gevolgen zijner pogingen hem steeds meer en meer met hoop op eindelijk welslagen, en werd hij zoodanig ingenomen met het nieuwbeproefde middel, dat hij later, bij het spreken over geneesmiddelen voor ligchamelijke kwalen, meermalen plagt te zeggen: "de waterkuur is het regte."

Nog gevoelde hij zich niet ontdaan van de gevolgen der langdurige ziekte, toen hij door eenen bijzonderen wenk van het Godsbestier tot de bediening werd teruggeroepen. Dit geschiedde in 't begin des volgenden jaars (1844), toen Ds. Albertijn eene roeping ontvangen hebbende van eene gemeente in de binnenlanden (Clanwilliam), in den gemoede overtuigd werd, dat hem 's Heeren weg daarheen leidde, en besloot dat beroep aan te nemen. Alvorens de bediening weder te aanvaarden, wendde zich Ds. van der Lingen andermaal tot de leden des kerkeraads, belijdende dat hij onbekwaam was om de werkzaamheden, aan de dienst verbonden, gelijk vroeger te kunnen verrigten. Het huisbezoek zou hij niet zoo geregeld als voorheen kunnen doen, en ook niet weder twee malen des Zondags kunnen prediken,

Hij gaf hun dus vrijheid, om voor eene betere vervulling der leeraars pligten in de gemeente te zorgen. Reeds eenigen tijd geleden had hij hun geraden, zich van de diensten zijns waardigen ambtgenoots, die onder hen arbeidde, te verzekeren, door hem als herder te beroepen; doch gelijk toen, was men er ook nu op tegen dat hij zich aan de gemeente zou onttrekken, en verklaarde men, zich te zullen vergenoegen met hetgeen hij in staat zou zijn te doen. Op den 28sten April nam Ds. Albertijn afscheid van de gemeente, en vermaande haar op ernstige en hartroerende wijze, "dat zij met een voornemen des harten bij "den Heer zoude blijven" (Hand. xi: 23). Het was een dag van droefheid en bekommering voor degenen die den Heer vreesden en zich het lot der gemeente aantrokken, en de leerrede van Ds. van der Lingen in den namiddag bragt niet weinig toe om die gewaarwordingen te vermeerderen. Sprekende over de woorden van den Apostel Petrus: "werp al uwe bekommerin-"gen op Hem, want Hij zorgt voor u," trachtte hij vooral aan te toonen, dat het verlies van eenen getrouwen leeraar,—hetzij door zijn vertrek, of door den dood,—eene oorzaak van bekommering is voor eene gemeente, onverschillig of de bekommering plaats heeft of niet. Zulk een getrouwe Evangeliedienaar stond nu aan deze gemeente te ontvallen, door zijne roeping naar een ander oord. Zoo veel hem bekend was, waren de gemeenteleden goedwillig jegens zijnen ambtsbroeder gestemd; echter waren er die onverschillig bleven, die het woord zijner vermaning hadden verworpen, wanneer hij ze nu met de gestrengheid der wet bedreigde, dan door het liefelijk geluid des Evangelies tot God zocht te brengen, en die ook nu, terwijl hij van hen werd weggenomen, daaromtrent ongevoelig waren. De zoodanigen vermaande hij, te bedenken wat het einde van zulk een onbedachtzaam en zorgeloos leven zijn zou, en te letten op het einde dergenen die aldus wandelen. Anderen hadden zich aan hem geklemd, hij was hun tot bevordering geweest, hunne kennis was door zijne prediking vermeerderd, hij had hunne kleingeloovigheid bestraft en daardoor waren zij versterkt geworden; hunne bekommering over zijn verlies was billijk, hen wees hij op het vertroostend tekstwoord, en vermaande hen, dat zij hun

vertrouwen op den Heer zouden stellen, die, wanneer Hij het middel waardoor Hij had gezegend wegnam, zelf bleef om te zorgen voor het heil dergenen, die op Hem wachten.—Ook voor hem was het vertrek zijns waardigen ambtgenoots eene oorzaak van bekommering. Hij zou nu welligt zelf den herderstaf over de gemeente weder moeten opnemen, doch, deed hij zulks, hij beleed het, 't zou dan zijn met eene bevende hand en beklemd gemoed—in onmagt.

Aandoenlijk was het oogenblik, toen hij zich tot Ds. Albertijn wendde, en hem aansprak en dank betuigde : " Gij, Godsman ! " mijn waarde broeder en ambtgenoot ! gij hebt in dit morgenuur " openlijk betuigd, wat gij door Gods genade hebt gedaan. Ik " heb op al uwe voorstellingen ja en amen kunnen zeggen. En " hoeveel gij van uwe tekortkomingen nog zaagt, dank ik u " echter voor de trouwe liefdedienst, die gij nu ruim drie jaren " voor mij hebt waargenomen, en deze gemeente bewezen. " Moge het hierna nog gezien worden dat uw arbeid niet ijdel " was in den Heer. Ik heb mijne onmeetbare onmagt om de " verpligtingen, die nu op mij rusten, te volbrengen, gevoeld. " Ik erken mijne onbekwaamheid, om mijn dienstwerk, dat tot " op dezen dag door u zoo getrouw is verrigt geworden, te aan- " vaarden. De Heer heeft u vele gaven geschonken, en indien " wij niet wisten, dat God vrij is in de uitdeeling Zijner gaven, " wij zouden het benijden.........Ik wil u niet verheffen, ik weet " ook dat het u om geene menschelijke loftuitingen te doen is, " want niet dien de menschen prijzen, maar dien de Heer prijst, " is beproefd." Daarna bemoedigde hij hem bij het aanvaarden van het nieuwe arbeidsveld, dat hem was aangewezen, en besloot toen als volgt : " Gij hebt in dit morgenuur de geloovigen ver- " zocht voor u te bidden, gij hebt het daarna allen die bidden " kunnen verzocht voor u te bidden, en dus ook mij. Ik beloof " niet, dat ik voor u bidden zal,* ik kan het niet beloven, de Heer

* Later hoorden wij hem ditzelfde nog eens herhalen, en zijne meening was ons toen duidelijk. Het was bij een sterfbed, toen eene bekommerde gade hem vroeg, dat hij om de bekeering haars echtgenoots zou blijven bidden, wanneer zij zou zijn heengegaan, en dat hij haar dit zou beloven. Waarop hij toen antwoordde : " Dat kan ik u niet beloven, men neemt zich zoo vaak voor, om deze of gene zaak te bidden, en zie, men komt er bij het bidden niet aan, de Heer wekt er niet toe op. Ik zal dus zeggen : zoo mij de Heer er toe opwekt en bekwaam maakt, zal ik het doen."

" weet het. Bid gij voor mij, uw gebed zal mij te stade komen, " gij zult verhoord worden, dit vertrouwen kunt gij in mijn hart " lezen. Trouwens er is Een, die voor u heeft gebeden, nog bidt " en blijft bidden, Hij zal u helpen, bewaren en ondersteunen, en " de God des vredes zal met u zijn. Amen."

Ds. van der Lingen heeft nog lang de hoop gekoesterd, dat Ds. Albertijn hem in de bediening zou opvolgen en gevestigde herder worden der kudde, die hij zoo wel had geleid. Maar beide leeraars hebben in den hun bestemden kring gearbeid, tot dat zij, niet lang na elkander, beiden in den meest kritieken tijd aan de Kerk van Zuid-Afrika zijn ontrukt, de eerste door den dood, de andere door krankte (eene keelziekte) en gevolgelijke ongeschiktheid om het woord der prediking tot de gemeente langer te voeren.

VIJFDE HOOFDSTUK.

HERVATTING VAN HET AMBTSWERK.

"Mijne genade is u genoeg, want Mijne kracht wordt in "zwakheid volbragt." Deze zoo troostrijke verzekering, den Apostel der Heidenen geschonken op zijn herhaald gebed om bevrijding van de magt zijns geestelijken vijands, leerde hem een welbehagen hebben in zwakheden, nooden, benaauwdheden om Christus wil. Hij wil voortaan roemen in zijne zwakheden, opdat de kracht van Christus in hem mogte wonen; hij had het bij ervaring leeren verstaan, dat de overtuiging en het gevoel van zwakheid en onvermogen den Christen voert tot de openbaring van Christus kracht in en door hem. Hij kon getuigen: "als ik zwak ben, dan ben ik "magtig." Ja, hij vermogt alle dingen, door Christus die hem kracht schonk. En deze ervaring door hem zoo treffend geschetst, hoe dikwerf is zij niet herhaald geworden in het leven van Gods volk in latere tijden! Geloovigen, die in zeer veel den grooten Paulus ten achter waren, die niet konden gewagen van banden der verdrukking zoo als hij, noch ook roemende konden komen tot gezigten en openbaringen, mogten evenwel met hem belijden: "als ik zwak ben, dan ben ik magtig, want Christus kracht wordt in zwakheid volbragt."

Ook in het tijdperk waarin wij thans onzen Leeraar volgen, zullen wij feiten aantreffen, die van dezelfde ondervinding heerlijk getuigen. Werd hij dikwijls neêrgedrukt door het gevoel van onvermogen bij het volbrengen van den hem opgelegden last, op nieuw hoorde hij dan weder, in de hulpbetooning van omhoog, dezelfde stem weêrklinken: "Mijne genade is u genoeg, want Mijne kracht wordt in zwakheid volbragt." Reeds bij het wederaanvaarden van het herderswerk zien wij hem, hoe ook door twijfeling en bekommering geslingerd,

geheel de houding aannemen van eenen krijgsman die, zich op nieuw aangegord en voorbereid hebbende, met moed het strijdperk intreedt. " Sta ik (zoo sprak hij eens), sta ik hier alleen " op het gebed, hebt gij mij, die reeds onder de dooden werd " gerekend, door uwe gebeden uit het graf te voorschijn ge" roepen, terug gehaald om tot u te spreken : zoo zal ik tot " u spreken gelijk geen sterfelijke mond nog tot u heeft ge" sproken, ik zal tot u spreken, hetgeen gij van geenen sterfe" lijken mond te wachten zijt."

De volgende aanspraak, welke hij in dien tijd tot de gemeente rigtte, en die wij onder zijne handschriften hebben gevonden, getuigt mede van den ernst waarmede hij vervuld was, en welke voornemens hij sedert zijne zware ziekte had blijven koesteren.

" Onlangs, toen ik in de poort der eeuwigheid was, toen " geene geneeskunst, geene menschelijke kunst, hoe ook ge" naamd, ja geene aardsche krachten, al hadden zij allen te " zamen gewerkt tot mijne herstelling, toereikende en sterk " genoeg waren om mij in deze benedenwereld vast te houden ; " toen de almagtige hand der Godheid alleen mij staande hield " op de grens van tijd en eeuwigheid en vervolgens in de " zinnenwereld terugbragt ;—toen, ontnuchterd van den roes der " aardsche begoochelingen en verheven boven menschelijke " vooroordeelen,—heb ik de ontzettende ontdekking gedaan, " dat de mensch in zijnen loop eene plaats bereikt waar, eenen " tijd wanneer hem ontnomen wordt al wat wereldsch voorregt " genoemd wordt, en hij ontkleed wordt van al wat hem tot " kleeding of sieraad onder menschen had verstrekt ; eene " plaats waar, eenen tijd wanneer hem niets van de aarde " bijblijft, dan het benaauwde opzien tegen de vreeselijke ge" volgen van een ondankbaar, verbeuzeld en verzondigd leven, " eene plaats waar, eenen tijd wanneer al het aardsche tegen " zich zelf getuigt en zich zelf logenstraft ; eene plaats waar, " eenen tijd wanneer de voorspoed klaagt over zijn ongeluk, " en de tegenspoed zich verwenscht wegens doelloosheid, de " ziekte te vergeefs hare vruchten zoekt, en de gezondheid aan" geklaagd wordt van hare roekeloosheid, de kracht zich ver-

" oordeelt over verspilling en de zwakheid gevonnisd wordt
" om onverbeterlijkheid, de armoede overtuigd wordt van on-
" deugd, en de rijkdom bespot door zijn schijnvermogen, de
" eer zich schaamt om hare nietigheid, en de verachting weent
" om hare onwaarde, de oneer belijdenis doet van wanverdienste,
" en het aanzien beschimpt wordt door verongelijking, de ge-
" leerdheid walgt van hare schijnwetenschap en de onwetend-
" heid radeloos is van onkunde, de domheid schreit over hare
" ongezeggelijkheid, en de wijsheid, verwoed op zichzelve,
" erkent dat zij loutere dwaasheid is. Toen, in dien ontzagge-
" lijken oogenblik, heb ik ondervonden dat de mensch in zijnen
" loop eene plaats bereikt waar, eenen tijd wanneer zijn aard-
" sche tyran, namelijk het oordeel van menschen, geene magt
" over hem heeft; het hem volstrekt onverschillig is of hij
" van menschen geprezen of gelaakt wordt; het menschelijke
" oordeel hem in volle klaarheid verschijnt als getatel van
" zuigelingen, als redetwist van blindgeborenen over de kleuren;
" en hij, met ontroerende overtuiging, gevoelt dat hij aan geen
" ander oordeel hangt dan dat des alwetenden, regtvaardigen,
" almagtigen Gods, dien hij, ten regterstoel, ter onherroepelijke
" vonnisvelling geklommen ziet. Ja er is eene plaats,—wij
" allen zijn op weg naar eene plaats,—waar hij sterk geacht
" wordt, niet die de wereld veroverd, maar die met Jakobs God
" geworsteld heeft; waar hij als rijk vereerd wordt, niet die
" de geheele wereld gewonnen, maar die Israels Heil tot zijn
" deel gekregen heeft; waar hij verstandig heet, niet wiens
" voorzigtigheid op aarde steeds haar doel bereikt, maar die
" de wereld en zich zelven verloochend heeft om Christus wil;
" waar hij wijs genoemd wordt, niet die al wat weetbaar is
" beoefent en kent, maar die verlicht is door den Heiligen Geest,
" en gestemd door de genieting van den onnaspeurlijken rijk-
" dom der genade des Heeren Jezus Christus.—Dat heb ik
" ontdekt, dat heb ik ondervonden.—Niet dat ik van deze dingen
" te voren geheel onbewust was; maar ik zag ze, gelijk een
" ieder uwer, die nog het doodszweet niet op het gelaat gehad
" heeft; ik zag ze door den damp der wereldsche logenen:
" zij heerschten te voren wel in mijne gedachten, maar niet

"ir mijn gevoel. Ik had te voren de waarheid geloofd en "verkondigd, dat de mensch hier niets te doen heeft, dan "Christus te leeren kennen en genieten; maar nimmer had de "kracht dier waarheid mij zoo overheerscht, zoo bedwelmd, "als in die oogenblikken, toen ik naar den Engel des Verbonds, "naar Hem alleen, omzag, bevreesd voor elk ander wezen, als "leidsman door de akelige vallei des doods. God heeft, op "mijn onuitgesproken gebed, mij opgewekt, mijne dagen ver- "lengd, ten einde ik die waarheid, op nieuw, en deelnemender, "en getrouwer, en met meerderen gloed des ijvers zoude uit- "roepen; ten einde ik u allen die mij voorkomen, zoude toe- "roepen: 'Sterft der wereld en der zonde af, terwijl gij leeft, "'wordt opgewekt met Christus, opdat gij het doorstaan "'moogt, opdat gij overwinnen moogt in de ure der verschik- "'king en der uitsprake van het onverbiddelijk oordeel des regt- "'vaardigen Regters der aarde.'

"Na deze mededeeling bevreemdt het u niet wanneer ik er "bijvoeg, dat ik niet voorgenomen heb tot u te spreken naar de "regelen der gewoonte, of der welsprekendheid, of der predik- "kunde. Men vergadert zich eenen schat van beschuldigingen "en kwellingen in den dag der verschijning des Zaligmakers, "door den tijd hier met die nietigheden te verbeuzelen. Het is "mij in het gedenkwaardige tijdstip gebleken, dat hij de ge- "trouwe dienstknecht is, die zich onwederstaanlijk gedrongen "gevoelt om in de stulpen der armen, op de uitgangen, en waar "zich ook de gelegenheid aanbiedt, zoo goed als hij kan, al ware "het ook met onbesnedene lippen en kinderpraat, den Heer "Christus te verkondigen; en dat daarentegen over menig won- "der van het preekgestoelte, over menigen hoogleeraar der wel- "sprekendheid, omdat hij zijn talent in de aarde begraven had, "het vonnis zal uitgesproken worden: 'werpt dien onnutten "dienstknecht uit in de buitenste duisternis, waar weening en "knersing der tanden zijn zal.'

"Ik wil spreken tot u, als tot de dezulken die in gevaar van dood "en hel zijt. Ik wil verkondigen hetgeen uwe gedachten gedurig- "zaam behoort bezig te houden, maar van de meesten uwer "zelden of nooit overdacht wordt. Ik wil het woord voeren,

"zoo als het mij betaamt, die binnen kort rekenschap zal moeten "afleggen van ieder woord hetwelk ik zal gesproken hebben."

In dien geest zette hij gedurende vele jaren het werk der bediening voort, zich beijverende te doen wat tot heil der gemeente kon verstrekken, terwijl eene zorgvuldige waakzaamheid over haren geestelijken toestand hem van elke gelegenheid des tijds daartoe het regte gebruik deed maken. Zijne belangstelling in de kudde aan zijne zorge toebetrouwd, bleek niet alleen van den kansel, bij het huisbezoek, op de catechisatien, maar trof bijzonder degenen, die nu en dan het genoegen hadden tegenwoordig te zijn, wanneer hij met zijn gezin het huiselijk altaar omringde. Daar was het vooral dat hij tot aan het einde zijns levens met de innigste deelneming hare belangen bleef gedenken, haar heil bleef zoeken. Zijne bekommering over het toekomstig lot der jeugd in de gemeente deed hem dan wel eens zuchtende deze ontboezeming doen: "O Heer, gedenk het opkomend ge- "slacht, welks lot geworpen is in dagen van beroering en afval, "zooals wij te gemoet gaan." Meermalen bad hij, dat het den Heer mogt behagen zich uit de aankomelingen te behouden en toe te schikken "een overblijfsel" om als een getuige te staan wanneer de menigte zich door den afval zou laten wegslepen. Zijne zorge was grootendeels toegenomen door eene gebeurtenis die plaats had gevonden in den tijd zijner ziekte. Van een zijner reizen terugkomende, vernam hij toen, dat het Gouvernement alhier, drie schoolonderwijzers ontvangen hebbende om ze in onderscheidene gemeenten te plaatsen, een hunner naar de Paarl gezonden, en in de gemeente eene Gouvernememtschool opgerigt had. Hierover gaf hij terstond zijne bezwaren te kennen; men kon er echter toen de nadeelige gevolgen, welke hij vreesde, niet van bevroeden. Gewoonlijk werden bij zulke gelegenheden zijne inzigten aan zwaarmoedigheid toegeschreven; dan was hij wel gewoon te zeggen: "mijne voelhorens verwittigen mij, dat er gevaar is." Daar wij later weêr daarop zullen terugkomen, merken wij hier slechts aan, dat het hem hoe langer hoe meer is gebleken, dat zijne vermoedens geheel gegrond waren geweest.

Zijn onderwijs op de catechisatiën was in dien tijd zeker een zeer geschikt middel om het kwaad, dat hij vreesde, tegen

te gaan, en werd als zoodanig ook gezegend. Latere dagen hebben aan het licht gebragt, dat het zaad daar gezaaid, niet geheellijk in doornen en op rotsen gevallen is. Dit werk, hetwelk, gelijk al zijn arbeid, steeds door de noodige voorbereiding werd voorafgegaan, scheen met veel liefde verrigt te worden, ja soms wel met opgewektheid. Als getuige mag ik aanmerken, dat het hem wel eens gegeven werd, de verborgenheden van het Koninkrijk Gods zoo bevattelijk, zoo heerlijk voor te stellen, dat men zich onwillekeurig opgetrokken gevoelde tot het genot dier zaligheid, welke zijne eigene ziel moest hebben ondervonden om alzoo te kunnen spreken en getuigen. —In zijne wijze van onderrigt was hij niet kleingeestig naauwziende, of eigenzinnig, maar hield de *zaak* in het oog. De keuze eens boeks tot handleiding liet hij den kweekelingen vrij; sommigen bragten *Hellenbroek*, anderen *Van den Berg*, terwijl de gekleurden meestal het *Kort Begrip* kozen, omdat zij—mogelijk wegens den titel—dat voor het meest bevattelijke hielden. Hierop merkte de Leeraar eens aan dat het "kort begrip" een "lang verstand" vereischt om wel begrepen te worden. Hellenbroek prees hij wel eens aan, en stelde hem boven Van den Berg, doch daar zijne leerlingen op de drie boeken voorbereid kwamen, liet hij het zich gevallen zijne catechisatie in drie klassen te deelen. Een zeer geschikt middel had hij uitgevonden om de aandacht te boeijen, wanneer hij onoplettendheid bemerkte; gewoonlijk begon hij zulke vreemde vragen te doen, dat de begeerte naar het antwoord bij allen verwekt werd, of deed een verhaal uit hetgeen hij in de laatste dagen onderzocht had; had hij zijn doel bereikt, dan keerde hij tot de wezenlijke verrigting terug. Daar al de leerstellingen des Christendoms, naar zijn inzien in de volkomenste overeenstemming waren, schroomde hij niet, over de eene zoo wel als de andere geheel vrijmoedig te spreken. De praedestinatie, de volstrekte vrijmagt Gods werd even eenvoudig en duidelijk verhandeld, als de algemeene aanbieding van genade en 's menschen onverdeelde verantwoordelijkheid. In het gemeen waren zijne catechisatiën zoo belangrijk en onderhoudend, dat velen, die belijdenis hadden gedaan, zich beklaagden, van het

onderwijs verstoken te zijn, en enkelen om het voorregt verzochten van terug te mogen komen.

Zijne leerredenen—welke in dien tijd meer dan eens ten doel hadden, de gemeente opmerkzaam te maken op het strijdige der zondige rust waarin de belijdende kerk onzer dagen ligt, met het gevaar bij de voorteekenen van het ophanden zijnde oordeel—waren even ernstig, zoo niet ernstiger dan te voren; ook meende men te bemerken dat hij nu eenvoudiger predikte, doch zijne nagelaten leerredenen leveren daar geen bewijs van; het is mogelijk dat hij zich daarop meer hebbe toegelegd in het toepasselijk deel zijner rede, waarvoor hij meestal slechts eene schets had, welke hem bij het uitwijden gelegenheid gaf zich naar de inspraak van het oogenblik te voegen. Overzien wij den geheelen tijd zijner prediking, dan besluiten wij dat hij veeleer de gemeente tot zijn standpunt heeft opgeleid en aan zijne wijze van redeneering gewend, dan wel dat hij tot den kring der beschouwing van het algemeen zou zijn afgedaald. Trouwens, dit zoude hem ook bij de ontwikkeling zijner gedachten in het schrijven onmogelijk geweest zijn. Van dit gebrek (zoo wij het een gebrek moeten noemen), was hij zich ook bewust. Dit bewijst zijne erkenning en de verschooning welke hij deswegen zoekt in zijn Onderhoud met den Lezer van zijne "Verhandeling over de Apocalypse"* bl. 4, "Ik wil het niet verbergen,—zelfs niet voor den eenvoudige, die "duisterheid voor verhevenheid zoude kunnen aanzien; "ik wil het althans niet ontkennen, dat ik bezwaarlijk "mijne gedachten algemeen verstaanbaar kan uitdrukken, "wanneer uitvoerigheid wanstaltig zoude zijn. Te treden "in bijzonderheden om de vatbaarheden van het alge-"meen te dienen, is mij meestal onmogelijk uit hoofde "van de vele voorwerpen, die zich te gelijk opdoen voor het "gezigt. Bij de geringste beweging ontstijg ik den kring der "duidelijke beschouwbaarheid, zie enkellijk uitstekende spitsen "in de diepte beneden en tref niet de verbindende laagten met het "oog. Nederdalende om de aaneenschakeling der hoogten te

* Een werk dat onvoltooid is gebleven, en dus niet in het licht verschenen.

"zien, verlies ik de toppen zelven; en de aanblik der overgangen "bekwaamt mij niet om het gansche gezigt te beschrijven. Of "wilt gij eene andere gelijkenis? Zij is de verklaring van het "bestaan derzelfde moeijelijkheid in vele, zeer ver boven mij "verhevene schrijvers.—Het gaat mij gelijk zekere dieren, die "springende van het eene op het andere uiterste, schier onzigt- "baar zijn, en hunne vaart, om zigtbaar te blijven, niet kunnen "vertragen zonder het zekere gevolg, dat zij de uitgekozene plek "nimmer bereiken."

Het is evenwel zeker dat heilbegeerigen nooit door gebrek aan duidelijkheid in zijne voorstellingen hebben geleden of behoeven te lijden, het noodige was steeds voor den opmerkzame duidelijk genoeg, en naar waarheid mogt ook hij getuigen: "indien ons "Evangelium bedekt is, zoo is het bedekt in degenen die ver- "loren gaan." Toen eens een jonge leeraar tot mij zeide:— "Ds. van der Lingen predikt over de hoofden zijner gemeente- "leden heen" (het was in den tijd der opwekking), "antwoordde "ik hem: zoo zoudt gij niet oordeelen, indien gij onze bedeston- "den bijgewoond hadt, gij zoudt dan aan de ontboezemingen der "eenvoudigsten zelfs, wel bemerkt hebben wiens leiding zij "volgen, en het zou u van het tegendeel als wat gij zegt, over- "tuigd hebben."

Bij zijne herderlijke bezoeken legde hij zich er op toe, om zoo eenvoudig mogelijk te spreken; trachtende "door de openbaring "der waarheid zich aangenaam te maken bij de gewetens der "menschen, in de tegenwoordigheid van God." Een lid der gemeente, die vroeger door zijne prediking over de toekomst van Christus, was tot inkeer gebragt, en hem zeer gaarne hoorde, doch wegens zijne strenge houding en door haar ondersteIde ongenaakbaarheid, er tegen opzag om met hem in gesprek over haren toestand te geraken, schreef na zijn eerste bezoek, aan hare moeder: "Waarom ik u thans schrijf, is om u mede te "deelen, dat de WelEerwaarde heer van der Lingen bij ons "geweest is; hij is mij geheel anders voorgekomen dan ik mij "van hem had voorgesteld. Zoo gaat het dikwijls, wij zijn met "vooroordeel aangedaan en benadeelen ons zelven. Hij heeft

"zeer aangenaam en duidelijk gesproken, en wanneer hij dacht "dat wij iets niet verstonden, zeide hij: "ik zal het u door eene " "gelijkenis ophelderen." "

Wanneer hij zich (gelijk in dit geval) met heilbegeerigen onderhield, waren zijne gesprekken altoos even vertroostend als leerzaam en opbouwend. Zeer drong hij aan op zelf onderzoek en het streven naar heiligmaking. Somtijds stelde hij den weg des Christens als zeer moeijelijk voor, om daardoor het gevoel van zwakheid en onvermogen te meer op te wekken. Wanneer hij dan daarna tot vertroosting betuigde, dat God in ons werken kan en wil, beide het willen en volbrengen naar zijn welbehagen, drong hij daarom te sterker aan dat wij onze zaligheid zouden werken met vreeze en beven.

In zijnen omgang met onbekeerden, of met degenen die hem onbekend waren, was hij zeer voorzigtig, steeds vreezende "vrede, vrede!" te zullen roepen, waar de Heer niet van vrede had gesproken. Hij wist dat er in de gemeente zoodanigen, waren, die zich vleiden met Gods Barmhartigheid, zonder ooit gekomen te zijn, waar genade en waarheid elkander ontmoeten. Hij vreesde dat sommigen hem wel zouden willen toeroepen: "Spreek ons "zachte dingen, schouw ons bedriegerijen," terwijl anderen door een uiterlijk behagen in de ernstige verkondiging van Gods regtvaardigheid en 's menschen vloekwaardigheid, zich onderworpen veinsden, en, terwijl zij zeiden: "Amen, al wat de Heer bevolen heeft, zullen wij doen," nogtans voortgingen met zichzelven goden te smeden, die voor hun aangezigt zouden heengaan om ze te verlossen. Dit alles vervulde hem met bekommering; daarom zocht hij, al doorgaande meer en meer het zwaard hem toebetrouwd te ontblooten. Toen een heilzoekende hem in dien tijd eens verhaalde dat hij den vorigen Zondag onder zijne prediking zeer vertroost was geworden, antwoordde hij: "Dat "verwondert mij wel, want wegens de hardheid van velen, ben "ik wel eens, gelijk bij die gelegenheid, genoodzaakt zoo zeer "den voorhamer te gebruiken, dat ik dan somwijlen vrees, dat "er weinig vertroostends overblijf." Bij eene andere gelegenheid toen hij eene jonge Christin vroeg, hoe zij zich bij het toenaderen tot den bondsdisch had bevonden, en deze hem antwoordde, dat

zij niet met zoo veel vrijmoedigheid was toegetreden als vroeger, wegens zijne zeer ernstige aanspraken, zeide hij: "Die waren "ook niet bedoeld voor degenen, die in gevoel hunner onwaarde "tot den Zaligmaker de toevlugt nemen; maar wij zijn wel "verpligt, dikwijls de donders Gods te laten hooren, want er zijn "menschen die maar zoo toetreden om de zonden van drie maan-"den te verzoenen, die zulke vereelte harten hebben, dat zij al "wat zij hooren, op anderen toepassen."

Rigtte hij het woord tot de zoodanigen, dan waren zijne uitdrukkingen zeer kernachtig en juist, soms wel zeer scherp. Eens handelende over de versmading der Goddelijke roepstemmen, en de vreeslijke bedreigingen deswegens in Gods Woord aangekondigd, sprak hij: "*Gij* kunt niet begrijpen dat God "zoo onbarmhartig zou kunnen zijn om u te verdoemen;—en "*ik* kan niet begrijpen, hoe gij, daar God zijnen Zoon heeft "gegeven om voor u te bloeden aan het kruis, kunt blijven "weigeren, zijne barmhartigheid daardoor betoond, aan te "nemen, en u daarna nog op Zijne barmhartigheid knnt "beroepen." Over de vertroostingen denzulken op hunne sterfbedden toegediend, riep hij eens uit: "Wee dien gedien-"stigen menschen, die de zorgeloozen op hunne sterfbedden "zaligspreken, die in den goeden reuk der godsdienst waarin "zij staan, veel ingang vinden en zoo de nablijvenden in "hunne zorgeloosheid stijven! Men zal mij vragen: wat "wilt gij dan beginnen? Wilt gij het stof der dooden ont-"rusten, en nieuwe droefheid veroorzaken?....Ik wil de vangst, "die de duivel mij wederom ontrooft, hem ontrukken. Och, "konde ik mijne stem verheffen als eene bazuin! Och konde "ik tot u spreken met de stem des donders!"—Terwijl aldus somtijds zijn ijver de liefde scheen in de schaduw te stellen, blonk deze op andere tijden weêr heerlijk uit; het was dan, wanneer hij door hare invloeden verteederd, zondaars kwam bidden van Christus wege, dat zij zich met God zouden laten verzoenen. Zoo sprak hij eens: "Ach geroepenen om reken-"schap af te leggen, wendt u tot Hem en wordt behouden! "Ofschoon alle pennen uwe rampen niet kunnen beschrijven,— "zoo gij tot Hem komt, zijt gij gelukzalig,—komt gij tot het

" leven,—hebt gij het leven. Waarom dan toeft gij? Zijn
" uwe harten dan zwaarder als lood, harder dan steen? Waarom
" komt gij niet? Wat houdt u terug; zijn het uwe zonden?
" Gevoelt gij dat gij anders denken, spreken, hooren, handelen
" moet? Wenscht gij uit de klaauwen des Satans verlost
" te worden? Wel zucht dan uit den grond uws harten;—
" bidt met ernst,—komt tot den Verlosser. Hij is zoo getrouw
" om Zijne beloften te vervullen, als gij geneigd zijt om uwe
" pligten te verzuimen."

Terwijl aldus door zijne vermaningen en bestraffingen door opwekkingen en vertroostingen, de gloed des ijvers die in hem brandde, openbaar werd, en bewijzen leverde, dat hetgeen hij in " het gedenkwaardig tijdstip" had ondervonden, nog steeds als eene bekwaammakende kracht bleef voortwerken, verklaarde menig bewogen gemoed door dien ernst getroffen, in stilte: " Waarlijk hij zal rein zijn van ons bloed, hij zal zijne handen " in onschuld wasschen."

In zijne eigene schatting bleef hij echter een onnutte dienstknecht, ja minder dan dat, want hij wilde zich niet eens beroemen gedaan te hebben, wat hem bevolen was te doen. En terwijl velen den Heer dankten, dat hij weder was opgerigt geworden, en onder hen stond als een wachter in Sion, vraagde hij wel eens in een kleinmoedig oogenblik: " Zou het der gemeente niet " nutter geweest zijn, zoo ik ware weggenomen, en een bekwamer " dan ik, mijne plaats had vervuld?" Ook veroorzaakten zijne sombere gemoedsneigingen en de duisternis waarin veelal zijn zielsleven gehuld was, bij tijden groote moedeloosheid, ja bragten hem wel eens zoo ver dat hij begeerde, dat de Heer hem mogt ontslaan van eene betrekking waartoe hij, (zoo als hij zeide) geheel onbekwaam was. Uitwendige oorzaken bragten hiertoe zeker ook genoegzaam bij. Zijn ligchaamsgestel was zwak, de werkzaamheden aan zijn ambt verbonden, eischten menigmaal meer dan zijne krachten toelieten, en dikwijls werd hij daarbij nog lastig gevallen met dingen, die zijn ambt niet regtstreeks betroffen en zijne wezenlijke verrigtingen verdrongen. Het is gebeurd dat hij aan het einde der week klaagde: " ik ben nu " van Maandag morgen zoo zeer in mijn werk gestoord en door

"beuzelingen opgehouden, dat ik voor Zondag nog niets af heb." Zij nu die, gelijk Ds. van der Lingen, gewoon zijn alles ordelijk en met justheid te verrigten, hebben daartoe meer tijd noodig, dan degenen die over alles vlugtig heenloopen, behoeven; dit scheen hij niet in aanmerking te nemen en klaagde dan dat hij zoo ongelukkig langzaam was, en zoo veel minder werkkracht bezat dan andere menschen. Zijne gedachten vielen dan wel op zijne zonderlinge gesteldheid door omstandigheden van geboorte en opvoeding veroorzaakt, en 't kwam hem voor dat deze zijne ongeschiktheid als Evangeliedienaar vergrootte. Eens zeide hij tot zijne vrouw: "het ware mij beter geweest, indien ik uwe geaardheid "bezat, meer vrijmoedig ware, en meer kon doortasten." Doch wat kon hij doen tegen een gebrek (?) door ontwikkeling en vorming vastgesteld? De leiding, de denk- en handelwijze zijns vaders,—die bij zijne zachte inborst bijna vrouwelijke manieren parende, elke aanleiding tot botsingen verbood, en bij iedere klagte van verongelijking zijn' zoon aangedaan, op dezen de schuld wierp, zeggende dat hij niet noodig had zich met anderen in te laten, zich in te dringen—bragten in hem eene blooheid en bescheidenheid te weeg, welke alle bemoeizucht,—zelf de voortvarendheid, die den herder eener kudde voegt en soms zeer te stade komt—ten eenenmale belette. Zijne vroegere opvoeding—als eenigst kind bij oude lieden—had hem reeds voor zijn volgend leven die eenzijdigheid doen verkrijgen, welke vaak doet wachten naar aanleidingen tot toenadering en gemeenzaamheid. Tevens veroorzaakte daarentegen de toegenegenheid en waardering, welke hij reeds jong genoot, al vroeg een gevoel van onafhankelijkheid, dat in zijne verdere ontwikkeling door zijne vroege vrijheid en zelfbestiering gevestigd, hem die fierheid en ontzaginboezemende houding schonk, welke bij den medemensch alle vrijheid en de poging tot gemeenzaamheid onderdrukt. Lette men nu meer op de eerste eigenschappen, liet men zich daardoor overreden toe te naderen, en hartelijkheid te openbaren, dan werd men in hem die liefderijke gezindheden en teedere gemoedsneigingen gewaar, welke bij al het overige een zonderling kontrast vormden, en ligtelijk in hem een grillig zamenstel van tegenstrijdigheden deden vermoeden.

Uit liefde voor Ds. van der Lingen hebben zijne betrekkingen wel eens gewenscht, dat dit anders ware, opdat hij, gelijk zoo vele leeraren, door gemeenzamen omgang de openbaring der liefde zijner kudde mogt genieten, maar wij stemmen ten volle overeen met die vrome moeder, die eens zeide : " De Heer " weet heel wel waartoe hij zijne knechten zendt, en wat zij " om hunne zending te volbrengen, behoeven. Had Ds. van " der Lingen bij al de gaven hem toevertrouwd, nog deze, dan " zou de geheele gemeente hem afgodisch vereeren, en het zou " hem veelligt buiten staat stellen zijne roeping te volbrengen ; " gelijk het nu is, wordt zij van die zonde grootendeels terug- " gehouden, en hij voor de gevolgen bewaard." Toen hierna zijne roeping om te staan als een " getuige," meer en meer openbaar werd, konden opmerkzamen ook wel inzien, dat bij zijne zending die eigenschappen van karakter zeer wel voegden, zeer gepast waren.

Welligt verlangt deze of gene onzer lezers, het een en ander omtrent zijne gewoonten in het dagelijksch leven, de volbrenging zijner pligten als Christen en huisvader te weten. Aan de begeerte derzulken wenschen wij te voldoen door de volgende mededeeling.

Zijne levenswijze was in het gemeen zeer geregeld, zeer eenvoudig, zelfs beneden hetgeen zijn stand en middelen toelieten. Zijn grootste sieraad was zijne boekerij waarin hij veel genoegen had, en waaraan hij jaarlijks veel geld besteedde. Dit zal niet bevreemden wanneer men weet dat, nog even als in Europa, de studie zijn vermaak was. Om zijne Godsdienst uit te breiden, hield hij zich niet tevreden met enkel werken over Godgeleerdheid ; behalve de Bovennatuur- en Zielkunde, werden ook de Geschiedkunde, Oudheidkunde, in het kort al wat onderzoek waard was, door hem als een bron om wijsheid te vergaderen, beschouwd. Het onderzoek van het een en ander scheen hem tot bevordering van 't hoofddoel te kunnen strekken ; hij was gewoon te zeggen, dat wat het menschelijk vernuft uitdacht, vervaardigde, of naspoorde, ten laatste zal dienstbaar

gemaakt worden aan de bevordering van het Godsrijk op aarde.* Elk uur dat hij kon uitkoopen, werd aan de studie gewijd; tot laat in den nacht was hij daarmede bezig; zelden ging hij voor half twee naar bed. Des morgens stond hij gewoonlijk wat laat op; koude wasschingen enz. deden hem langer vertoeven; zoodat Mevr. van der Lingen het op zich had genomen de morgengodsdienst met het gezin te verrigten. In de slaapkamer alleen zijnde, begaf hij zich, na lang op en neêr gewandeld en alzoo zich zelven in stilte voorbereid en onderzocht te hebben, tot het eenzaam gebed, en stille gemeenschapsoefening met zijnen God; daarna eerst kwam hij in het gezin; menigmaal met die uitdrukking van vrede en kalmte op het gelaat, welke getuigden van de mededeeling van het bovenzinlijke aan den bewoner des stofs. Het ontbijt stond dan voor hem op het buffet gereed en bestond uit een paar sneedjes brood met wat biltong, rookvleesch of kaas, of, zoo hij dien dag veel beweging zou maken, met een

* Dit strekke tot antwoord op het in de K e r k b o d e van 24 September 1870 uitgedrukte vermoeden van de mogelijkheid, dat het karakter van Ds. van der Lingen "uit de zonderlingste en tegenstrijdigste bestanddeelen was zamengesteld," omdat hij (gelijk bleek uit den Catalogus der Boekerij, die toen ter wille van de verkooping in het licht verschenen was) zoo vele werken buiten het vak der Godgeleerdheid bezat en bestudeerd moest hebben. Evenwel trekke men deze zaak niet te ver en meene dat onze Predikant universeel geleerde e n d a a r o m o o k theoloog was. Den Catalogus regt inziende, zal men bemerken, dat Theologie bij hem de hoofdzaak was, en met de daaraan het naauwst verbonden wetenschappen schier uitsluitend zijne studie moet uitgemaakt hebben. Ruim een-derde gedeelte der eigenlijke Bibliotheek** (dat is, ongeveer 1,000 werken) bestond uit Godgeleerde en Godsdienstige boeken, en daaronder de beste van de soort; een-vierde gedeelte bestond uit werken over Geschied- en Oudheidkunde, met de daarbij behoorende illustratiën (al hetwelk hem dienen moest voor zijn onderzoek betreffende de verklaring der Bijbelsche profetien, zijn lievelings vak); een-vijfde gedeelte bevatte geschriften over de talen en letterkunde, en zeden van allerlei volken en tijden; onder het overige een-vijfde gedeelte bevonden zich nog vele werken over Wijsbegeerte, Aardkunde, enz., allen noodzakelijk voor een Godgeleerde, die weet wat hij te weerleggen hebbe en hoe hij het beste kan strijden; zoodat men (op het ruimst genomen) van naauwelijks een-tiende gedeelte der Bibliotheek zou kunnen zeggen, dat zij boeken bevatte welke min of meer buiten den kring van eens Godgeleerden werkzaamheid liggen. Ds. van der Lingen was dus, blijkens den inhoud zijner Boekverzameling, (en zoo als wij hem ook kenden), beslistelijk Godgeleerde, met bijzondere neiging tot de Mensch- en Geschiedkunde, en slechts universeel geleerde voor zoo verre de uitgebreidheid van zijnen geest en de omstandigheden zijns tijds toelieten of vorderden.

** De meer dan 1100 voor het Gymnasium bestemde Schoolboeken bl. 63 —70 op den Catalogus) komen hier natuurlijk niet in aanmerking.

paar eijeren. Zoo lang hij het nuttigde, ging hij van het buffet, den langen gang op en neder, meestal in gepeins. Van deze gewoonte liet hij zich zelfs niet afbrengen wanneer er bezoekers waren: die mogten dan met zijne vrouw aanzitten. Daarna wachtte hem gewoonlijk de eene of andere gemeentedienst; indien niet, zoo ging hij eenige oogenblikken buiten wandelen, om zich vervolgens tot de studie te begeven, waarbij hij tot den tijd van het middagmaal vertoefde; had hij zieken te bezoeken, dan deed hij zulks gaarne in de morgenuren, als wanneer hij het meest geschikt scheen voor dergelijke werkzaamheden; evenwel, als hij op een' anderen tijd geroepen werd, ging hij terstond, al ware het ook laat in den avond. Doch hij werd niet zeer dikwijls geroepen, men wachtte liever tot hij uit eigen beweging kwam; en dit maakte juist, dat hij hiermede gewoonlijk wat draalde. Het kostte hem altoos eenigen strijd, gelegenheden om nuttig te zijn op te zoeken, of zich daartoe op te dringen. Hierin was zijne vrouw, die zijne gesteldheid zeer wel kende, hem liefderijk behulpzaam en tot aanmoediging. Met de grootste bescheidenheid wist zij hem aan te sporen; zonder in het minst te doen gevoelen dat zij hem op eenen pligt wees.—Het middagmaal gebruikte hij tusschen een en twee uur; eenigen tijd te voren werd hem een kop cocoa ingebragt, want buiten den maaltijd gebruikte hij geen wijn; ook had hij, sedert hij met de waterkuur was begonnen, het gebruik van koffij en thee geheel nagelaten. De tijd van het middagmaal scheen hem altoos te overvallen, want meestal liet hij zich eenige malen roepen voor dat hij kwam. Somtijds was hij nog zoo verdiept in de studie, dat hij zich geheel afgetrokken toonde: dan plagt hij gewoonlijk (zonder het te weten) het oog op den een of ander der aanwezigen te vestigen en dien voortdurend aan te staren, terwijl eene gedurige wisseling in de uitdrukking der oogen en van het gelaat, duidelijk te kennen gaf, dat de stroom der gedachten nog steeds voortvloeide. Doch meestal was het hem een genot, in die ure zich met de zijnen te onderhouden, vooral wanneer het een of ander in zijne omgeving hem bijzonder had getroffen, of wanneer staatsomwentelingen of groote gebeurtenissen in andere landen, alhier waren bekend geworden. Dan gaf hij zich wel

zoo zeer aan redeneringen daaromtrent over, dat hij het doel van het oogenblik scheen te vergeten, en men wel eens genoodzaakt was hem daaraan te herinneren.—Na het eten ging hij een uur rusten, en zette dan, zoo hij niet gehinderd werd, zijne studiën tot tegen den avond voort. Eene eenzame wandeling genomen hebbende, bevond hij zich weder in zijn studeervertrek, tot den tijd van het avondeten. Was dat afgeloopen, dan wandelde hij wederom eenige minuten in diep gepeins op en neder, haalde vervolgens den Bijbel van zijne vaste plaats, onderzocht met zijn gezin Gods woord, en besloot met hen de dag in ootmoedig gebed tot dien Genadigen Bestuurder, die hen zoo ver boven de meesten der aardbewoners had bevoorregt. Daarna begaf hij zich andermaal naar de studeerkamer, en eindigde voorts met eenzame overdenking en toewijding aan God, voor zichzelven den dag, zoodat het meestal bij tweeën was wanneer hij de rust des slaaps ging genieten.

Zijn omgang met zijne huisgenooten was minzaam; zelfs zijne bedienden genoten die bescheidenheid, welke hij allen menschen meende verschuldigd te zijn. Zijne ongewone handelwijze, en de ernst die hem geduurzaam vervulde, boezemden ook hun, die hem het naast omringden, den grootsten eerbied en hoogachting in. Hij was een dier weinige menschen in de wereld, die er zeer tegen opzien anderen lastig te vallen en moeite aan te doen, en liever zichzelven helpen dan de dienst van anderen in te roepen. Daartoe had hij zich ten regel gesteld, alles op zijne plaats, en voor alles eene vaste plaats te hebben. Zijne kleine kleedingstukken, zooals beffen, boordjes, enz., werden, na gedragen te zijn, door hem zelven bijeengezet tot het getal groot genoeg was, en dan in de wasch gegeven; als ze terug gebragt waren, schikte hij ze weêr met eigene hand waar ze zijn moesten; zoo ging het met alles, van het kleine tot het grootste, dat hij bestierde. Eens in de stad zijnde, schreef hij naar huis: "Ga in de boekerij, "ziedaar in het tafelrak, dat midden in 't vertrek staat, op de "vierde plank van onder, de derde afdeeling van de linkerzijde, "het tweede boek van de regterhand ('t is met een blaauw cou- "vert); zend mij dat." Zijne studeerkamer en boekerij waren dan ook heiligdommen, waaraan niemand de hand mogt zetten. Zoo ordelievend zijnde, hinderde hem dikwijls de slordighied van

anderen, en deed hem somtijds spotachtig of geërgerd daarover spreken. Op de ruwe behandeling van boeken gaf hij acht. Een ouderling der gemeente, die zijne opmerkzaamheid kende, toonde dit eens, door voor den diaken die boekhouder zou worden, het kerkeboek open te slaan en zijne beide handen er onder te brengen, en te zeggen: zie, zoo moet gij het boek onzen leeraar aanbieden: hij ziet niet gaarne dat men een boek van binnen betast.

Wij hebben wel eens gedacht, dat deze naauwgezetheid, welke hij liet blijken in alles, wat hij bij magte was aldus te regelen, hem met die ontevredenheid heeft vervuld, wanneer hij in gewigtiger zaken verhinderd werd alzoo te handelen. En zou niet welligt het zelfonderzoek door hem zoo streng voortgezet, hem somtijds tot de erkentenis of het denkbeeld hebben gebragt, dat hij niet zoo stipt in het vervullen van geesteswerkzaamheid was? Wij meenen uit enkele wenken door hem gegeven, dit te mogen onderstellen, en hierin mede eene oorzaak te vinden van de duisternis, die zich bij wijlen over hem verspreidde.

Hij diende, zoo als hij later verklaarde, toen en nog eenige jaren daarna den Heer in eene knechtelijke gestalte. Dikwerf vreezende, dat, terwijl hij anderen predikte, hij zelf verwerpelijk mogt bevonden worden. Nu en dan brak het licht wel helder door, doch voor korte oogenblikken. Weleens ontmoette hem de Heer in zijne eenzame afzonderingen, dan weder terwijl hij anderen het woord des levens bragt, zoo dat hij met vreugde mogt getuigen. Maar meestal werd in zijne gebeden bij de openbare godsdienst in dien tijd het streven der liefde tot gemeenschapsoefening met den Verlosser kennelijk, en trok hij in zijne worstelingen om de openbaring des Heeren, heilbegeerigen mede. Somtijds leidde hem zijn God tot eenen stervende, om door middel van zulk eenen hem te bemoedigen, en te verklaren dat zijn werk niet ongezegend was. Bij twee gelegenheden kort na elkaâr werd hem van het sterfbed toegeroepen: "Mijnheer, wees niet moedeloos als gij geen zegen op uw werk ziet: "er geschiedt meer in het verborgen dan u bekend is; ga voort; "ook mij zijt gij tot grooten zegen geweest." Op eenen anderen tijd ging een lid zijner gemeente juichende de eeuwigheid in, en

liet stervende hem deze boodschap na: "Zeg mijnen leeraar, dat "ik hem daar in de hemelen wacht;" "ik zal daar van der "Lingen den dank betalen, dat hij mij den heilweg wijzen wou." Eens kwam hij, zeer opgewekt door de gesprekken eener jeugdige kranke, te huis en zeide met een verhelderd gelaat en het oog glinsterend van vreugde: "Onze Sarie gaat naar hare eeuwige "woning vertrekken, en is in vollen vrede."

In het begin van 1849 dreigde een zware slag hem te zullen treffen. Weinige dagen slechts waren verloopen van het jaar dat hij met zwaarmoedigheid was ingetreden, toen zijne moeder, die hem nog steeds tot bemoediging op den levensweg was gelaten, door eene hevige ontsteking in de longen, aan den rand des grafs werd gebragt. Hoe sterk hij aan haar gehecht was, en dit verlies duchtte, bewijzen zijne uitlatingen daaromtrent in zijne brieven, die wij vroeger hebben bijgebragt. Zeer vertroostte hem echter nu de verruiming welke zij genoot. Het eeuwig licht scheen reeds zijne stralen om haren geest te spreiden, en schoon haar het spreken verboden werd, juichte zij steeds in verrukking over haar toekomstig heerlijk lot. Haar zoon meende hierin de voortoonen van het lied harer verlossing te vernemen, en schreef op den 8sten Januarij aan een vriend het volgende: "Mogelijk zult gij begeerig zijn om met mijne moeder te spreken, "voor dat zij van hier vertrekt. Zoo dit het geval is, zult gij "weldoen nog heden voormiddag te komen met uwe vrouw, "want het is blijkbaar dat de kranke haar einde nadert." "Geef "haar hare begeerte," zeide hij tot zijne vrouw, "laat degenen "op wie zij betrekking gevoelt, binnen komen, en verhinder haar "niet te spreken: haar woord mogt welligt gezegend worden." Ook stelde hij voor en spoorde aan, dat men aanteekening hield van hetgeen zij in zoo verhevene stemming sprak; dit werd gedaan, en daardoor zijn wij in staat gesteld onze lezers daarvan het een en ander te doen hooren. Het volgende is een gebed dat zij uitsprak, nadat zij met eenige vrienden over hunne eeuwige belangen had gesproken:—

"Indien het uw wil is, breng dan arme zondaars tot mij. "Maar dat ik tot hen spreke, uit uwe volheid, niet uit mijn "bederf! Doe mij rusten op den eeuwigen Rotssteen Jezus

" Christus ; en, zoo ik steenen leggen moet, geef mij kracht om " sierlijke steenen te bouwen op dien Rotssteen. O God, laat " uwe genade mij steeds verkwikken : laat mij uwe liefde steeds " gevoelen. Bewaar mij het onderpand, dat ik van u ontvangen " heb. Dat ik gedurig de geregtigheid van mijnen Zaligmaker " smake, waarop gij met welgevallen neder ziet. Zoo het ver-" derflijk eigen zich er in mengt, werp gij het uit; en zoo mijn " hart, o God, die alles ziet, mij in het naderen veroordeelt, Gij " zijt meerder dan mijn hart; Gij kent alle dingen. Reinig mij " van alle ongeregtigheid, in den stroom der verzoening."

Toen later Ds. van der Lingen inkwam om nogmaals eenen belangstellenden blik te werpen op de dierbare, die (zoo het scheen) hem welhaast zou ontrukt worden, sprak zij hem op de volgende hartroerende wijze aan, gevende aldus bewijs van de innige liefde en ware hoogachting, die zij hem steeds had toegedragen:

"Strijd tegen ongeloovigheid! Geloof in Hem, den Heer, " grijp Hem aan, vertrouw op Hem. Hij is uw deel. Op Hem " zijt gij geworpen van uw geboorteuur af; aan Hem heb ik u " opgedragen toen gij ter wereld kwaamt. Houd u dan aan " Hem, en laat niets uw voorregt en die zaligheid u ontnemen. " Breek af, breek af al wat buiten Hem is ! Laat het alles varen " Hij is een oneindig goed, eene heerlijkheid en onuitsprekelijk-" heid van genade. Hij heeft zich aan mij nietige geopenbaard " en mijne ziel dronken gemaakt van zaligheid. Maar ik ben " daarna afgeweken. Ik vreesde dat Hij mij wêer zoude " bezoeken. Want, zeide ik, die heerlijkheid is mij te veel, en " ik moet dan zoo naauw op mij zelven acht geven, en mij voor " alles wachten. Nogtans bleef er iets bij mij. Ach! weinig " genoegen heb ik in mijn leven gesmaakt. Mijne ziel was altijd " gejaagd en zonder troost. In het eenzame peinsde ik. Ik " zocht naar den Heer, maar bleef in duisternis. Dat was het " groote lijden van mijn leven. Nu, nu, aan het einde, is Hij " wederom genaderd. O! de kalte en tegelijk verrukking welke " zijne genade mij geschonken heeft! Welk eene genade aan mij " bewezen, mij dubbel onwaardige; daar ik zoo groote gunstbe-" tooning, vroeger aan mij geschied, verbeuzeld had. Eeuwige

" lof- en dankzegging aan U, o mijn Heiland! aan U, algenoeg-
" zame Ontfermer!—Ik zie Hem, maar het is niet dan door eene
" wolk. Het is geene volheid van licht. Nogtans, ik weet in
" wien ik geloof, en dat Hij nabij is en dat Hij zijn oog op mij
" heeft. O zaligheid! Heerlijkheid!

" Ik ga van hier. Wanneer geen ander uw draagbaar meer is, " wees gij dan uw eigen draagbaar. Neem biddende Jezus aan. " Strijd biddende om Hem nabij te komen en te blijven. IJver " meer en meer in het bidden. Zoo lang gij geleefd hebt, heb ik " u aan Hem opgedragen. Mijne zorgen, mijne angsten voor u " heb ik aan de voeten van dien Almagtige uitgeboezemd. Nooit " heeft Hij mijne zucht en mijne klagt onverhoord gelaten.— " Veel heeft Hij u gegeven, u boven zeer velen bevoorregt. Hij " schonk u wijsheid.........Ik heb er veel van mogen opgâren, " en door u verkreeg ik nu en dan licht. Zoo gaf Zijne genade " mij, in u, loon op mijnen arbeid voor u. Maar iets, ik " merkte het gedurig op, *iets* hebt gij nog niet gekregen. Ik heb " het u tot nu toe niet willen zeggen, omdat ik u niet " kwetsen wilde. Wij moeten kleine kinderen worden, om " hartelijk en met troost voor ons zelven te kunnen gelooven, " om onmiddelijk tot den Heer te komen. Dat gevoel van " kindsche zwakheid en hulpeloosheid, dat gevoel van nietsheid, " is het, wat, zoo ik meen, u ontbreekt. Ach! begeer slechts, " vraag slechts, neem slechts uit Hem. Er is geen gevaar van " ligtvaardig te zijn in het gelooven. Onteer hem niet langer " door de uitstrooming Zijner algenoegzaamheid te miskennen. " Werp weg die wijsheid welke u altijd doet twijfelen aan de " geldigheid van hetgeen de Heer door u doet, en aan zijne ge- " negenheid om in en door u zijne genade te verheerlijken.— " Ik geef u mijnen zegen: die zegen zij de zegen des Heeren. " Zijn aangezigt zij altijd luisterrijk over u! Hij vervulle u met " de verkwikkingen van zijn aangezigt. Hij kome u gedurig te " gemoet, om u te beveiligen, te leiden, en te volmaken! Het " moederlijk eigenbelang, ja de eigenliefde geeft mij die wenschen " voor u in. Maar zoo veel geschonken hebbende, zal Hij ook " dit mij niet weigeren. Ik vertrouw op Hem, en vereenig u " met mij in dat heil, hetwelk Zijne genade overvloediglijk over

"mij doet komen. God is liefde! De Heer Jezus is de liefde! "De liefde Gods schonk ons den Eeniggeboren Zoon van God! "Niets minder kon ook een onuitsprekelijk ongelukkig schepsel "van God behouden. Ik weet dat het zoo is. Die liefde ver- "warmt ook mijn hart. Maar ik duizel, ik suf, ik begrijp einde- "lijk niets, wanneer ik den aard der liefde wil weten, doorzien "en gevoelen. Mogt ik eenig beter inzien, een zuiverder gevoel "hebben van de liefde die zondaren zalig maakt. O diepte! "O hoogte! O lengte! O breedte van liefde! gij zijt oneindig "boven mijne bevatting!"

Hoe zeer deze moederlijke bestiering en zegenwenschen haren zoon troffen, bewees hij door ze met eigen hand over te schrijven en als een duurzaam aandenken in bewaring te houden. Dat hij grooten eerbied had voor het gevoelen zijner moeder, was vroeger reeds meermalen gebleken. Wanneer hij de eene of andere gewigtige zaak voor had, was hij zeer gewoon haar daarover te raadplegen. Hij merkte in haar groote geestvermogens op; die waren in haar, door bestendige begeerte naar onderzoek genoegzaam ontwikkeld, om haar in staat te stellen een ruim en juist overzigt te nemen van voorvallende gebeurtenissen. Met vrucht kon zij ook zijne onderhoudende gesprekken over verschillende onderwerpen, die zijnen geest bij afwisseling bezig hielden, volgen. Vooral was het zijne gewoonte, zich in dagen van druk en bekommering tot haar te begeven. Hoe wist zij dan met een enkel woord het middel aan te wijzen, waardoor de stormen des gemoeds, door onspoed en hevigen strijd opgewekt, tot bedaren konden gebragt worden!

En toch verkeerde zij (ook nog na de zalige oogenblikken in hare ziekte, waarvan zij als door een wonderwerk werd opgerigt), niettegenstaande hare opgeruimde en vrolijke gesteldheid, meest al in duisternis voor zich zelve, hoewel zij altoos gereed en bekwaam was, kleinmoedigen op te wekken en met hen een woord op zijn pas te spreken. Het vertrouwen op den Naam des Heeren was hare sterkte, ook in de duisternis, en deed haar alzoo anderen tot licht zijn. Der wereld afgestorven, leefde zij in voorbereiding voor de eeuwigheid, een waardig voorbeeld dengenen, die haar omringden. Hare denk- en handelwijze

hadden op den geliefde haars harten reeds vroeg in het leven de gewenschte indrukken gemaakt. Ook hij had daardoor geleerd, en bewees het, de dingen dezes tijds schade te rekenen bij de uitnemendheid der toekomende heilgoederen.

Had hij zulks gewild, hij kon—wij houden er ons van overtuigd—eene voorname plaats ingenomen hebben in de rij der geleerden; had hij er naar gestreefd, hij zou met roem en eer zijn overladen geworden. Doch terwijl hij de grootheid des levens verachtte, stelde hij zeer op prijs elke geloofsbemoediging waardoor hij de stem des Eeuwigen kon vernemen: "Ik heb u "bij uwen naam geroepen, gij zijt de mijne." Alles wilde hij ontberen, zoo hij slechts de verzekering mogt hebben dat hij zijne ziel als een buit zou wegdragen.

Over de nietigheid en het ongenoegzame van den roem en het voordeel, heeft hij zich érgens zeer schoon en volzinnig uitgedrukt: "Ik weet, ik denk er gedurig aan, wat het leven,—wat "de mensch is. Hetgene men daarvan ziet, is eene schaduw, "bevende op de bladeren van het ondermaansche, terwijl de adem "des Almagtigen er over gaat! Hetgeen onzigtbaar is – de "onsterfelijke geest—geniet in zijne hooge vlugt naar het geestenrijk, al wat hij van God ontvangt, onafhankelijk van de "gunst der schaduw-beschouwers. Een nevel, wien het licht "toejuicht, roept het licht niet. Want ontrefbaar is hij voor de "voldoening des lofs. Hij wordt, zijns ondanks, versierd met "lichtgewaden; maar om met deze spoedig te verdwijnen! "Aldus is voor den aanschouwelijken mensch de roem en het "voordeel slechts de overgang tot de vergetelheid. Wie "bevracht eene schaduw met goud? Of bekleedt haar met "glans? Voorwaar, nietiger dan de levens-schaduw, is de last, "die haro zweving beperkt."

ZESDE HOOFDSTUK.

OVERGANGS-TIJDPERK DER GEMEENTE.

Reeds bij den aanvang zijner werkzaamheden onder ons, toonde 's Heeren knecht (gelijk wij hebben kunnen bemerken), zeer heldere en juiste begrippen te hebben omtrent de roeping en verpligtingen eens Christen Leeraars. Diens hoofdpligt was, zijn hoofddoel moest zijn (volgens zijne overtuigingen), "den lof van Gods deugden en volmaaktheden te verkondigen"; gelijk hij het tevens zijn grootste voorregt moest heeten, daaraan te kunnen voldoen.—Geroepen om den wil en de geboden der Opperste magt in hemel en op aarde bekend te maken, haar regt te verdedigen, behoorde hij het te doen geheel onverschillig omtrent de toejuiching of haat der "schaduw-beschouwers."

Door deze overtuigingen en inzigten bestierd, verwachtte hij de bekwaammaking tot en den zegen op de vervulling der ondergeschikte pligten, enkel als gevolg van getrouwheid aan de hoofdvereischte; en gaf zijn leven onder ons gedurige blijken van zijne begeerte en ijver om in alles Gode de eer te geven, in de pogingen waartoe, hij dan ook geen mensch wilde ontzien, ja ook zich zelven niet. Met evenveel vuur en ijver verdedigde hij, bij voorbeeld, de vrijmagt Gods, wanneer hij, bij het kwijnen der geloofslampe, ziende op zijne schuld en doemwaardigheid, vreesde "een vat des toorns ten verderve toebereid" te zijn; als wanneer hij door het geloof in Christus rust vindende, van alle eigene hoedanigheden afzag, en naar den inwendigen mensch verzoend met de wet, zich volgens den geest der wet, door Gods getuigenis vrijgesproken hoorde.

Dat hij het oordeel van menschen niet ontzag, werd reeds van het begin vrij wel kennelijk; want ofschoon dit zich bij wijlen te midden zijner zelfveroordeeling, als een magtige vijand tegen hem stelde, hinderde het hem toch nimmer in zijn verzet tegen

hetgeen hij als zondig en tot oneer van den Schepper strekkende, beschouwde. Aan getrouwheid was ten allen tijde (hij wist dit) ten naauwste verbonden, veroordeeling, miskenning, strijd ; en zich daaraan te onttrekken, lag geheel niet in zijne wijze van handelen. Veeleer scheen hij eene geneigdheid te hebben, die op te wekken, ten minste toonde hij zich altoos gereed, (hoe ook overigens terughoudend) dadelijk den strijd aan te binden, wanneer hij maar werd geroepen. Zóó was het reeds voor dat hij bepaald herder eener kudde was. Toen hij in Europa eene zijner proefpreken zou leveren, ten aanhoore van ook vele ongeloovige medestudenten, koos hij tot tekst 1 Cor. ii : vs. 14 "Maar de "natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods "zijn, zij zijn hem eene dwaasheid, hij kan dezelve niet verstaan "omdat zij geestelijk moeten onderscheiden worden." Dat hij daardoor het gevoelige punt had geraakt, bewees het gemor dat er plaats vond; men dacht het vermetel van een pas beginnende, zulk eenen hoogen toon aan te slaan. Doch zijn gevoel stemde overeen met dat zijns vriends, die hem ter verdediging sprak: "al uw morren is een bewijs te meer van de waarheid der tref-"fende Godspraak."

Voortgaande op den weg dien hij aldus had ingeslagen, werd hij spoedig in zijn waar ambtskarakter openbaar, en ontbrak het hem ook niet aan den haat en de veroordeeling der vijanden en tegenstanders van het Godsrijk. Vroeg reeds werden de oogen derzulken op hem gevestigd en waren geringe oorzaken eene voldoende aanleiding om hunne benden tegen hem te velde te brengen. Dikwijls werd hij ten toon gesteld als een zwartgallig en zwaarmoedig mensch, die gewoon was alles van de duistere zijde te beschouwen; nu eens als een menschenhater veroordeeld, dan weder als een onberedeneerd philantroop bespot.

In zijne gemeente bleef de stroom, met meerdere of mindere kronkeling, eenige jaren lang binnen zijne bedding voortvloeijen ; geene bijzondere gebeurtenissen deden hem zwellen, of over zijne boorden heen bruisen. Gelijk in het begin, zoo was het ook nu ; men bleef zijne ernstige prediking verdragen, men was hem genegen, men ontzag hem. En terwijl bij elken getrouwe de achting en liefde voor hem steeds dieper wortelen schoten, ver-

minderde de eerbied bij de overigen niet. In een groot getal kwam men steeds op om hem te hooren, zoodat de gemeente van de Paarl wegens hare getrouwheid in het bijwonen der godsdienst een voorbeeld in ons land genoemd werd. Ook hem werd alzoo de tijd vergund, aan elk "getuige" toegestaan, de tijd waarin het gezegd wordt, "zij hoorden hem gaarne, velen volgden hem," tot dat, in navolging van den grooten Meester, ook dat woord in vervulling trad: "velen werden aan hem geërgerd." Dit laatste wachtte hem aanvankelijk aan het einde van het jaar 1849, toen eenige oproerige bewegingen alhier, hem tot de toepasselijke beschouwing van de openbaring der magt van den Antichrist drongen; en bij den *afval* waartegen hij reeds zoo lang had gewaarschuwd, als in zijne beginselen onder ons geopenbaard moest voorstellen.

Gedurende het vorige jaar, had de omwenteling in Europa, de Fransche revolutie en wat daarmede in verband stond, grootelijks zijne aandacht bezig gehouden en hem onwillekeurig geboeid aan zijne lievelings studie: *de uitlegging der profetie*; want hoewel ook altoos in meerdere of mindere mate daarmede werkzaam, moesten toch die gedurig elkander opvolgende gebeurtenissen, welke zoo zeer den gezigtseinder verlichtten, hem bij hare nadere ontwikkeling, steeds met vernieuwde geestdrift vervullen en een ruim deel doen nemen in de politieke beschouwingen dergenen, die met hem wenschten te weten, welke aanduiding onze tijd geeft aangaande de nog te vervullene profetien.

Terwijl hij ook toen de staatkundige beweging der revolutionaire partijen volgde, trof en ergerde hem zeer de grootspraak hunner liberale volksmenners en dagbladschrijvers, en deed hem hunne belagchelijke berekeningen bij meer dan eene gelegenheid puntig ten toon stellen.

Eenige gedachten in die rigting toen door hem neêrgeschreven vinden wij in het volgende fragment:

"De tegenwoordige omwenteling in Europa (1848). De "liberale wijsgeeren en staatkundigen hebben onlangs aan de "wereld een bewijs voor eene gewigtige waarheid gegeven, het-"welk (DITMAAL) vrij is van drogreden, en inderdaad onweder-"leggelijk. Het is vervat in eene dubbele erkentenis; vooreerst,

"dat niemand de tegenwoordige omwenteling heeft kunnen "vooruitzien; ten tweede, dat niemand er den afloop en de ge- "volgen van kan berekenen. Deze verklaring is uitgesproken "in hunne Raadsvergaderingen en geschriften, en met dezelve "pronkt ieder liberaal dagblad. Dusdanige belijdenissen leeren "echter slechts, dat de liberalen zelven in diepe onkunde ver- "keeren omtrent den aard en de strekking der dingen, waarop "zij werken. Want het spreekt van zelf, dat zulke erkentenissen "slechts geloofwaardig zijn met betrekking tot de personen, of "aanhangen, die ze doen.

"Och of zij slechts onkundig waren, en niet tevens schuldig! "Ten derdemaal, in den korten tijd van zestig jaren, hebt gij, "zelven met den blinddoek der waanwijsheid en baatzucht voor "de oogen, de volken, geblinddoekt, van den weg geleid en in "den vreemde gevoerd, waarvan gij de moeijelijkheden, de "gevaren, de afgronden niet kendet; en dat, door de kracht der "verleidende belofte van volmaking en begelukzaliging! En "nu staat gij verbaasd over hetgeen gij in uwe blindheid gedaan "hebt.—'Die voorvallen hebben ons allen noodwendiglijk met "'verbazing vervuld!' Sir R. Peel in het Parlement.—

"Gelukkig nogthans, dat niet alle menschen zoo kortzigtig zijn "als gij meent! Neen, er zijn er geweest, en er zijn er nog, die "zich door hun doorzigt zoo zeer van u onderscheiden als door "hunne bescheidenheid! Een Bilderdijk, bijvoorbeeld!—Gij "kent hem: zijn geheele leven was een protest tegen uw libera- "lisme.—Toen de geheele wereld zich van het tegendeel over- "tuigd hield, verkondigde hij (Anno 1822 of vroeger) dat het "*Illuminatisme*, hetwelk, in het laatst der achttiende eeuw, "Europa eenen doodelijken schrik had aangejaagd, maar toen, "zoo als het scheen, door de Hooge magt uitgedoofd was ge- "worden, nog bestond, werkzamer dan ooit, en de wereld voor- "bereidende tot eene algemeene omwenteling.—Wel nu, bestond "het, of niet? Gij zelven erkent nu, dat Europa zich heeft "laten belezen door uwe *Propaganda*. Het geheim is er einde- "lijk uit! Maar het was voor Bilderdijk geen geheim.—Hij "heeft (omtrent ten zelfden tijde) zijne vrienden gewaarschuwd "om opmerkzaam te zijn op het tijdstip, wanneer het Papisme

"zich met het Liberalisme zoude verbroederen.—Leest zijne "*Brieven* en vlugschriften; gij zult er dit en vele andere leer- "zame wenken in vinden. Hij zag die *onwaarschijnlijke* gebeur- "tenis als *zeker* vooruit, en wees op dezelve als beginsel van "voorbeeldeloos rampspoedige gevolgen. Eene vereeniging van "de Ultramontanen met de Liberalen! Wie kon het gelooven? "De man werd beschimpt, en zij, die van den moord wisten, "schaterden denkelijk luidruchtiger dan de overigen.—Nu de "bevestiging van zijn voorgevoel! Naauwelijks is er een liberale "Paus verschenen, of gansch Europa staat in revolutie—in vuur "en vlam. 'Men moet niet vergeten, dat het de Paus was, die " 'de beweging begon, welke zich door geheel Europa heeft uitge- strekt.' *Spectator*, No. 1029.

"Eindelijk, hij heeft de tegenwoordige omwenteling ge- "zien en beschreven, twintig, ja dertig jaren voor dat zij "tot stand kwam. In die beschrijvingen toonde hij den aard, "de strekking en de gevolgen van uw werk, O gij liberale volks- "leiders! oneindig beter te kennen, dan gij zelven. Zie een "dier stukken door dien *Christen* geschreven in het jaar 1826. Ik "bedoel Bilderdijks "*Droom*," met het motto van Ovidius, " "*Somnia quæ veras æquent imitamine formas.*" Leest "het en erkent, dat, gelijk er grooter doorzigt is dan "het uwe, er ook eene oorzaak daarvan zijn moet, eene "magt en regt gewapend om u te doen lijden voor de "gruwelen en onheilen, die door uwe bedrijvigheid ver- "oorzaakt worden. Die droom stelt, naar de bedoeling des "Dichters (zoo het mij niet mist), eenen blik voor van eenen "afgescheiden geest op het revolutionair tijdperk der wereld: het "ontwaken is de opstanding der heiligen in den morgenstond "van het zegepralende godsrijk, naar Openb. xx: 4, Dan. "xii: 2 en 3, enz.

"De Liberalen zouden mogelijk nog ziende worden, indien zij "er zich toe zetteden om de schriften van dien *Antiliberaal* te "lezen en te overdenken, en oogenzalf bij hem zochten; of liever "bij den Heer en Zaligmaker, van wien ook Bilderdijk erkende "alle doorzigt en kennis en bekwaamheid ontvangen te hebben." (Junij 1848, van der Lingen.)

In een werkje dat hij uit het Hoogduitsch vertaalde, omwerkte, en met aanmerkingen vermeerderd in 1849 onder het opschrift "Welke tijd in de profetische geschiedenis is 1848?" in het licht zond, doet hij ook meer dan eenen aanval op de "Orakels" der openbare meening."—Aanmerking op bl. 16. "Men weet dat "oorlog geen element is, waarin Liberalen ligtelijk hun doel "bereiken.—Zij hebben hunne voorspelling (van vrede, vrijheid, "geluk) uitgebazuind tot in het laatste uur voor de groote uit- "barsting in Parijs, en zoolang, tot dat het geluid hunner mond- "stukken smoorde in het gebulder van het revolutie geschut. "Thans doen zij hun best om te bewijzen, dat het alles ligt "vooruit te zien is geweest, en dat alles juist zoo uitkomen moest "als zij lang geleden geweten hebben, enz. enz. Het is intusschen "vermakelijk te zien hoe zij hunne vroegere leeringen allengskens "fatsoeneren naar de onwederlegbare uitspraken der tegenwoor- "dige gebeurtenissen, en dezelve zoo wijzigen, dat er juist die "begrippen uit voorkomen, welke de Regtzinnigen altijd beleden, "en welke de Liberalen te voren altijd vinnig aangerand hebben. "Zij hebben dus door de ondervinding eenige kennis opgedaan: "waren zij hiermede maar genezen van hun gezweer, Openb. 16 "vs. 2. Maar daar scheelt nog veel aan."

Met veel opgewektheid hervatte hij in dien tijd zijne prediking over *de teekenen der tijden*. De staatsomwentelingen gedurende de laatste jaren in verband met vele belangrijke verschijnselen bij het licht der profetie beschouwende, trachtte hij nu de plaats te vinden, welke onze tijd beslaat in den schakel der gebeurtenissen door den ziener des Nieuwen Verbonds op het apocalyptisch tooneel vertoond. En gelijk in vele landen der wereld, gelijk in vele van Europa'as ontroerde steden, zoo werd ook in dezen uithoek der wereld, in dit schier onbekend vlek van Afrika'as Zuiderpunt, de echo vernomen van de stem die daar roept: "zie ik kom haastelijk."

Middelerwijl openbaarden zich ook alhier de werkingen dier beginselen, welke reeds elders zoo veel onheil hadden gesticht. Het voornemen der Engelsche regering om van deze Kolonie een ballingsoord voor hare misdadigers te maken, bekend geworden zijnde, gaf aanleiding tot groote opschudding, tot zamenspanning,

verzet, en eindelijk tot geweldenarij. De oproerige partij gedroeg zich driest, en de gebeurtenissen van den dag vervulden het hart van elken bedachtzame met vreeze. Eenige jaren later zeide onze leeraar, daarop terug ziende, "het liberalisme—de revolutie "geest is binnen de laatste jaren ingedrongen: *en hij verscheen, "reeds bij zijne geboorte onder ons, als volwassen.*"

Met al den ernst van eenen getrouwen herder, wapende hij zijne kudde tegen het gevaar, dat haar dreigde. "Omdat ik "wist dat velen uwer lust hebben in de ongeregtigheid, heb ik u, "nu reeds tien of twaalf jaren lang toegeroepen: "gij zult u in "" den afval laten medeslepen, wanneer dezelve komt." Maar "gij zegt welligt, is de afval en zijn de valsche profeten dan zoo "nabij? Zal in onzen leeftijd die groote verzoeking reeds komen, "waarvan de Heer gesproken heeft?—Niet slechts nabij, maar "het is er reeds in de beginselen, zoo hier als elders.—Wij zien "er toch niets van.—Zeer natuurlijk; de verleider zal wel "oppassen, dat hij zich niet in zijne ware gedaante vertoont. "De meesten kunnen den verleider niet zien, omdat zij hem niet "willen zien. Of liever, omdat hun hart met hem ingenomen "is, houden zij hem voor een' Engel des lichts. Zoo waakt dan, "doorzoekt uw hart en versterkt u in Gods woord tegen den "Satan, die omgaat als een brieschende leeuw, zoekende te ver- "slinden wien hij kan.

In eene leerrede over "den Mensch der zonde, wiens toekomst is naar de werking des Satans"—waarin het karakter van Ongeloof en Revolutie, als Opvolger van het Pausdom werd besproken, hun oorsprong, ontwikkeling, en gevolgen aangetoond,—kwam hij op hetgeen onder ons was voorgevallen, op de volgende wijze neer: "Aan welk regerings-stelsel moeten wij deze bezoeking "(de bandieten plaag) wijten? Door welk stelsel van regt "wordt deze maatregel aanbevolen en gewettigd? Men zegt, "het is louter onregt, en afschuwelijke dwingelandij. Zeer "waar. Maar *waar* is het ook, dat iedere zaak, die onregtvaar- "dig is naar het oordeel van den eenen, regtvaardig is naar het "oordeel van eenen anderen. Wanneer gij dezen maatregel "onregtvaardig noemt, spreekt gij naar de leer des Bijbels en der "geschiedenis. Gij zijt dan op het gebied van het oude staats-

"regt. Dit leert dat men niet benadeelen, niet verongelijken, "niet verdrukken mag, al is het ook dat men er een goed oog- "merk mede heeft. In het kort, het zegt, "al wat gij wilt dat ""u de menschen doen zullen, doet hun desgelijks," en wat "daar buiten is verklaart het voor onregt. Maar, Toehoorders, "meent niet dat gij zonder den Bijbel en de geschiedkundige "herinneringen te gebruiken bewijzen kunt, dat die maatregel "onregtvaardig is. Buiten Gods woord en de geschiedenis "heerscht de regel: de minderheid moet voor de meerderheid "zwichten en de sterkste man is *baas.* Daar buiten zegt men, "alles is regt wat noodig is, en het doel heiligt de middelen. "Meent gij welligt, dat de Minister zelf weet, dat hij onregt "doet? Oordeelt zoo niet over uwen medemensch. Neen hij "verbeeldt zich, dat hij juist zoo moet handelen, en niet anders "mag handelen, zoo lang de omstandigheden hem niet noodzaken. "En wat is de reden dat hij zich dit verbeeldt? Het is omdat "hij van revolutionaire begrippen doordrongen is. Het Engelsche "liberalisme is niets anders dan revolutionaire halfheid. Volgens "het revolutionaire stelsel nu moet de regerende magt, die den "wil des volks uitvoert, alles doen, wat de meerderheid des "volks eischt, of wat de behoeften van de meerderheid des volks "eischen. Om het wezenlijke of ingebeelde welzijn van het "geheele volk te bevorderen moet zij, zoo het niet anders kan, "de minderheid opofferen, dezelve verdrukken en vertreden. "Het doel heiligt hier wederom de middelen; en alles is regt- "vaardig en goed, waardoor men dat doel bereikt; en wederom "een booswicht is hij die zich tegen die handelwijze verzet.

"Zoo leert de Revolutie. Het is hier de leer van Kajafas: "'het is ons nut, dat één mensch sterve voor het volk, en het "'geheele volk niet verloren ga." (Want het is bekend dat men "in Engeland gelooft, dat het rijk moet te gronde gaan, zoo de "bannelingen niet naar de kolonien gezonden worden).

"Nu ziet gij aan welk stelsel van regt en regering wij die ont- "zaggelijke plaag te wijten hebben;—het is aan de Revolutie; "het is aan het Anti-christendom der negentiende eeuw. Nu "zult gij mogelijk zeggen: Ha! het doet ons goed aan het hart, "dit te hooren. Wij moeten als Christenen tegen den Anti-

"christ strijden, en derhalve......al wat wij, al wat onze mede-
"burgers gedaan hebben, is goed en prijzenswaardig.—Houdt.
"op! gij springt onbedacht tot dit besluit, zonder te bedenken
"wat er tusschen uwe stelling en dat besluit inligt. Gij moet
"strijden, maar gij moet het doen met Christelijke wapenen en
"Christelijke lijdzaamheid. Gij moet onder het strijden Chris-
"tenen blijven en op uwe hoede zijn, dat gij niet al strijdende
"zelven Anti-christelijk wordt. Het oude Bijbelsche regt leert
"u, dat gij Gode meer gehoorzaam moet zijn dan den menschen,
"maar het verbiedt u iets te doen buiten uwe bevoegdheid. Gij
"moogt en moet weigeren......uwe medewerking en middelen;
"maar gij moogt u niet in de plaats der Regering stellen; gij
"moogt geene dwingelandij uitoefenen over uwe medeburgers,
"die anders denken dan gij, al is het ook dat zij dwalen,—want
"wie heeft u over hen tot regters gesteld? Gij moogt geene
"zamenspanningen maken om uw doel te bereiken; want daar-
"door zoudt gij revolutionair handelen, en u werkelijk in de
"plaats der regering stellen, en eindelijk regeringloosheid en
"wanorde stichten, die niet anders dan uitloopen kan op grooter
"onheil, dan de bandieten-plaag zelve is.

"Tegen deze regelen hebben gezondigd en zich waarlijk als
"revolutionairen aangesteld, die u van den beginne aan hebben
"verkondigd, dat de oppermagt bij het volk berust, dat de rege-
"ring het schepsel is van het volk; dat men door staatkundige
"bemoeijingen de plagen kan afweren, die God de Heer over ons
"beschikt, dat men staatkundige zamenspanningen maken moet
"om de regering krachteloos te maken en dat men, tot dat einde,
"zich onder volksleiders en aanvoerders stellen moet. Onge-
"lukkige menschen! Dubbel ongelukkig, omdat zij strafbaar
"zijn, wegens hunne eigene verkeerdheid, en wegens de onge-
"regtigheid, die anderen, op hun raad en aansporing, bedrijven.
"De dag genaakt, die hen openbaar en te schande zal maken, en
"die dag is nabij.

"Zie daar een' bedenkelijken toestand. Zie daar eene toedragt
"van zaken, die iederen opmerkzame met schrik kan vervullen.
"De Antichrist wil ons met zijne beide handen grijpen; met de
"hand der regeringsdwingelandij en met de hand der volks-

" dwingelandij. Ja hij wil ons zich onderwerpen door de beido
" hoofdrigtingen der revolutie, het despotismo en de anarchie.
" De eerste hand bestiert de gevreesde plaag, do tweedo hand be-
" stiert do heethoofdigo zamenspanning er togen. O hoe listig
" heeft hij het overlegd en hoo sterk vertoont hij zich reeds in
" dezen aanval."

Dat deze en dergelijke vermaningen niet zeer welkom waren in dagen, waarin de tijdgeest zoo zeer do menigte had aangegrepen, gevoelt men wel. In het eerst werden zijno inzigten en aanmerkingen, zoo hier als elders, waar er van zijno prediking werd gewag gemaakt, bespot. Later werd meer en meer do vijandschap openbaar. To na scheen hij reeds de door hem aangerande partij te komen, toen hij zijno verwachting aldus uitsprak: " het doel der heethoofden, ligt verder dan het schip en
" deszelfs bemanning (do bannelingen.) Merk op, en gij zult
" het beleven, wanneer deze storm voorbij is, werpen zich dezelf-
" de lieden, die nu zoo veel beweging maken, tot volksregeerders
" op, on wanneer zij hun zin zullen gekregon, hun doel zullen
" bereikt hebben, zult gij, wanneer gij daarna den druk u aan-
" gedaan gevoelt, u beklagen, dat gij door hen behulpzaam ge-
" weest to zijn, tot uwo eigene ellendo hebt medegewerkt." Maar onverdragelijk was het bovenal, dat hij het gewoel dier dagen vergeleek bij het kikvorschen-gekwaak in Openb. xvi: 13, en do vrijheid der verbondenen aanwees met een woord uit hetzelfde profetische boek. "Niemand mag koopen of verkoopen dan dio
" het merkteeken heeft of den naam van het Beest."—Dit was wel zoo erg als het worden kon.—Wat zou men doen? Het besto was, hem ook onder "the Pledge"* te stellen!

Het een en ander dat ter ooro zijner huisgenooten kwam gaf bij wijlen grooto bezorgdheid. Als bewijs daarvan herinneren wij ons het woord zijner moeder tot hem: " het zou mij niets
" verwonderen, indien zij in hunne opgewondenheid tegen u

* Eene overeenkomst, waarbij besloten was, niets te koopen van of te verkoopen aan degenen, die iets hadden geleverd aan het Gouvernement, of aan degenen die men als begunstigers van het Gouvernement beschouwde. Een maatregel die allerlei gruwelen ten gevolge had, en vooral tegen de min gegoeden in verdrukking en vervolging eindigde.

"iemand afzonden, om het op u aan te leggen, wanneer gij weder-"om op vorige wijze van den kansel spreekt." Hoedanig hij onder het een en ander voor zich zelven gestemd was, en hoe hij den toestand zijner gemeente beschouwde, kan ons blijken uit zijn broederlijk schrijven aan den WelEerw. Ds. A. Faure, in eenen brief, gedagteekend 21 Dec. 1849.

"Amice!

"Ik zend u bij dezen het boekje van Cappadoce toe.—Hebt gij "van Prinsterer's "Ongeloof en Revolutie?" Dat is vooral "thans lezenswaardig. Ik ben er mede bezig, maar het behoort "mij niet toe.

"Hoe men eene maatschappij van "Dompers" oprigten zal? "Ja, dat weet ik niet. Ik rekende op uwe meerdere wereld-"kennis. De drukpers-inrigting, die gij noemt, zal niet voldoen; "wij hebben een nieuwsblad en vlugschriften in het *Hollandsch* "van noode: en daartoe vooral een man, die ferm is in het "staatsregt en vlug met de pen. Voor het tegenwoordige (ge-"loof ik) dat wij niets in het Hollandsch kunnen gedrukt krij-"gen.—A propos! kan de Gouverneur niet censuur invoeren, daar "de pers nu niet vrij is?.........

"Ik vind dat juist zoo bedroevend niet, dat de heethoofden uit "uwe preek weg blijven. Ofschoon hier, zoo veel ik weet, "niemand is, die zich reeds geheel aan het Beest overgegeven "heeft, en er eene overgangs-periode bij ons is, zou het mij lief "zijn, zoo allen, die tot den Antichrist overhellen en voor hem "reeds genegenheid opgevat hebben weg bleven. Mijne pre-"dikatien zouden dan Christelijker en hartelijker zijn; ik zou "dan meer Christus en minder den Tegenstander doen uitkomen. "Daarop zou ik meerderen zegen voor mijzelven en voor de heil-"begeerigen kunnen verwachten. Wij moeten getuigen: maar "wij weten, dat daardoor de woestijn niet vruchtbaar wordt.

"Mijne overtuiging, dat het Achtste Beestenhoofd niet het "Pausdom, maar dat die mensch der zonde het wereldbestier is "onder den Revolutie geest (oude overtuiging), wordt van dag "tot dag sterker. Ook ben ik nu een volslagen praemillennarier. "De gedachte aan een duizendjarig grafleven (Prediker ix: 5 en

" 10) is mij onverdragelijk; en de verwachting der spoedige op-
" standing, is mij behoefte geworden—troost, een genoeglijk
" heimwee.—Mogt ik waardig bevonden worden!

" Wat of er van 'het boekje uit het Hoogduitsch' geworden
" is? Het ligt sedert ik in de stad geweest ben bij den drukker.
" Nog is er slechts één vel van afgedrukt. Dat talmen zal wel
" zijne oorzaak hebben. Doch ik geef er weinig om. Ik ver-
" wacht er weinig gevolg van. *Saurin* komt mij gedurig voor
" den geest met zijn: 'er is een tijd van zegen, van genade, van
" 'bekeering, enz.—daarna is er een tijd van wraak, verharding,'
" enz. Ik vrees dat de tijd van verteedering reeds voorbij is.—
" Toen ik tot N. N. zeide: 'ik kan de stad in den ban der buiten-
" 'distrikten doen,' * sprak ik geene onwaarheid. Maar nu is
" alles over. De geest uit den mond des Draaks heeft verwonder-
" lijk snel gewerkt. Nog zou ik veel meer kunnen doen, dan der
" Associatie lief is, maar dan moest ik te beschikken hebben over
" eene drukpers en middelen van verspreiding. Doch spoedig
" zal het ook daartoe te laat zijn. Evenwel weten de lieden on-
" getwijfeld, dat ik ééne der spaken in het wiel ben, en hunne
" inteekeningslijst zal dit waarschijnlijk bewijzen. Nu ik ben
" gereed: laat hen hunne woede koelen, in zoo verre het hun
" toegelaten wordt.

" Wat gij mij toewenscht, wil ik ook door u in ruime mate
" genoten hebben. Zoo de Heer ons wijsheid geeft, hoe zullen
" wij dan dwalen? Zoo Hij ons kracht geeft, hoe zullen wij dan
" bezwijken? Zoo Hij ons nader bij is, dan wij bij de woelige
" wereld zijn, wat zal ons dan ontbreken?—Ik zie zeer op tegen
" de bediening van het Avondmaal in dit tijdsgewricht!

* In de maand October in de stad, en getuige zijnde van hetgeen hij ergens het begin van "constitutie- en democratiedolheid" noemt, kon hij zich niet weerhouden, in sterke bewoording daartegen te getuigen. Dit geschiedde ook in de tegenwoordigheid van N., die, partij nemende voor de beweging, zich heftiglijk tegen hem stelde. De botsing bemerkende, kwamen verscheidene lieden de twee sprekers omsingelen. Met kracht zette nu de eerste zijne redenering voort, tot dat hem door den andere werd toegeroepen: "Van der Lingen, wat belet mij of ik breng ook u onder t h e p l e d g e." Hierop was nu het antwoord, "kom met uwe honderden, en doet wat gij niet laten kunt; ik betuig dat ik de stad zoo als zij thans gesteld is, i n d e n b a n d e r b u i t e n d i s t r i k t e n kan doen."

"Mijne vrouw verzoekt harer herinnering en vriendelijke groete bij uwe echtgenoote, en ik doe desgelijks.

"Blijve,

"Amice,

"tuus in Christo Domino,

"G. W. A. van der Lingen."

Zijne getuigenis, ook onder ons toen door sommigen gehaat, zoodat zij zich voor eenen tijd onttrokken, door anderen onverschillig voorbij gezien, wekte evenwel een groot deel der gemeente tot bedachtzaamheid; en de uitkomst van het een en ander, waarop hij toen had opmerkzaam gemaakt, verwierf voor hem bij latere gelegenheden grootelijks het vertrouwen. Ook werden er van de overigen daarna tot erkentenis hunner dwaling gebragt, zoo dat hij zich op hunne ondervinding en belijdenis mogt beroepen, gelijk hij ook deed, bijvoorbeeld aan het einde eener leerrede over "de drie onreine geesten, den vorschen gelijk," Openb. xvi: 13, 14, toen hij aldus vermaande: "Gij moet u wachten voor den invloed dier geesten, maar gij kunt u niet geheellijk bevrijden van hunne aanslagen. Gij verkeert met menschen, die besmet zijn,—dagbladen die besmet zijn,—in eenen stroom van gebeurtenissen die onrein is door de werking van onreine geesten. Gij moet waken en bidden, dat gij onder al dat onreine, evenwel rein blijft. Wie uwer heeft genoeg gewaakt en gebeden, om niet eenigermate onrein te worden? Toen het ongoddelijk geschreeuw van dat onreine gespuis, vier jaren geleden in dit land doordrong, heb ik u ernstelijk en herhaalde malen gewaarschuwd. Gij hebt u toen daarover verbitterd. Nu zijt gij ver genoeg in de geschiedenis om te kunnen zien, dat ik naar waarheid en pligt gesproken heb. Gij begint in te zien, wat al die schoone beloften waard zijn, en waarheen men u voeren wil. Het is genade, dat gij het moogt inzien. Wapent u dan nu tegen de aanvallen met meerdere kloekzinnigheid. Volgt den Geest des Bijbels, den Geest des Christendoms."

Zich aldus te mogen beroepen op de ondervinding ook van tegenstanders, ten aanzien van waarheden, welker verkondiging den fellen haat, den bitteren spot, welligt ook hier of daar eene

vervloeking van den medemensch heeft veroorzaakt; geeft zeker eenig genoegen, ja kan zelfs eenige voldoening verschaffen. Het was dan ook (dit valt niet te ontkennen, en het aangehaalde ontdekt het eenigzins,) den waardigen strijder niet onaangenaam toen bij het intreden dier gebeurtenissen, welke hij te voren had beschreven, de een en ander nederig genoeg was te erkennen: dit hebt gij ons te voren aangekondigd. Echter was het verre van hem, te verwachten, of op zoodanige betuigingen de hoop te gronden, dat in het vervolg zijn werk bij de menigte beter onthaal zou vinden. "Wij moeten getuigen, doch wij weten dat daardoor de woestijn niet vruchtbaar wordt." Zie daar eene hem steeds bijblijvende, steeds sterker wordende overtuiging. Maar had hij zich dan voorgenomen vruchteloos te arbeiden? Niet geheel. Werd de woestijn niet vruchtbaar, de goede aarde zou den arbeid ruim beloonen. De Herauten des Gezegenden zijn gezonden om de *uitverkorenen* uit de menigte bijeen te vergaderen, en dat het getal door zijne hand verzameld aan het einde wel grooter zou kunnen bevonden worden dan zijne kleinmoedigheid hem nu hoop gaf te verwachten, was hem eene vertroostende, eene bemoedigende gedachte. Wijders berustte hij in de getuigenis des Eeuwigen: "Mijn woord zal niet ledig tot Mij wederkeeren." Moest dat woord dan, terwijl het sommigen *eene reuk des levens ten leven was*, anderen *eene reuk des doods ten dooden zijn*; hij moest *dan nog* het woord brengen, tot allen, de nood was hem opgelegd, de verheerlijking Gods, ook in dezen hem dierbaar.

Nog klinkt ons het woord in de ooren: "Geliefden! wij zijn "geschapen tot verheerlijking Gods. Willen wij hem niet "verheerlijken in onze behoudenis, wij zullen het moeten doen "in ons verderf!"

Maar, waarom toch noemt hij den toestand zijner gemeente in 1849 "eenen overgang"? Was dan hetgeen toen voorviel, van zoo veel beteekenis voor de toekomst, voor het lot der gemeente? Waren het niet slechts snel voortdrijvende wolken, welke toen zoo zeer den gezigtseinder bedekten? Ach, moeijelijk is het, een' doorgebroken stroom te keeren; onmogelijk het voortvlieten zijner wateren te beletten! Neen, hij had zich niet vergist, dat

bewezen de overige jaren zijner bediening zeer wel. Was er reeds te voren ingeslopen, hetgeen eener verderflijke rigting bevorderlijk kon zijn; waren er reeds vroeger verschijnselen, die aanleiding gaven tot gegronde vrees; tot eene bekommering later door dat harde woord: "omdat ik wist dat gij lust had in de ongeregtigheid," openbaar geworden;—toch was het eerst later, eerst gedurende de overige jaren van zijn' strijd, dat de leuze der revolutie ook door sommigen onder ons werd aangenomen. Eerst daarna was het, dat, (om het in 't kort te zeggen), een navolgen van den geest des tijds, het zegel drukte op de handelwijze van velen. Daarna ook eerst verdeeldheid in de gemeente, en eene partijschap, die vaak al wat hij (ook in het maatschappelijke) ten nutte der gemeente ondernam, in den weg stond en wederstreefde.

Van deze tweedragt heeft men, niettegenstaande het gansch niet twijfelachtige der aanleiding en oorzaak hem bovendien nog de schuld willen geven. Nu, men had vrij spreken, want hij achtte het niet noodig in dit geval te wederspreken. Gaarne gingen ook wij dit hier stilzwijgend voorbij, ware het niet dat onze "Herinnering" om getrouw te zijn, een enkel woord vorderde. Welligt had de man dien het aanging, zoo hem dit gevraagd werd, ook in dit geval gezegd: "de reden van oneensgezindheid en partijsgezindheid ligt dieper dan de oprigting eener tweede Bank in onze woonplaats."

Wij beroepen ons op de getuigenis dergenen die met de zaken bekend zijn, of er niet lang voor die oprigting, gedurige botsing en verschil van gevoelen was ontstaan tusschen twee partijen in de toen nog eene en dezelfde inrigting, wegens het al of niet goedkeuren van zekere wissels, welker aanneming gestadig door de eene partij werd bepleit, en door de andere belet. Of niet daarna één persoon (*niet* Ds. van der Lingen, ook niet een bijzondere vriend van hem) op zich heeft genomen om te gerijven degenen die niet geholpen konden worden; of niet alzoo de weg werd geopend tot het openen eener tweede Bank? Indien dan onze Leeraar later het zijne er toe heeft bijgedragen, deed hij het dan om te verongelijken, te verdrukken, wanorde te veroorzaken, partijschap te stichten? Of, opdat partijen die in

gevoelen van elkander verschilden, alzoo afzonderlijk werkende naar genoegen zouden mogen handelen.

Hoe het ook zij, hij heeft naar overtuiging gehandeld. Eene overtuiging die hem tot het einde is bijgebleven, en welke hij niet lang voor zijn vertrek deed blijken, toen hij, op de vraag die er destijds wegens den finantielen toestand van ons land was ontstaan, namelijk of de Bank zou blijven voortbestaan of niet,—toestemmend heeft geantwoord; verklarende dat hij zulks mogelijk tot eigen schade had gedaan, doch niet anders kon, nadat hij op nieuw had vernomen, dat er min gegoeden in de gemeente waren, die betuigd hadden, verpligt te zullen zijn elders een bestaan te gaan zoeken, indien die inrigting werd opgebroken.

Inderdaad, er wordt eene ruime rekenkunde vereischt, om de handelwijze onzes leeraars in dezen tot eene noodzakelijke oorzaak van partijschap, haat en nijd te brengen.

Wil men echter dat zijn leven, zijn werken, zijn leeren, zijn getuigen in de gemeente onwillekeurig strijd heeft veroorzaakt, en alzoo "tweedragtig" gemaakt, wij zullen het niet ontkennen. Smaken vijanden er genoegen in dit te verhalen, wij hebben er vrede meê. Zij bevestigen dan, wat wij met blijdschap belijden, nl., dat hij een dienstknecht was Desgenen die van zichzelven getuigt: "Ik ben gekomen om den mensch tweedragtig te maken,"* en de bevestiging nog steeds doet ondervinden, waar Zijn woord harten voor Hem opent, het geloof opwekt en kracht doet oefenen. Want waar dit geschiedt, moet ook steeds de tegenovergestelde magt openbaar worden en zich laten gelden. Dat kan ook wel niet anders. Gen. iii: 15 moet nog dagelijks vervuld worden. Het is eene wonderlijke voorzegging, van de overige onderscheiden, vooral daarin dat zij het rigtsnoer harer vervulling trekt over het leven der gansche menschheid heen; van de knods des broedermoorders, tot aan den eindpaal der wereld.

Intusschen behoort die vijandschap voor den geloovige mede

* De belangstellende lezer gelieve op te slaan het tiende hoofdstuk van Matth., waarin deze woorden voorkomen, en te letten op de schoone rede des Heilands tot zijne jongeren, waardoor Hij tot dit besluit komt.

tot de beproevingen zijns geloofs, hare aanslagen waren hem menigmaal een hefboom, om hetgeen anders ongekend en onopgemerkt zou blijven, voor het gezigt te brengen.

Het leven eens krijgsknechts is dikwerf voorgesteld geworden als een schoon beeld van dat eens Christens. In de opsporing der gelijkenis is wel treffend de toestand van den getrouwen en moedigen, doch tevens zwakken en zieklijken strijder, die gedurende vredenstijds zoo veel met zich zelven en zijne ongemakken te doen heeft, dat hij zich eindelijk verveelt, en zijne ongeschiktheid en nutteloosheid voor de dienst zoo lang blijft berekenen, dat hij geheel mismoedig nederzit, en alzoo meer verduurt, dan wanneer het in den krijg op hem aandruischt, en hij slechts door één gevoel beheerscht, zich zelven en zijne gebreken vergetende, voorwaarts stormt, op hoop van overwinning.

In het leven van onzen Christen-strijder vinden wij niet weinig, dat ons aan zulken toestand herinnert. Onder moeijelijke en beproevende omstandigheden voor Land en Kerk meestal voortvarend, moedig, opgewekt en als zich zelven vergetend, was hij overigens dikwerf zeer ter nêer gedrukt, en bragt gewoonlijk eene scherpe navorsching van zijn bestaan zulk eene bezwarende rekening tegen hem in, dat hij geheel moedeloos werd. Zulke oogenblikken waren vooral niet vreemd aan de dagen, die de jaren waarvan wij het laatst gewaagden, onmiddelijk volgden. Hoort hoe hij in eene eenigzins ongewone, toch door hartelijkheid wel veroorloofde openhartigheid daarvan spreekt. Het is in eenen brief aan een' vriend in Europa gerigt, aan het einde van 1851; waar hij eene kritische beschouwing van zich zelven aldus mededeelt: "Gij wilt, waarde vriend, "dat ik u "uit mijne omgevingen" zal mededeelen. Ik ben "bereid. Zoo het u maar niet vervelen of walgen zal. Nu, wat "de eerste omgeving mijner ikheid betreft; dat is mij dikwijls "eene pijnlijke, altijd eene ontevredenheid barende gevangenis. "Wat mijne ziel in een volkomener ligchaam zijn zou, weet ik "niet. Maar dit weet ik, dat ik in mijnen diepsten grond "ontware, of meen te ontwaren de trekken van grootheid— "bedwongene, gekluisterde, verongelijkte grootheid; dat in het "ligchamelijk werktuig, dat toch—wat men er ook van zegge—

" de zetel is van geheugen, vlugheid, moed, volharding enz :—
" iets evenredigs is aan de adelaars inborst der ziel; maar
" tegelijk veel onevenredigs. Ach van hoe weinig hangt veel af!
" Zoo het voorhoofd mij wat meer uitgewassen ware, zoo de
" protuberantien in de oogholten een weinigje grooter waren,
" zoo ik breeder en langer neusbeen hadde—dan—dan ware ik
" een Parmenides of Brainard. Nu, daar het anders is, ben ik
" een.........die mij, bij zon- en kaarslicht, over mij zelven schaam.
" Doch het is niet anders! Voortreffelijke troost!—Gij ziet,
" gelijk ik het ook zie, den hoogmoed door de gaten van Diogenes pij
" Maar maakt dit de zaak niet erger? Ellendig te zijn, en dan
" nog hoovaardig daarbij! Die grootheid; ach! is in den grond
" niet voortreffelijker—onberekenbaar veel nietiger dan die van
" Lucifer,—waarom is zijne, waarom mijne dwergachtige groot-
" heid, bedwongen? Hij heeft gezondigd, en ik bragt de zonde,
" als een erfgoed van voormalig bestaan in mijnen eersten vader,
" met mij in de wereld. Het komt op hetzelfde nêer, God is
" vrijmagtig. Vervloekt zij, die niet zijn regt erkent. Wat
" murmureer ik dan? Ware ik te vrede, ik ware dan gelijk de
" begaafdste of meer; ik ware dan gelukkiger dan mijne beteren
" die niet te vrede zijn. Meerdere of mindere voortreffelijkheid,
" begaafdheid enz. is toch in den grond niets wezenlijks, zoo min
" als het onderscheid tusschen mij en "het haft van eenen
" zonneschijn." Wij zijn allen getallen tegenover het onein-
" dige—nullen tegenover het getal. Wat kan het schelen of de
" nul grooter of kleiner is? Maar die tevredenheid is mij ont-
" zegd. Ware het alleen trots en menschen ontzien, ik kon er
" mij van ontslaan. Ik kon mij uit iederen stand, die pligten
" heeft, terugtrekken, en dan uitdagende zeggen: " wie verwijt
" " mij onbekwaamheid of pligtverzuim? Ben ik niet bekwaam
" " en gewillig genoeg om te doen wat ik niet laten kan—te eten,
" " drinken, enz.?" Maar ik ben Evangeliedienaar, ik ben het
" onder zigtbaar bestel van omhoog—Dat is mijn talent. Daar-
" voor zal ik moeten verantwoorden. En hierin ben ik onbe-
" kwaam — voorbeeldeloos onbekwaam — onbegrijpelijk onbe-
" kwaam. Lusteloos en afkeerig omdat ik onbekwaam ben. Ik
" mag intusschen niet uit eene bediening gaan, waarin God mij

" geplaatst heeft. Dikwijls heb ik mij getroost met de gedachte : " " eenmaal zal de Heer uwe banden slaken; het wonderlijke " " bedwang doen ophouden. Dan zult gij de kracht vernieuwen ; " " dan zult gij opvaren met vleugelen, gelijk de arenden." " Maar nu verwacht ik het niet—naauwelijks ooit—meer. Ik " zie dat mijn gebrek organisch is. God zal geen wonder aan mij " verkwisten. Bovendien, ik word oud. Het loopt blijkbaar " naar het einde, mijn vader is slechts drie maanden ouder ge- " worden dan ik nu ben. . . . . . Door zulke mijmeringen " word ik onophoudelijk verontrust.—Neen, niet onophoude- " lijk er zijn heldere vlagen. Die volgen op de krisis. Te " weten*:* wanneer mijne mismoedigheid het toppunt bereikt, " dan werp ik mij wel eens ter neder om te murmureren, " te klagen, te dwingen in het aangezigt van den troon. " . . . . O God! ik ben toch uw schepsel . . . . herschep " mij . . . doe mij zijn, wat gij wilt, dat ik wezen zal. Of anders, " laat mij ophouden te bestaan in eigen persoonlijk bewustzijn " . . . laat met eigen zelfbewustzijn, het oordeel van menschen " en het oordeel der wet uit mijn gezigt verdwijnen. Ach ! doe " mij niet meer mijzelven, maar Christus alleen gevoelen, het " levensbewustzijn hebben in zijn leven. Dat alles verdwijne, " opdat Christus het al vervange, ik niet leve dan in Hem en Hij " geheel in mij ! Ik vraag dan niet eens om gelijkvormigheid, om " navolging, om ijver en bekwaamheid ten dienste en ter verheer- " lijking van mijnen Heer. Ik gevoel, in die oogenblikken, dat " ook die vraag door het vleesch besmet is, te weten, in mijn " geval.—Ik ontwaar dan iets—Ach! hoe kort van duur;—iets " van den vrede Gods !"

Bij het overnemen der aangehaalde regelen, komt ons onwillekeurig het woord te binnen, dat eens op de mededeeling van het inwendig lijden aan een zoon in 't geloof, door dezen tot hem werd gerigt: " Eene meerdere dosis van hersenen, of eene meerdere dosis van gevoel,van de op ons rustende " verpligtingen, gaat gepaard met meerdere doornsteken en meer- " dere vuistslagen."—Hoe gegrond is deze aanmerking! Door eene mindere " dosis" van beiden bezwaard, ziet men zich toch al heel ligt aan het schoonste beeld zijner wenschen en verwachtingen gelijk, en is wel te vreden; terwijl eene meting *zijner* krach-

ten en bekwaamheden, tegenover—welligt *iemand* zoo als wij daar straks in de diepte der mismoedigheid aantroffen omdat hij het ideaal *zijner* voorstellingen nimmer schijnt te zullen bereiken, misschien nog (in zijn oog althans) de schoonste uitkomst belooft.

Intusschen, die *doornsteken* en *vuistslagen*, hoe onmisbaar waren zij hem niet op den weg ter voorbereiding voor het hoogere ; hoe nuttig tevens in 't belang dergenen, omtrent wie het eens, en nog steeds heette : "Hoed ze, voed ze, weid ze!"

Indien wij het denkbeeld van 's menschen eigen vrijen wil zoo ver trokken, dat we er voor den geloovige althans, de magt in vonden om geloofsverzekering te genieten, juist dan wanneer, of geloofsvreugde, zoo dikmaals en aanhoudend als hij zulks verlangde ; wij zouden dan toch, en te regt vragen : "Waarom is er aan de begeerte daarnaar, in het geval onzes strijders, door hem niet voldaan? Waarom werd de rust der ziele, zoo vroeg reeds op zijnen weg ondervonden, niet bestendig bewaard, maar zalige genietingen aan stormen van twijfeling en strijd ter prooi gegeven? Waarom een gouden stip als daar straks op 't blad geworpen door een "hoe kort van duur" weêr uitgewischt, en niet gedrukt op 's levens voortbestaan?—Doch wij gevoelen het reeds, ware het antwoord ook hier gegeven, 't zou slechts de leêgte verder openen ;—slechts een ander *Waarom?* ontlokken.—Neen, *rede* zwijg!—Uit de diepten van het *eeuwig blijvend woord* roept ons eene stem toe : "Ik weet dat bij den mensch zijn weg niet is ; "het is niet bij eenen man die wandelt, dat hij zijnen gang rigte." Jer. x : 23.

En is ons nog zoo weinig bekend van de reden waarom de stem der Liefde, op het "klagen, het kermen, het dwingen in het aangezigt van den troon," zoo lange nog, niet anders, en dan nog soms naauwelijks verneembaar heeft geantwoord, dan : "Ik help u ;" toch meenen wij door het beneveld glas een weinig te bemerken.—Immers was het toch die diepe, innige, tot zelfveroordeeling voerende kennis van het hart, bij eenen (voor oogenblikken althans) niet genoegzaam helderen blik op den grooten Schuldverzoener, welke hem "den *Schrik* des Heeren" deed weten. Welk "weten" zoo onmisbaar is om met de kracht der dadelijke overtuiging, der oogenblikkelijke ondervinding, den

onbedachtzame en onboetvaardige te "bewegen" tot het ontvlieden van den toorn des Almagtigen; "te bewegen tot het geloof!" gelijk hij gesteld was te doen, vele jaren lang.

Voor den heilbegeerige, den genade zoekende, waren zeker de smartelijke ervaringen gedurende de duistere oogenblikken van 's pelgrims reize niet nutteloos. Deel hebbende aan hetzelfde lijden, kon hij hunnen toestand vatten; kon ook het woord der vertroosting dat hem tot balsem had verstrekt, door zijne prediking weêrklank vinden in de harten der verdrukten, door onweder voortgedrevenen. Voorts, deelende in zijne beproevingen, was er ook van de zijde der geloovigen medegevoel werkzaam, en kon alzoo herder en kudde zamenwassen tot eene plante in den Heer.

Er waren stonden, waarin de vermoeide, in duisternis wandelende, zijn' eigenen toestand ontdekte in de taal van 's Heeren knecht, als die slechts tot grondslag scheen te hebben de klagte: "Hij leidt en voert mij in de duisternis en niet in het licht." (Klaagl. iii: 2). Maar er waren ook oogenblikken, wanneer het licht der zon, zelfs onder het spreken doorgebroken, zijne kracht deed gevoelen, en tot een nieuw leven wekte; wanneer een vroeger welgekende gloed het ijs deed smelten, en een stroom der liefde alle hinderpalen wegstuwde. Hoe brak dan, van uit de diepte verrijzend, woord-bezielend, de stem voort der weemoed, der dankbaarheid, der hulde tevens, in klanken die, schoon schamelijk slechts, toch wel de vreugd der ziel vermeldden bij het gevoel dier vrijheid welke zoo volzinnig wordt uitgedrukt in den korten uitroep:

> "O! zaligheid der ziel! door pligt nog dwang belet,
> Als 't leven vreugde is en alleen de geest de wet."

In den vroegen tijd zijner bediening en ook nu nog was die zalige toestand,—van in vereeniging met Christus te "komen tot de opstanding der dooden,"—hoewel niet uitsluitend, toch grootendeels weggelegd voor den dag der viering van het Bondzegel der verzoening in de gemeente. Dan werd ook—in zoover het woord dat op den Meester ziet, op den Leerling mag toegepast worden—dit woord aan hem vervuld: "de Geest des Heeren Heeren is op mij om te verbinden de gebrokene van hart."

Niet uitsluitend echter, (zeiden wij) was die zegen voor zulke

dagen bewaard; ook een enkele gewone Sabbathsmorgen was daarvan getuige. Zoo had ook die buitengewone ontmoeting van den Heiland, waarmede hij omstreeks dezen tijd werd verwaardigd, op den gewonen Zondagochtend plaats. Eerst tien jaren later (toen hij tot het spreken over zoodanige ondervindingen de noodige vrijmoedigheid en aandrang verkreeg) deelde hij zijne vrouw en kinderen het toen plaats gehad hebbende mede. Het was in de kerk te Wijnberg, dat, terwijl bekommering en moedeloosheid hem vervulde en nêerboog—hij eensklaps en op het onverwachts den Heer voor zich zag staan, hem vragende: "Simon (gij wankelmoedige) zoon van Jona (zoon der duive, der schuchtere) hebt gij mij lief?"

Bij het herdenken der genoegelijke, verrukkelijke stonde—welker indruk zelfs in 's levens avondstond niet was uitgewischt—fonkelde het oog des beweldadigden op nieuw van vreugde.

Hoedanig het gezigt was, valt niet binnen ons bereik te vermelden. Altoos schroomend, bij het betasten van het heilige, als hij was, waren ook hieromtrent zijne woorden weinig. Van veel belang mag het ons zijn, te weten hoe de gezegende Verbondsengel zich in zijne openbaring vertoonde. Was het gelijk weleer aan den Aartsvader?—Werd hij gezien zoo als de ontijdig geboren Apostel hem te aanschouwen kreeg?—Had zijn beeld iets van dat waardoor de Ziener des Nieuwen Verbonds in verrukking werd gebragt?—Zie daar vragen die wij onwillekeurig voelen oprijzen. Doch bij het plegtig verhaal waagde het niemand hierop een antwoord te vergen. Van oneindig meer gewigt is het ons, te weten dat ook nog in dezen tijd der onvolmaaktheid, de verheerlijkte Koning zich op zoo buitengewone wijze openbaart. Die openbaring, (wij weten het toch) is altoos majestueus! en moet (ook wanneer niet persoonlijk aan ons geschied) in ons gevoelens van ontzag en eerbied verwekken. Tevens moet zij den Christen stemmen tot verlangend uitzien naar het zalig oord, waarheen reeds—ter volkomene aanschouwing—"de wolk der getuigen" is verzameld. Wordt dit in hem volbragt, dan zal hij—nog vertoevende—wel eens gedrongen worden den een of ander vroeger gekende, nu verloste toe te roepen; gelijk *wij* te midden zijner Levensherinnering—behoefte

gevoelen hem te doen die *ons* (zoo wij zullen ingaan) hier voor den Hemel gewonnen heeft:

Ik weet het!
Gij leeft er,
Gij zweeft er,
Maar 'k hoor toch uw stemme niet meer;
Ai troost mij!
Ik wacht nog,
Ik smacht nog,
Haast kom ik, als d' avondzon keer.
Verwacht me!
'k Blijf loopen,
'k Blijf hopen,
Tot 'k u weêr daar boven ontmoet,
Waar 't lijden,
Waar 't strijden,
Waar 't ergste ééne heilteug verzoet.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

IETS OVER ZIJN LIEVELINGS-VAK.

Gedurende een tiental jaren—dat de ruimte tusschen het woelige negen-en-veertig en de dagen der gezegende opwekking vullen moest—werd niet zelden Hebr. xii: 11—"Alle kastijding als die tegenwoordig is, schijnt geene zaak van vreugde maar van droefheid te zijn," in herinnering geroepen en door de ondervinding verzegeld. Weemoedige klagten, hartroerende ontboezemingen, teekenen ons dat tijdvak als een waarin vooral de last des daags en de hitte gedragen werd.

Niet ongelijk aan onze zomertijden, was er wel eens eene verfrisschende morgenkoelte, of verkwikkend avondsuizen; doch niet, dan na eenen schier te langen zwoelen nacht, of drukkende, afmattende middaghitte.

Voortgaande als onder de schaduwen van het kruis, werd eens in dien tijd zijne aandacht voor eene wijle bijzonder bepaald bij den laatsten vijand die door de kracht des kruises wordt te niet gedaan. Misschien dagelijks, ten minste zeer dikwijls, zonderde hij zich voor eenige oogenblikken af, om gedachten te wijden aan den dood, en zich in de verbeelding te verplaatsen in die ontzaggelijke stonde. Veel genot verschafte hem toen het Avondmaals Danklied van Koenen, waarin het vertrouwen op den Verlosser, als den eenigen, maar ook genoegzamen steun in den geheimnisvollen toestand gedurende de scheiding der ziel van hare aardsche tent, zoo krachtig wordt ontboezemd. Straks wordt ook der gemeente geraden, de nuttigheid van zulk eene betrachting te beproeven. In welke rigting zij zijnen geest voerde, kan men hier en daar aan zijne geschriften wel bemerken. Welligt behoort ook eene gedachte welke wij op een los blaadje vonden aangeteekend, en hier laten volgen, mede tot dien tijd:

"Wat 's dat? ! Een lijkbaar laken! Welligt bedekt het

" voor 't gezigt het overschot van eenen gestorvene! Neen! Het " overdekt de rolle der voorzeggingen van leven en dood! Wat " grijnst daar met duisteren nacht omtogen uit eenen kerkhof- " mantel? Het is de afmeter des tijds, waarnaar geesten de lang- " zame voortrolling der eeuwigheid afmeten!—Maar wat vermolmd " gebeente zet zijne ontbinding voort in gindsche lijkbussen?— " Neen ik zie, het zijn bedekte lichtfestoenen. Zinnebeelden des " tijdelijken levens der aanbidders onder het kruis. Hun leven " hier is licht, bedekt door duisternis.—Hun leven boven het " gewelf van ons algemeene graf,—van de aarde, zal licht zijn " zonder duisternis.—Het doet ons alles denken aan dood en " eeuwigheid. Eeuwigheid?! Wat zal dit voor ons zijn? " Zaligheid!—indien ons tijdelijk leven gebed is!"

Gedurende die gansch niet onvruchtbare, hoewel voor het gevoel niet altoos aangename dagen, was er nog steeds aandrang en lust genoeg voor den arbeid in vele vakken van geleerden en wetenschappelijken aard, en werd de studie daarvan geregeld doorgezet.

Zijnen gang in dezen na te sporen, ligt zeer ver buiten het bereik der bekwaamheden van de schrijfster zijner "Levens-herinnering," en zou, ware dit ook het geval niet, aan het doel dat zij zich heeft voorgesteld, minder beantwoorden. Een enkel woord over hetgeen in deze bladen "zijn lievelings vak" genoemd wordt, zal echter niet vermetel geacht worden, of overbodig schijnen.

Zijn *lievelingsvak*: zoo heeten wij de uitlegging der profetien, om dat dit werk van het begin af aan gelijk een zilveren draad door al zijnen arbeid heen werd gevlochten. Het blijkt dat reeds toen hij als jongeling zich nog in Europa bevond, hem dit grootsch onderwerp heeft bekoord. Daar werd ook (zoo verhaalt hij in het voorberigt tot de "Noordsche Volken,") "ten-" gevolge eener toevallige vergelijking van den grondtekst met " de oude vertalingen, het gevoelen opgedaan, en vervolgens " onder kundige vrienden de stelling beleden, dat de voorzegging " bij Ezechiel, betreffende den Gog van het land Magog nog " onvervuld was en tot eene toekomstige verhuizing of heervaart " der Russische volken naar het Zuidoosten opzigt had." Zijne inzigten waren vreemd, en tegen het algemeene denkbeeld dier

dagen, en het bevreemdde hem niet dat zijne uitlegging met teekenen van misnoegen werd ontvangen. Ook kende hij geene Uitleggers op wier uitspraak hij zich tot staving van zijn gevoelen zou hebben mogen beroepen. Zelfs was het hem nog vijf jaren later, bij het uiteenzetten zijner denkbeelden daaromtrent in de redevoering over Ezechiel xxxviii vs. 14—23, niet bekend dat andere Schriftverklaarders zich met hem hier op het spoor ter ontdekking van deze zoo duistere en hoogst belangrijke Godsspraak bevonden. Eerst kort voordat zijne uitlegging door den druk bekend werd, kwamen hem geschriften in handen, die tot afdoende bewijzen daarvan konden verstrekken. En daaronder ook "de weinig bekende werkjes van den diepzinnigen Alexander Pirie" van welke hij getuigt, dat zij als de origineelen zouden kunnen beschouwd worden welke hij bij het opstellen van "de Noordsche Volken" en andere geschriften, die gedeeltelijk in het ruwe afgewerkt, gedeeltelijk reeds voor de pers in gereedheid gebragt waren, gevolgd had.

Welke geschriften hij daardoor bedoelt, en of zij ooit ter perse zijn gekomen, weten wij niet. Een gedeelte van zijne "*Verhandeling over de Apokalijpse en de daarin geöpenbaarde Geschiedenis der kerk van Christus,*" was reeds drie jaren geleden (1839) gedrukt, en behelst slechts behalve eene zeer luimig geschreven voorrede, of "Onderhandeling van den schrijver met den lezer" een geheel hoofdstuk "Inleiding tot het standpunt der beschouwing van het Openbarings-boek," en een tweede (niet compleet) "over het karakter, den stijl, en de uitlegging van het Openbarings geschrift," al te zamen twee en tachtig bladzijden beslaande.

Vraagt men waarom dit veel belovend werk niet voltooid is geworden, wij erkennen, niet meer dan de oorzaak der aanvankelijke storing te weten. Dat was, het misnoegen over het gemeene papier, tot het drukken van genoemd gedeelte gebruikt; waarom het tot nadere beschikking vooreerst werd ter zijde gelegd. Van zijne prediking over de "toekomst," gedurende den eersten tijd zijner werkzaamheid, werd reeds het een en ander vermeld. Wij hebben de overtuiging dat zij, hoe zeer ook in strijd met het denkbeeld dier dagen, toch niet te min

toen reeds nut gesticht heeft.—Van een lid der gemeente hoorden wij later daarover nog de erkenning : " voor mij heeft die verkondiging gewerkt als de *Schrik des Heeren* om mij tot " den eenigen Behouder te doen vlugten." Van een ander, de verklaring : " nimmer liet ik de gelegenheid om daardoor kennis " te vergaderen, ongebruikt voorbij gaan ; en daarna zag ik " de mij toen vreemde voorstellingen door den gang der ge- " beurtenissen meer en meer bekrachtigd of ook verwezenlijkt."

Van zijne redevoeringen met dit doel opgesteld en uitgesproken, zijn reeds verscheidene onder de groote verzameling over andere onderwerpen gevonden geworden. Ter inleiding van de hervatte, met zooveel aandrang voortgezette verhandelingen over het hoogst belangrijk onderwerp, vinden wij de leerrede over Marc. xiv : vs. 12 : " Maar van dien dag en die ure weet niemand, noch de Engelen, die "in de Hemelen zijn, noch de Zoon, dan de Vader." Eene wederlegging van het gevoelen, dat deze woorden van den Heiland eene aanduiding zouden zijn van het nuttelooze en ongeoorloofde, van ook in deze latere tijden naar den tijd Zijner toekomst en van de voleinding der wereld te onderzoeken ; en betoog dat de Verlosser zich zelven de kennis desaangaande bepaaldelijk als mensch en gezant des Vaders toen ontzeide, terwijl Hij later—bij Zijne verschijning aan Johannes—wel getoond heeft, haar te bezitten niet alleen, maar ook ten dienste Zijner gemeente in lateren tijd te willen mededeelen.

Hierna volgden zeven Leerredenen over de "toekomst," waarvan drie aan het einde van 1848 en de overigen gedurende de eerste maanden van 1849 werden voorgedragen. De vijfde daarvan (over Hand. 19 vs. 31) is ook in dien tijd aan de Kaapstad uitgesproken geworden. In het volgende jaar werd in twee Redevoeringen over " den mensch der zonde wiens toekomst is naar de werking des Satans (2 Thess. ii : vs. 3, 4) " eene voldoende verklaring gegeven van zijn gevoelen omtrent de openbaring van " den Koning die handelen zal naar zijn welgevallen," die (naar zijn gevoelen) in eene Engelsche vertaling beter genoemd wordt " the willful King." Ook hierover werd later in de Hoofdstad gehandeld.

Belangrijke wenken komen in een der beide leerredenen voor, omtrent den overgang van den zamengestolden tot den persoonlijken Antichrist. Benevens datgene waarin hij in gevoelen met andere Schriftverklaarders en Staatkundigen van onzen tijd overeenkomt, geeft hij als zijne voorwaarhonding op: " dat voor " de komst van den geweldige, of zoodra hij zal gekomen zijn, " de beide stelsels, dat van het Pausdom en dat van de revolutie " zullen in één smelton, en de losbandige rede door bijgeloof en " ongeloof, Pausdom en revolutie tegelijk de volken in het gareel " der godverzaking en menschvergoding zal mennen. Dat dan " de mensch der zonde alle kenmerken, welke de profetie aange- " geven heeft in zich vereenigd vertoonen zal, zoo wel die volgens " de flaanwere opvatting als die volgens de strengere bepaald " zijn. En wanneer aldus beide stelsels onder één hoofd zullen " vereenigd zijn, dat dan ook het voornemen der middeleeuwen " om de pauselijke en de keiserlijke kroon op één hoofd te zetten. " uitgevoerd zal worden, en paus en keizer slechts één persoon " zullen zijn ; of zoo niet dan toch ten naauwste met elkanderen " vereenigd." Hetgeen hij ook volgens Openb. 16 vs. 19 en 20 aangeduid meende te vinden.

In 1852 wederom in de Kaapstad optredende, had hij ten doel " getuigenissen des ongeloofs *voor* de waarheid der Goddelijke voorzeggingen" in het licht te stellen ; en toonde aan, " dat " het ongeloof in zijne dolle poging om het geloof te overwinnen, " zijns ondanks bewijzen geeft voor de waarheid van hetgeen " het ontkonnen wil, te weten, dat de Bijbelsche voorzeggingen " vervuld zullen worden."

Zulke " getuigenissen" waren hem de vaststellingen van het wetenschappelijk, maatschappelijk, en staatkundig ongeloof.

Van het *wetenschappelijk* ongeloof, " daar het leert a. de " volmaakbaarheid der aarde, en wederom b. de volmaak- " baarheid des menschdoms ; en wederom, c. de volmaak- " baarheid van den enkelen mensch."

Van het *staatkundig* ongeloof, " in de verzekering: dat de " volmaakte staat,—waarin allen, met alle krachten, aan de " hoogst mogelijke welvaart van allen, dienstbaar zijn—eerst " dan zal opgerigt en gevestigd zijn, a. als volksregering zal

" algemeen geworden zijn ; en wederom b. als alleenheersching
" zal algemeen geworden zijn ; en wederom, c. als regeringloos-
" heid zal algemeen geworden zijn."

Van het *maatschappelijk* ongeloof, dat tot stichting van den " gelukstaat vereischt " a. het Chartisme, dat is gelijkheid *voor* " de wet ; b. het Communisme, dat is gelijkheid *door* de wet ; c. " het Socialisme, dat is gelijkheid *zonder* de wet."

In de vergelijking dezer getuigenissen met de Bijbelsche aankondigingen hem verder te volgen, vermogen wij niet : zulks doende, zouden wij ons in een te ruim veld voor onze tegenwoordige beschouwing begeven. Slechts nog eenige zijner aanmerkingen ten gevolge dier vergelijkingen ; waarbij hij (als naar gewoonte) meer verschoonend jegens de blinde, waanwijze tevens ook diep ongelukkige *tegenstanders*, dan verdraagzaam tegen moedwillig onwetende en daardoor waarheid verdnisterende *voorstanders* der leer, zich tegen dezen op eene hem geheel eigene heftige wijze uitlaat.

" Van dien toestand, (den heerlijken gelukstaat, na de " wederoprigting") is er eene voorafgeworpene schaduw in de " verwachting der ongeloovigen, die den staat der volkomen- " heid door hunne averegtsche pogingen willen vervroegen. . . . . " Gij ongeloovige wijsgeeren en Staatslieden ! gij zijt inderdaad " nader bij de Bijbelsche waarheid, in dit opzigt, dan die zelf- " genoegzame, zelfbehagende, schriftvergeestelijkende, schrift- " ontzenuwende Christenen, welke zich verbeelden, dat de stroom " der gebeurtenissen, en daarmede hunne werkzaamheden en " ondervindingen rustig en onberoerd zal voortgaan tot dat hij " zich prachtig verbreedt in den oceaan der gelukzaligheid.

" Wij hebben het ongeloof gedwongen, om getuigenis der waar- " heid af te leggen . . . . Maar waartoe dit ? Wat stichtelijks " is er in ? Ik heb op deze vraag slechts te antwoorden : dat " sommigen in dezen tijd al te zeer snakken naar eene sentimen- " teele stichting, door middelen, die het zenuwgestel aandoen. " Bewegende woorden, roerende voorstellingen, aandoenlijke " schilderingen kunnen ongetwijfeld stichten ; maar wat veroor- " zaken zij in den regel meer, dan het gezigt van sterfbed—en " begrafenistooneelen, die zoo ras vergeten als gezien zijn ? Ware

" voor tijd en eenwigheid vruchtbare stichting heeft altijd over-
" tuiging tot grond; overtuiging, die wederom door waarheid
" geschraagd wordt. Die bedekte, of onopgemerkte of miskende
" waarheid ontsluijert en overtuigend in het licht stelt, mag op
" goede uitwerking rekenen, zoo hij de toepassing van die waar-
" heid biddende overlaat aan de werking des Heiligen Geestes.
" Er zullen wel geene opwekkingen op volgen, die van kracht en
" geweld vergezeld gaan; maar wat schade? Het uitzaaijen
" van tarwe geeft den eter brood, ofschoon het ook geene aard-
" beving veroorzaakt............Zou er niet veel stichtelijks zijn in
" een vertoog, waaruit de toehoorders van zelf dit gevolg afleiden:
" " het is duidelijk, de tijden voor de volken bestemd, zijn haast
" " vervuld; de Regter staat voor de deur!"—Of zou men van
" zulk eene gevolgtrekking minder stichting moeten verwachten,
" dan van andere die welligt de traanklieren sterker prikkelen."

"Christenen! de Schrift verzekert u, dat deze " bewegelijke
" " dingen " veranderen en voorbijgaan, dat het " onbewegelijke
" " koningrijk," hetwelk de geloovigen ontvangen, komt.........
" Indien onze blijdschap opstijgt naar mate het licht helderder
" en de teekenen zigtbaarder worden van de opkomende Zon der
" geregtigheid; dan, dan, voorzeker, zullen wij voor niets anders
" eenigermate zoo zeer *leven*, als voor die toekomst. Ach!
" waarom zijn de christenen dezer laatste dagen ontdaan, ontwijd
" van al het wonderbare en heilige,—van dien stralen krans—
" welke de Apostolische kerk omgaf? Waarom bevriendt met
" het verdervende en de verdervers? Waarom belust op het
" wereldsche en huiverig voor kruis en doornen? Waarom
" lafhartig ontwijkende, en de eer des Zaligmakers overlatende
" aan de vertreding der ongeloovigen? Het is, omdat de Kerk—
" in dit opzigt nog niet hervormd—vergeten heeft te waken,
" opdat zij niet naakt bevonden worde; vergeten heeft naar de
" komst van haren Heer en Heiland te verlangen. Het is, omdat
" men wel te vreden met godsdienstige konterfeitsels, zich
" wonder wel schikken kan bij de Egyptische vleeschpotten, den
" uittogt vreest, den Leidsman niet wenscht, en daarom alle
" uitdrukkelijke aankondigingen van de komst des Konings ver-
" geestelijkt, om ze te laten beteekenen zoo veel als men wil.

"Kan men de kerk, aldus gesteld zijnde, vergelijken met die
" maagden, welke ofschoon sluimcrig onder het wachten—nogtans
" wel toegerust waren, brandende lampen hadden en eenen voor-
" raad van olie om den bruidegom te gemoet te gaan? Of kan
" men haar zelfs vergelijken met die dwaze maagden, die ofschoon
" niet behoorlijk toegerust, nogtans naar de heerlijke ver-
" schijning verlangden en er op wachtten? Is zij niet veel eer
" gelijk aan die verblinden, welke tot op den oogenblik dat hun
" een haastig verderf overkomt, zich vleijen met de verbeelding
" " Vrede! vrede! en zonder gevaar?".................'Wat mij
" betreft, (dus zegt een iegelijk *die de krachten der toekomende*
" *eeuw eenigermate smaakt*). 'Wat mij betreft: mijne nieren
" 'verlangen zeer in mijnen schoot, verlangen mijnen Verlosser
" 'met mijne oogen te aanschouwen. Maar hoe zult Gij mij
" 'vinden, Regtvaardige God, als Gij komt? Mij overtuigden
" 'en niet te min nalatigen; mij verlangenden, en echter tragen,
" 'mij uwen dienstknecht, maar in alles trouweloozen! Ach,
" 'kom door uwen Geest zigtbaar voor het gezigt mijner ziel,
" 'voor dat Gij u openbaart voor het ligchamelijke oog. Dat
" 'uw Geest mij dooradere, dat Hij de liefde Gods mij
" 'instorte, voor dat Gij komt om uwe onderdanen te ver-
" 'gaderen!" "

Bij de vermelde profetische verhandelingen is gevonden geworden een gebed, waarschijnlijk bij de laatst genoemde gelegenheid gedaan; hetwelk gelden mag als een blijk van de gesteldheid waarin hij gewoonlijk voor de gemeente in de Stad optrad. "Mijn
" God! hoe lang was de tijd, voor uwe getrouwen, die verloopen is
" sedert Gij gezegd hebt: *Hij zal u, o slang, den kop vermorselen!*"
" Hoo lang hebben zij naar Zijne komst in heerlijkheid uitgezien,
" gewenscht, gereikhalsd! Akelige lange nacht! En nog is het
" nacht! Lange is het geleden, dat Gij uit uwen gelukzaligen
" hemel nedergezien hebt op Sodom in den nacht voor den
" ijselijken dag, die haar ter helle zag varen. Ongelukkige
" aterlingen! Zij waren gerust, zij waren rijk en heerlijk en
" veilig naar eigene meening. Zij sliepen, bedwelmd door den
" damp der spijzen en de kracht der buitensporige genietingen.

"Vreeselijk ontwaken! Hoe hebt Gij door vuur van den "hemel hunne inbeelding en aanmatigingen gelogenstraft! Lang "is het geleden dat Gij het wellustige Babylon van den troon "deed zinken in het stof. En hoe vele maatschappijen zijn er "sedert niet onder uw alziend oog opgewassen en verdord! "Allen hebben u beleedigd en getergd door inbeelding, aanmati- "ging, en vleeschelijke gerustheid. Door geene derzelve werden "uwe waarschuwingen, bedreigingen en vermaningen ter harte ge- "nomen. Hoe hebt Gij, o geduchte Majesteit, het menschdom zoo "lang kunnen verdragen, ja dragen, voeden, drenken en op velerlei "wijze beweldadigen! Hoe hebt Gij deze stad zoo lang kunnen "verdragen, eene stad, door U boven de meesten in de wereld "gezegend, gezegend oneindig boven en geheel tegen hare "verdienste, eene stad die zich reeds veertig jaren lang blijft "verharden, nadat Uwe stem van den hemel en van uit het hart "der aarde haar toegeroepen en verkondigd heeft, dat zij zeker- "lijk vergaan zal; eene bevolking die den last Uwer dienst- "knechten min acht, hunne aankondigingen in den wind slaat, "en terwijl het gerigt reeds over haar zit, blijft dansen aan den "rand des afgronds in den nacht voor den dreigenden ondergang! "Hoe kunt Gij nog geduld oefenen met ons, die moedwillig op "den weg naar het verderf voortgaan, niettegenstaande dat Gij "niet ophoudt ons toe te roepen: Och! of gij nog in dezen uwen "dag mogt bedenken, wat tot uwen vrede dient: komt tot mij "en wordt behouden! Heilige God! hoe kunt Gij geduld "hebben met menschen, zondaren; en uwen vijanden weldoen? "Wij weten het, door Uwe eigene verklaring. Het is omdat "uwe gedachten hooger zijn dan onze gedachten, en uwe wegen "hooger dan onze wegen. Gij zijt oneindig ook in goedertie- "renheid. Gij ziet, Alwetende, in sommigen die hier zijn, een "verbroken en verslagen hart; Gij weet het, wij gevoelen het "diep en erkennen opregt, dat Gij regtvaardig zoudt zijn in uw "rigten, zoo Gij ons heden ten afgrond deedt varen. Wij be- "lijden onze strafwaardigheid, schande en dwaasheid. Nu "Heer; erken uw eigen werk. Wij zouden immers dat gevoel "niet kunnen koesteren, die belijdenis niet kunnen doen, zoo "Gij de wetenschap, de overtuiging, en de zucht naar redding

" niet in ons gelegd hadt. Immers van nature zijn wij en alle " menschen hoovaardige, verbeeldingzieke dwazen. Verdraag " ons nog langer, spaar ons; zegen ons opdat niet te niete " gedaan worde, dat hetwelk Gij reeds in ons gewrocht hebt. " Verdraag, spaar en zegen ons allen op grond der verdienste " van het volkomen Schuldoffer, uwen Eeniggeboren Zoon; " op grond der genade, die Gij allen in dien Zaligmaker aan- " biedt, welke Gij tot de gemeenschap met Hem door uw heilig " woord doet roepen. Neem door Uwen Heiligen Geest uit ons " weg al wat U mishaagt en ons verderft. Vervul ons met de " hoedanigheden die wij hebben moeten in Christus, zoo wij ooit " tot den vollen dag der heerlijkheid komen, en aanneming- " waardig bevonden zullen worden bij de komst van Christus. " Nog is het voor ons nacht. Uwe wachters roepen ons toe uit " de diepten der waarheid en der ondervinding: nog is het " nacht. Maar wij zien toch, ginds in het oosten eene scheme- " ring. Wij hooren den aantogt der hemelsche heirlegers. Gij " verzekert ons, dat de nacht welhaast voorbij zal zijn, en dat de " zon spoedig opkomen zal, de Zon der geregtigheid, die gene- " zing geven zal, aan hen die zich vergaderen onder hare " vleugelen. Rijs, Rijs o Zon der geregtigheid. Deze is onze " God; wij hebben Hem verwacht, en Hij zal ons zalig maken. " Deze is de Heer, wij hebben Hem verwacht, wij zullen ons " verheugen en verblijden in zijne zaligheid. Kom, Heer Jezus; " kom, kom spoedig.

" Och of de begeerte naar die groote en heerlijke verschijning " levendig zij en sterker wierde in allen, die gesteld zijn om der " menschen aandacht en wensch te rigten naar het eene noodige! " Heer! God der hulpe, versterk hen allen, ten allen tijde, en " inzonderheid dan, wanneer zij in uwen naam tot de inwoners " der aarde het woord voeren.—Laat in dezen dag, in dit uur " uwe trouw hun blijken. Dat zij in zwakheid van U kracht " ontvangen, om ter uwer eer en voor het heil der menschen te " strijden. Dat uw dienaar, die heden, aan deze plaats de " heraut zijn zal van den grooten God en Zaligmaker, Jezus " Christus, die verheffing gevoele tot eenen geestelijken, Gode " gewijden, den menschen ontzaggelijken stand, in welken alleen

" het woord der bedreiging en vertroosting, op eene waardige
" wijze kan gesproken worden.—Amen."

Tot hetgeen ons van dien tijd is ter hand gekomen, behoort nog een tweeledig opstel over de vier geschiedkundige verschijnselen die toen allerwege de aandacht trokken; en welke naar aanleiding van Open. xvi: 12 en xvi: 13 en 14 als gewigtige teekenen der tijden werden voorgesteld: de toestand van het Turksche Rijk; de staatsomwenteling in China (veertien jaren vroeger door hem in eene namiddag godsdienst, op grond van het profetisch woord, als eene zekere gebeurtenis aangekondigd); de goudvinderij; en het mormonisme met wat daaraan vast is; het eerste dienstbaar aan het laatste, en beiden bevorderlijk ter uitbreiding en vestiging van het Socialisme.

Van veel lateren tijd zijn de redevoeringen over i Joh. ii: 18: " *de Antichrist.*" De eerste over dien korten tekst, geeft opheldering van het verschijnsel dat aan den Profeet Daniel in vier vormen, aan den Apostel Johannes in zeven werd vertoond. In de tweede bepaalt hij zich meer bij de verklaring van den *laatsten vorm.* Over dit gedeelte der profetie waren zijne denkbeelden vrij gevestigd. Zonder vrees van mis te tasten zegt hij: "De
" Profeet Daniel had in eenen droom, eenige honderd jaren voor
" Johannes, hetzelfde verschijnsel gezien,—*ook uit de zee.* Met
" eenig verschil. Hier zeven hoofden; daar vier afzonderlijke
" dieren. Dat de vier dieren bij Daniel, vier van de zeven hoof-
" den bij Johannes beteekenen, lijdt bij mij geenen twijfel. . . .
" De Apostel zag het verschijnsel geheel, zoo als het wezen zou
" van het begin tot het einde van zijn aardsch bestaan; Daniel
" moest zien wat tot zijnen tijd en de toekomst betrekking had,
" tot den afloop dezer bedeeling."

Het onderling verband dezer profetiën bragt hem tot een besluit, hetwelk in het kort hierop neêrkomt. Het zevenhoofdig gedrogt dat naar de beschouwing van Johannes uit de zee oprees, de vier verscheurende dieren in het droomgezigt van Daniel—ook uit de zee opkomende,—en het Monarchiën beeld bij denzelfden profeet, vertoonen den Antichrist als een wereldrijk of wereldrijken, in welke het volk van God, als gevangen gehouden werd of nog wordt. Openb. xvii: 9: "*De zeven hoofden zijn zeven ber-*

gen, en het zijn ook zeven koningen (rijken). Twee dier *Rijken* (het eerste en tweede hoofd bij Johannes), *het Egyptische* en *het Assyrische rijk*—waren reeds voorbij gegaan tijdens het gezigt van den Profeet; het derde, *de Babylonische heerschappij* (derde beestenhoofd bij Johannes) bestond toen, en wordt in de droomgezigten voorgesteld door het *eerste dier* in Daniel 7, en het gouden *hoofd* des *Monarchiën beelds* in Dan. 2.—Daarop zou volgen, en is gevolgd, het vierde verdrukkende rijk: *het Medisch-Persische*, in de gezigten vertegenwoordigd door het *tweede dier* in Dan. 7, de zilveren *borst en armen* des beelds in Dan. 2, en het *vierde beestenhoofd* bij Johannes.—Vervolgens het vijfde, het *Macedoniesch-Griekschc;* in Dan. 7 als het *derde dier* voorkomende, in Dan. 2 door den koperen *buik en dijen* kennelijk gemaakt; en bij Johannes door het *vijfde hoofd* vertegenwoordigd. Daarna het zesde, het oude of *Heidensch-Romeinsche*, aangeduid door het *vierde dier* in Dan 7, de ijzeren *schenkelen en voeten* van het beeld in Dan. 2, en het *zesde beestenhoofd* in het gezigt van Johannes. Dit zesde rijk bestond, toen de Apostel de openbaring ontving, Openb. xvii: 10: "de vijf" (te weten, de vijf eersten,) "zijn gevallen, en de een is nu" (tijdens het gezigt op Patmos),—" de andere is nog niet gekomen; " en wanneer hij zal gekomen zijn, moet hij een weinig tijds BLIJVEN."—Dit werd vervuld door het zevende verdrukkende rijk, het zoogenaamde *Heilige Romeinsche*, dat eerst vier honderd jaren later opkwam, en zich op de bouwvallen van het Heidensch-Romeinsche grondende, tevens Openb. xiii: 3 in vervulling bragt: " En ik zag een van zijne hoofden tot den dood gewond, en zijne doodelijke wonde werd genezen.

Dit Heilig Romeinsche Rijk, in de gezigten op te merken als de tien hoornen, Dan. 7; de tien teenen des beelds, Dan. 2; en het zevende beestenhoofd, Openb. xvii—is volgens de voorzegging "een weinig tijds" *gebleven:* het heeft zijn bestaan voortgesleept tot in het begin onzer eeuw, tot in 1806; toen werd het ontbonden door een besluit van Napoleon I. De tien hoornen of Staten bleven nog wel bestaan, maar niet meer onder een nominaal hoofd, niet onder eenen Duitschen Keizer. Het viel; het moest vallen, om plaats te maken voor een achtste, hetwelk volgens Openb. 17 aan het Beest zou toegevoegd worden.

"Wij beleven "zoo eindigt hij," eenen tijd van overgang "tusschen het zevende en het achtste hoofd. Hoo het zich zal "toedragen om de voorzegging te vervullen, kan met veel waar-"schijnlijkheid gezegd worden, wanneer men gadeslaat, den "kleinen hoorn aan het Beesten hoofd bij Daniel, en den Draak, "en het beeld van het Beest bij Johannes: den Antichrist bij "uitnemendheid, die Magt, welke allernadrukkelijkst én de "" Antichrist "—én de "willekeurige koning" én de "mensch der "" zonde" genaamd wordt."

Zijne aanmerkingen omtrent dit moeijelijk onderwerp vindt men in eene vroeger aangehaalde leerrede; eene ruimere bewerking moet echter op die over den "Antichrist" gevolgd zijn. Groote inspanning heeft blijkbaar dit gedeelte der profetie gevorderd; langdurig onderzoek voor dat hij tot eene hem eenigermate voldoende beschouwing daarvan is gekomen. Dit kan men bemerken aan de redeneringen, gissingen, gevolgtrekkingen, aanmerkingen, enz., welke men in fragmenten—op misschien juist voor hem liggende brokken papier—aangeteekend vindt. Gaarne onderhield hij zich ook in gesprekken daarover. Toen eens eenige zijner kinderen en vrienden die den gewonen Zondagavond-cirkel uitmaakten, zich bij hem bevonden, en het gesprek over het onderwerp van dien morgen eenigen tijd had voortgeduurd, gaf Ds. van der Lingen hun te raden, hoe hij het meeste licht in de profetiën verkreeg. "Wel" zeide de een—"door "vergelijking van uw gevoelen met dat van andere uitleggers." "Ik meen"—zeide een ander—"dat het is wanneer gij u biddend bij het woord zelve bepaalt." "Neen"—was het antwoord—"onder gesprekken zoo als deze, wordt mij het meeste opge-"helderd."

Bij dergelijke gelegenheden, kon hij wel degenen, die van hem leeren wilden, in verlegenheid brengen door zijne diepe nederigheid en kinderlijken zin; zoo als ook toen plaats vond. "Vader" —zeide een zijner kinderen tot hem—"zoo de Ziener Johannes "in de Openbaring de kerk van Christus voorstelt, moet men "dan niet al wat er tot of van hem gezegd wordt, op de ge-"meente Gods toepasselijk maken? Moet dan ook de verhoogde "beschouwing waartoe wij hem gedurig zien gevoerd, niet aan-"duiden, dat de kerk bij opvolgende tijden, met meerder licht,

"met een helderder *zien* zal verwaardigd worden? Wat be-
"teekent—profetisch—die herhaalde uitroep *en ik zag*?" In plaats van een antwoord kwam hierop eene wedervraag: "Hoe komt gij aan dit denkbeeld?" "Door eene uitdrukking in uw eigen geschrift," werd hem bedeesd geantwoord. "Wel," liet hij volgen "ik zal het in herinnering houden bij het verder
"onderzoek."

Aan het einde onzer aanmerkingen over zijn lievelings-vak, wenschen wij nog de aandacht te vestigen op een fragment over (wij mogen wel zeggen) het tegenovergestelde onzer laatste beschouwing:—de gemeenten Gods op aarde, als vertegenwoordigd door de zeven "kruiswoorden:"

"De geschiedenis der Apostolische gemeente, is het begin van
"de geschiedenis der Christelijke kerk; gelijk de brief aan den
"Ephesischen engel het begin is van het voorwerk (prologus)
"tot de openbaring van Christus—eene voorafspraak, welke,
"naar den regel voorafspiegeling of voorafgaande schets zijn
"moest; en gelijk de bede "Vader! vergeef het hun, want zij
"" weten niet wat zij doen," het begin is der eeuwig gewigtige en
"eeuwig gedenkwaardige redenen des Zaligmakers aan het
"kruis. Er is, meen ik, naauwere betrekking van den eersten
"apokalijptischen brief op het eerste kruiswoord, dan door de
"uitleggers erkend wordt. "Het karakter," zegt echter een
"der uitleggers, "der zeven kruiswoorden regtvaardigt zich als
"" uitschietende *bloesems* van het kruis ook nog daardoor, dat
"" dezelve als bloesems, voorspellen."

"Gelijk de geschiedenis der apostolische kerk de vervulling
"was van den eersten apokalijptischen brief als voorzegging
"beschouwd, zoo waren beide de brief en die geschiedenis ver-
"vulling van een profetisch zinnebeeld, hetwelk de Heer aan het
"kruis gaf door het eerste der zeven woorden. Dit is echter
"niet volstrekt algemeen te verstaan, maar slechts van de
"geschiedenis in zoo ver zij een verschijnsel was van den Geest
"en het kruiswoord van Christus wonende in de eerste Christen-
"heid en als beligchaamd door de aanvangs-geschiedenis des
"Christendoms. Wat er door inwerking der wereld in die

"geschiedenis gemengd is—in het bijzonder dat *verlaten van de* "*eerste liefde*—behoort daar, gelijk van zelf spreekt, niet toe.

"De Zaligmaker *vertegenwoordigde* meer bijzonder de Aposto- "lische gemeente in die oogenblikken van Zijn lijden, welke be- "heerscht werden door Zijnen *wensch* en bede "Vader, vergeef het "hun." Hij wenschte in die oogenblikken toen Hij zich op Zijnen "Vader *beriep*, eene gemeente te verkrijgen uit zijne tijdgenooten "—het geslacht, dat zich onmiddelijk doch onwetend aan Hem "bezondigd had. Die gemeente heeft hij verkregen. Deze "vertegenwoordigde in haren naam *Epheze*, Zijnen *wensch*, Zijn "*beroep* op de Regtbank Gods, welke Hem regtvaardigen zoude "ter overtuiging van allen, wien de zonde zou vergeven worden. "Die gemeente bragt ook door haren naam in herinnering, dat "zij door den Heiland *gewenscht* was: gelijk zij in hare eerste "liefde en geestdrift de beginsels vertegenwoordigde, welke haar "barmhartige Helper voor haar gekoesterd had. De Zoon van "God, het is waar, vertegenwoordigde in ieder gedeelte van "Zijn lijden, *allen*, die behouden zouden worden, doch zijn lijden, "als *profetisch zinnebeeld* beschouwd, vertegenwoordigde in des- "zelfs afzonderlijke deelen, afzonderlijke toestanden en onder- "vindingen zijner navolgers en, in het algemeen, Zijner ge- "meenten. Ieder der zeven kruiswoorden nu, had betrekking op "eene van de zeven heilige gesteldheden en eigendommelijk- "heden, die de opvolgende toestanden Zijner kerk op aarde "zouden vertoonen.—Ten minste zoo gevoel ik. Er zijn anderen "die zoo gevoeld hebben—omdat zij het zintuig om deze dingen "te vatten ontvangen hadden. En wie kan bewijzen dat dit "gevoelen krank is?

"Ik heb in het schrijven het een en ander gewijzigd "naar Stier.—Ik erken mij aan dien grooten man verpligt. "Bij Stier zelven is de invloed van den *gnomon* van Bengel, "(zoo als bestendig) min of meer werkzaam geweest tot vor- "ming van dat gevoelen. Wat mij betreft, ik weet niet hoe ik "er aan gekomen ben; welligt was ik onder den invloed van "Jung—een navolger van Bengel—toen ik de betrekking der "Apokalijptische brieven op de zeven kruiswoorden begon te "vermoeden.—De werken van Jung waren voor omtrent vijf-en- "twintig jaar mijne geliefde lectuur."

Eene beschouwing van het geheele zevental, als zinnebeeld en profetisch voorbeeld van de gemeenten Gods op aarde tot aan de voleinding der wereld, komt voor in eene schets over Luk. xxiii: 33a. Als proeve zijner wijze van bewerking en Schriftverklaring, laten wij die schets hier volgen:—

"I. Luk. xxiii: 34. Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.

II. Luk. xxiii: 43. Voorwaar zeg ik u: heden zult gij met mij in het Paradijs zijn.

III. Joh. xix: 26, 27. Vrouw! zie uw zoon. Daarna zeide hij tot den discipel: Zie uwe moeder.

IV. Matth. xxvii: 46. Mijn God! Mijn God! waarom hebt Gij mij verlaten?

V. Joh. xix: 28. Mij dorst.

VI. Joh. xix: 30. Het is volbragt.

VII. Luc. xxiii: 46. Vader! in Uwe handen beveel ik mijnen geest.

1. Jes. liii: 12.—(**2, 3**)—**4**. Ps. xxii: 1.—**5**. Ps. lxix: 22.—**6** Ps. xxii ult.—**7**. Ps. xxxi: 6.

A. Te regt heeft iemand gezegd: "de lijdende Christus, spreekt als zinnebeeld der diepste waarheden en gewigtigste voorteekenen, eene taal tot de wereld, zoo als zijn levendig woord zelf het naauwelijks had kunnen doen." Maar dit is van des Verlossers geheele geschiedenis in alle enkelheden en omstandigheden waar. Nogtans moest de lijdende Heiland aan het kruis ook spreken.—Woorden—een opschrift en karakterteekening van het kruis—die den aard en de strekking van het lijden in verscheidene opzigten kenmerken.

B. Het heilige zevental der kruiswoorden duidt aan, dat wij op het geheel acht moeten geven: dat de zeven woorden tezamen beduidenis hebben, die zij afzonderlijk missen.—2. Wonderbare bestiering!—Christus had zekerlijk het niet voorbedacht, juist zeven woorden, en in zulke orde te spreken. Wij zullen zien, dat dezelve meer bevatten, en de Heilige Geest er volzinniger bedoeling in gelegd heeft, dan de Zaligmaker zelf, als mensch, aan het kruis zich duidelijk kon voorstellen.—3. De Evangelisten hebben er niet aan gedacht. Voor hunne opvolgers is het over-

gelaten er op te merken.—4. In dit zevental en deszelfs beduiding hebben wij een voorbeeld te meer, dat én in de geschiedenis van Jezus, én in de Heilige Schrift, welke deze geschiedenis voordraagt, een geheimvol kiezen en rangschikken plaats heeft.

C. Hoe zinrijk!—Hoe beteekenisvol ieder toon in deze zevenvoudige zamenklank!—1. Vriendelijkst uitnoodigend.—2. Bijzonder troostend.—3. Zinrijke pligtvoorschrijving.—4. Geheimvol diep.—5. Liefderijk en eenvoudig roerende.—6. Verheven.—7. Verzegelend geloofswoord.

D. Merkwaardig, dat de meeste dezer woorden vervullingen zijn van Profetische voorbeelden (Zie boven).

E. Wij merken er vervolgens, ten eerste bij op: *a.* Volkomenheid des geheels, dan *b.* Eene beteekenisvolle orde van opvolging, *a.* Volle aanduiding der waarheid, die het kruis openbaren moet. In allen getuigenis van zich zelven.—1. Doel—2. Vrucht.—3. Kracht.—4. Prijs.—5. Streving der liefde.—6. Voleindiging.—7. Verheerlijking.—*b.* 1. Zelfvergetenheid.—7. Terugtrekking in zich zelven. Overgang van 1 tot 7: 2. Uit zelfovergifte—begenadiging, en herinnering aan het zwaarste dat nog in 4. komt. Van hier 3. het denken aan Zijne terugblijvende vrienden, en de vermaking der liefde.—4. Vergetenheid van al het andere en geroep uit de eenzaamheid zijner ziele; tevens keerpunt van het lijden.—5. Bewustzijn van het doel. Wending tot de menschen.—6. *Volbragt,* voor zichzelven, de wereld, en den Vader uitgeroepen.—7. Terugkeering in zich zelven, terwijl hij, de zijnen medenemiende, zich den vader overgeeft.

Als *Hoogepriester* bidt Hij voor allen. Als *Koning* verschaft Hij iederen biddende de zaligheid. Als *Huisvader* zorgt Hij voor de Zijnen.—Triomf der—liefde (1)—genade (2)—trouwe (3).—Nogtans door *Paradijs* 2 (niet rijk), en aarde 3, tooneel der verzorging—eene nederdaling tot den aanstaanden *angst.*—4. Wederom daarna, welk een opklimmen door den *dorst* naar zielen 5. en het *vòlbragt,* 6. tot het majesteitelijke 7. *in Uwe handen beveel ik mijnen geest!*

F. Voorbeeldelijk.—Wij leeren er uit hoe wij reeds in de gemeenschap des doods van Christus *levende,* ook *heilig* en *zalig sterven,* en eigenen ons, met die betrekking ieder woord als iets

dat ons betreft. Wij *bidden* voor de vijanden. *Troosten* met onzen troost, de aangevochten, laten alle berouw tot het laatste gelden. Vergeten de *liefderijke voorzorg* niet in leven en sterven. Klagen in den bangsten nood geloovig voor God. Schamen ons geene zwakheid, werken lijdend en lijden werkend, tot het ook eens voor ons een *Volbragt* en eene *Overgifte* wordt.

G. *Voorzeggend.*—1. Prediking der vergeving van zonde. Apostolische tijdloop. Vervolgens tegelijk 2. Tijdloop der martelaren, en 3. vereeniging der Christenen in de liefde. (No. 3. Hier wordt *Maria* voor eerst het beeld der geloovige menschheid van het Oude Verbond, uit welke Christus door den Heiligen Geest geboren is, en het voorbeeld voor de kerk welke Hem bij aanhoudendheid baart. Deze is Zijne moeder, de ontvangende en voortbrengende van den Mijstischen, Geestelijken Christns. Openb. xii: 5).—Johanniesch karakter der Christenheid onder de vervolging, en in de verwarring, die de middeleeuwen vooraf gingen.—4. Middeleeuwen. Duisternis. Verlatenheid der geloovige kerk. Keerpunt in de geschiedenis. Kennis van den Antichrist.—5. Dorst naar zielen: eerste tijden der Hervorming. —Pietismus.—Lafenis, maar bittere —Wereldsgezindheid der Hervormden.—Gelijktijdig de Elias-spotternij. Vervulling in 6. wanneer vernieuwde getuigenis in de kracht van Elias gevolgd zal worden van de *vervulling* van de tijden der heidenen, de bekeering van Israël en de komst van Christus om alle dingen wederom op te rigten; 7. Waarna Christus en de Zijnen, zich geheel van de wereld zal afzonderen, den dood en het doodenrijk vernietigen, Zijn algemeen rijk den Vader zal *overgeven*, en aldns met de Zijnen aan den Vader aanbevolen zijnde, heerschen zal op Zijnen troon, den troon Zijns Vaders David.

Hoe oneindig gewigtig, Toehoorders! is het lijden des Heeren voor ons, en hoe gewigtig vinden wij het, als wij het regt inzien!

Dat lijden, inzonderheid zoo als de zeven *kruiswoorden* er den aard van verklaren, was eene Goddelijke openbaring, en is nog voor ons eene Goddelijke openbaring, daar het licht verspreidt waardoor alleen wij de ondermaansche dingen in verband met de eeuwige zien kunnen.—Van God geleerd zijn zij, die dat lijden begrijpen. Heilig en gelukzalig zijn zij, die den Heiland in Zijn

lijden en heerlijkheid genieten. Dat geluk is ons beschoren, zoo velen wij geloovig naderen zullen tot den gedachtenis-maaltijd van het plaatsvervangend lijden en sterven des Verlossers.—Mag dat plaats hebben!—Wij zullen dan genieten :

1. Het bedoelde door het lijden : Vergiffenis van zonde.

2. De vrucht van het lijden : Vertroosting, enz.—Paradijs.

3. De kracht uit het lijden : Aandrang en vermogen tot liefderijken wandel.

4. Den prijs van het lijden : De smart en benaauwdheid van Christus door onze zonden ; maar ook het gebed en de klagt er over tot God.

5. Den *Dorst* naar geregtigheid, en streving naar behoudenis van anderen.

6. De overwinning op het gebrek—zonde en ellende, waarover wij bedroefd waren en klaagden.

7. Het bewustzijn van aanneming bij God, gunst van God, leven in God, en eenmaal openbare opneming tot God.

Komt tot den disch van dien Offerpriester, die

1. Voor u de vergiffenis en verzoening verworven heeft,

2. U de zaligheid bereid heeft,

3. U inmiddels in regt en pligt bewaren wil,

4. U door zijnen angst, van angst, enz., kan bevrijden,

5. Naar u uitziet, begeert en als dorst,

6. U overwinnaar kan maken over alles,

7. U, met zichzelven, den Vader kan overgeven, om door den Vader vervuld te worden, opdat God zij alles en in allen.''

ACHTSTE HOOFDSTUK.

ZIJNE HOUDING IN ZIJN KERKGENOOTSCHAP.

Dat er eene naauwe betrekking bestond, tusschen de profetische zienswijze onzes Leeraars en zijne beschouwing van zaken en gebeurtenissen om hem heen,—dat er groote invloed door het eerste op het laatste werd uitgeoefend, kon gedurende zijn leven, den opmerkzamen toeschouwer niet ontgaan, en zal ook wel voor den oplettenden lezer dezer bladen niet verborgen blijven.

Van het standpunt dat hij, door die zienswijze bestierd, had ingenomen, was het toch, dat hij die uitzigten verkreeg, welke hem met zoo buitengewonen ernst bezielden, en tot zoo krachtig verzet, zoo onverpoosden strijd drongen, tegen al wat hij als eene het Godsrijk vijandige magt leerde kennen. Bij dat verzet, in dien strijd werd zijn weg niet alleen bemoeijelijkt door sommigen dergenen die hij tot leidsman moest verstrekken, maar ontbrak het hem ook meestal aan de medewerking, dikwerf zelfs aan het medegevoel van hen op wier hulp hij billijkerwijze zou hebben mogen rekenen. En geen wonder, verschil van inzigten leiden tot verschil van betrachtingen. Het licht dat hij zoo bestendig zocht, en wiens kracht hem tot den—van zijn standpunt beschouwd—eenigen weg van getrouwheid dreef, dat licht werd, toen althans, schaars gezocht, zijne invloeden noode ondervonden. Meermalen verweet hij ons kerkgenootschap zijne strafbare nalatigheid, in hetgeen van zoo ontzettend gewigt moest zijn voor degenen tot wie reeds de einden der eeuwen zijn genaderd, en wekte herhaaldelijk tot eene betere betrachting dienaangaande op.

Zich van den spoedigen afloop dezer bedeeling vergewissende, speelde de hoofdtoon in zijne overdenkingen deze gedachte: de tijd is kort, wij moeten werken terwijl het dag is; ieder die den Heer lief heeft, moet zich stellen tot verdediging van Zijne

eer, tegenover de *magt* die uit den afgrond opkomt, en alles voor zich heen ten verderf zoekt weg te sleuren. Hoe worde ik voor mij zelven en voor anderen trouw bevonden bij de verschijning des Grooten Konings?

Aldus gestemd, was, bij elk gevaar, bij iedere nieuwe list, waardoor hij de Christenheid in 't gemeen, of onze kerk in het bijzonder bedreigd meende, de stem steeds krachtiger, die ons toeriep: "te wapen—te wapen—nu of nimmer—verlies geen tijd of gij wordt mede verplet!"

Zie de geheele vertooning van zijn karakter bij zulke gelegenheden in de volgende twee brieven, alweder aan zijnen deelgenoot in veel strijd en vele beproevingen, den Wel-Eerw. A. Faure, gerigt. Den eersten schreef hij na dat hij te vergeefsch gepoogd had de Synodale Commissie, waarvan hij lid was, bijeen te krijgen om tegen het beroep van den eersten modernen onderling in onze kerk uit te gaan.

"De Paarl, den 25sten Nov., 1853.

"Waarde Broeder!—Den uwen van 22 dezer, heb ik ontvangen. Uwe komst herwaarts zal mij aangenaam zijn. Ik wenschte dat ik nu of morgen met u spreken kon. Het geschiede nu door uwe en mijne pen.

Er zal dus geene Synodale Commissie-vergadering zijn?—Is er waarlijk niets te doen? Ignoreert X. (de præses der commissie) de benoeming van Y.? Mij dunkt er was nooit dringender reden om te vergaderen.

Ach dat veel prediken, enz., enz.! Er is zoo iets als alle trouw te laten verdampen, terwijl wij anderen de trouw willen inprediken.

De bende heeft zich dus gevormd en is reeds begonnen met den aanval. Die benoeming is eene oorlogsverklaring. Nu zullen wel blinden kunnen zien, dat ik gelijk had in 1837, toen ik (hoe dikwijls niet?) gezegd heb: "het is hier geen vechten tusschen Z. en ons; niet over eenen hoop hout en steen zoo zeer;—neen, het is rationalisme tegen geloof; Arminius tegen Gomarus; Pelagius tegen Augustinus; slangenzaad tegen vrouwenzaad; daarom maak ik zoo veel gewelds!"

Nu of nimmer; nu, of er is geen keeren, geen herstellen aan! Alle gemeenten en leeraren, die den naam willen hebben van getrouw te zijn, moeten voor den dag komen en getuigen. Ieder oogenblik verzuimd, is een oogenblik van ontrouw en verraad. Geen wawelen, geen femelen meer. Vervloekt zij dat *lieve broederen* op zulk eene wijs! Die zijne rust, enz., enz., niet veil heeft voor het behoud der kerk, waarin hij ten wachter gesteld is, is helscher dan dat slangenzaad. Zeg vrij aan alle Weleerwaarden en Hoogeerwaarden, vromen en heiligen, dat ik het zeg. Wij hebben niets te ontzien. Geregtshof, Advokaten, Duivelen, —laat hen vervolgen. Wat schade, zoo wij geene vervolging vreezen? Laat hen vervolgen en daardoor toonen wie zij zijn, en wat wij zijn.—De verontwaardiging over het gedrag van den Kaapstadschen Kerkeraad doet mij bijkans stikken. Doch ik behoor te weten, of alles wel waar is wat men hier berigt. Wees zoo goed mij ten eerste, zonder verzuim te onderrigten: 1. Heeft Y. gevraagd afschrift van het protest te mogen hebben vóór dat het in den kerkeraad gelezen was? 2. Heeft de kerkeraad bot weg geweigerd, of geantwoord, de vraag in overweging te nemen? 3, Van welken aard was het *interdict* om hetwelk hij verzocht heeft? 4. Heeft de kerkeraad toen hem het protest in originali toegezonden voor dat het in eene vergadering van den kerkeraad gelezen en in overweging genomen was? Zend mij liefst (*cito cito*) een verhaal van de toedragt; wat het schrijven kost, betaal dat; ik zal het vergoeden.

De leden der Synodale Commissie moeten niet protesteren; dat spreekt. Zij moeten niet klagen, maar regten. Doch zij kunnen en moeten hunne gemeenten laten protesteren. Wat is uw oordeel; zullen wij (Paarlsche gemeente) protest inzenden bij den Kaapstadschen Kerkeraad? Of zullen wij liever een protest laten plaatsen in den *Kerkbode*? Ik oordeel het laatste doelmatiger te zijn; wat dunkt u? Als ik het verhaal ontvangen heb, dan zal ik ook de gronden van protest kennen. Ik denk 1. onregtzinnigheid, 2. vervolgzucht, 3. tegenstand tegen besluiten der kerkelijke regering. Weet gij iets meer?

"Wek uwen broeder Ph. op om te agiteren. Schrijf aan R., M., S., en anderen. Gij vermoogt op hen veel meer dan ik.

Laat ons iets krachtigs doen. Er komt na dezen geene gelegenheid meer. Wij hebben de uitdaging. Zullen wij, door stil zwijgen den strijd ontvlugtèn? Ons gevangen geven?—Wat ik kan, zal ik doen. en doe ik reeds. Ik verklaar thans ('s Woensdags) den brief van Judas. Ik zeg, waar die insluipers zitten, wat zij pogen en nog doen zullen. Ik wind er geene doekjes om. God geve mij trouw te zijn en geve kracht! Ik word verbrijzeld door het gewigt der bezigheden. Nog weet ik niet waarover ik overmorgen prediken zal; anders begin ik Zondags avonds reeds.

Had ik de vlugge pen van van Prinsterer en daarbij den ruwen, knijpenden tact van Stier! Hoe zou ik om mij grijpen! Ach! onze kerk gaat verloren door onbekwaamheid harer bestierders.

Nog iets, is het waar dat de zestien leden die geprotesteerd hebben, hun protest hebben ingetrokken? Ik zend u hiernevens mijne beste wenschen, en verzoek u van mij te groeten de aan u verbondenen.

Blijve, waarde Broeder,

Uw in Christus heilwenschende,

G. W. A. VAN DER LINGEN."

In den tweeden brief kan hij naauwelijks eenig ongenoegen over de poging zijns vriends tot verontschuldiging der Commissie verbergen. Na met hem over andere zaken, onze kerk betreffende, gehandeld te hebben, vervolgt hij :—

"Met satisfactie las ik uwe aanmerkingen in den uwen van den 5den December, "bij tegenstand van vijanden en traagheid "van vrienden is het moeijelijk genoeg om in dit land te arbei-"den." Ja; zoo ook bij vervolging van vijanden en ontrouw van vrienden. Of, wanneer vijanden als eene Phalanx aanrukken en vrienden zich niet tot verdediging willen concentreren, omdat de een dit, de ander dat verlies, of teleurstelling, of moeijelijkheid, vreest er bij te zullen beloopen. "Moeijelijk genoeg"?—Onmogelijk! ten zij iemand kracht genoeg heeft om vrienden en vijanden tot hunne zinnen te brengen.

Uwe redenen om de Synodale Commissie te ontschuldigen met betrekking tot de zaak van Y., zijn mij gansch niet overtuigend. Gij verwijst in uwen brief naar Art. 19, 6. Respondio: die wet is voor domkoppen en ezels; niet voor lieden die weten hoe hunnen pligt te doen, en willen zoo als zij weten. Dat hebben wij reeds getoond te begrijpen, toen wij voorleden jaar datzelfde Art. 19, 6 overtreden hebben. Wij kunnen ons welligt bij eene Synode, die *zoo veel* (bijv. de zaak van N.) *zóó* behandeld heeft, verschoonen met de wet; maar kunnen wij ons bij God verschoonen, als wij ons door de wet laten hinderen om dat te doen wat de *wet* ons gebiedt, namelijk "*waken*"; zie Art. 19.—1. "De zaak is niet voor de Commissie."—Wel voor de Commissie. Zij is in het hoofd van den Præses; dus allerhoofdelijkst in de Commissie. Is het verantwoordelijk voor den kenner van hoofden en harten, dat hij ignoreert? "Hoe kan de Commissie die zaak opnemen, "voor dat dezelve door den Ring in appél voor haar was ge- "bragt?"—Resp. Zoo de Commissie niets te doen heeft dan haar onvermogen te erkennen om gruwelen te veronzijdigen, die in kerkeraden en ringsvergaderingen bedreven zijn,—dan, hoe eer zij met smaad afgezet worde, hoe beter.

De Synode heeft magt, en moet (wanneer het noodig is) kennis nemen van, en behandelen al wat naar den regel eerst in lager oordeel zou moeten beslist worden. En—de Synodale Commissie? Wat is zij anders dan *Synodia vicaria?* Wat de Synodale Commissie had moeten doen? 1. Vergaderen. 2. Den kerkeraad gelasten, om de benoeming te roijeren op verantwoordelijkheid der Commissie. 3. Besluiten om dadelijk de Synode te convoceren, ingeval de kerkeraad contumaceerde. 4. Eene waarschuwing door het land uitvaardigen tegen afval en duivelderij. 5. Uit een gaan. De Synode, bijeengekomen zijnde, brengt den kerkeraad tot zijnen pligt; of, indien dat niet kan, doet het, wat ik in 1837 reeds gezegd heb te moeten geschieden, (want ik zag toen reeds zeer duidelijk, dat loevesteinerij en diabolisme op den bodem der zaak lag)—nu wat doet het? Het werpt het tegenstrijdige element der kerk uit; zeer beleefdelijk—zeggende: "Heeren! wij geven u de vrijheid om voortaan huis te houden, "zoo als gij wilt; maar wij willen ook vrijheid—vrijheid om

" onzen pligt te doen. Wij willen door u noch gehinderd, noch " bedorven worden. Pak u weg! wij zijn voortaan gescheiden— " gescheiden door eene klove zoo wijd als die tusschen hemel en " hel."

Die aanstelling is eene declaratie van apostasie! De kerk is Apostaat, zoo zij er in berust· Dat zeg ik; en met die beschuldiging wacht ik haar af voor de allerhoogste vierschaar. Voor dien tijd, wat vermag ik? Uw antwoord heeft mij doen gevoelen, dat zoo ik protesteerde,—ik de eenige zou zijn. Ik zou dan spitsboeven stof tot lagchen geven, en niets te weeg brengen. De Synode zou mijn protest *conscientious but rather strong* vinden, en er laauw water op gooijen. Wij zouden de walgelijke ellende van '37 weder krijgen. Schijnvroomheid—schijnijver—fijn gebabbel; en tegelijk knoeijerij, verraderij, heulen achter den rug met den vijand.—God vergeve het hun, die fijne preekfemelaars! Maar ik ben mensch. Ik moet in die dingen niet terug, zoo ik mij daardoor niet voor de tweede maal eene leverkwaal op den hals wil halen.

Ik heb dan van dat ik uwen brief ontving, opgehouden, de gemeente aan te sporen om den oorlog te verklaren......Ik predik echter nog over den brief van Judas.

Ik neem hartelijk deel in uwen toestand, en hoop dat de keelongesteldheid niet tot erger mag overgaan. Zou *zout tinktuur* u niet baten? Ik heb er mijzelven en anderen wel eens mede geholpen.

Mijne eerbiedigste gevoelens voor uwe echtgenoote en Mevr. H. Faure. En voor u en Dr. Faure blijf ik, dien gij kent; bits maar welmeenend,

G. W. A. van der Lingen."

Dat eene gesteldheid als wij hier waarnemen, niet zeer bevorderlijk werkt tot het bereiken van het voorgestelde doel, is zeker. " De uitgestelde hoop," zegt de wijze opsteller der Spreuken, " krenkt het hart"; hoe veel te meer niet eene gedurig herhaalde teleurstelling der hoop. Zij mag, en zal voorzeker den Christen dringen, om met sterkere begeerte de handen uit te strekken naar, en zich te klemmen aan Dengene Die nimmer beschaamt of teleur stelt, Die niet een der goede woorden waarop Hij te hopen

gaf, doet vallen; en alle beloften omtrent Zijn Zion zekerlijk vervullen zal. Doch dit van de eene; van de andere zijde is het toch waar, dat zulke teleurstellingen van pogingen tot gezamelijke krachtsuitoefening en weêrstandbieding, ter verdere beijvering niet dan schadelijk moeten werken bij de overtuiging, dat alleen door vereeniging en zamenwerking kan tot stand gebragt worden wat voor den enkele geheel onmogelijk blijft.

In latere brieven vindt men dan ook overvloedige bewijzen van dien aard; zoo als "Van het doen van Y. en Z. te N. heb ik "niets geweten. Zullen zij het inderdaad beknoeijen? Ach! zij "weten heel goed met hoedanige menschen zij te doen hebben. "Er mag wat over *gepraat* worden in de Synode, maar daar "blijft het dan ook bij. Ten minste, zoo zal het met dit gaan, "indien het er mede gaat zoo als het met al het andere gegaan is. "Ik walg er van."

Op hoogst moedeloozen toon gaat hij in een later schrijven voort:—

"De wisje-wasjes van N. moeijen mij niet zeer. Wat gaat het "mij aan of er een aantal wormen min of meer in een lijk "wroeten? Een lijk is de Gereformeerde kerk naar mijne "beschouwing, sedert dat het Rationalisme gewettigd is door "den Kaapstadschen Kerkeraad, zonder dat eenig kerkbestuur "of kerkelijke invloed iets daartegen gedaan heeft. De Kerk "zwijgt, dat is, consenteert. De geloovigen zijn dus ook hier "reeds voorbij het tijdperk van handelen; zij zijn getreden in "het tijdperk van met zak en assche te getuigen. Dat wil ik "doen, daar, waar getuigenis ambtsbezigheid is. Ik wil zoo "geisoleerd en zelfzuchtig worden, als anderen door hun voor-"beeld mij geleerd hebben te worden. Waarom ook zal men "muggen ziften als men geene zwarigheid maakt kemelen door "te zwelgen?—Ik heb het land aan Zuid Afrika en hare Kerk; "en niets belet mij er van verlost te worden, behalve dit, dat ik "mijzelven niet mag verlossen.—Van de praatjes van X. had ik "niets vernomen, voor de ontvangst van uwen laatsten brief. "De man heeft bewezen te zijn, dien ik wel wist, dat hij was. "Tegen een lijk-kerk kan men alles ondernemen. Dat weten "die Amalekieten wel.

" Ik veronderstel dat N. (is hij de schrijver niet van de " Vrij-
" moedige gedachten ?") zijnen berisper wel te regt zal zetten.
" Wie de schrijver ook zij, hij behoeft geene hulp ; hij is voor de
" zaak opgewassen. Het veiligst is, dat men—zoo als onze
" kerkelijke zaken staan—niets begint, tenzij men weet, het
" alleen zonder hulp ten einde te kunnen brengen. Met die
" veiligheid nu is onze kerk binnen kort geheel van booze geesten
" bezeten. Doch wie zal het keeren ?—De kandelaar wordt niet
" vernietigd, zoo hij verplaatst wordt."

Na het vernemen dezer aanmerkingen, welke ons zijne beschouwing van ons kerkgenootschap doen kennen, blijft er geene bevreemding meer voor zijn dikwerf zoo afgetrokken en schijnbaar onverschillig gedrag in de Synode, waarover men meermalen zijne verwondering heeft te kennen gegeven. Om dezelfde reden welke wij als oorzaak daarvan opmerkten, was het ook dat zijne aandacht nooit zoo zeer werd bezig gehouden door de woelingen der voorstanders eener moderne rigting, dan wel door flaauwe aanmerkingen of halve maatregelen zijner eigene partij daartegen. Was het zijne innige overtuiging dat het den Christen betaamt zijn standpunt te doen gevoelen en op eene waardige wijze te verdedigen, zoo kon ook elke weifeling of onvoegzame verdediging bij de aanvallen van vermomde vijanden binnen de kerk, of bemoeijingen eener zich indringende, en gezag aanmatigende Regering, hem niet dan met ergernis vervullen. Dan was het dat hij somtijds die krasse houding aannam, welke voor het oogenblik zoo beslissend sprak.

Zoo verhaalde onlangs een ouderling, wien het gebeurde zeer had getroffen, dat hij in den vroegen tijd der bediening onzes Leeraars, toen nog de Regering in onze kerkelijke vergaderingen moest vertegenwoordigd worden, met hem een dier vergaderingen bijwoonde, bij welke gelegenheid de ambtenaar der Regering er op aandrong dat aan eene discussie welke naar zijn oordeel lang genoeg geduurd had, een einde zou komen. Hierop het regt der vergadering verdedigende, merkte een der leeraren aan : " Ik bevind mij hier op gezag van den Gouverneur, men heeft geen regt mij het spreken te beletten."—" Ik ben hier in naam van de Koningin, en wil vrijheid van discussie," zeide een

ander.—" Ik sta hier in den naam van den Koning der Koningen, en den Heer der Heeren, wiens dienaar ik ben," sprak Ds. van der Lingen, "en zal het regt van zijne kerk verdedigen zoo lang zulks vereischt wordt."

Van de hoop, welke hem later voor de toekomst van Zuid Afrika's kerk werd geschonken, vinden wij in zijne brieven geen gewag gemaakt. Zij betreft zijne verwachting aangaande eenige broederen die toen in de bediening optradcn; in wie hij bij den gloed der jeugd dien ernst en ijver meende te ontdekken, welke, zoowel in hun eigen toekomstig gedrag, als ter opwekking en ondersteuning van anderen, zoo heilzaam zou kunnen werken. " Het is toch bemoedigend," zeide hij in zijn gezin, " dat de " Heer juist in dezen tijd zoodanige mannen uitzendt." Zeer aangenaam was hem vooral de kennismaking met een hunner, die het hart geopend toonde voor de groote waarheden welke hem zoo zeer bezig hielden. Nimmer beklaagde hij (hoe hoogst zuinig ook op zijnen tijd) het uur dat hij met hem in gesprek over het hoog belangrijke, bij verscheidene gelegenheden mogt doorbrengen.

Doch hoe genoegelijk ook velen de opmerking van dit een en ander in dien tijd was, vinden wij toch in het vervolg die verstandhouding en hartelijke overeenstemming niet, welke wij zoo zeer, ook ten nutte der Kerk, bleven wenschen. De bijzondere gave om anderen voor zich en zijne gevoelens te winnen is aan allen niet geschonken, wordt vooral bij karakters als Ds. Van der Lingen niet veel gevonden. Bij de uitwerking van het vroeger ondervondene op een teêrgevoelig en ligt ontvankelijk gestel, bleef hem ook later in zijne eigene partij veel hinderlijks over. Nu eens was het een te stijfhoofdig doordrijven van geliefkoosde plannen, waardoor een ietwat te trotsche ingenomenheid met eigene gevoelens doorstraalde, dan weder eene te weifelende handelwijze waar vastheid alles beloofde, zoodat hij wel in opgewondenheid heeft uitgeroepen: Ik kan met die lieden niet " overweg; blijmoedig aanvaar ik elk werk, ga ik elken tegen- " stand met hen te gemoet, doch wij zijn niet verre gekomen, of " ik zie mij genoodzaakt mijnen weg maar weêr alleen te ver- " volgen."

Deze gesteldheid werd wel verder dan in zijne naaste omgeving waargenomen. Toen de *Volksvriend* ons zijne uitvaart meldde, zeide hij van hem: "bij al de diepte zijner godzaligheid, scheen "het of Ds. Van der Lingen zijnen weg eenzaam bewandelde. "Het was iets gansch eigenaardigs in hem dat hij zich in 't voor-"ledene en in de toekomst, geenszins in het tegenwoordige, te "huis gevoelde. Er waren in hem haast geene aanrakingspunten "met zijnen tijd en zijne tijdgenooten. Hij wandelde door de "wereld als een van Israëls profeten, die 's werelds ondergang zag "naderen."

En toch werden die aanrakingspunten wel gezocht, terwijl hij, schoon ook zich in 't verledene en de toekomst te huis gevoelende, toch in het tegenwoordige moest verkeeren, moest werken en strijden met degenen, die hoewel ook in, en door veel, van hem gescheiden, evenwel met hem waren vereenigd door de banden des geloofs. Voor de toegenegenheid van, en de gemeenschapsoefening met den waren Christen was hij noch onvatbaar noch ongevoelig. Veroorloofde hij zich somtijds eene welligt te harde uitdrukking tegen den broeder, bij teleurstellende handelingen in de zaak des Heeren, overvloedig was hij wederom in ontboezemingen van blijdschap en lof bij elke gelegenheid wanneer er een beslissende stap werd gedaan tegen de aanslagen van de magt der duisternis. Dan gevoelde hij vereeniging, bemoediging, opwekking; trouwens hiertoe was hij ook geroepen; hierin deed hij wat zijne hand vond te doen, en dat wel met groot genoegen. In een schrijven over zijne pogingen tot zoodanige bestrijding, zegt hij: "ik heb heden morgen de ongeloovigen in het leven "aangetast, door te toonen waarom zij het negatieve Christen-"dom belijden en gelooven, maar het positieve belijden en niet "gelooven. Het zou de vrienden regt verkwikt hebben (name-"lijk de Kaapsche afbrekers) zoo zij mij gehoord hadden. Aan-"staanden Zondag zal ik (D.V.) de constitutie, de spitsboeven, "en de kranten vergelijken met Herodes, Herodias, en hare "dochter. De regtzinnigheid zal dan in de rol van Johannes den "Dooper verschijnen."

Veel tijd wijdde hij aan de toen zoo druk besprokene zaak: de oprigting eener Kweekschool voor Godgeleerdheid in dit land;

welke te voorkomen de ongeloovige partij zich had ten doel gesteld. Zijne beijvering daarvoor is zeer wel bekend. Spoedig had hij uit zijne gemeente eene som van ongeveer £1,000 bijeengebragt. Meer tijd en zorg dan hiertoe werd vereischt, vorderde eene gedurige wederlegging van het geschrijf der vijandelijke partij, waarvoor zich de meest gelezene dagbladen gereedelijk openstelden. Hoe moeijelijk het destijds was, eenigzins kras geschrevene stukken in de goede rigting, geplaatst en verspreid te krijgen, kan ons uit de volgende regelen blijken: "Het zal u "bevreemden, dat ik mij nog niet heb laten hooren tegen de "*Zuid Afrikaan* over zijne beoordeeling van onze waarschuwing. "Het zou mij ook bevreemden, zoo ik niet wist, dat ik tot nog "toe te veel te doen gehad heb om dien snapper te regt te zetten. "En......er is eene moeijelikheid. Hoe zal ik te werk gaan? "Een vlugschrift? Maar hoe speelt men dat, door het land "heen, den menschen in handen? In de *Kerkbode?* In dat "geval zou ik in den bekenden kerkelijken geest moeten schrij-"ven: hetwelk gelijk staat met wagenassen met boter te "smeeren. In de *Zuid-Afrikaan* zelve? Dan zal ik zeer zacht "moeten spreken om het geplaatst te krijgen. De *Monitor* staat "voor mij open, maar die komt niet in de regte handen. Zeker-"lijk onze kerk heeft een ander orgaan van noode dan de *Kerk-"bode*......Wij moeten eene kerkelijke courant uitgeven, al ware "het slechts eenmaal in de maand; men kan dan daaain eene "kolom tituleeren: *Leugens van den dag.* Reken dan op mij! "Ook wil ik rijkelijk daartoe inschrijven.——Voor twee of drie "jaren reeds, heb ik eenen regtsgeleerde, die ferm in het *jus "publicum*, en orthodox is, herwaarts zoeken te lokken. Ver-"geefs!...Zonder zulk eenen krijgen wij geene goede courant."

Benevens de reeds genoemde moeijelijkheden, was er nog eene rots, waarop in dien tijd vele goede ondernemingen moesten schipbreuk lijden. Geldbehoefte en bij de gemeenten ongewoonte om van het hunne genoegzaam bij te dragen, stremde bijkans alles. Hierdoor werden ook de werkzaamheden van de Synodale Commissie voor het Zendingwezen onzer kerk zeer vertraagd. Na als Præses dier commissie de leden der Synode bij meer dan eene gelegenheid tot sterkere medewerking in die

zaak te hebben aangespoord, laat zich Ds. van der Lingen daarover op de volgende wijze uit: "Er is nog niet aan te denken
"zendelingen onder de wilden te zenden. Ik vrees dat de Syno-
"dale wind (met betrekking tot de zendingen) niet veel anders
"dan stof zal opwerpen. Ik stuitte de inteekening. Waarom?
"Om het belagchelijke begin. Voor geheele gemeenten £5 per
"jaar! Verbeeld u 50 x 5 = £250!—Wat kan men daarmede?
"Een spotgenootschap! En van dat spotding ben ik (*nolens volens*) de muts! "Een narrenkap! En met bellen ook; want,
"ik zal, dat verzeker ik u, leven maken!"

Nog altijd had hij voor het Zendingwerk de warmste belangstelling blijven koesteren. Deden sterke overtuigingen hem in zijne jeugd van het voornemen om zich persoonlijk daaraan over te geven, afzien, de ingenomenheid met het werk bleef hem steeds bij. Wij hebben hem wel hooren verklaren dat hij, indien een merkbaar bestel hem van zijne betrekking los maakte, zou verkiezen zich aan de Groenepunt te vestigen, om onder de visschers en de lagere klassen in de Stad werkzaam te zijn. De oprigting van het Zendingwezen onzer Kerk, behaagde hem dan ook zeer. Doch het duurde wel eenen geruimen tijd voor dat de Leeraren onzer kerk hunne kudden tot eene eenigzins pligtmatige betrachting in deze, zoo hoog belangrijke zaak konden bewegen. Daarom drukte onze voorganger het verlangen uit, dat er een electriserend stuk over onze *Zendingen* geschreven wierde, dat tot circulaire dienen kon. Wat dit in de onderscheidene gemeenten moest te weeg brengen, trachtte hij door zoodanige aanspraken in ons midden te veroorzaken. Die aanspraken zijn nog in herinnering bij degenen, die toen zoo hoog ingenomen waren met de leerredenen, waarbij zij te pas kwamen, als die over Pr. xii: 6: "Zaai uw zaad in den morgenstond en trek uw hand des avonds niet af;" Pr. xi: 1: "Werp uw brood op het water, want gij zult het vinden na vele dagen;" enz. En de uitwerking daarvan in vereeniging met zijn voorbeeld, mogen wij, zonder ons zelven te verheffen, met de woorden van een lid der latere Commissie voor de zendingen mededeelen: "Omdat ik de
"gemeente van de Paarl niet trotsch wilde maken, heb ik nooit
"de som, welke zij jaarlijks opbragt, in het geheel willen plaat-

"sen; maar het bedrag van elk gedeelte der gemeente zoo als "mij dat toekwam, opgebragt."

Sprekende over Ds. van der Lingens verhouding tot het kerkgenootschap waartoe hij behoorde, wenschen wij verder een zijner brieven te plaatsen, welke eene algemeener beschouwing van den toestand onzer Kerk behelst.

"Waarde Broeder!—Gaarne had ik aan uw verzoek (in den Bode) voldaan, om voorstellen in te zenden vóór den vierden dezer; maar gedurig tusschen beide komende bezigheden hebben mij verhinderd; zoo dat ik het nu maar naauwelijks heb kunnen doen, om ze op den bij de wet bepaalden tijd te zenden.

Het zal denkelijk eene stormachtige algemeene vergadering zijn. Of dezelve zoo weinig goeds of minder kwaads zal doen als de vorige...dat staat te bezien. Een groot kwaad is, dat na iedere vergadering, de gemoederen met grooteren tegenzin tegen elkanderen vervuld zijn. Wat moet er van een gedemoraliseerd leger worden, welks soldaten deels ongedisciplineerd zijn, deels de discipline verachten en er om een wisje-wasje tegen opstaan; en welks officieren onder elkaar als katten en honden zijn? En dan die schurftige eerzucht onder schijn van ijver, die telkenreize, door het aandringen op nieuwigheden, nieuwe twistappelen opwerpt! Schurftachtig, letterlijk; want die stinkende ontstekingstoffe slaat als de schurft uit, zijnde een te smartelijk kwaad, wanneer zij binnen blijft of naar binnen slaat.

Ik had haast als beschrijvingspunt opgegeven (om opmerkzaam te maken op eene akelige zaak, die noch gezien, noch geloofd wordt, en niet te min wezenlijk is) het volgende: *vermits het bewijsbaar en zeker is, dat het kerkbestuur hier, zoo min als in Holland en in eenige andere landen gegrond is in de gevoelens der gemeenteleden, en gevolgelijk er geen band van vereeniging is, eenigermate gelijkende naar dien, welke de Roomsche, de Grieksche, de Schotsche, de Zweedsche en Deensche, Luthersche, en eenige andere kleine oude kerkgenootschappen zamen houdt,—zoo wordt de Algemeene Vergadering verzocht middelen te zoeken, en die gevonden zijnde, te werk te stellen, om dien band te véroorzaken—om gehechtheid aan het bestuur en den vorm onzer Kerk te weeg te brengen—om liefde voor het bestuur en ontzag voor deszelfs bepalingen in te boezemen.*

Ik weet wel wat men in het midden brengen zou; doch wat men ook praat van dienstvaardigheid, en hoe men ook femelt van gemoedelijkheid en ijver—terwijl de wetten nogtans terugstootend blijven—zoo is het zeker, dat het kwaad onherstelbaar is onder de menigte, en dat niets anders dan eene langdurige en zware vervolging de zaak te regt zal brengen onder een uitverkoren overblijfsel. Bovendien: geheel het Protestantisme was eene reactie. Het reactionaire ferment was beginsel en band. Nu reageert het bijna nergens meer. Naar mate, in den loop der tijden, de druk van buiten minder gevoeld is, hield de weêrstandbiedende kracht op. Neologie en ongeloof deden het overige. Hier stierf Jan Compagnie. En die godheid weg zijnde, is er geen eerbied of aanbidding meer.

Zie eens dat leven aan in Indie! Wat zou het? De Anglomannen, aleer zij vallen, moeten gelijk alle andere veroveraars, tot tijranie overslaan. Daartoe zal hen "die gruwelijke" (tegen Goddelijke en menschelijke wetten aanstormende) trouweloosheid van hun hooggeprezene leger van 400,000 Indianen, op hetwelk zij torens bouwden, aanzetten. Dat zou het. Middelerwijl benadert hen de Noordsche gaauwdief van oosten en westen: nemende voor zich, het eene land voor, het andere na, van Sineesch en Onafhankelijk Tartarye.

Vele groeten van ons allen aan u en uwe hooggeachte betrekkingen.

T.t.,

G. W. A. van der Lingen."

Aangaande zijn gedrag en houding in de Synodale vergaderingen, werd door het Godsdienstig Weekblad van dien tijd, bij zijn vertrek de volgende aanmerking gemaakt: "Dat hij in de Kerkelijke Vergade-"ringen een man van buitengewoon gewigt was, kon de oppervlakkige "aanschouwer al spoedig bespeuren. Zijn gevoelen woog zwaar. Zijn "woord maakte diepen indruk. En toch lag het niet in zijnen aard, "een werkzaam deel aan de beraadslagingen te nemen. In den regel "sprak hij alleen, waar er vragen ter sprake kwamen, die in zich "gewigtige beginselen bevatteden."

Ten slotte nog een vreemd getuigenis: "Indeed, as he used to appear "at the Synod meetings of the Dutch Reformed Church, with his "blanched face, grey locks, velvet skull-cap, and lappet dropping from "the shoulders down the back, made one imagine that one of the mem-"bers of the old Synod of Dort itself made his reappearance on earth *in*

"*propria persona.* As a minister of the Church, and as a member of "the Synod, his voice and vote were ever for the most stern conser- "vatism ; yet, at no time, have we ever heard him speak with bitterness "of personal hate, or any other than a feeling of compassionate regret "at the errors into which, under the name of the Modern Theology, "so many of the young students or candidates of the Church were sup- "posed to be lapsing."

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

NEGENDE HOOFDSTUK.

EENE PHILANTROPISCHE ONDERNEMING EN HARE GEVOLGEN.

De warme belangstelling onzes leeraars in de zaken onzer kerk, zijn ijver in de oprigting der Kweekschool, zijne begeerte om het zendingwerk gevestigd en uitgebreid te zien, enz.—leiden ons tot de ontdekking van de gedeeltelijke reden zijner bemoeijingen in een werk dat wel verre buiten het gebied van den Evangeliedienaar moet gezocht worden. Wijders spreekt nog zijne voortdurende zucht tot groote ondernemingen en de geestdrift, waarmede hij zich aan alles wat hij beproefde, plagt over te geven, zeer verschoonend voor het deelen in de *manie* dier dagen, waarin de kopermijn ontginning zoo geheel het onderwerp der gesprekken uitmaakte.

Geheel geleidelijk kwam hij er ook toe zijne aandacht zoo ruim aan de zaak te wijden.

Toen de ontdekking van Kopermijnen in Namaqualand, en het aanbod van 't Gouvernement om stukken lands waar zij gevonden werden, in pacht uit te geven, bekend werd, gaf zijn tweede schoonzoon—de heer A. J. de Villiers, die in het reizen steeds groot vermaak schepte—de begeerte te kennen om in de afgelegene streken het geluk te gaan beproeven. Slechts zag deze er tegen op, aan eene onzekere zaak zoo groot eene opoffering te wagen, als tot het heen en weder reizen tot ontdekking en verkrijging der mijnen, enz. zou gevorderd worden. Daarom bood hem zijn schoonvader aan, van al de kosten de helft te zullen dragen ; waarvoor hij, indien de zaak gelukte, op de helft der opbrengst zou aanspraak hebben. Spoedig waren nu de noodige schikkingen gemaakt en kort daarop de mijnzoekers op weg.

Weldra hooren wij Ds. van der Lingen den uitslag dezer reize

aldus melden: "Het Godsbestuur heeft mijnen Abraham geleid "naar eene streek—onbezocht, onbekend—waar volgens de "meening in Namaqualand zelve, niets te vinden zou zijn. Hij "vond, wat in vele jaren niet uitgeput kan werden." Deze bijzondere welslaging werd spoedig alom bekend; ook werd niet lang daarna het gerucht vernomen, dat minder gelukkige maatschappijen, voor de beste der mijnen rijke aanbiedingen wilden doen. Doch liever dan hiervan partij te trekken wenschten de bezitters der "grants" ze af te staan aan eene maatschappij, die in het distrikt de Paarl kon opgerigt en meer bijzonder aan deszelfs belangen zou dienstbaar gemaakt worden.

Voor het afstaan der mijnen werd hun toegekend vier tienden der aandeelen. En met de hoogst gespannene verwachting werden de werkzaamheden begonnen en een tijd lang voortgezet.

Uit dien tijd van groote vooruitzigten zijn de ontboezemingen, welke wij wenschen bij te brengen als bewijzen voor de loffelijke bedoelingen en echte beginselen, waardoor onze philantroop tot dit werk werd gedreven. Met eenen ambtsbroeder handelende over de noodzakelijkheid, om een eenigzins lang stuk, ter waarschuwing tegen de woelingen der (zoo als hij ze noemde) rijstebrij-partij, te laten plaatsen, zegt hij: "zoo wij meenen dat iets "goed en noodig is, laat het dan den menschen in handen "komen . . . De Heer heeft ons—de Kerk—een uitzigt gegeven "op inkomsten . . . Ik heb van mijne schoonzoons de belofte "afgenomen, om, waartoe ik het mijne bestede, ook het hunne "hoofdzakelijk aan te wenden. Zij waren (God lof) ten volle "bereid met blijdschap . . . Intusschen verdeel ik den verbeelden "schat reeds in mijne mijmeringen" "zóó veel voor een fonds "“ter ondersteuning van behoeftige weduwen; zóó veel voor "“Evangelieverbreiding; zóó veel voor Kweekschool; zóó veel "“voor onderwijs, enz.”" Inmiddels bleven gedurende al dien tijd de voorloopige kosten rusten op de oorspronkelijke eigenaars der "grants," en belastte zich Ds. van der Lingen niet alleen met de moeijelijke administratie; maar werden ook de uitgaven der eerste verzendingen naar de mijnen door hem gedragen.

Hoe, onder zulke omstandigheden, de argwaan aanleiding vond

tot zulke verdenkingen als bleken te bestaan, toen men hem verklaarde, meer vertrouwen in de zaak te zullen hebben, wanneer hij zich in plaats van met vier tienden der aandeelen, met viertienden der uiteindelijke winsten wilde vergenoegen, is wezenlijk niet wel te verklaren. Het voorstel werd gereedelijk aangenomen, maar hoe zeer hij de beweegredenen daarvan, en de laatdunkenheid in het gemeen gevoelde, blijkt uit zijne klagte daarover aan Ds. A. Faure: "Gij zult nu reeds weten, dat ik afstand gedaan heb "van alle voorloopige voordeelen in de mijnmaatschappij. De "rede is deze: Ik heb mijne bedoelingen willen verdedigen tegen "den laster. Immers er waren, die uitstrooiden, dat die bedoeling "niets beters was, dan de vrije aandeelen te verkoopen ten nadeele "van de betalende aandeelhebbers, mij zelven met vuil gewin te "verrijken, en mij dan van de zaak af te maken.

"Door mijne ondervinding in deze onderneming en de gelegen-"heid om anderen te beoordeelen naar hunne beoordeeling van "mij, heb ik een praktisch denkbeeld gekregen van de afschuwe-"lijkheid der menschen over het algemeen, zoo als ik te voren "niet had. Het was te voren bespiegeling; nu is het ondervin-"ding en inzigt. Ware het niet, dat ik mijner onwaardigheid "voor God bewust ware, de vervaarlijke slechtheid der menschen "zou mij tot een menschenhater maken.

"Die slechtheid is zoo algemeen, dat bijna niemand gelooven "wil, of het voor mogelijk acht, dat enkele menschen—uitzon-"deringen op den regel—eerlijk zijn, en bekwaam om zonder "eigenbelang opofferingen te doen.

"Mijn eigenbelang zegt, nu ik mij los heb gemaakt van de on-"neming—en wat zij zegt, kan zij mij bewijzen zonder mogelijk-"heid van wederlegging—"Mijne schoonzoons en ik verliezen ""aan direkte en indirekte uitgaven tot ontdekking en verkrij-""ging van de mijnen £500 á £700." Wijders: "wij verliezen ""ten gevolge der onderneming in andere opzigten, minstens "" £1,000." Eindelijk: "Wij missen van hetgeen wij voor-""geschoten hebben tot bewerking van de mijnen minstens "" £1,200, welke som de maatschappij ons schuldig blijft, zonder ""vermogen om ze ooit terug te geven, voordat de onderneming ""winst oplevert. Want wij zullen haar daarom niet lastig

" " vallen, zoolang zij niet overvloed heeft; en, zoolang er geene
" " winst is, zal zij de opbetalingen noodig hebben om de affaire
" " voort te zetten." "

" Wat wij nu ons voorbehouden hebben voor den afstand van
" de mijnen, is inderdaad niets minder, dan wij een jaar geleden
" eischten; met dit onderscheid, dat wij, door afstand te doen
" van de aandeelen, bewezen hebben, dat wij geene winst begeeren
" uit het verlies van anderen. Toen wilden wij terstond voordeel,
" om terstond tot algemeen welzijn te kunnen werken; nu stellen
" wij het uit. Zoo de Heer een welbehagen heeft in ons voor-
" nemen, dan is ons vermogen om nut te stichten zoo groot als te
" voren. Hij is magtig te zegenen.—Is het wonder dat de zaak
" tot dus ver niet gelukt is? De menigte stelde zich met ons
" gouden bergen voor; zij wilde met ons onberekenbare winsten
" hebben. Maar wie heeft er met ons gebeden? Wie gewor-
" steld? Wie verlies geleden en angst doorgestaan? Wie is er
" met ons dag en nacht vermoeid geweest; heeft verdrukking
" geleden; is met ons door goed en kwaad gerucht gegaan?

" Gij wenscht eenig inzigt te hebben in de zaak. Dit weinigje
" kan het u geven; indien er geene betere administratie komt
" mislukt alles. Komt dat, dan levert Rietberg nu reeds genoeg
" op om de uitgaven te vergoeden. Doch men heeft er gebouwd,
" er is zeer weinig mijnwerk geschied. Al het eigenlijk mijnwerk
" zou door twee mijners en achttien arbeiders in ruim twee maan-
" den kunnen geschied zijn."

Hetgeen toen voor mislukking deed vreezen, verbeterde later niet. Slechte administratie, slordig bestuur aan de mijnen, en van daar vreeselijke geldverkwisting, en eindelijk de zware kosten van vervoer wegens den verren afstand der mijnen van zee, verduisterde alle vooruitzigten; zoodat men zich een jaar later genoodzaakt zag, het werk te staken.

Toen dit geschiedde, werd er geene verdere opbetaling gevraagd; al de lasten, welke de oorspronkelijke bezitters der "grants" op zich hadden genomen, bleven gevolgelijk op hen rusten. In de opsomming daarvan (in den brief) verzweeg Ds. van der Lingen de opbetaling van honderde aandeelen welke hij—deels door behoeftigen en bemiddelden daarom verzocht zijnde—

om anderen te gerieven genomen had. Ook dit werd niet vergoed en maakte het verlies aanmerkelijk veel grooter.

Wij gevoelen wel dat deze mededeelingen elders bevreemding zouden kunnen geven. Een vreemdeling, die van de toedragt der zaak getuige was, merkte eens aan: "Ik begrijp niet hoe een "zoo groot aantal menschen de schande willen dragen van eene "onderneming, die thans allereerst ten hunnen voordeele gedreven "wordt, te laten bekostigen door één persoon, die reeds zoovele "onkosten gemaakt en schade geleden heeft." Het zal daarom wel zijn, iets tot opheldering in het midden te brengen: Het was een der stellingen van het zonderling karakter, dat wij hier nader leeren kennen, dat de mensch in zulke zaken zijnen pligt moest weten. Of het een weinig trotsch was, dan of het in verband stond met eenig ander gevoel, zal welligt niet met zekerheid kunnen bepaald worden; doch het was hem altoos eene straf, iemand zijne schuld aan hem te herinneren. Wanneer hij daartoe werd aangespoord plagt hij wel te zeggen: "Ik kan het niet doen; "zoo men er zelf niet aan gelieft te denken, ik zal er niet aan "herinneren."

Dat zulk eene theorie in de dagelijksche praktijk niet veel belooft, spreekt van zelf. Echter, zij deed hem ook in het besproken geval aldus handelen. Van daar dat velen welligt met de toedragt der zaak niet wel bekend waren, en niet wisten dat de maatschappij hem zoo veel schuldig bleef. Die het behoorden te weten hielden zich (ziende dat hij zich geene moeite gaf) onzijdig en dus bleef het er bij.

Hield hij zich omtrent *zijn* belang meestal zoo onverschillig, geenszins was hij zulks omtrent dat van anderen. Treffend bleek dit bij den afloop der mijnzaak, toen hij den diaken I. J. Minnaar verzocht, in de gemeente te willen rondgaan, om het den armen lieden, die hunne bespaarde penningen in aandeelen hadden gestoken, aan te zeggen, dat zij zich bij hem vervoegen, en van hem ontvangen zouden, zooveel als zij daardoor verloren hadden.

Hoe zeer nu een gemoed, dat beginselen koesterde, welke tot zulke daden drong, gefolterd werd door al den laster en de miskenning, welke hier te verduren viel, kan beter gevoeld dan beschreven worden.

Aan hoon en bespotting, het is waar, was hij lang reeds gewoon. Hoe had men hem niet eenige jaren vroeger in de dagbladen ten toon gesteld als een "gek," en eindelijk als een "krankzinnige," naar het gebruik van homœopathie verwezen, omdat hij het invoeren van *drommedarissen* in eenige eourantartikelen had aangeraden en bepleit. Het deerde hem echter toen niet te zeer; hij wist van waar het kwam. Nu gevoelde hij het diep; nu kwam het van degenen, die hem betere dingen mogten doen verwachten—van leden zijner gemeente.

Maar, waarop rustten toch de verdenkingen? Waren daar redenen voor? Had zijn vroeger verkeer er aanleiding toe gegeven? Had hij zich op de eene of andere wijze schuldig gemaakt; begeerd hetgeen hem niet toekwam; iemand benadeeld; van iemand zijn voordeel gezocht? Getuigt, o ontaarden! die hem toen door laster hebt verdrukt. Of indien niet...ik zal mij voor een oogenblik met u onwijs houden, en terwijl gij het eene uiterste betradt, mij tot het andere wagen. Van daar wil ik, onwijs zijnde, gelijk gij het waart, roemende vragen: Waardoor heeft hij immer de gemeente bezwaard; waardoor is hij ze lastig gevallen, waarin heeft hij zich opgedrongen? Was niet—bij al het gebrek waarvan hij zich steeds bewust was,—zijn leven eene bevestiging van dat woord "ik zoek niet het uwe maar u;" en, middelen van God ontvangen hebbende, mogt hij niet belijden: "met het mijne heb ik dikwerf de gemeente gediend?" Wat vernemen wij van de ambtenaren der kerk, waren zij niet meer dan eens getuigen, wanneer hij hetgeen hem toekwam door nooddruftigen deed deelen, of lasten, die eigenlijk door de kerk moesten gedragen worden, bij voorkeur voor eigene rekening nam? Doch genoeg — —

Bespieden we nog voor eenige oogenblikken den inwendigen toestand van hem, wien ons verhaal zoo naauw betreft.

Gedurende drie jaren in spanning gehouden, wegens de uitkomst eener zaak, die hij meende met den Heer, tot Zijne eer begonnen te hebben, werd hij bestendig tusschen vrees en hoop geslingerd. Te midden der grootste verwachtingen, bestormden hem die gewaarwordingen, welke hij zoo wel kende, en die in vroegere gebeurtenissen soms zoo beslissend hadden gesproken.

Dit, de werkingen van "het zesde zintuig in het menschelijk gestel," (zoo als hij het *voorgevoel* wel plagt te noemen,) deed hem zeggen: "ik kan mij nog niet geheel van mijne twijfeling ont-"slaan. Het zou waarlijk iets ongehoords zijn, zoo er zulk een "voorspoed met eene goede onderneming vergezeld ging." Of het liet hem troost zoeken in de gedachte: "indien de Heer zijnen "zegen onthoudt, ontslaat Hij ons ook van de groote verant-"woording om als bekwame uitdeelaars te handelen."

Bij deze inwendige bewegingen, drukte hem zeer de naspraak en laster van sommigen daar buiten, en was hij wijders getuige van het verdriet en lijden zijner tweede dochter, die wel eens verklaarde, dat zij hare ontevredenheid over de afwezigheid en het zwerven des echtvriends door de barre streken, welke hij ten nutte der onderneming meermalen moest bezoeken, slechts kon overwinnen door de overtuiging, dat, wat de zaak opleverde, hoofdzakelijk den Heer zou gewijd worden. Hierbij kwam de bezoeking aan dit zijn kind, waardoor zij aan den rand des grafs gebragt, en op het onverwachts voor het eerst moeder werd; en haar te vroeg ontbonden wichtje het leven verloor, voor dat nog deszelfs vader het tooneel van smarten had bereikt. Vat men dit alles en de uiteindelijke mislukking, waarop later alles heenwees, te zamen; dan vindt men eenen zamenloop van buitengewone omstandigheden, als alleen door de krachtige invloeden van omhoog op eene waardige wijze kunnen doorleefd worden.

Gevoelt het, o gij, die ook eens meendet, in het een of ander dat gij ondernaamt, des Heeren wil te doen, en dan Zijne hand daarin zoo geheel tegen u gekeerd scheent te zien; gevoelt het, welke angsten hem overkwamen. Gij kunt de klagte verstaan welke opgesloten lag in de bede waarmede hij zich toen zoo vaak voor den Barmhartige nederwierp: "O God! kastijd mij als "een' zoon, houd u niet tegen mij als tegen eenen vreemde, "laat uwe roede die eens Vaders zijn." Onder dit alles bemerkte men gewoonlijk die bezadigdheid, ernst, en vertrouwen, welke hij steeds liet blijken onder de beproevingen, waardoor zijn moeijelijke weg voortdurend werd gekenmerkt. Alleen bij de gedachte aan dat, wat menschen hem in dezen hadden aangedaan, was het dat zich zijne gewone heftigheid wel eens in al hare kracht deed

gelden. Zoo was het, toen het bij zekere gelegenheid in zijnen familiekring ter sprake kwam, hoe men hem van eigenbelang beschuldigd, en lage oogmerken toegeschreven had. Nog is het mij of ik zie, hoe zijn anders flaauwe blik al die kracht van uitdrukking verkreeg, welke toen slechts enkel verontwaardiging openbaarde, bij de ontboezeming dezer woorden: "Wat gaat het "mij aan hoe zulke lieden over mij denken. Hunne geheele "personaliteit kan zoo hoog uit het slijk niet oprijzen, dat ik die "met den diepsten val mijner verachting bereiken kan. Of wat "kwelt men zich over het denkbeeld omtrent de zonnestelsels, "zoo als dat opkomt in de hersenen van eene slak."

Toen de onderneming mislukt en de zaak afgeloopen was, zeide hij tot Mevr. van der Lingen: "nu wil ik mij geheel bij "mijne gemeente bepalen." In dit besluit meenen wij eene ontdekking te zien van het geen hij onder de beproevingen niet had bemerkt. Bij eenig nadenken zal men toch moeten erkennen, dat, hoe edel ook zijne bedoelingen waren, hoe loffelijk en groot zijne daden gedurende de handeling, er toch eene verborgene zelfmisleiding bestond. Op buitengewone wijze was hij tot herder en leeraar dezer gemeente geroepen geworden; het wonderbaar bestel deswegens, had hem met haar zoo naauw verbonden; dit bleef hij voortdurend erkennen; hij was dus tot Evangeliedienaar bestemd. En nu (het kan uit zijne woorden bewezen worden) vleide hem,—bij zijn gevoel van onvermogen tot dat heerlijk werk—de gedachte dat hij eigenlijk meer bekwaamheid zou hebben voor administrateur in het kerkelijke. En ware de onderneming gelukt, hij had zeker als zoodanig genoeg te doen gekregen.

Indien wij eene schaduwzijde in den tijd zijner bediening veronderstellen, wij zullen het voorwaar moeten zoeken in de ruimte der drie jaren die met 1855 ten einde liepen.

Hoe weldadig was dus, ook in zijne teleurstelling en zware beproevingen, het alwijs Godsbestuur. Weldadig ook in het weren van grootere smarten, door het toelaten en aanwenden van die welke bereids waren ondervonden. De last van verder philantropische ondernemingen te organiseren, zou nog veel zwaarder gedrukt hebben, dan de kommer en zorg zulks deed bij

het geen werd ondernomen, om de magt daartoe te verkrijgen. Treffend was de vergelijking, welke Ds. van der Lingen hieromtrent bij den aanvang der koper-excitatie maakte, toen hij sprak van een kind, dat een zwaren last wilde optillen en zich daarbij dreigde te overspannen, tot dat hem zijn vader met zachte hand ter zijde trok, en uit den weg ruimde hetgeen hem zou hebben benadeeld. Deze vergelijking was waarlijk voorzegging, en bij de vervulling was onder al den druk en smaad, het vaderlijk medelijden niet verborgen. "Velen zijn," ja ook soms door zijn eigen toedoen, "de tegenspoeden des regtvaardigen; maar uit alle die redt hem de Heere." Daarom moet het steeds, en zal het voortdurend zijn getuigenis zijn. "Ik weet, Heer! dat Uwe gerigten de geregtigheid zijn, en dat Gij mij uit getrouwheid verdrukt hebt."—Ps. cxix: 75.

TIENDE HOOFDSTUK.

VIERING VAN DEN VIJF-EN-TWINTIGSTEN VERJAARDAG ZIJNER AMBTSBEDIENING.

(5 JUNIJ, 1856.)

Gelijk de schaduw van het lommerrijk geboomte op een' zonnigen dag, of de wateren eener helder vlietende beek in barre streken, ja gelijk eene oase voor den vermoeiden woestijnreiziger, alzoo was voor onzen pelgrim de dag van het feestelijk herdenken aan zijn vijf-en-twintigjarigen arbeid in de gemeente.

Van de rustplaats waarop hij zich bevond, wilde hij, alvorens den weg te vervolgen, het oog slaan op het afgelegde pad; wilde hij terugblikken op het verledene, en, gedrongen door zijne tegenwoordige gewaarwordingen, hier een Ebenhaëzer oprigten.

Vervulde hem in de eenzaamheid eene mengeling van gevoelens—deels smartelijke, deels aangename aandoeningen—alleen wilde hij ze niet dragen, alleen ze ook niet genieten. Met haar zal hij ze deelen, die nu gedurende het vierde eener eeuw, zoo naauw met hem is verbonden geweest; in wier geschiedenis zijne handelingen zoo naauwkeurig zijn opgeteekend, en wier lotsontwikkeling aan zijne verrigtingen, voortdurend zal blijven herinneren. Eene behoefte is het hem, met zijne kudde de zegeningen te overwegen, de hulpbetooningen na te gaan, welke haar en hem tot het heugelijk tijdstip hebben gevoerd. En de opkomst ter openbare plaatse van aanbidding en huldiging toont aan dat én leeraar én gemeente feestelijk zijn gestemd.

Vroeg reeds worden door hare vertegenwoordigers hem de ruimste zegen- en gelukwenschen gebragt. En naauwelijks is hij (wat nog het genot vergrootte) met zijnen waardigen ambts-

broeder en vroegeren plaatsvervanger (den Wel-Eerwaarden Ds. Albertijn) de vergadering ingetreden, of de algemeene heilbede wordt vernomen, en voorkomt zelfs zijne feestgroete. "Dat 's Heeren zegen op u daal," zoo klinkt in 't rond, de aanhef van het lied, dat op statige kerkzang-wijze wordt gezongen. Doch op dezen blijden dag voegt beter de vlugge maat waarop het koor, die klanken opvangende, met verwisseling van stemmen varieert.

Ten hoogste verrast, en als ware het in verlegenheid gebragt bij het begin van 't heilgezang, biedt de herhaling er van door het koor, den verwelkomde eene gelegenheid om zich te herstellen, en bij het wegsterven der laatste toonen, worden de zegeningen van Sions Koning, met bewogen gemoed der beminde kudde wederkeerig toegewenscht.

Gelijk nu bij zijne eerste optrede voor de gemeente wantrouwen aan zich zelven hem belette, iets van eigene voornemens te gewagen, en hem toen had gedrongen zich geheel op de Goddelijke magt en ondersteuning te werpen, zoo is het ook enkel die ondersteuning en de genade en goedertierenheid daarin betoond, waarop hij thans wil roemen. Met den Apostel is het zijne dankbare verzekering: "hulpe van God verkregen hebbende, sta ik tot op dezen dag." Door dit woord, wil hij, van zijnen eigenen toestand gewagende, ook de gemeente opwekken, om de oneindige liefde te huldigen, die haar met hem gedurende het vierde eener eeuw had gedragen, en door de *verkregene* hulp nog doet *staan*. En mogt uit menig stil gemoed, onopgemerkt, alleen door den Eeuwige waargenomen, de stem des lofs ten hemel stijgen, hem past het, hem dringt het doel der bijeenkomst, in het openbaar den Heer "eene offerande van dankzegging te offeren, Hem geloften te betalen, in de tegenwoordigheid van Zijn volk.

Zijn tijdelijk leven is eene aaneenschakeling geweest van gunstbewijzen en liefderijke tegemoetkomingen. Hieromtrent belijdt hij: "Met terugzigt op mijne lotgevallen mag ik met den "Apostel zeggen: "hulpe van God verkregen hebbende, sta ik " "tot op dezen dag." Weldaden der Goddelijke goedertieren- "heid wachteden op mij, voor dat ik was, en hebben mij gedu-

" rende mijn leven vergezeld Door die hulp ben ik wat ik ben.
" Gode zij daarvoor de eer!......Mijne kindschheid en jongelings-
" jaren verliepen in bestendig gevaar, maar ook onder de bewa-
" rende hand van God. Meer dan eens ben ik door buitengewone
" hulp van doodsgevaar gered."——

En was de instandhouding en verzorging van het natuurlijk leven enkel gevolg der Goddelijke tusschenkomst, niet minder was zulks de voortduring van zijn geestelijk bestaan, dat van den beginne door zoo vele, zoo magtige vijanden werd bedreigd. Hierover—en wegens de hulpbetooning in bekwaming tot het herderlijk werk—de genade roemende, gaat hij aldus voort:
" Over mijnen arbeid en wandel in deze gemeente, wil ik niet
" oordeelen, en even zoo min over de gevolgen daarvan. Ik zou
" gevaar loopen van, uit eigenliefde, een verkeerd oordeel te
" vellen.

" Doch vergunt mij feiten te noemen.—" Hulp van God ver-
" " kregen hebbende," heb ik, zoo veel mij bekend is, de leer die
" ik verkondigde, niet tegengesproken door mijne werken; heb
" ik meer gearbeid en ondernomen, dan één mijner voorgangers
" in deze gemeente. Naar de toegenomene behoeften der ge-
" meente; heb ik de waarheid verkondigd " niets zeggende
" " buiten hetgeen de profeten en Mozes gesproken hebben, dat
" " geschieden zoude." Ik erken het, dat er veel meer vereischt
" werd in deze groote gemeente, dan ik gedaan heb; en ik
" ontveins het niet, dat het mij eene gedurige smart is, dat mijne
" werkkracht zoo gering was en dat die kracht afneemt met het
" klimmen der jaren.

" Ik gevoel en belijde het voor den Alwetende, dat, wat ik ben
" en gedaan heb, ik het ben door onverdiende bewaring, en
" gedaan heb door genadige hulp...........Menigmaal heb ik
" Gods hulp ondervonden, wanneer ik voor u moest optreden, of
" de gemeenteleden in hunne huizen bezocht om hen op te
" wekken om te bedenken de dingen die boven zijn, of den
" kranken den troost des Evangelies bragt. Menigmaal genoot
" ik ondersteuning door Zijne hand, wanneer ik bekommerd,
" moedeloos, en met lasten, die niemand zag dan het Alziend oog
" en ik zelf, op deze plaats of elders de waarheid der belofte

" ondervond : " Ik zal u begeven noch verlaten." Menigmaal, "ja zeer dikwijls, ondervond ik dat de Heer " de sterkte ver- " "menigvuldigt dien, die geene kracht hebben," wanneer ik, op " reis, om mijne gezondheid, ware het mogelijk, te herstellen, in "gemeenten verre van hier, gedrongen werd om, zonder voorbe- "reiding daartoe, een woord van leering en vertroosting te " spreken.

" Ik heb gezegd, dat ik niet oordeelen wil over de uitwerksels "van mijne pogingen. Ik wil het echter belijden, dat de hoop " mij niet vreemd is, dat in den dag der verschijning des Heeren, " het blijken zal, dat de hulp van God uitgestrekter gewerkt heeft, " dan ik heb kunnen opmerken, en dat het mogelijk ook mij, uit " genade gegeven zal worden eenen zegen van Gods hand te zien " op mijnen arbeid, en, verwonderd over het aantal der behou- " denen door mijne pogingen, uit te roepen : Wie heeft mij dezen " gegenereerd? Wie heeft mij dezen opgevoed? Zie, ik was " alleen, waar waren dezen?

" Met een bekommerd gemoed en met angstig opzien ben ik "vijf-en-twintig jaren geleden tot u gekomen. Trouwens ik "kende de pligten van het ambt, en mijn onvermogen. Ik " hoopte op God, maar vreesde. En hoe ook hulp van God ver- "kregen hebbende,—maar niet verkrijgende zoo veel als ik " wenschte en meende van noode te hebben—is de bekommering " mij bijgebloven. Bekommerd en met angstig opzien neem ik " den herderstaf wederom op en zal pogen voort te gaan. Dit " weet ik, dat tenzij ik groote hulp ontvang, mijne werkzaam- " heden verre te kort zullen schieten, bij de groote en toenemende " behoefte der gemeente. Doch de Heer zal het voorzien."

De genoegelijke bijeenkomst van den dag werd gesloten door betuigingen van dank en zegenwenschen aan de gemeente, hare opzieners en diakenen.

Wij ontzeggen ons het genoegen niet, het woord aan de gemeente hier te laten volgen: "Gemeente, mij dierbaar door " mijnen arbeid onder u, door mijne gebeden voor u, door mijne " verantwoordelijkheid voor u! verwaardigt mij de Heer om nog "langer onder u te arbeiden, ik wensch dat gij allen ook langer, "ja zeer lang, het voorregt der evangelie-bediening onder u

" moogt genieten; en dat dezelve in u vruehten moge voortbren-
" gen tot uwe zaligheid. Ik beveel mij in uwe liefde. Sehraagt
" mij door uwe gebeden.—Wijders, ik vermaan u, dat gij u
" waeht voor insluipende verkeerdheden,—dat gij biddende
" gebruik maakt van de genademiddelen, opdat gij tot de
" navolging van den Heer Jezus meer en meer komen moogt.
" Zoodoende zult gij mij bemoedigen, opdat ik het werk niet doe
" al zuehtende, en zult gij eenmaal mijn roem en kroon zijn in
" den dag der versehijning van onzen Heer."

De genoegelijke ondervindingen van den dag—veroorzaakt door de vele blijken van liefde en geheehtheid der gemeente, de feestvreugde, welke alom werd opgemerkt, de tegenwoordigheid en ontmoeting van zijnen ambtsbroeder, wiens hartelijkheid op nieuw openbaar werd in het roerend woord dat hij tot hem rigtte, en bovenal door het geestelijk genoegen waarmede hij werd bevoorregt—lieten geene geringe indrukken na op het gevoelig hart onzes leeraars. Toen aan den avond, het koor en vele andere leden der gemeente zieh bij hem aan huis bevonden, getuigde hij, zieh wel vijf-en-twintig jaar jonger te gevoelen, en merkte vervolgens aan: "in dezen dag is mij ruimsehoots ver-
" goed, al wat ik in den laatsten tijd in de gemeente heb moeten
" verduren; want men had mij gedurende de twee laatste jaren
" den voet op den nek gezet. En ik durfde niet zeggen: " neem
" " hem er af," want ik wist niet of God gezegd had 'trap hem.'""

Het gesehenk der gemeente, waaromtrent zij wensehte dat hij zelf bepalen mogt in welken vorm het hem tot een duurzaam aandenken dienen zou, werd ter versiering zijner boekerij bestemd. Voor de aangebodene beurs (groot £100*) werd besteld, en stond weldra gereed, eene nette boekenkast, naar zijne eigene vinding en opgaaf, uit zeventien Afrikaansche houtsoorten zamengesteld, en een gebouw in den Jonisch-Dorisehen stijl voorstellende.

Toen het gedenkstuk (na verseheidene ontbiedingen daartoe) met praehtwerken, ter waarde van £[illegible]00, opgevuld en versierd was, werd Mevr. van der Lingen eens geroepen om haar oordeel te geven over hetgeen haar eehtgenoot, ingenomen met het

* Oorspronkelijk iets minder doch later door een lidmaat aldus aangevuld.

geheel en vooral met de rangschikking der boeken-kleuren, zijnen "bloemruiker" noemde. Met genoegen werd later ieder die er naar vernam de boekerij binnen gebragt. Daar stond als waarborg voor de herinnering van den genoegelijk gevierden feestdag "het geschenk der gemeente," dat tot opschrift (gebeiteld op de kroonlijst) deze woorden droeg: COETUS CHR. IN DIOEC. DE PAARL THEOPH. GUILM. ANT. VAN DER LINGEN, P. XXV A. SACR. ANTISTITI. Dat is: *De Christelijke gemeente in het Kerspel van de Paarl aan Gothlieb Wilhelm Antony van der Lingen, gedurende vijf en twintig jaren Opziener en Voorganger in het Heilige.*

En terwijl hierdoor de verloopen tijd van vereeniging hem voortdurend herinnerd werd, bleef niet minder zijn persoon, als een treffend gedenkteeken, de gemeente daarop wijzen. Bij iedere ontmoeting toch, kon zij meer de teekenen waarnemen, welke de voortrollende jaren met derzelver wisselingen op hem hadden nagelaten. Zeer wel toonde de thans mannelijke en gezette gestalte, dat de moeijelijkheden en bezwaren aan zijne levenstaak verbonden, niet ijlings of zonder lijden waren afgewend geworden. Welk eene verandering in het gelaat! . . . Het toont ons de sporen van doorgestane smarten, van fel gekampten strijd. Zijn tred, de vluggo stap der jeugd, begon reeds door den statigen gang des ouderdoms vervangen te worden; tusschen de bruine lokken blonk reeds hier en daar een zilveren draad, en—de dóórschijnende kruin liet het bemerken dat zij welhaast van haar vlassig deksel zou ontdaan zijn. Om bij deze verandering gelijkheid te bewaren, werd het der jeugd zoo wel passend kleed (de korte broek met lage schoenen) voor een aan den mannelijken leeftijd beter voegend gewaad verwisseld. Ook had sedert het begin des jaars het ambtsgewaad der Hervormers den kleinen mantel vervangen. Inderdaad zou iemand, die hem sedert niet wêer had gezien, nu kwalijk den jongeling van voor vijf-en-twintig jaar herkend hebben.

Ware het ons toen gegeven te weten dat zijne vereeniging met ons slechts nog dertien jaren zou voortduren, wij hadden het woord der vermaning als gemeente beter betracht, en bij de bedreiging nog onlangs uitgesproken—"Gemeente van de Paarl, "het zal Sodoma en Gomorra verdragelijker zijn in den dag des

"oordeels dan u!"—ons er meer toe gezet den Heer te zoeken, of het Hem ook mogte behagen hierdoor Zijnen knecht te verblijden.

Wat zijne eenzame betrachting geweest zij, bij de steeds sterkere overtuiging dat zijne dagen heensnelden, kunnen wij nagaan door ontboezemingen als de volgende, waardoor hij eens de gemeente van zijne gewaarwordingen wenschte deelgenoot te maken: "Oogen wij, stervelingen, den verloopenen en steeds "voorbijgaanden tijd na, vragende: welke herinneringen neemt "gij ons aangaande, met u? Wat voert gij als getuigenissen óf "voor, óf tegen ons, met u naar den regterstoel des Almagtigen? "Hoe veel van uwe ruimte hebben wij vervuld met God te "vreezen, met voor de eer zijns naams te ijveren? Ach! ver"loopen tijd, nooit komt gij u wederom aanbieden, opdat wij u "beter gebruiken. Genade van onzen Zaligmaker, gij biedt u "nog aan om die ijselijke schuld van pligtverzuim uit te delgen. "Werk ook krachtig in ons. Herschep onze harten. Geef ons "harten hoedanigen wij niet hadden; harten waarin het beeld "van Gods Zoon afgedrukt is, ja, waarin Hij leeft. Geef, God "des levens, dat geestelijke leven! En, zoo velen wij leven, geef "ons, dat wij, door krachtige verheffingen der liefde, vereenigd "met God, door krachtige uitstrekkingen des geloofs, vereenigd "met den Middelaar Gods mogen leven.... Geest der kennis en "der vreeze des Heeren, vloei tot onze zielen in, en bewerk ze om "naar uwe werkingen te verlangen. Bestier ons, om als des "Heeren dienaren en kinderen Hem te verheerlijken."

ELFDE HOOFDSTUK.

BEPROEVING EN STRIJD.

Op het hobbelig pad van dit ondermaansch leven, ontmoet wel eens, bij de klagte over tegenspoed, de eene wandelaar den anderen met het troostwoord: "op regen volgt zonneschijn;" of roepen ook wel Christenen, bij invallende duisternis elkanderen toe: "houdt moed, de dagvorstin verdwijnt niet, wanneer zij "ten gezigtseinder daalt, en haar glans onzer woonstede onttrek-"kend, ze als met floers omhangen achterlaat."—En wie is er, hoe ook in de diepte, die het waagt de waarheid dezer verzekeringen zelfs maar te betwijfelen? Evenwel brengt zij toch het gefolterde gemoed slechts weinig, indien eenige verligting aan. Het is den bedrukte in zijne vertwijfelingen, schoon ook der zaak bewust, of de zon nu nimmermeer ter kimme zal verrijzen. Hij verwijlt bij het leed, en weigert zelfs de oogen te slaan naar het gebergte van waar zijne hulp komen moet.—Begeerte en verlangen, die blijde verkondigers des dageraads, zijn buiten gesloten; en met een' blik op zich zelven en het ontstellend tooneel rondom, voedt men zich als ware het met zijne smarten.

In zulken toestand—niet vreemd aan de meesten der met onspoed kampenden—vertoonen zich de zonderlinge gemoedsbewegingen bij den eenen veel sterker dan bij den anderen, en het blijft steeds waar, dat dezelfde oorzaken zeer verschillend werken op de onderscheidene temperamenten der menschen; sommigen worden neêrgeveld door eenen slag dien anderen schier niet gevoelen.

Op den weg dien wij thans overdenken, was er onder de beproevingen meer dan eens een toestand te bemerken, als welke door den Psalmdichter zoo treffend wordt voorgesteld in de

klagte : "de afgrond roept tot den afgrond bij het gedruisch uwer watergoten ; alle uwe baren en uwe golven zijn over mij henen gegaan." Zoo in de diepte ontmoetten wij den strijder ook eenige weken na den genoegelijken dag (5 Junij), in den tijd, waarin hij den nacht, welken hij een *rampzaligen* noemde, doorworstelde.

Wat al den druk hebbe vergroot, is niet wel te bepalen. In eenen brief destijds aan hem gerigt, wordt hij op de hoede gesteld tegen de aanslagen van iemand, die niet op eene halve, maar meer dan geheele, op eene dubbele eerwaardigheid aanspraak maakt, enz. enz. Hij schijnt meer verduurd te hebben, dan ons ter kennis is gekomen. Nogtans was hetgeen wij bemerkten genoeg om ons te overtuigen, dat hij toen het lijden in alle kracht op zijn hart voelde stormen.

Van het een en ander dat gebeurde, vindt men gewag gemaakt in de aanteekeningen zijner dagelijksche ondervindingen en verrigtingen, waarvan wij eenige bladzijden invoegen. Houden wij in het oog, dat het doel dier aanteekeningen slechts was om aan te toonen, hoe weinig tijds er voor wezenlijke verrigtingen overbleef, waar noodelooze storingen, en onvermijdelijke beuzelingen zoo vele uren van den dag innamen.

"*Aug.* 16.—Van acht uren de gewone voorbereidselen: het bad, kleeden, afzondering, enz. Voor dat ik ontbijt kon nemen moest ik N. nogmaals te woord staan over de onderneming in de onderbuurt—Zeer onaangename onderhandeling, die mij voor den geheelen dag ontstelde. Het is duidelijk dat die lieden onder den naam van "private godsdienst" eene geregelde openbare godsdienst willen hebben in de nabijheid hunner woningen, en dat zij, met betrekking tot die godsdienst eene directie willen benoemen, die voor dezelve wezen moet, wat de Kerkeraad voor de gemeente is. Onbekend met kerkelijke wetten, willen zij niet slechts onbesuisd doordraven, maar ook, dat ik hunne onderneming goedkeuren en hun behulpzaam wezen zal.—Deze eindelijk vertrokken zijnde, werd ik geroepen om naar den kleinen W. te komen zien, die door de houten brug in het water gevallen is. Gelukkiglijk werd hij gezien van eene bediende die digt bij stond ; is er uit geholpen en niet aanmerkelijk be-

zeerd, ofschoon hij bijkans drie malen zoo diep viel, als hij lang is. Gode zij dank voor die bewaring!—Het was bijna twaalf uren, toen ik mij er toe zetten kon om te studeren voor de dienst op morgen. Middag eten en rust van half twee tot half vier uren. Daarna gestudeerd tot half zeven.—Wandeling naar den post*.—Gestudeerd tot half tien—Avondeten en aandacht tot kwartier over elf uren.—Studie tot twaalf uren. Na afzondering te rust gegaan te half één uur."

"*Aug.* 17.—Opgestaan te zeven uren. Voorbereidselen tot half negen.—Een uur lang voorbereiding tot de dienst.—Na de godsdienst onderhandeling met den Kerkeraad.—Bezoek bij mijne dochter M. die ongesteld is.—Van half drie tot half vier uren middag eten.—Rust tot vijf uren.—Daarna bezoek van N., met wien ik mij vervolgens begeven heb naar J. de Villiers om naar den toestand mijner dochter te vernemen.—Aldaar vertoefd tot negen uren, den tijd doorbrengende met gesprekken over wetenschappelijke onderwerpen, en de uitbreiding van het Evangelie door wijlen Gutzlaff; enz.—Van half tien tot kwartier over elf avondeten en aandacht. Daarna, zeer vermoeid zijnde door de hartstogtelijke preek en veel spreken gedurende den dag, heb ik mij ontspannen door ligte literatuur tot kwartier over twaalf. Na afzondering te bed gegaan te kwartier voor een."

"*Aug.* 18.—Opgestaan te half negen.—Krank naar ziel en ligchaam.—De onaangename woordenwisseling met W. op Il. Zaturdag en in den Kerkeraad, te zamen met de inspanning om, in het klankelooze kerkgebouw, de predicatie verstandbaar uit te spreken voor een talrijk auditorium, hebben mij sterker aangetast, dan ik bemerkte.—Naauwelijks was ik opgestaan, of mij werd geboodschapt, dat er iemand op mij wachtte, die doopcedul wilde hebben. Onmiddelijk daarna werd mij een brief bezorgd van eenen buurman.—Hij wenscht mij geluk met de dienst van gisteren. Hij spreekt in dien brief ootmoedig en met poging om hartelijk te zijn. Dat is waarschijnlijk om den indruk uit te wisschen,

* Deze wandeling nam hij geregeld des avonds om zich voor eenige oogenblikken van de studie te ontspannen.

dien zijn (eene groote maand geleden mij toegezonden) onheusche valschelijk beschuldigende en meesterachtige brief op mij gemaakt heeft. Nogtans kon hij ook nu niet nalaten, bedektelijk mij de wet te stellen en verwijten te doen.—Daar ik hem nooit iets in den weg gelegd heb, maar wel het tegendeel, meen ik dit aan zijne zwaarmoedigheid en *zonderlingheid* te moeten toeschrijven.—Na de voorbereidselen voor den dag, kwam de Ouderling N. mij om raad vragen, hoe hij zou moeten handelen met betrekging tot de beweging in de onderbuurt om daar godsdienstige bijeenkomsten te hebben. De onaangename bijzonderheden, die hij aanvoerde, gaven aanleiding, dat ik met hem in gesprek trad over zijne vorige aanzoeken bij mij, en inzonderheid over de gesprekken in den Kerkeraad. Na een, van mijne zijde, hevige woordenwisseling, herhaalde ik (hetgeen ik vroeger reeds voorgebragt had): dat ik nooit beweerd heb, in staat te zijn zoo veel te doen als de gemeente behoeft, dat voor haar gedaan worde; dat ik in tegendeel, van den beginne aan, maar inzonderheid na mijne driejarige krankheid (1841—43) verzekerd heb, dat mijne krachten niet toereikend waren, en dat ik bereid was af te treden en de standplaats te ruimen; maar dat ik toen alleen op dringend verzoek van de gemeente-leden in de bediening gebleven ben; wijders, dat ik niet te min gedurende de vijf-en-twintig jaren mijner bediening (met uitzondering van de drie jaren van krankheid) *altijd* meer gearbeid heb dan *een eenige* mijner voorgangers, eindelijk, dat ik, de gedurige kwellingen moede, welke zijne aanmaningen (die hij als woordvoerder voor anderen schijnt te doen), mij veroorzaken, en mij bewust, dat ik tijd noch krachten heb om meer voor de gemeente te doen, dan ik doe,— nu besluite mijnen post te zullen verlaten en uit de bediening te treden, zoodra als ik mijne zaken daartoe zal hebben in orde gebragt, om zoo doende plaats te maken voor een' jongen predikant, die (hoop ik) beter zal kunnen voldoen.—De ouderling verliet mij te kwartier voor twaalf uren.—Daarop ben ik uitgereden om den kranken J. de V. en daarna den kranken P. R. te bezoeken.—Van half drie tot half vier het middagmaal.—Vervolgens aanteekening van het huwelijk van M. S.—En weinig gerust.—Van vijf tot zes uren heb ik mij gezet om het

een en ander te verrigten, aanteekeningen te maken in memoranda, enz.—Onder dat alles verontrustten mij allerlei zorgen en plannen van verandering. Hoe zal ik aanvangen, hoe voortgaan om uit deze moeijelijkheden en uit deze plaats te geraken? — . . Gave God licht! . . Beware Hij mij! . . . Na zes uren de wandeling naar den post; bij het terugkeeren heb ik aangeklopt bij R. C. die voor lang reeds verzocht heeft, dat ik hem toch eens zoude bezoeken. Te huis gekomen, na eenige huiselijke verrigtingen heb ik J. B., die ik ontboden had, over haar gedrag onderhouden en vermaand. Vervolgens, na een weinig homiletische studie, het avondeten en godsdienst.—Daarna de "Mercantile" en in de "Kerkbode" gelezen.—Na afzondering te rust gegaan te één uur."

"*Aug.* 19.—Na een' rampzaligen nacht, welken ik meest slapeloos doorgebragt heb, ben ik opgestaan over negen uren. Na de gewone voorbereidselen, ben ik met Elizabeth uitgereden om T. de V. en zijn zoon te bezoeken. Zij zijn beiden aan de betere hand, de Vader uit eene ontzettend pijnlijke krankheid, de zoon uit de gevolgen van een vreeselijk ongeval.—Daarna heb ik den Heer P. de V. (ouderling) bezocht, om met hem te handelen over verscheidene kerkelijke aangelegenheden in voorbereiding tot mijne voorgenomene verandering, waarvan ik hem echter niets heb laten blijken.—Wederom te huis te half twee uren. Ik bevind mij ongesteld, zwak, onbekwaam om iets van belang te doen. De ongesteldheid laat nu en dan pijn in de borstingewanden gevoelen en geeft dan scheuten naar den rug en het hoofd. Ik heb eenen natten zwachtel omgedaan om ontsteking in de regio van het hart voor te komen.—Na den middagmaaltijd rust genomen van half vier tot vijf uren.—Daarna kleine verrigtingen. Omtrent te zes uren heb ik mij naar Maria begeven; van daar de wandeling naar den post.—Te half acht was ik wederom in mijn studeervertrek.—Homiletische studie tot half tien. Na avondeten en aandacht gestudeerd van elf tot half een uur. Na afzondering te rust gegaan voor één." *

* Hier is eene schijnbare tegenstrijdigheid met hetgeen wij vroeger vermeldden: dat hij in den regel te half twee uren te ruste ging. Dit wordt opgehelderd door aan te merken dat hij ten tijde waarin deze aanteekeningen vallen, in ongesteldheid verkeerde en dus eenigzins van den gewonen regel afweek.—Bovendien was het winter.

Gedurende de geheele week bleef hij in den zelfden toestand als wij hier bemerken, en ongenegen om hetgeen hem van tijd tot tijd was wedervaren, van eene gunstiger zijde te beschouwen. Aan het einde der week vindt men aangeteekend: "Catechisatie "gehouden tot half een uur; dit door pijn en beklemdheid op de "borst, met veel moeite.—Ongeschiktheid om iets wel te verrig-"ten.—De zorg voor de toekomst drukt mij; en nog meer de "overtuiging dat ik uit de bediening *moet* gaan, aan de eene zijde, "en aan de andere, de aandrang door moeder, mijne vrouw, en "vrienden, om niet af te treden." In al dien tijd was er in zijn' omgang met vreemden niets bijzonders te bemerken; doch vermande hij zich zoo zeer in de tegenwoordigheid van anderen, te feller werd hij weêr bestreden, wanneer hij zich had onttrokken, zoodat zijne huisgenooten den druk dubbel aanschouwden. Op zekeren morgen zeide hij tot Mevr. van der Lingen: "Zie eens,— "hebt gij het wel gedacht dat iemand in éénen nacht zoo grijs "kan worden?"

Wat aan dat lijden een einde heeft gemaakt, is niet met zekerheid te bepalen. De drukte der volgende dagen en weken: het huisbezoek aan den Paardenberg; de Bazaar en andere verrigtingen voor het Zendingwezen; Ringsvergadering; enz. doen nu het dagboek over de voorvallen van ruim twee maanden zwijgen. De laatste mededeeling omtrent het voorgaande, is zijn onderhoud met den ouderling P. de V. wien hij van zijn voornemen kennis geeft, over voorbereidende maatregelen raadpleegt, en daartoe betrekkelijk eene verkooping van boeken opdraagt. Het kan zijn dat de gesprekken van dezen waardigen man op hem de gewenschte uitwerking hadden en zijn gemoed deden bedaren. Zijn oordeel was hem immers van veel belang en heeft hem meermalen tot besluit gebragt.

Maar, zegt welligt iemand, hij heeft toch van eene geringe zaak te veel gemaakt, hier is eene te groote gevoeligheid zigtbaar.— Nu, eene bijzondere hevigheid in gevoel, niet zelden ook in uitdrukking, is hem als Christen dikwijls zeer kwalijk genomen en zij kan ook nu wel deels oorzaak geweest zijn van zoo bangen strijd; maar om juist te oordeelen, dienen wij een blik op het verledene te werpen; wat wij straks aanschouwden, was slechts

(om het zoo te noemen) de crisis eener langdurige krankheid. Wij zagen reeds hoe hij van den beginne—meer nog van de hervatting van het ambtswerk—gedrukt werd door een gevoel, door gedachten, die hij zoo vaak plaats gaf: dat hij voor het ambtswerk de noodige krachten en bekwaamheden niet bezat. Dit was bij wijlen geheel de bron zijner aanvechting geweest. In dien toestand bleef steeds de houding der gemeente het evenwigt bewaren. Hare stem, "blijf onder ons," hare verklaring: "wij zijn vergenoegd met dat wat gij *kunt* doen," de betuiging vooral der geloovigen, dat zij zijne leiding niet wilden missen, waren de middelen geweest om hem in de bediening te houden, om hem te sterken, te ondersteunen, en te bemoedigen tegen de vuistslagen des Boozen. Nu echter scheen het hem of hij naar het oordeel van sommigen althans niet genoeg voor de gemeente deed.

Is het wonder, dat hij daardoor, in overeenstemming met de inspraak zijns gemoeds (gedurende de oogenblikken van twijfeling en strijd) een' wenk meende te ontvangen en moedeloos vroeg: "Is dit niet eene aanduiding dat ik de plaats moet ruimen?"—Is het wonder dat hij terug dacht aan het land zijner vaderen, van waar hem de Heer had geroepen (zoo als hij nog kort te voren verklaarde), terwijl hem aldaar schoone vooruitzigten streelden, opdat hij zou leeren alles te verlaten om Christus dienaar te zijn?

Voor iemand, die zoo zeer de verantwoordelijkheid zijner betrekking gevoelde, kon anderer bemoeijing met zijne werkzaamheden niet dan hoogst onaangenaam zijn. De vragen des ouderlings aangaande het huis- en krankenbezoek, werden slechts met tegenzin beantwoord; zijn voorstel om ze te vermeerderen was den Leeraar aanstootelijk; het verwijt, dat het gesticht, hetwelk der gemeente £500 had gekost, nu niet voor wekelijksche godsdienstoefeningen werd gebruikt, te grievend zijnde om verduurd te worden, werd ontweken door het gebouw voor de volle som te koopen, en het toch ten dienste der gemeente te laten. Om alle onjuiste gevolgtrekkingen te voorkomen, is het noodig aan te merken, dat de ouderling geen vijand was. Wij gelooven dat zijne bemoeijing wel gemeend, en naar zijn oordeel zelfs in

't belang des voorgangers was; als vriend meende hij ook daartoe vrijheid te hebben. Alleenlijk, hij nam de regelen der bescheidenheid tegenover iemand van een ligt ontvankelijk en gevoelig gemoed niet wel in aanmerking. Eene goede verstandhouding is niet te min ook daarna en tot aan des ouderlings dood blijven bestaan.

Voor degenen die er belang in stellen, ruimen wij eene plaats in voor de aanteekeningen van nog eene week (omtrent eene maand vroeger dan de vorige), waaruit men Ds. van der Lingens voortdurende zorg voor het predikwerk kan bemerken.

"20 Julij 1856. Zondag. Na een' bijkans slapeloozen nacht gepredikt over den een en twintigsten Zondag van den Heidelbergschen Catechismus.—In den namiddag ongesteld.—'s Avonds niets meer kunnen doen, dan het huwelijks register invullen. Te half tien naar bed.—Meest al slapeloos met zware pijnen in het hoofd en koorts.

21. Ongesteld. Van half elf tot een uur boven in het dorp.—Huwelijk ingezegend en een kranke bezocht (P. de V.)—Zou in den namiddag kranken bezocht hebben, maar werd verhinderd door den oud-diaken, die over het huren van een lokaal tot godsdienstoefeningen in de onderbuurt kwam spreken, en over die zaak handelde van vier tot zes uren. 's Avonds gestudeerd in voorbereiding voor de predikatien op den 27sten Julij en 3den Augustus. Te kwartier over één naar bed.

"22. Opgestaan te acht uren. Minder ongesteld. Het bad, wasschen, kleeden, afzondering, en ontbijt, bragten mij tot tien uren. Zware regen. Gewacht om uit te gaan tot elf uren. Te vergeefs: de regen neemt toe. Te elf uren begonnen met voortzetting van de studie voor het predikwerk. Te twaalf uren moeten gaan met twee jongens om het water te laten afleiden, waarvan het gesticht gevaar loopt. Na het middagmaal één uur gerust. Van vier uren tot half zeven kranken bezocht, twee aan het Noorder- en eene aan het Zuider- deel des dorps. Van half zeven tot half acht bij N. N. onderhandeling over financiele bijzonderheden mij betreffende. Te huis gekomen, heb ik de huwelijksregisters voor morgen ingevuld. Daarna N. te woord gestaan ter zake van zijn voorgenomen huwelijk. Een weinig gestudeerd voor het predikwerk. Avondeten. Huiselijke aan-

dacht. Van half twaalf tot kwart over één uur couranten doorgeloopen. Afzondering. Vóór twee uren naar bed gegaan.

"23. Opgestaan te kwartier over acht uren. Voorbereidselen en kleine huiselijke bemoeijingen namen twee en een half uren weg. De bruidegom laat mij weten dat hij niet heden maar "op eenen anderen dag" zal komen. Het huwelijk zal dus heden niet ingezegend worden. De koster en voorlezer zullen derhalve te vergeefs komen. Het komt nu verkeerd, dat ik de registers reeds ingevuld heb. Van elf uren tot half twee studie voor de preek, en een begin gemaakt met het schrijven van de preek voor aanstaanden Zondag. Nagezien Koning, Kitto, en Horme om bewijzen te vinden voor de stellingen van Bähr met betrekking tot den tekst; maar niets gevonden. Bähr zelf heeft bewijzen gegeven, maar ik herinner ze mij niet; en dat werk bezit ik thans niet; is hier niet te krijgen. Baumgarten heeft iets (niet veel belangrijks) maar juist *tegen* Bähr. Ik zal dus filosofische waarschijnlijkheid moeten geven voor filologische en historische gronden voor mijne ideeën over de symboliek des Tabernakels; welke ideeën overeenkomen, in de hoofdzaak, met die van Bähr; welke ook Heldring toestemt. De stoffe is te uitlokkend, om de poging op te geven, zoolang er kans is om ze welvoegelijk en stichtelijk te behandelen. Van half twee tot omtrent twee uren bemoeijing met het werk op de Pastorie, waar het volk thans de eikenboomen snoeit. Vervolgens het middagmaal. Daarna één uur gerust. Daarna de studie voor de preek voortgezet. Te half zes uren een bezoek van N. Mij met hem naar den post begeven. Den heer J M. een bezoek gebragt. Bij het terugkeeren, mijne dochter Agatha, die zeer ongesteld is, bezocht. Te half negen bevond ik mij wederom te huis. Na eenige kleine huiselijke bezigheden, heb ik het onderzoek wederom aangevangen omtrent het onderwerp waarover ik mij voorgenomen heb te prediken. Van half tien tot elf uren, avondeten en huisgodsdienst. Daarna kleine bestellingen, als daar zijn het wegzetten van uit de boekerij genomene boeken; aanteekeningen; enz. Daarna afzondering. Naar bed gegaan over één uur.

"24. Voorbereidselen als vroeger. Catechisatie van kwartier over tien uren tot half één. Vervolgens bezigtiging van het

werk. Daarna het opzoeken en nazien van papieren (rekeningen en brieven).—Middagmaal. Gerust van drie tot vier uren. Na kleine verrigtingen uitgegaan. Te half zeven te huis gekomen, werd ik geroepen om den kranken J. te bezoeken.—Te huis te kwartier vóór negen uren.—Toen gearbeid voor de preek. Avondeten en avondaandacht van half tien tot half twaalf uren.— N., die met ons gesoupeerd had, gaf mij toen zijne huwelijksgeboden op, welke ik aanteekende. Van twaalf tot half twee Europische berigten gelezen. Afzondering.

"25. Opgestaan te acht uren. Kleeden enz. Daarna in orde brengen van de registers voor het huwelijk van K.—Van kwartier óver tien uren bestelling omtrent het werk aan de Pastorielaan.

Teruggekeerd heb ik den Eerw. N. ontvangen. Daarna inzegening van het huwelijk.—Ontvangene brieven gelezen (aan mij privaat, en aan mij voor het Zendingwezen). Van twee tot drie uren middagmaal. Van drie tot vier uren middagrust.— Tot omtrent vijf uren taalkundig onderzoek met betrekking tot den tekst voor de preek. Van vijf tot zes uren kleine huiselijke verrigtingen. Van zes tot tien uren gearbeid voor de preek. Weinig gevorderd! Daarna avondeten enz.

"26. De eerste verrigtingen van den dag namen zoo veel tijds weg als in iederen vorigen. Te kwart over tien uren bevond ik mij in mijn studeervertrek om mij voor te bereiden voor de dienst op morgen.—Middagmaal van kwartier over een tot half drie uren.—Rust tot kwartier voor vier uren. Daarna studeren.— Vervolgens V. te woord gestaan, die onder bedenkelijke omstandigheden verzocht dat ik morgen zijn kind zal doopen. Daarop werd ik geroepen om den kranken J. wederom te bezoeken. Ik kon daaraan nu niet voldoen. Met haast naar den post gegaan. Teruggekeerd zette ik de studie voort tot kwartier voor tien uren. Daarna avondeten en godsdienst. Van half twaalf wederom gearbeid voor de dienst op morgen, tot kwartier over twee uren.

"27. Opgestaan te half acht. Voorbereidselen voor den dag als naar gewoonte. Half tien naar de kerk. Gepredikt over Exod. xxvi: 1. Na de godsdienst lange onderhandeling met den Kerkeraad. Te kwartier voor twee uren te huis gekomen. Daarna

middagmaal. Gerust van drie tot vijf uren. Daarna gesprek met N., zijne vrouw, en mijne huisgenooten over de godsdienst in den voormiddag.—Te zes uren den kranken J. gaan bezoeken.— Te acht ure weder te huis. Vermoeid zijnde heb ik het een en ander ingezien en hier en daar gelezen in boeken en papieren, die op de tafel in het studeervertrek lagen. Vervolgens avondeten, huisgodsdienst, enz., afzondering. Te een ure te rust gegaan."

Zie daar de aanteekeningen eener gunstige week; gunstig in zoo verre zij vrij was van die opeenhooping van dorre verrigtingen, waardoor zoo vaak zijn tijd werd ingenomen, zoodat hem bij al den lust voor de studie niet meer dan de avond en nachtelijke uren daarvoor overbleven.

Ten bewijze dat een stille Zaturdag hem zeer welkom was, geven wij de aanteekeningen van 23 Augustus: "Op dezen dag heb ik de studie voor morgen zonder aanmerkelijke afleiding kunnen voortzetten;" en 1 November: "Studie voor de dienst op morgen, slechts weinig door bezoekers afgebroken."

Hij klaagde er meermalen over, dat de noodzakelijke zorg voor zijne gezondheid hem zoo veel tijd benam. Dikwijls stelde hij eene geregelde behandeling door de waterkuur uit, omdat die een of een paar uren meer tijd vorderde dan hij daarvoor over had.

Gedurende de jaren waarover wij thans spreken, was hij niet geheel vrij van bezoeking aan het ligehaam; een gevoel van ongesteldheid en zwaarmoedigheid deed hem dikwijls in gepeins vervallen. Men vergunne ons, het een en ander omtrent zijnen inwendigen toestand in dien tijd aan te merken. Het is bekend, dat gedurende de laatste jaren die de opwekking vooraf gingen, de akeligheid des langen nachts, waarin zich het Christendom bevond, door velen van Gods volk diep gevoeld werd. Sommigen begeerden naar licht, anderen konden vurig er om bidden, een enkele werd reeds de blijde verwachting geschonken. Aan onzen Leeraar weigerde de hoop alsnog, een blijden morgenstond te voorspellen. Veelal was hij somber gestemd. Duistere vooruitzigten benevelden dikwerf zijne geliefkoosde verwachtingen. Zoo gaf hij aan een' vriend eens de vrees te kennen, die hem overkwam bij de gedachte aan de toen op te rigten kweekschool. De eerste Professoren zouden welligt mannen zijn gezond in de leer en voorbeeldig in den wandel; maar wie zou hen opvolgen? De

gedachte kwelde hem dat dezc, ook door hem zoo gewenschte zaak, latcr eene kweekplaats van kettcrij zou wordcn. Een broeder in de bediening schreef hem in dien tijd: "uwe inzigten zijn mij als Jobs-boden; ik moet erkennen dat zij door de uitkomst steeds geregtvaardigd worden."

Al het bloot vormelijke mishaagde hem hoe langer hoe meer. "Ach! (zeidc hij wel eens) dat vasthouden aan uiterlijke voor- "regten, het Naamchristendom onzer dagen, ach dat christen- "menschschap dezer ecuw, zonder leven, zonder kracht! Laat "men (bij alle uitwendige vertooning van godsdienstigheid) het "beproeven in een gezelschap het gesprek op het hoogere te bren- "gen; dan is aan het onderhoud dadelijk een einde; allen zitten "stil, het is of er een geest verschcnen is."

In dien tijd den Christenen hunne verpligting omtrent het erfdeel des Heeren, den wijngaard waarin zij gesteld zijn, voor oogen stellende, besloot hij aldus: "De werkeloosheid, gevoel- "loosheid, omtrent onzen wijngaard, ons erfdeel, ons koningrijk, "steekt verbazend af bij de koortsachtige opgewektheid, waarin "zich de wereld thans vertcont. Voor iedere wcreldsche instelling, "voor iedere onderneming, voor ieder belang,—niet slechts groote "en onverschillige, maar ook kleinc en verderfelijke—zijn de "menschen, ook in dit land, vereenigd, hebben zij geestdrift, be- "ijvercn zij zich. Zij doen daaraan verbazende opofferingen. "Bij de leden der Gereformeerde Kerk daarentegen is er eene "doodelijke onbewegelijkheid. Er is ondcr ons geene geestdrift, "zonder welkc niets met kracht en uitwerking geschiedt. Er is "zelfs geen geest van uitwendige vereeniging—het zoogenaamde "esprit de corps;—welke kracht andere gezindheden in ons land, "ten onzen nadcele, bezitten en uitoefenen. Er is geene onder- "linge trouw. Ondernecmt een lid iets gocds, de overigen laten "hem over aan zijne eigene krachten, en verhcugen zich welligt, "zoo hij eene grievende teleurstelling ondervindt. Heerschende "flaauwheid en zelfzucht verlamt alle geestkracht, en het gevolg "is gebrek aan talenten en bekwaamheden.........

"Middelerwijl bewijzen sommige leden eene bekwaamhcid en "gewilligheid om te benadeelen. Ja, er zijn er die meer ten koste "leggen aan zedelooze dagbladen, die kerkverwoesting beoogen,

" dan aan de Kerk, waarvan zij zeggen leden te zijn. Liever " ondersteunen zij die goddelooze werktuigen der verwoesting, " dan dat zij ten gunste der Kerk, hun vermaak in zielverpestende " geschriften zouden opgeven."

Op deze wijze kwam hij dikwijls op bepaalde zonden neêr. Meer nog dan vroeger rigtte hij zijne prediking tot dat doel in, zulks als hoogst noodzakelijk beschouwende; of het hem aldus mogt gelukken, te overtuigen van het onderscheid dat er is tusschen het roepen "Heer! Heer!" en de waarachtige bekeering des harten tot God. "Eene algemeene voorstelling van de zonde " (plagt hij wel te zeggen) doet in onze dagen geen nut; dat *alle* " menschen zondaren zijn, is eene goede verschooning voor ieder " in het bijzonder dat *hij* het ook is. Spreekt men ook over de " zonden nog zoo hard, niemand trekt het zich aan, het vindt zelfs " bijval: "*o het was zulk eene ernstige preek;*" maar noem toch de " zonde niet bij name, zeg toch niet: "*Gij zijt die man!*" O " dat is onverdragelijk." Van dien tijd vond men zijne prediking *zoo personeel*, en toonde deswegens soms ongenoegen. Dit beviel hem echter beter dan de doodsche onverschilligheid, waardoor men toonde noch voor liefderijke vermaning, noch voor ernstige bestraffing gevoel te hebben. Mogt op het oogenblik de *prediker* min behagen, het zou hem wel zijn, indien maar door de pijniging te eeniger tijd eene behoefte aan den *Gepredikte* mogt ontstaan of te weeg gebragt worden.

In den levenloozen toestand waarin hij schier alles zag, was het hem of hij overal vormen aanschouwde van zaken die naauwelijks op te merken waren. Hierop had hij eene zonderlinge uitzondering gevonden, waarvan hij op de hem eigene satyrieke wijze sprak. Het trof zijne opmerkzaamheid eens dat een broeder, die voor hem de dienst zou verrigten, zonder ambtsgewaad wilde optreden; zich hiertegen kantende, verklaarde hij het voor eene onvoegzame daad; en zeide later: "Al weêr een nieuw verschijnsel onzer dagen; het teeken verdwijnt voor dat nog de beteekende zaak is te niet gegaan. De Evangelie-prediking bestaat toch nog, het teeken (het ambtsgewaad) moet reeds uit den weg."

In die dagen van druk en afmatting, werd de begeerte om te mogen rusten waar de Beminde " de kudde legert op den (zoelen)

middag " steeds sterker. Bij het toeven werden, hemzelven en der gemeente tot opwekking, de zegeningen overdacht van het *wachten op den Heer;* en aangetoond, dat het uitstel van Gods zijde geene weigering is, maar—als eene beproeving des geloofs—dikwerf een gedeelte, ja, het beste deel van het antwoord en de verhooring des Genadigen was bevonden geworden.

Aan de getuigenis der hope ontbrak het ook nu niet, of hij ook daardoor eenigen uit den slaap mogt opwekken en met zich voeren. Eene zeer ernstige rede werd aldus ten einde gebragt: " Mijne vrienden! in den naam van Christus vraag ik u, die deze " gemeente uitmaakt, of gij weigert de hoedanigheden van een' " Christen, den naam van een' Christen te dragen. Gij voert wel " dien naam, maar is het met regt? Gij hebt gehoord wat een " Christen is—nu, naar de eigenlijke beteekenis des woords, wilt " gij een Christen zijn of wilt gij het niet? Wilt gij u aan den " grooten Verlosser overgeven? Wilt gij openlijk trouwe aan " Jezus toonen; bewijzen dat de naam van Christus uwe eere, " zijn voorbeeld uw rigtsnoer, zijn bevel uw regel, de hemel uw " doelwit zij? of wilt gij niet, weigert gij? . . . . Toehoorders, " de plaats waar wij vergaderd zijn bevat nog andere wezens, dan " die gij ziet. Er zijn hier onsterfelijke geesten die belangstel- " lend wachten op uw besluit. Zullen engelen zich over u " verheugen of zullen duivelen zich over u verblijden, vreugde " ontsteken in den hemel of in de hel? Medemenschen, ik bid " u in den naam van God, komt tot besluit, verklaart u voor den " Heere Jezus! Bij zijnen doodsangst en bloedig zweet . . . bij " die ontzaggelijke aangelegenheden vermaan ik u allen, en elken " in het bijzonder, dat hij door eene volkomene overgifte nog " heden zijnen naam doe aanschrijven in de rolle der navolgers " van Christus! weiger het, zoo gij durft; en verantwoord het " dan voor den regterstoel van God! Wat mij aangaat, ik zet er " mij op nieuw toe, en ik hoop dat ik door velen zal gevolgd " worden . . Ik verklaar dan: " Ik schame mij des Evangelies " " van Christus niet, want het is eene kracht Gods tot zaligheid." " " Ik heb voorgenomen niets onder u te weten dan Jezus Chris- " " tus en dien gekruisigd "—" Het zij dat ik leve, mogt ik den " " Heere leven; het zij dat ik sterve, mogt ik den Heere

" " sterven; het zij dat ik leve, het zij dat ik sterve, mogt ik des " " Heeren zijn. Want daartoe is Christus ook gestorven en " " opgestaan en weder levend geworden, opdat Hij beide over " " dooden en levenden heerschen zou."

" Komt, gij zonen en dochteren der menschen, laat ons eene " gemoedsgesteldheid toonen, die met den naam van Christen " overeenkomt; opdat wij ook de voorregten van Christenen " mogen deelachtig worden; en opdat wij, de voorregten van " Christenen bezittende, ook eenmaal mogen opgenomen worden " in den hemel der Christenen. Zullen wij dáár elkanderen " ontmoeten? De dag zal het openbaren. Maar gij, die in uwe " zonde, in uwe wereldsgezindheid, in uwe onverschilligheid " blijft volharden, gij moogt toezien. " Ziet de Regter staat " " voor de deur"! " Zondaren, uw bloed zal op uw eigen hoofd " " zijn!" Amen."

Eene ledematen-catechisatie scheen hem een geschikt middel te zullen zijn om opmerkzaam te maken en belang in te boezemen; had hij het tot stand gekregen, zoo ware hem daardoor welligt menige bemoediging geschonken. Zeer verlangde hij naar meer vrijmoedigheid bij degenen, die den Heer aanvankelijk zochten. " Hoe aangenaam zou het mij zijn (zoo sprak hij eens) indien " bekommerden over hunnen toestand kwamen spreken; het zou " een teeken van leven in de gemeente zijn." Doch het was nog des Heeren tijd niet hem te verblijden. Aan bemoedigingen ontbrak het echter nimmer geheel. In eene week van veel afleiding vinden wij het volgende aangeteekend: " Eene zieke " bezocht—eene kleurling—die bij mij gecatechiseerd heeft, en " zes jaren geleden aangenomen is. Bevond dat zij een goed " begrip van de goddelijke waarheden heeft, en juichende is in " het vooruitzigt van eene nabij zijnde ontbinding en overgang " om eeuwig, en storeloos bij den Heer te zijn." Toen hij eens zeer gedrukt werd wegens de verpligting om het Avondmaal in de gemeente te bedienen in een tijd toen velen zich tegen zijne vermaning hadden laten medeslepen in de ijdelheden, die er destijds bij " the Reviews " plaats vonden, legde de Medelijdende de hand op hem, verhinderde hem op te gaan, en zond daags te voren twee andere Zijner knechten om de dienst te vervullen. Te

midden zijner grootste bekommeringen ontving hij den volgenden bemoedigenden en vertroostenden brief, waaruit het hem duidelijk werd, dat er in de gemeente gevonden werden die zijnen toestand wel begrepen.

"Eerwaarde Heer !—Gij zijt zonderling van karakter, zonderling van neigingen en hartstogten: niet gekend, niet te kennen, niet te doorgronden. Niet minder zonderling, dan uw karakter, is tevens de weg, op welken de Voorzienigheid u leidt; terwijl gij in de diepte en donkerheid, miskend, verkeerd beoordeeld, door velen veroordeeld, door sommigen zelfs gehaat en gesmaad, moet voortwerken en strijden. Dit alles heeft natuurlijk op uw menschelijk en gevoelig gemoed zulk eenen invloed, dat reeds een veel stomper gezigt dan dat van een' Engel, het u aanzien kan, dat de last van droefheid en onbeantwoorde en teleurgestelde pogingen en ondernemingen ter verheerlijking van God, en tot heil van onsterfelijke zielen, zwaar op u drukt; zoo dat het genoeg zou zijn, om u moedeloos te doen klagen: Ik ben de hopelooste aller hopeloozen; ik ben *alleen* over gebleven, en zij zoeken mijne ziel; ik heb vergeefs gearbeid en geijverd.

"Waar God u toe gevormd en bestemd heeft, daartoe wil en zal Hij u ook gebruiken en bekwaam maken. Hoe donkerder de nacht is, in welken gij moet zwoegen, zuchten, en arbeiden, des te helderder zal voor u de gewenschte dag lichten, in welken gij na zoo menigen zwaren arbeid, en uitgestaan verdriet dezes levens, u met onuitsprekelijke, heerlijke vreugde zult verstommen bij het gezigt van al het goede, dat God door u gewrocht heeft, waarvan gij nu nog niets ziet, niets weet, ja niet eens slechts van verre iets vermoedt.

"Menige ziel, onder gevoel van zonde en schuld, door den Vorst der duisternis en zijne engelen, reeds op den rand van wanhoop en vertwijfeling gebragt, werd door u, als een gezegend middel in Gods hand, zonder dat gij het welligt opmerktet, weder uit de magt der duisternis gered en voor het Godsrijk gewonnen; die dan ook (o verblijdende en versterkende gedachte om te volharden!) op den dag der vergelding uwe kroon zal zijn!

"In uw hopeloos en kommervol pogen en werken ter verheerlijking van God, verspreidt gij (zonder het te vermoeden) zulk

een helder licht, dat gij daardoor groot geweld en inbreuk maakt op het rijk der duisternis. Gij kunt derhalve niets anders, dan grooten tegenstand van den Booze verwachten. Hij zal niets onbeproefd laten, om u het leven te verbitteren en het zoo ver te brengen, dat gij den strijd opgeeft, opdat hij zegeprale en juiche, wanneer gij ten val gekomen zijt. Hij stelt daartoe nu reeds vele middelen in het werk. Wees dus op uwe hoede; volg niet uw treurig gevoel, en wees niet zoo droef te moede; maar handel naar de inspraak van uw geweten, van roeping en pligt. Weet voor het overige tot uwe vertroosting en opbeuring, onder den last van uwe hartverscheurende bezigheden, dat gij niet zoo gansch alleen zijt overgelaten; maar dat er nog velen zijn, op wier gemoederen uwe prediking niet ongezegend was, maar als water op een dorstig land: en die u derhalve hartelijk beminnen, aanhangen, en hoogachten: die ook in de eenzaamheid, in de stilte van den nacht, onopgemerkt, u in hunne gebeden met kinderlijk geloof aan de goddelijke barmhartigheid opdragen.

"Wees dus gesterkt, al voortgaande en zaaijende; ten genen dage zal God u geven, met blijdschap en gejuich de heerlijkste vruchten van uwen moeite- en kommervollen arbeid in te oogsten. En moet gij, na u vergeefs afgemat te hebben, het ontmoedigende woord hooren: *Zie, hetgeen ik gebouwd heb, breek ik af, en hetgeen ik geplant heb, ruk ik uit*, dan nog zult gij tevens het op uwe lotgevallen zoo toepasselijk woord van bemoediging hooren: *maar u zal ik uwe ziel tot eenen buit geven, in alle plaatsen waar gij henen trekken zult*..

"Hij die u tot den zonderlingen strijd roept, make u bekwaam en geve kracht om te volharden tot het einde. Hij geve u, na eene korte, zoete rust in het stof der aarde, met Hem te zijn, wanneer Hij komt, om alle dingen weder op te rigten!"

TWAALFDE HOOFDSTUK.

BEZOEKINGEN IN HET GEZIN.

Van de *vele tegenspoeden*, die den weg *des Regtvaardigen* voortdurend zoo naauw beperken, mogen wel huiselijke wederwaardigheden als een belangrijk en zeker deel aangemerkt worden. Of zij ook hier en daar minder drukken, overal worden zij ondervonden, overal bij ervaring gekend. In de woningen der rijken en in de stulpen der armen wordt dezelfde stem vernomen, én hier én daar hetzelfde oude spreekwoord bevestigd: "Ieder huis heeft zijn kruis." Overal is overtreding, overal zijn de gevolgen, wijzende op de oorzaken der straffen.

Hoe dikwijls worden niet door het aantrekken van een ongelijk juk met een ongeloovige, de zaligste genoegens ontbeerd, het edelst streven des eenen door den andere verstoord, en de grondslag gelegd voor jarenlange kastijding en beproeving. Hoe menigmaal ontmoeten zich niet geloovigen van te verschillende karakters of tegenstrijdige temperamenten, om zich in de hoogere genietingen eener christelijke vereeniging onverlet te kunnen verblijden; en zijn elkander voor geheel het leven meer tot eene tuchtiging dan tot bemoediging en opwekking. En waar ook het lot hieromtrent gunstiger beschikte, hoe veelvuldig waren daar, tot loutering of vernedering, andere kwellingen, andere bezoekingen, plagen, ziekten en de dood; zoodat een ieder op zijne beurt gedrongen wordt uit te roepen: "Waarlijk, "de mensch is tot moeite geboren, gelijk zich de spranken ver-"heffen tot vliegen."

Voor degenen die in de verdere omgevingen door moeijelijke omstandigheden gedrukt en als ware het geperst worden, oordeelt het dikwerf onze goedertierene Lotsbeschikker onnoodig, het

ergste van huiselijke tegenheden toe te passen en in de ondervinding te mengen. Geheel vreemd van de gevolgen eener ongelukkige vereeniging, verklaarde ook Ds. van der Lingen geen regt te hebben daarover te oordeelen; en voegde er eens schertsende bij, dat hij zulks doende welligt zou zijn als iemand, die eens in het jaar zich pogende te kammen, naar hetgeen hij daarbij lijdt, de ondervinding wil beoordeelen dergenen die gewoon zijn het dagelijks te doen.

Gelijk ons verhaald is, moet hij van de vreeze voor de grootste huiselijke ellende, in zijne jeugd niet geheel vrij geweest zijn. Doch van waar dit? Zijne naaste omgevingen konden, zoo veel bekend is, daar geene oorzaak van zijn; in het gezin zijner ouders althans had hij het genoegelijk voorbeeld van een christelijk verkeer. Het staat ons vrij te gissen. Wij houden het voor zeer waarschijnlijk, dat de opmerking zijner eigene zonderlinge gesteldheid, hem deed besluiten, dat eene gelukkige keuze in zijn geval minder nog dan bij anderen als iets gewoons zou mogen aangemerkt worden. Hoe het ook zij, hierop heeft hij later wel gedoeld. Eens met eene zijner kinderen over de noodige vereischten tot een gelukkig huwelijk sprekende, merkte hij aan dat bij elkander passende, en elkander verdragende temperamenten wel het voornaamste mogt heeten; en liet toen volgen: "Wat ware het mij toch onder andere omstandigheden "geweest? Gij zijt getuige van de zachtzinnigheid en liefderijke "inschikkelijkheid jegens mij." Terwijl hij dus mogt belijden, hierin *een welgevallen van den Heer te trekken*, moest hij toch van het algemeene lijden niet geheel vrij zijn. In een steeds toenemend huisgezin was ook het deel zijner beproevingen bepaald.

De eersteling van zijnen echt, een zoon hem een tiental maanden na zijne verbintenis geschonken, werd onder de pijnlijkste omstandigheden den ouderharten ontrukt. Eene inwendige operatie, die even smartelijk en onzeker als noodzakelijk was, maakte vier dagen na de geboorte een einde aan het leven van het uitwendig welgevormd en blozend wichtje. De slag trof diep; met een bloedend hart werd het offer gebragt; meest nog wegens de vrees, dat de dood des kinds ook het leven der moeder in gevaar brengen zou. Eenige jaren later werd een schoon en

lieftallig meisje van drie jaar weggenomen; daarna twee zoontjes en drie dochtertjes opgeroepen; zoodat van de zestien kinderen waarmede zijn huwelijk werd gezegend, tegen den tijd waartoe ons verhaal is gekomen, hem reeds zeven waren vooruitgegaan.

In degenen, die gelaten werden, is hij dikmaals bezocht, dikmaals ook van de goedertierenheid Gods te hemwaarts overtuigd geworden. Een zijner kinderen werd op elfjarigen leeftijd zeer krank aan de koorts; het scheen of er reeds eene verlamming begon te ontstaan; bij de overtuiging des vaders, dat allopathie hier niet veel tegen kon doen, werd de behandeling met water beproefd, welke zoo wel slaagde dat de lijderes eenige dagen later, geheel wel, in de vreugde van het gezin kon deelen. Eenige jaren later werd hetzelfde middel ter genezing van een jonger meisje, dat door de zenuwkoorts was aangetast, aangewend. Ditmaal echter liet de Heer het water tot aan de lippen komen. De ziekte nam steeds toe; als aan den rand des grafs lag het kind, sprakeloos en van de zinnen beroofd; spoedig scheen de dood te zullen volgen. Hoe fel werd nu de arme vader, wiens mislukte pogingen aan wie weet welke oorzaken zouden toegeschreven worden, bestreden. Van de ziekenkamer wandelt hij heen en terug naar het studeervertrek, daar werpt hij zich in de eenzaamheid neder: "O Heer! maak mij niet beschaamd; laat "het niet toe dat ik andermaal tot smaad gesteld worde. Help "mij, laat mij Uw heil overkomen, gelijk ik op U hope." Hij begeeft zich nog eens naar de kranke. De pols slaat een weinig sterker, de hoop herleeft, nog een weinig, en de behandeling kan wederom voortgezet worden. Spoedig volgt de crisis, en niet lang of het dochtertje is aan de dubbel dankbare en blijde ouders terug gegeven, en leeft als een teeken van het medelijden des Almagtigen met den bedroefde, die zich tot Hem wendt.

Vele waren voor en na dien tijd de ontfermingen Gods; Zijne reddende bewaring in meer of min ernstige, door den Christen even zeer opgemerkte gevaren; Zijne tegemoetkomingen in moeitevolle dagen en komervolle nachten, wanneer nu eens de verzekering, dat: *die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, vernachten zal in de schaduw des Almagtigen,* hare kracht deed gevoelen, dan weder de vertroosting der belofte: "u zal geen

"kwaad wedervaren, en geene plage zal uwe tent naderen," als balsemdroppelen nederkwam, en de uitkomst juichende roemen deed: *de Heer was mijne toevlugt en bevrijder, de Heer was mijne schaduw aan mijne regterzijde, Hij is krachtelijk bevonden eene hulp in de benaauwdheid.*

De ziekte en het lijden der kleinen konden steeds het hart des vaders zeer aandoen; soms hoorde men hem zeggen: "Ach "mogt de Heer verandering geven!" maar bij den dood toonde hij van het akelig gevoel waardoor anderen bij die gelegenheden overvallen worden, geheel vrij te zijn. Hij verklaarde ook, daar geene ondervinding van te hebben. Zijne houding in zulken toestand, de kalmte en opgewektheid waardoor hij zelfs voor het onderhoud geheel geschikt bleef, heeft meer dan eens verwondering gewekt, en scheen eenigzins in strijd met die neiging tot somberheid welke bij minder treffende gelegenheden wel sterker uitkwam.

De laatste worstelingen kon hij meermalen als slechts den uitgang van het natuurlijk dierlijk leven waarnemen, terwijl de daarop volgende oogenblikken zijne opmerkzaamheid dubbel wekten en bevredigden. Toen eens een lijkje half ontkleed en gewasschen op het bed was gelegd, kwam hij het vertrek binnen en verzocht dat men zich met de verdere toebereiding niet zou haasten. "Zie eens," zeide hij, "hoe het gelaat al het pijnlijke "verliest. Welk eene uitdrukking verkrijgt het!—Het gezigt "van zulk een wichtje gedurende de eerste stonden na den "dood doet mij voorstellingen vormen van de verheerlijkte lig-"chamen in den dag der opstanding."

Gedurende de jaren 1854 en 1855—een tijd waarin hij in- en uitwendig reeds zoo veel leed—werd, gelijk aangemerkt is, dat lijden niet weinig door huiselijken druk verzwaard. Wij gewaagden van de zware krankheid zijner tweede dochter en den dood van haar kindje. Eenige maanden later zag hij het wegkwijnen van zijn' eersten en toen eenigen kleinzoon, een knaapje van zestien maanden, dat wegens de bekommering der grootmoeder, in het begin der ziekte met zijne ouders op de pastorie moest komen, van waar het vier weken later grafwaarts werd gedragen. Niet ligt zal de liefderijke en teedere deelneming des vaders in

het lot zijner oudste dochter bij het langdurig lijden haars eerstelings, door haar vergeten worden. Nu eens bedacht hij het eene, dan het andere middel ter verligting. Eens raadde hij eene ligte behandeling met water aan, en was er zelfs in behulpzaam.

Op den nieuwjaarsdag van 1855 volgde hem de moeder des kinds naar zijn studeervertrek, om hem een heilgroet te brengen; wederkeerig wenschte hij haar zegen: dat zij al het noodige onder de beproeving mogt ondervinden, en sprak verder: "Lieve kind, "overkom toch het droevig gevoel dat u overmeestert, gij zijt "niet slechts voor dit kind verantwoordelijk, ook een volgend "heeft aanspraak op uw moederlijk gevoel. — — Ach wat "is toch de mensch die met een zwaarmoedig en droef-"geestig gestel ter wereld komt; en de toestand eener moeder "oefent daartoe grooten invloed. Onderwerp u aan Gods wil. "De kansen staan zeer ongelijk, daarom vlei u niet. Tracht te "berusten in hetgeen de Heer doet. Menig ouder heeft zich later "beklaagd, wanneer hij in het afgedwongen kind, Gods ongenoegen "ondervinden, en de gevolgen van zijne oneenswillendheid dragen "moest. Laat den Heer vrij. Onderwerp u Gode."

Toen hij kort daarna het kind als in stervenden toestand aantrof, boog hij zich over hem met deze ontboezeming: "Zie "zoo, mijn Engel! haast zijt ge allen strijd en lijden te boven, "haast streeft de ontbondene ziel de eeuwige sfeeren te gemoet.... "Vaar heen!...Zweef naar 't eeuwig licht, waar ge u storeloos "zult verblijden."—Na het overlijden zeide hij tot zijnen schoonzoon: "de wet der eerstelingen is niet geheel te niet gedaan; hoe "dikwijls eischt het de Heer dat degenen die Hem zoeken, hun' "eerstgeboren zoon ten offer brengen."

Voor dat nog de Engel des doods aan dit jongske zijn werk volbragt, begon reeds de ongesteldheid van het jongste dochtertje in het gezin, dat acht dagen later haar neefje grafwaarts volgde.

Tot op dien tijd werd de familiekring slechts door het verlies van kleinen verbroken, maar in het volgende jaar (1856) deed eene herhaalde bezoeking aan de tweede dochter van het huis, die sedert zij andermaal moeder werd voortdurend bleef lijden, een' slag vreezen, welke dieper dan een der vorige treffen zou. Om meer dan eene reden drukte haar toestand zwaar op de harten harer betrekkingen.—

Naar hare grootmoeder geheeten, had zij ook veel hare geaardheid en neigingen. Opgeruimd van gemoed, hulpvaardig en liefderijk jegens den naaste, werd zij door ieder die haar kende bemind. Van de genade scheen zij nog geheel vreemd; hoewel gansch niet onverschillig, was er toch van hartsverandering niets te bemerken. In het begin der ziekte meende wel eene zuster, met wie zij zeer openhartig omging, eenig ontwaken te bemerken, toen zij, de vele blijken van deelneming en liefde in de gemeente bemerkende, tot deze zeide: "Allen bejammeren mij, en toonen ge-" voel met mijnen toestand; doch ik slechts heb met mijzelve geen "medelijden." Toen zij hierna voor eenige maanden schijnbaar herstelde, waren er evenwel geene verdere betrachtingen zigtbaar. In het begin van 1857 werd voor het laatst de hand der bezoeking op haar gelegd. De gevolgen van haar vroeger langdurig lijden hadden (naar men meent) de levensdeelen aangedaan, en spoedig openbaarden zich nu de verschijnselen eener ras toenemende longtering, welke haar binnen vier maanden den weg grafwaarts baande. Toen hare ouders het gevaar bemerkten, drongen zij er op aan dat zij op de pastorie komen zou; waar zij tot aan het einde met de grootste liefde en teederheid, naar ziel en ligchaam werd verzorgd. Met alle bescheidenheid raadde haar in het eerst haar vader, dat zij zich dikwijls aan het gezellig verkeer in het gezin onttrekken, en tot eenzame betrachtingen zetten zou. Zijne gesprekken vonden aanvankelijk niet veel aanmoediging; slechts noode was het dat hij een antwoord of aanmerking bekwam, of gelegenheid vond om zich van haren geestelijken toestand eenig begrip te vormen. Zij scheen evenwel zeer tot ernst gestemd, en toonde weldra het gevaar waarin zij verkeerde levendig te gevoelen. Op den 20sten April zeide zij: "Het is heden voor het laatst dat ik mijn' verjaardag beleef; "wanneer deze dag terug keert, zal ik er niet meer zijn." Bij deze overtuigingen bleef de onrust der ziel niet langer verborgen. "Ach," kermde zij, "ach ik ongelukkige, die de genade zoo lang "heb versmaad!" Haar geheel leven stond haar nu als een schuldregister voor oogen; op niets hoopgevends kon zij terug blikken. Hare belijdenis, gebeden, enz., beschouwde zij als

pligtplegingen waardoor zij slechts den Allerhoogste had beleedigd en haar eigen vonnis verzwaard. Nu eens vraagde zij of er voor haar nog genade zou zijn, dan wederom hoorde men haar op kinderlijke wijze om genade smeeken. Meermalen riep zij: "Heere Jezus, Zone Davids, ontferm U mijner, neem mij arme "zondige worm, die voor U nederligt, uit genade aan. Ach "Heere Jezus, zie neer op eene die ter elfder ure tot U komt, het is "aan den avond, de dag is gedaald, twee en twintig jaren heb "ik geleefd en nu ter elfder ure kome ik tot U, lieve Heiland, "verstoot mij niet, geef mij U lief te hebben. Schenk mij een "straaltje licht, ach het is zoo duister, geef toch eene flikkering, "slechts één straaltje licht." Doch de hemel scheen voor haar gesloten, het was of de stem niet doordrong. Vele dagen en nachten bleef zij in smartelijk lijden des ligchaams en angsten der ziel voortworstelen. Dat zij in dien toestand, tusschen vrees en hoop geslingerd, niettemin op het heil des Heeren bleef wachten, was ons duidelijk aan de gedurige herhaling der treffende woorden van het 58ste Gezang (vers 7):

Ruwe stormen mogen woeden,
Alles om mij heen zij nacht, enz.

Met welken nadruk klonken steeds te midden der zware benaauwdheid de laatste woorden:

Door een nacht, hoe zwart, hoe digt,
Voert Hij mij in 't eeuwig licht.

Dikwijls ging nu het hoofd des gezins in om haar door de vertroostingen des Evangelies te bemoedigen en op te wekken. Zij hoorde hem gaarne, was openhartig en verklaarde zelfs dat zijn woord meer ingang tot haar hart vond dan wanneer anderen tot haar spraken. Nu gevoelde zij die betrekking op hem, welke haar te voren vreemd was. Vroeger toch had zij niet geschroomd te erkennen dat hare genegenheden meer naar hare moeder trokken; en geen wonder, grootere karakter-overeenkomst tusschen kinderen en den eene of de andere der ouders doet in den regel de balans naar de eene of de andere zijde overslaan. Zoo was zij dan ook de lieveling der moeder; en daarmede geheel te vrede, kon zij het lijden, dat haar vader (zoo als zij

meende) meerdere gehechtheid aan eenige der andere kinderen toonde. Maar hoe trof het haar, toen zij (nu de gelegenheid daartoe zich aanbood) dezelfde ontferming die het hart van elk regtgeaard ouder beweegt, ook jegens haar openbaar zag worden. Welke liefde, welke teederheid, welk eene deelneming in hare smarten! Hoe vurig de wenschen, hoe veelvuldig de pogingen ter instandhouding van het natuurlijk leven; hoe groot de bekommering over haar toekomstig lot, bij zijne voortdurende vrees voor sterfbed-bekeeringen! Haar toestand ging hem zeer ter harte, boog hem bij wijlen zeer neder.

In dien tijd mij eens bezoekende, gaf hij lucht aan het smartgevoel dat zijn hart vervulde, en gelijk onder alle beproevingen, zoo ook nu, op eene wijze die hem als echt Calvinist deed kennen. Ik nam de gelegenheid te baat om zijn gevoelen omtrent iets dat mij meermalen had bezig gehouden te vernemen, en vraagde: Wat dunkt u van menschen, die slechts uit vrees voor de verdoemenis zich aan het einde huns levens voor den Heer verootmoedigen en om genade smeeken? Zal die vernedering voor den Heer hen hierna ook tot troost kunnen strekken? "Er zullen "(antwoordde hij) in de Rampzaligheid zoowel als in de Geluk- "zaligheid verschillende trappen zijn, en ik acht, dat het den "zoodanigen verdragelijker zal zijn dan hun die zich gedurende "hun leven in opstand tegen God hebben bezondigd en tot het "einde blijven verharden." Ik vraagde vervolgens: Zou er eenige grond zijn voor de stelling dat uiteindelijk allen, ook de veroordeelden, te regt komen en in de zaligheid deelen zullen? "Gods Woord (zeide hij) geeft, naar mijn inzien, dien grond niet; "het leert ons dat de Rampzaligheid zoowel als de Gelukzaligheid "EEUWIG zal duren. Maar ware ook zoo iets denkbaar of moge- "lijk, wie dan nog mag zoo dwaas zijn zich te vleijen met de "gedachte aan eene uiteindelijke redding na wie weet hoe lang "den toorn des Almagtigen te hebben gedragen?—Wie kan zich "voorstellen, onder dien gloed voor een beter leven te zullen "rijpen?—Ach het is niet dan een strohalm waaraan zich de "ongelukkige drenkeling vastklemt."

In zijne bekommering over de toekomst der onder zijn oog lijdende, werd het hem meermalen gegeven zich vast te houden

aan Dengene, die beloofd heeft te willen zijn een God van hen die Hem vreezen, en huns zaads God.

De toestand zijns kinds, hem steeds voor den geest, ontging ook zijne aandacht niet wanneer hij optrad om zondaren de blijmaar der zaligheid te brengen. Bij zulk eene gelegenheid was het dat hij eenige verzen van den schoonen vier-en-tachtigsten Psalm opgevende, onder het voorlezen er van zoozeer getroffen en getroost werd door den roerenden aanhef van het tweede vers:

Zelfs vindt de musch een huis, o Heer!
De zwaluw legt haar jongskens neêr,
In 't kunstig nest bij Uwe altaren.

Welligt was het dienzelfden morgen dat wij hem de geestelijke belangen der lijderes op zoo treffende wijze hoorden voordragen als hij wel meermalen om het tijdelijk leven van doodelijk kranken in de gemeente had gevraagd, wanneer de herstelling spoedig daarna de verhooring openbaar maakte.

Toen hij bij eene andere gelegenheid over de woorden "de "Meester is daar en Hij roept u" handelde, gebeurde het dat de zieke zich tot drie malen achtereen hoorde roepen. Toen zij voor het eerst de stem vernam, ging zij naar het eetvertrek, waar zich eene harer zusters bevond, en zeide: "Iemand "roept mij, zijt gij het?" "Neen," antwoordde deze, "ik heb "u niet geroepen." Zij ging terug, maar keerde spoedig weder, zeggende: "Nu hebt gij mij toch geroepen, of is het iemand anders?" "Ik ben hier alleen," zeide hare zuster, "niemand anders kon u roepen, en ik deed het niet." Toen zij voor de derde maal hetzelfde hoorde, bleef zij liggen. Niet lang daarna kwam haar vader te huis, en nog vervuld van het onderwerp dat hij had behandeld, ging hij regtuit naar hare kamer, en inkomende sprak hij: "De meester is daar en Hij roept u." Als in verrukking riep zij nu uit: "Dit is de stem die ik drie malen heb vernomen." Ook hierna bleef de duisternis en het zielelijden voortduren, doch werd nu door een enkel hoopvol oogenblik afgewisseld. Zoo sprak zij eens tot eene harer zusters: "Zoek den Heer, opdat wij dáár te zamen mogen zijn, waar "wij niet weder gescheiden zullen worden. Stel het niet uit "tot op een ziekbed: gij weet niet of gij dan zult kunnen, en

"ach, zie toch aan mij hoe zwaar het is onder ligchaamssmarten "de angsten der ziel te doorworstelen. Ach zoek den Heer in "de dagen van gezondheid en voorspoed." En de oogen slaande op eenige wolken die door de ondergaande zon beschenen en getint werden, wees zij daar heen en vervolgde: "Zie daar! het "wijst ons alles op Hem! Hoe heerlijk zijn Zijne werken; "hoe zalig is Zijne liefde! Ik ben alleen bang weder gezond te "zullen worden, omdat ik dan in gevaar zal zijn om van den "Heer af te wijken." Veel hield zij zich nu met het lijden des Verlossers bezig.

Eenige dagen voor haar einde verhieven zich de stormen in volle kracht. De strijd was bang, de angsten hevig, en op nieuw was het bij herhaling: "Ruwe stormen mogen woeden." Dan weder: "Heer, ach één straaltje, slechts één straaltje licht!" Op den Vrijdag morgen bedaarde het geroep, en vraagde zij telkens naar haren vader. Toen hij inkwam, verhief zij de stem en zeide: "Vader!

Jezus neemt de zondaars aan!
  Roep dit troostwoord toe aan allen,
Die van 's levens regte baan
  Op den dwaalweg zijn vervallen:
't Regte pad leert Hij hen gaan,
  Jezus neemt de zondaars aan.—
Mij ook heeft Hij aangenomen,
  Mij den Hemel opgedaan;
'k Mag vertrouwend tot Hem komen;
  'k Juich dan nu aan 't eind der baan,
Jezus neemt de zondaars aan."

"Mijn kind," vraagde Ds. van der Lingen, "kunt gij het "laatste met toepassing op u zelve zeggen?" Op vasten toon antwoordde zij, "Ja, Vader."

De "ruwe stormen" waren nu voorbij; zij hadden plaats gemaakt voor eene stille kalmte die tot aan het einde bleef voortduren. Nog wordt mijn geest terug gevoerd naar den daarop volgenden Zaturdag nacht, toen men te elf ure aan onze woning aanklopte en ons aanzeide dat wij ons naar de pastorie moesten spoeden, indien wij mejufvr. Agatha de Villiers nog voor het laatst wilden zien. Wij haastten ons derwaarts, en werden de kamer ingebragt. Daar zat zij, de hemelblaauwe oogen omhoog geslagen, met de uitgeteerde handen wenkende, terwijl zij ge-

durig de woorden herhaalde: "Kom Heere Jezus,—waarom vertoeft gij? Kom Heere Jezus—Gij hebt beloofd mij over dood en graf te zullen heen leiden,—ach toef niet langer, kom Heere Jezus."—"Mijn kind," sprak haar vader, "haast zoo niet; in uw "leven hebt gij den Heer niet verheerlijkt; nu aan het einde "wordt het u gegeven zijne goedertierenheid te vermelden; "wacht nu op Hem. Bedenk wijders, dat gij het in de eeuwig- "heid zult erkennen dat het lijden geen oogenblik te lang heeft "geduurd. Zoo lang gij nog vertoeft, is het noodig dat er van "oogenblik tot oogenblik bloed der verzoening voor u droppelt; "daarom haast zoo niet." "Vader," antwoordde zij plegtig, "Vader, ik weet dat ik eene *groote* zondares ben, doch de Heer Jezus heeft mij gewasschen en gereinigd in Zijn bloed." Hierna voelde zij den aardschen tabernakel stuksgewijze verbroken worden. Zij legde het hoofd op de beide handen en zat voorover; haar vader naderde en sprak haar in het oor; het waren de zielroerende woorden van Koenens Avondmaals Danklied:

O sta Gij dan in uw verheven luister
  Nog voor mijn brekend oog, o Vredevorst!
Wanneer de dood zijn somber nachtlijk duister
  Spreidt om mijn hoofd en ik naar laafnis dorst,
Wanneer geen balsem druppelt in mijn herte,
En heel deze aard me ontvlugt in bleeke verte.

Laat eens mijn stervensuur, o Vorst des levens,
  Een stonde zijn van hemelsch dischgenot;
Wanneer ik, moe des onverpoosden strevens,
  Mijn rust zoek in den boezem van mijn God;
Laat dan uw vriendlijke' oogstraal op mij schijnen
Bij 't scheuren mijner aardsche tentgordijnen.

Zij gaf teekenen dat zij hem nog verstond. Toen zij daarna eenigen tijd beweginglоos was blijven zitten, wenkte Mevr. van der Lingen iemand die bij haar stond; deze liet haar zachtjes in hare armen achterover komen. Nu bewoog zij nog eens de lippen en sliep in.

De morgen was nu reeds aangebroken. Het was de Sabbathmorgen van den 12den Julij, 1857.

Daarna sprak Ds. van der Lingen tot zijn gezin: "Welk een "leerzaam sterfbed is dit geweest. Eene openbaring van het "eenvoudig kinderlijk geloof. Geene ondervindingen gaven haar

"troost, alleen het geloof in den Verlosser, het vertrouwen op "Hem gaf haar uitzigt, schonk haar rust;—en zoo moet het zijn."

Voor hem zelven was deze nieuwe bezoeking in het gezin tot beproeving en oefening des geloofs geweest; en terwijl hij hoopte en bad dat zij aan de overige leden mogt geheiligd worden, was nu, en bleef bij iedere latere kastijding zijn getuigenis hetzelfde als toen hij eens aan een' in druk verkeerenden broeder het volgende schreef: "Wij hebben eenen God noodig, dien de *weten-* "*schap* der Scholtianen niet kent, maar miskent. Hun natuur- "God of eerste oorzaak, dus niets anders dan de ontkenning dat "de wereld afhankelijk zij, is zoo oud en uitgebreid en ver af, "dat ik hem in het minste niet bevatten kan. Hij is geen *God* "*van nabij.* Zoo dikwijls als ik voor mij zelven of voor anderen "*eenen God van nabij* behoef, ben ik genoodzaakt, geheel het "wetenschappelijke denkbeeld te laten varen en *den God van* "*nabij* te zoeken. Hij bewijze ook in dit geval, dat Hij "een "God van nabij" is, ter verheerlijking van Zijnen aanbiddelijken "Naam."

DERTIENDE HOOFDSTUK.

HET AANGEBODEN PROFESSORAAT.

Indien wij op den kommervollen toestand letten, waarin zich het voorwerp van ons verhaal meermalen, inderdaad nog een jaar voor de laatst vermelde bezoeking, wegens de moeijelijkheid en verantwoordelijkheid zijner betrekking, bevond, dan zullen wij de hem in het volgende jaar voorgestelde verwisseling, als een belangrijk voorval beschouwen; en begeeren te weten of, en in hoe verre het ook door hem als zoodanig is aangemerkt geworden.

Toen hij zich aan het einde van 1857 ter bijwoning van de negende Vergadering der Synode onzer Kerk naar de hoofdstad begaf, was hem wel niets minder in de gedachte, dan dat door een beroep op hem als Professor, zijne betrekking op de kudde en wederkeerig hare gehechtheid aan hem, zoo openbaar zou worden op de proef gesteld. Hoe kon dit ook, daar het vroeger Synodaal besluit omtrent de oprigting van het Seminarium de bepaling bevatte, *dat de twee eerste Hoogleeraren uit Holland moesten beroepen worden.*

Deze bepaling, zoo volkomen naar zijne begeerte, indien niet ook naar zijn voorstel, noemde hij eene gewigtige, om de school te doen zijn eene kweekplaats der *Nederduitsch* Gereformeerde Kerk. Bij de behandeling der zaak in 1857 kon hij zich ook met het voorstel van een' der waardige mannen onzer Kerk, den toenmaligen leeraar van Graaff-Reinet, om dat gedeelte van het vroeger besluit, hetwelk de benoeming der eerste Hoogleeraren uit Holland bepaalde, te vernietigen, zoo gereedelijk niet vereenigen.

Hij meende dat er nog niet gedaan was wat gedaan kon worden om een welslagend beroep uit Holland te verzekeren. Zijn voornaamste bezwaar tegen het voorstel was: dat men door éene

gewigtige verandering de deur openzette voor andere veranderingen, zoo dat eindelijk die inrigting iets zou kunnen worden, hetwelk hij en anderen later gaarne weêr vernietigd zouden wenschen. Het gevoelen van eenige waardige leden der Vergadering, geschraagd door mannen van naam in Europa: dat er in onze Kerk sluimerende krachten waren, die, opgewekt en ontwikkeld, naar genoegen zouden kunnen werken, wilde hij in het geheel niet verwerpen; hij erkende het, er waren onder de jonge leeraren, mannen van voortreffelijken aanleg, die door op de regte wijze voort te studeren, de betrekking van Hoogleeraar op eene waardige wijze zouden kunnen vervullen; hij vreesde echter dat dit vrij bezwaarlijk zou plaats hebben in een land als het onze, dat voor de studie zoo weinig bevorderlijks had.

Door dergelijke redeneringen kwam hij er wel toe, onder zijne collegaas te verklaren, dat hij niet bepalen kon wie voor het tegenwoordige de genoegzame bekwaamheid bezat en gekozen zou kunnen worden. Bij meer dan eene gelegenheid werd hem (het zij in ernst, of uit hoffelijkheid,) geantwoord: "Ik weet het ook niet; of *gij* moest u het beroep laten welgevallen." Doch zijne harhaalde betuiging was: "Ik heb voor die betrekking óók geene geschiktheid, heb er wijders geenen zin in, en hoop bij de benoeming niet in aanmerking te zullen komen." Daarom verwonderde het hem te meer, toen het bleek, dat hij desniettegenstaande gekozen was. Nu gevoelde hij zich gedrongen de zaak in overweging te nemen. De aanduiding van hetgeen hem te doen stond, verwachtte hij in den weg der middelen. Hij vond geene vrijheid, zich uit de betrekking waarin hij geplaatst was los te scheuren. De houding zijner gemeente zou hem gevolgelijk ten wegwijzer verstrekken.

Om tot een doeltreffend besluit te komen, was er aan de Paarl in stilte vrij wat beweging. Het plan, waartoe men, naar onderling beraad, welligt onder de leiding van den bekwamen ouderling P. de Villiers, die 's Leeraars gezindheid zoo wel kende, besloot, was wel het beste om op zijn gemoed de gewenschte indrukken te veroorzaken. Twee dagen na dat het rapport der Commissie, de benoeming der Professoren behelzende, was ingeleverd werd in de Vergadering eene petitie van den Paarlschen Kerkeraad ingediend,

gewagende van de gehechtheid der gemeente aan haren Leeraar, die tot Professor was beroepen geworden, en verzoekende dat het Seminarium aan de Paarl mogt gevestigd worden, met het aanbod van al de noodige gebouwen, of duizend pond sterling met een reeds aldaar gevestigd gebouw.

Dit bewijs van gehechtheid en hoogachting was hetgeen hem kon behagen. Het trof hem inderdaad. Hem missen, wilde zij (de gemeente) niet; te verzoeken dat hij het beroep zoude afslaan, schroomde zij; dit werd voorts belet door hare belangstelling in de zaken onzer kerk, gepaard met de hooge gedachten, die zij aangaande de bekwaamheden haars Leeraars koesterde. Geheel onbekend met de werkzaamheden aan de betrekking van Hoogleeraar verbonden, meende men, dat door het voorstel, aan de begeerten van beide zijden voldaan werd. Ds. van der Lingen begreep de bedoeling zijner kudde zeer wel, en de in zijne omstandigheid verlangde aanwijzing ontvangen hebbende, besloot hij zich verder der Paarlsche gemeente te wijden, en bedankte voor het aangeboden Professoraat.

Maar, zou hij dan nu terug keeren tot den werkkring waarvoor hij zoo vaak zijne krachten te gering had bevonden, welks lasten hem wel eens tot bezwijkens toe hadden gedrukt? Had hij niet onlangs nog moedeloos uitgeroepen: "Hoe moet ik aanvangen en voortgaan om uit deze plaats en uit deze moeijelijkheden te geraken?" Waarom dan sloeg hij nu den weg, die hem—of het ware ten antwoord op die vraag—werd voorgesteld niet in? Zoo doende kon hij op eene waardige wijze ontkomen en al hetgeen hij voor de toekomst in de gemeente te duchten had ontgaan; hij wist het toch, de geheele gemeente was met hem niet meer in dezelfde rigting. . . . . Stond hem de aangebodene betrekking niet aan, gemakkelijk kon hij zich later daarvan los maken, en dan, aan eene ook nu niet altoos sluimerende begeerte om nog eens het land zijner vaderen te betreden, voldoen. — — — Neen aan zulke redeneringen kon hij zich in het tegenwoordig tijdsgewricht niet toegeven. — — — Zie! gelijk de verzekering *Dit doet God*, in het gemoed des geloovigen, hem eene genoegzame kracht is ter onderdrukking van alle ontevredenheid in tijden van tegenheden en rampen, zoo is ook de overtuiging *Dit wil God*,

hem een einde van alle tegenspraak en twijfeling, wanneer hij, bij het kiezen tusschen duistere wegen, als besluiteloos was blijven stilstaan. En het volbrengen van dien wil is hem dan geene betrachting, niet een voldoen slechts aan pligt en geweten, maar een vrijwillig volgen van datgene wat hij ongeveinsd toestemt, aangezien de overtuiging, dat het Godsbesluit niet alleen heilig, maar ook volmaakt goed, ook hem ten beste is, zijnen wil met den Goddelijken vereenigt, en elke begeerte die zich daartegen zou willen verheffen onderdrukt.

Het verlangen om in zulk eene gesteldheid te verkeeren en daarnaar te handelen, ontdekken wij reeds bij onzen Leeraar, toen hij dadelijk na de mismoedige vraag: "Hoe moet ik aanvangen en voortgaan om uit deze plaats te geraken?" het hart verhief en verzuchtte: "Gave God licht! . . . Beware Hij mij!" Deze verzuchting werd vernomen, vond weerklank in de Hooge plaatsen. Het begeerde licht kwam, en stelde hem in staat zijn' eigen wil te verzaken en van het toen gekoesterde voornemen af te zien. Ruim een jaar verloopt er sedert; de stormen welke hem zoo zeer hadden bewogen zijn gestild; en nu hij zich in kalmte bevindt, wordt hem de gelegenheid geschonken om te besluiten of hij op den post, waar hij was geplaatst door Hem die zijne krachten kende vóór dat Hij hem aldaar stelde, wilde blijven of niet. Nu wordt (zoo mogen wij 't ons voorstellen) op de vraag: "Heer, wat wilt Gij dat ik doen zal?" ernstig een antwoord gezocht. De stem der bestrijding, die hem zoo vaak had gefolterd, zweeg; zij mogt het smartend woord: *Gij zijt voor de bediening onbekwaam* niet langer voeren. Met een' blik op het voorledene ontwaakt nu 's Herders genegenheid voor zijne kudde, en het is zelfs zijn wensch dat de Heer hem naar het tooneel zijner beproevingen heen weze.

Het woord, waarmede hij de gemeente bij de wederontmoeting begroette, gaf gelegenheid tot een' blik op zijne gemoedsbewegingen in dien tijd: "Ik trede nogmaals voor u op, geliefde "gemeente van de Paarl, als uw Herder en Leeraar. Wat er "gebeurd is, dat strekking had om den band tusschen u en mij "los te maken, weet gij, en het door mij bedoelde, jongst ge-"beurde, ligt u nog versch in het geheugen. Niets minder had "ik verwacht, dan dat een beroep mij bestemd zoude hebben tot

"Professor der Godgeleerdheid: nademaal ik bij vele gelegen-
"heden duidelijk uitgesproken had, dat ik in die betrekking
"geenen zin had, en mij daarvoor ook niet bekwaam hield. Het
"beroep zelf ontroerde mij, en was mij alleen aangenaam, in
"zoo ver ik hetzelve beschouwde als een middel om uwe gevoelens
"aangaande mij op de proef te stellen. Hadt gij doen blijken,
"dat gij mijne bediening en werk onder u niet langer als onmis-
"baar achttet, ik zou dan u verlaten en in de aangebodene be-
"trekking getreden zijn, hoe zeer ook tegen mijnen zin en
"wenschen.

"Hoe lang ik het ambt van Professor zou waargenomen hebben
"zou de tijd geleerd hebben. Waarschijnlijk zou ik mij er van
"ontslagen hebben, zoodra de welvoegelijkheid het toeliet —Gij
"hebt begeerd, dat ik onder u blijven zoude; gij hebt *begeerd*
"*juist dat* wat ik wenschte. Ik dank u voor de betooning van
"toegenegenheid en liefde. Ik dank u voor de betoonde bereid-
"willigheid om groote opofferingen te doen, ten einde mij voor
"deze gemeente te behouden. De Heer vergelde u hetgeen gij
"voor mij gedaan hebt. Hij stelle mij in staat om onder u met
"toenemender ijver en krachten te arbeiden; en make dien arbeid
"vruchtbaar ter behoudenis van uwe zielen."

Hoe zeer ook verblijd over den terugkeer onzes Leeraars, konden toch vele leden der gemeente zich van een teleurgesteld en misnoegd gevoel over den afloop der Kweekschool-zaak niet geheel ontdoen. Wegens bezorgdheid voor de belangen onzer kerk, had men onzen predikant wel tusschen zich en de toekomstige kweekplaats onzer jonge Geestelijken willen deelen. "Zou hij (zoo hoorde men reeds gedurende de overweging der zaak vragen), zou hij niet 's Maandags naar elders kunnen gaan, en 's Vrijdags weêr tot ons kunnen terug keeren? Zou hij niet van tijd tot tijd aldaar *collegiën* kunnen geven, opdat zijne zuivere en strenge leerbegrippen in den boezem onzer Kerk worden ontvangen en voortgeplant?" Uit zulke redeneringen is het niet te verwonderen, dat sommigen zich gegriefd gevoelden over de wijze waarop het voorstel des kerkeraads in onze Hooge Kerkelijke Vergadering was in behandeling genomen geworden; even als of dat voorstel hoofdzakelijk de plaats der vestiging van het

Seminarium betrof. Maar hier bleef het niet bij; enkelen geraakten zelfs in opgewondenheid. Zoo kwam een zeer invloedrijk gemeentelid Ds. van der Lingen vragen, of hij wilde beloven aan het hoofd eener tweede Academie te zullen staan, wanneer men die in onze woonplaats oprigtte; hij zelf zou daartoe eenige honderd pond sterling bijdragen, terwijl hij van velen wist, die het mede ondersteunen wilden, en op de medewerking van vele plaatsen des lands rekende. Ds. van der Lingen bragt hem het onvoegzame en onuitvoerlijke van dit plan onder het oog, sprak van zijne verwachting omtrent het toekomstig Seminarium, en besloot met aan te raden dat degenen die geld te missen hadden het ter zijde zouden leggen; voor dat geld kon dan, zoo niet in hunnen leeftijd, dan toch door hunne kinderen, eene Literarische Faculteit gesticht worden; op die wijze zouden zij meer nut doen dan door het daarstellen van eene tweede Kweekschool in een land dat naauwelijks aan de vereischten van ééne kon voldoen.

Welligt gaf deze wenk aanleiding tot de gedachte aan het oprigten van een Gymnasium, waarvoor men, zijne medewerking verzoekende, hem echter ook in het eerst niet bereid vond. Later bewilligde hij er evenwel in, van deze inrigting, die reeds in het begin des volgenden jaars tot stand kwam, President-Curator te worden.

De wijze waarop zijne bemoeijingen in die betrekking, zoo hier als elders werden opgenomen, was allezins voldoende. Van verschillende plaatsen des lands mogt het Instituut gedurende eenige jaren ondersteuning genieten. Allerwege kon echter de ijver, waarmede hij, zich eens de zaak aangetrokken hebbende, daarvoor werkzaam was, niet behagen. Aan onaangename aanmerkingen ontbrak het derhalve van het begin af niet. Een jaar later werd zelfs in een der nieuwsbladen een hatelijke aanval gewaagd en hem te laste gelegd dat hij een fonds, waar het Seminarium aanspraak op had, ten dienste van het Gymnasium zou hebben gesteld. Het misverstand daardoor veroorzaakt, is—bij sommigen altans—nooit geheel weggenomen; waarom wij ons genoopt gevoelen de zaak hier in herinnering te brengen. Eenige maanden na de opening van het Seminarium werden de

inteekenaren van "het Kweekschool-fonds der Paarlsche Gereformeerde kerk" door de curatoren van dat fonds bijeengeroepen om overeenkomstig de laatste sektie der inteekenings-akte* te besluiten, en den Kerkeraad te gelasten hoedanig met dat fonds te handelen. In deze vergadering werd besloten, de ingeschrevene geldsom met de renten van den dag der oprigting van het Seminarium, voor deze inrigting te laten, maar de tot op dien tijd uit het fonds voortgesprotene rente als een kernfonds voor het Gymnasium, onder bestuur des Kerkeraads te plaatsen.

De lasterlijke aanval, wegens dit besluit op onzen Predikant gedaan, is door den Administrateur van het Kweekschool-fonds op eene waardige wijze afgewend geworden, daar hij aantoonde, dat de beschikking over dat fonds aan Ds. van der Lingen niet vrij stond en hij er ook niet verantwoordelijk voor was. Hij stelde wijders de handeling der vergadering in het licht, als geheel in overeenstemming met de akte van overeenkomst, en merkte ten slotte aan, dat het ingeschreven fonds iets anders was dan vrijwillige giften aan *het algemeene Kweekschool-fonds*, welke bijdragen steeds zoodra zij waren ontvangen dadelijk naar den Thesaurier van het Kweekschool-fonds in de Kaapstad verzonden werden.

Hierna is Ds. van der Lingens belangstelling in het Seminarium nog door eenigen betwijfeld geworden, en zijne vroegere en latere gezindheid omtrent deze ook door hem zoo zeer gewenschte zaak als in strijd met elkanderen verklaard Doch wie ook hieromtrent in het onzekere mogt verkeeren, zij waren het althans niet, die hem in het dagelijksch leven kenden, en zoo vroeger als later zijne bezorgdheid voor de belangen onzer Kerk ook in dit opzigt voortdurend bemerkten. Met welk genoegen gewaagde hij niet meermalen van de aan onzen Uithoek gevormde leeraren, terwijl hij aanmerkte, dat het zeer bemoedigend was, de zoodanigen als de vruchten van onze Kaapsche Academie te aanschouwen.

* Die sektie luidt aldus: "Ingeval de Kweekschool niet mogt tot stand komen binnen vier jaren tijds, te rekenen van 1 Januarij, 1851, dan zullen de bijdragers geregtigd zijn om het bijgedragene terug te nemen, tenzij dat de groote meerderheid mogt besluiten van dat regt afstand te doen, en het fonds tot eenig ander nuttig gebruik op kerkelijk gebied te besteden."

Zijne beijvering voor de examina der Kweekschool is algemeen bekend.

Dat hij zich niet geroepen heeft gevoeld, moedwillige verdenkingen te bestrijden en uit den weg te ruimen, is geheel in overeenstemming met den toestand waarin hij zich bevond. Wegens eene hem gansch eigene wijze van beschouwing en redenering veelal verkeerd beoordeeld, dikwijls veroordeeld, openbaarde zich bij hem meer en meer eene onverschilligheid omtrent hetgeen men van hem zeide of dacht, en hoorde hij daarvan ook liever niet. Zich meer nog dan vroeger terug trekkende, scheen hij in een afgezonderd leven (voor zoo ver dit zijne bediening toeliet) groot behagen te hebben. Doch ook die rust vergunde men hem niet. Toen hij, om zich noodelooze kwellingen te besparen, het lezen van schier alle inlandsche nieuwsbladen naliet, werden hem meermalen hatelijke, beleedigende stukken, daaruit gesneden, onder couvert toegezonden; of ook onaangename, kwellende, soms naamlooze brieven, altoos over zijn gedrag op kerkelijk gebied ; zoodat hij er eindelijk toe besloot, ten einde voor den dag des Heeren eene gewenschte gemoedsstemming te bewaren, hetgeen hem van Vrijdag avond werd toegezonden, niet voor Maandag morgen te openen. Later ging hij verder en legde elken brief waarvan hem het opschrift als van eene vreemde hand voorkwam ongeopend ter zijde, meenende dat indien men later mogt noodig oordeelen of er toe komen de verzameling na te zien, deze dan welligt als eene getuige van de gesteldheid des tijds zou kunnen dienen. Zijne ondervindingen van het leven deden hem vaak deze aanmerking maken : " De stille onopgemerkte Christen is de gelukkigste burger."

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

DE DAGEN DER GEZEGENDE OPWEKKING.

Het is eene door de ondervinding rijk gestaafde waarheid, dat de Heer gunstrijke bezoekingen vooraf doet gaan van sterke begeerten en verwachtingen in hen die Hij beweldadigen wil. Ter verzegeling dier waarheid verrijst er eene schaar van Bijbelheiligen, in wier verlangend uitzien gedurende 's onspoeds duisteren nacht, het aanbreken van den dageraad der verlossing die straks volgen zoude, telkenmale op nieuw werd voorbeduid. De bevrijding nu en dan van het gansche volk Gods, de verlossing eener enkele ziel, of het heil der laatste in verband met de redding des eersten, wordt voorgesteld als plaats hebbende op het geroep der bedrukten, vaak ook als gevolg hunner verwachtingen.

De zegenrijke uitkomsten, welke in den loop der eeuwen die volgden het Godsrijk bij wijlen over zijne vijanden deden zegepralen, werden niet minder hoopwekkend voorbereid. En de Apocalypse geeft aanduiding dat de groote openbaring van 's Geestes werk aan het einde dezer bedeeling, door eene krachtige aandoening en stemming van omhoog zal vooraf gegaan worden.

Toen het eenige jaren geleden den Heer behaagde eene schaduw dier luisterrijke gebeurtenis op ons te doen vallen, trof het de opmerkzaamheid van elken bedachtzame, dat vele geloovigen vóór dien tijd tot een verlangend uitzien naar geestelijke zegeningen opgewekt waren. In een dorp, niet verre van hier, is (zooals verhaald wordt) de leeraar der gemeente zes jaren lang in zulk eene biddende verwachting gehouden. En gedurende vele jaren heeft bij onzen predikant de begeerte naar de gewenschte zaak zich meermalen geopenbaard in dringende gebeden, hoopvolle ontboezemingen, aanspraken die hij tot de gemeente rigtte, enz.

In eene leerrede over Jes. li : 9, tien jaren voor het gezegende tijdperk uitgesproken, vinden wij het volgende: " Gord uw

"zwaard aan de heup, o Held! Uwe majesteit en heerlijkheid, en "rijd voorspoedig in Uwe heerlijkheid op het woord Uwer waar- "heid. Dat geen vijand spottend zegge: "Waar is de belofte "'Zijner toekomste?" Dat geen vreesachtige klage: "Waarom "vertoeft de Heer te komen! Dat de dringende smeekingen "Uwer getrouwen, zoo lange, niet te vergeefs zijn. Dat Uw woord "niet langer zonder zegen zij; niet langer als vruchtbaar zaad op "harde rotsen valle; maar dat Uw woord zij als een hamer, die "de rots te morsel slaat. Dat menschenharten er door gevormd "worden. Dat Uw weg bekend worde op aarde, en Uwe zalig- "heid onder alle volken! Laat het volk U prijzen, o God! Ja, "dat het volk U prijze! Dat Uw koningrijk kome! Dat Uwe "kracht zich openbare .... Zoo dan: Ontwaak, ontwaak, "trek sterkte aan, gij arm des Heeren! ontwaak als in de ver- "ledene dagen, als in de geslachten van ouds."

Zijne verwachtingen naar de profetische uitspraken der Schrift rigtende, vervolgt hij: "Wij gelooven, dat eenmaal—welhaast "—de steen, de rotssteen Christus zal worden tot een hoofd des "hoeks, en dat men dien zal verheffen met gejuich: Vrede, vrede "zij denzelven!— — — — Wij worden van de zegenrijke toe- "komst verzekerd door de beloften welke de Heilige Schrift "bevat. — — — — Dat de fakkel der profecy ons voorlichte tot "de toekomst.—Wat zien wij? De Zoon des menschen komende "op de wolken....Wat?....Eene groote menigte uit alle natiën.... "Wat?...Een Engel den molensteen werpende...Wij hooren eene "stem van den hemel: "Ziet de tabernakel Gods is bij de "'menschen!"......Van de hoogte die wij nu beklommen hebben, "zien wij in de verte den arm des Heeren schitterende in wapen- "rusting en geverwd met bloed, terwijl de juichtoon der verlosten "ons te gemoet komt: "Hallelujah, Hij is de Koning der "'Koningen; Hij is de Heer der Heeren!" Ontwaak, ontwaak, "trek sterkte aan, gij arm des Heeren, vertoon U onder de volken, "dat Jood en Griek, Barbaar en Scyth, dienstbaren en vrijen, "juichen in de kracht van Uwen arm, de sterkte Uwer zaligheid! "— —Och of de arm des Heeren nu ontwaakte!— — — — Hoe "moesten wij uitzien naar het zweven van den Geest over de "wateren, naar het beroeren van de wateren door dien Geest!

"— — — Is het niet noodig dat het hier gebeure?— — Is het "niet noodig dat de arm des Heeren over u ontwake?—Zoo het "thans gebeurde, welk eene aanwinst! — — — Zondaren, het "woord van God over u moet zijn als een hamer en een vuur.— "Zoo gij die groote verandering niet deelachtig wordt, dan ver- "werping. De kracht Gods zal zich openbaren.—De kracht "Gods zal doen opstaan, Zijne kracht zal ook verderven. Wendt "u dan tot Hem! — — Met het oog op den grooten dag der "toekomst en de groote openbaring van des Heeren arm, bid ik: "'Ontwaak, ontwaak, trek sterkte aan, gij arm des Heeren; "'ontwaak als in de verledene dagen, als in de geslachten van "'ouds." "Gij Geest des Heeren! kom aan van de vier win- "'den, en blaas in deze gedooden, opdat zij levend worden, en "'dat al het volk zegge Amen! Ja, Amen!'"

Was de hoop op begenadiging reeds vroeger gewekt, niet weinig werd zij vermeerderd en gesterkt toen de berigten van het groote werk Gods in andere landen zich den weg hierheen baanden. In den boezem onzer kerk ontwaakte een gevoel van behoefte aan het nieuwe leven waardoor men de Christenheid in andere deelen der wereld bevoorregt zag. In herderlijke bijeenkomsten, in ringsvergaderingen en in de Synode werd de gewenschte zaak voor de aandacht gebragt en druk besproken. Van eenige der achtbare vaderen (veertien in getal) kwam later schriftelijk eene "Opwekking tot het gebed om de uitstorting van den Heiligen Geest over Zuid-Afrika" tot de Christenen van dit gewest. Allerwege bleek weldra het verlangen waarmede zoo door leeken als door opzieners de heilrijke bezoeking werd te gemoet gezien, en niet lange, of het behaagde den Heer zich ook herwaarts te wenden en Zijne belofte vervullende, ons te geven "het einde en de verwachting."

Van eenige vergelegene plaatsen werd het eerst de blijmaar vernomen. Spoedig klonk van naderbij het gejuich der bevoorregten. Calvinia, Robertson, Montagu, Ceres, en Worcester vereenigden de stemmen in het verkondigen van de groote daden Gods.

In October, 1860, begon de zegenrijke gebeurtenis zich met verdubbelde kracht in deze gemeente voor te bereiden. De blijde

tijding van eene opwekking te Wellington bragt velen in beweging. Ds. Van der Lingen, die sedert zoo vele jaren niet opgehouden had "de belofte des Vaders" voor de Kerk en zijne kudde af te smeeken, werd niet minder aangedaan bij het vernemen dat ook der naburige plaats barmhartigheid was geschied. Met blijkbare ingenomenheid sprak hij over hetgeen hem van daar ter oore kwam. Mevrouw Van der Lingen had zelve Wellington bezocht, en keerde terug als ooggetuige van hetgeen men vroeger had geboodschapt. De gesprekken des Leeraars en zijner echtgenoote verwekten enkelen tot jaloerschheid. "Laat ons (zoo sprak eene vriendin tot hare gezollin) voortaan elken Zondag namiddag *in stilte* tezamen komen en des Heeren aangezigt voor deze gemeente zoeken, opdat Hij niet terugkeere en er voor ons geen zegen overblijft." Doch te zeer was men met de zaak vervuld om zoo geheel naar dit besluit te handelen en te verhoeden dat van het voornemen in den vriendenkring werd kennis gedragen. Reeds bij de eerste gelegenheid kwam men dus met een verdubbeld getal tezamen.

Van deze eerste bijeenkomst vindt men in een dagboek deze aanteekening : — " Oct. 7. Nachtmaalsviering—Verkwikkende "dag; eene tafel door den Heer ons in de wildernis beschikt. In "den namiddag vergaderden wij ten huize van den heer Hoffman "tot het gebed. In plaats van met ons tweën, waren er zes "te zamen; allen baden. Welke aangename oogenblikken na "het genotene in het morgenuur! Wij hopen dat de Heer ons "onze bede schenken en ons zegenen zal. Wij mogten met ver"trouwen smeeken." In den morgen werd er (gelijk men later vernam) eene bidvergadering voor jongelingen geopend; acht dagen later begon men boven in het dorp tot het gebed te zamen te komen.

De godsdienstige gesteldheid zijner kudde in die dagen, beschreef onze Leeraar in een verslag ten dienste der Ringsvergadering aldus : " De berigten betreffende de groote daden des Heeren "en de krachtige inwerkingen des Heiligen Geestes in Armenië, "Amerika, Ierland, Schotland, Wallis, Zweden en Noorwegen, "alsmede berigten van gunstige voorteekenen onder Hongaren, "Italianen, zelfs Turken, hebben bij velen gevoel van behoefte—

" wensch om de vervulling —hoop op eene gelijke begenadiging— " opgewekt. Er is, helaas! nog niets te zien van die verschijnselen " der buitengewone werkingen des aanbiddelijken Pinkster- " geestes. Maar is dit niet reeds eene ochtendschemering, dat " men algemeen verlangt, en dat de geloovigen meer en meer " bidden, smeeken, kermen om niet langer verweesd te blijven— " niet langer de gemeenschap des beloofden Geestes, die zich ge- " durende zoo vele eeuwen terugtrok, te moeten derven? De " wensch is in velen; en er zijn, die met onrustig en aamechtig " verlangen *hunne oogen opheffen naar de bergen, van waar hunne* "*hulpe komen zal*;—dat vooral, nadat de liefelijke verkondiging tot " hen gekomen is, dat *des Heeren voetstappen alreede van goeder-* "*tierenheid druipen* over sommige gemeenten onzer Kerk." Op den 21sten der maand verrigtte—bij de afwezigheid onzes leeraars—Professor Hofmeijr de kanseldienst. Hij sprak over Zach. xii: 10. Zijne woorden waren zeer bemoedigend voor degenen die op het heil des Heeren hoopten. Van dezen wachtten sommigen (eenige broeders) die eene vereeniging tot het gebed hadden voorgenomen—de terugkomst des Herders reeds met verlangen af. Zij hadden hem te vragen, hun het gebruik van het Gymnasium gebouw* voor hunne te zamenkomsten 's Vrijdag-namiddags te vergunnen, en voorganger der vereeniging te worden. Het verzoek om het gebouw werd dadelijk toegestaan, en de bidstond op den 26sten aangevangen; doch aan het hoofd der vergadering te staan beviel hem niet. Hij wilde er wel lid van wezen, maar dan ook slechts als zoodanig aangemerkt worden; niet als leeraar, als hulpbehoevende, heilverlangende zondaar wenschte hij daar te verkeeren. Toen men hem daarna in die zamenkomst dikwijls tot het slotgebed uitnoodigde, mishaagde ook dit hem en verzocht hij dat het niet mogt geschieden. Hij beminde volkomene vrijheid in de bedestonden. In den meergezegenden tijd, toen niettegenstaande eene grootere beweging toch alles ordelijk bleef toegaan, herhaalde hij vaak met innig genoegen deze woorden: " In die dagen was er geen koning in Israël en ieder deed wat goed was in zijne oogen." Een der

* Het gesticht dat door hem gekocht en tot Gymnasium afgestaan was.

schoonste verhalen in de opwekkingsgeschiedenis, was hem dat van een' predikant in Amerika die gevraagd zijnde wat hij had gedaan toen onder zijne prediking in de gemeente de buitengewone werkingen des Geestes openbaar werden, daarop antwoordde: "Ik zette mij stil neder. Waar de HEER spreekt, past het den *dienstknecht* te zwijgen."

Gedurende eenige weken had alhier de Opwekking geen bijzonderen voortgang; meerendeels waren zij die op de verschillende plaatsen te zamen kwamen, menschen die vroeger reeds als heilbegeerigen bekend stonden. Tot de eerste bijeenkomsten werden ook aanvankelijk slechts de zoodanigen toegelaten die tot het gebed vrijmoedigheid hadden en in gevoel van behoefte zich met de vergaderden vereenigen konden. Onze Herder kon dit echter niet goedkeuren en stelde daarom zijne woning voor degenen die te vergeefs aanzoek hadden gedaan om de biduren te mogen bijwonen, open. Dit geschiedde op Vrijdag, den 16den November. Het was een aangename avond; zij die opgekomen waren verheugden zich; en ziende dat de vrijmoedigheid dergenen die in het gebed voorgingen, door de tegenwoordigheid der overigen niet benomen werd, stelde men nu ook elders den toegang vrij. De vergaderingen werden echter niet naar verwachting grooter. Het Zondag-biduur der vrouwen (eene der talrijkste zamenkomsten) was aan het einde des jaars met slechts twintig vermeerderd. Bij velen was er tot nog toe geene belangstelling te bemerken, en de onverschillige onbekeerden schenen zelfs vreesachtig, of liever afkeerig om van de zaak te hooren.

Met veel ernst sprak Ds. van der Lingen in die dagen zijne kudde toe, haar vermanende van de gelegenheid des tijds het regte gebruik te maken. De ernstige woorden waarmede hij de leerrede over Zach. x: 8 besloot, zullen zich nog wel sommigen herinneren: "Aandachtigen, er zijn er thans door des Heeren "genade vele ontwaakten. Hunne stemmen dringen uit drie "werelddeelen, Azië, Amerika, en Europa, tot ons door. Ja ook "in sommige gemeenten in dit land verheft zich het noodgeschrei "der ontwaakten. Word dan gij, gemeente van de Paarl, door "het geroep der ontwaakten, wakker. "Ontwaakt, gij, die

" " slaapt, staat op uit de dooden, en Christus zal over u lichten!" "Gij herinnert het u uit hetgeen wij gezegd hebben, dat het " werk der toevergadering tot den Heer meer op den eenen dan "op den anderen tijd geschiedt. Nu, nu wordt de belofte met " groote ruimte vervuld: " Ik zal hen toesissen en zal ze verga- " " deren." Nu werkt zoo veel mede om op te wekken ten einde " de zondaren zich zouden laten vergaderen. Vroeger schenen " daarom de zwarigheden en hindernissen veel grooter; en na " dezen, als die gunstige medewerkingen zullen opgehouden hebben, "zullen die afleidingen en middelen van terughouding wederom " menigvuldiger zijn en krachtiger werken. Nu is het derhalve "bij uitnemendheid *de welaangename tijd, nu is het de dag der* " *zaligheid.* Wat, indien gij *nu* niet ontwaakt? Ach! zult gij "dan wel ooit ontwaken, voor dat de vreeselijke ontwaking in "de eeuwigheid plaats grijpt? " Wij dan, wetende den schrik " " des Heeren, bewegen u tot het geloof!" Bewerk gij, ge- " zegende Zaligmaker, ons tot het gelooven. Stort uwen Geest— " den Heiligen, aanbiddelijken Geest—uit, om bekeering te geven "in hart en wandel. Vergader de uwen, die Gij verlost. "Vergader velen alhier. En *maak hen zeer gewillig op den dag* " *uwer heirkracht in heilige sieraden!*"

Met den ingang des nieuwen tijdkrings (1861) openbaarden zich de werkingen der wonderbare kracht, ook onder de aan zijne zorg toevertrouwden in ruimere mate. Velen werden geschokt, sommigen ter neer geworpen, enkelen opgerigt en in vrijheid gesteld.

Wat er gedurende de laatste weken des vorigen jaars had plaats gevonden, heeft men met regt het begin der " herleving " genoemd, de aanvang van hetgeen onder Gods vermenigvuldigenden zegen, later in zoo uitgebreide mate onder ons geschied is. Of, is het niet evenzeer het werk des aanbiddelijken Geestes, wanneer men de kinderen des Heeren, uit de vadsigheid en traagheid die hen gebonden houdt opgewekt en in hunne hooge roeping als Priester-Koningen in het huis Gods te voorschijn treden ziet, dan wanneer onverschilligen uit den zondeslaap ontnuchterd, en van de loos vermomde logen die hunne oogen heeft verblind, overtuigd zijnde, voor het eerst de waarheid

erkennen, naar waarheid in het binnenste begeeren, waarheid onder menschen betrachten? Doch hoe ook in het eene, gelijk in het andere des Heeren magtige hand kennelijk is, wordt toch de aandacht niet zoo zeer gewekt bij het lied der verlosten, als wel door het geroep der ellendigen, de jammerkreten der ontwaakten!

Aldus ging het ook onder ons. Hoe verrassend en verkwikkend ook de ontmoetingen des Heeren in onze vergaderingen van 1860 waren, werd toch hetgeen in het begin des volgenden jaars gebeurde, als veel uitnemender, als iets geheel verschillends beschouwd, en wegens de voorvallen der eerste dagen, met den naam "January week," het eerste tijdperk der Opwekking aangeduid.

De "January-week:" dat was de week des gebeds, door de Christelijke Alliantie jaarlijks aanbevolen en in 1861 voor het eerst in deze gemeente gehouden. Zij viel in dat jaar tusschen den vijfden en dertienden der eerste maand. Eene gezegende week was het voorwaar, toen de dorre doodsbeenderen begonnen te bewegen, de stemmen van jongen en ouden zich vereenigden en onze bedestonden van dag tot dag toenamen.

In het begin deed zich de Opwekking grootendeels onder het opkomend geslacht bemerken. Met het lot der jeugd begaan, wendde zich iemand op den vierden dag des jaars tot eenige jongedochters alhier (wegens bedeesd kleingeloof) in deze woorden: "Wij laten u verzoeken in den namiddag bij ons aan huis te komen en aan te hooren een verhaal van hetgeen dezer dagen te Worcester heeft plaats gevonden." Het getal dat aan de uitnoodiging gehoor gaf was twintig. Bijeen zijnde, werd er in het kort eene mededeeling gedaan van hetgeen de Opwekking in genoemde plaats vooral met betrekking tot de jongelingschap te aanschouwen had gegeven. Al zamen sprekende, kwam er toenadering, de korst werd gebroken, het bewogen gevoel verhief zich, en ootmoedige smeekingen of zielroerende ontboezemingen openbaarden den toestand van menig bedrukt gemoed. In de week des gebeds die volgde nam de beweging steeds toe onder hen die in den opgang hunner dagen zich voornamen het volgend leven Gode ten dienste te wijden. Zij schenen het meest bevoorregt; zij trokken de aandacht tot zich; zij deden veel voor

de toekomst verwachten............Waar, waar vindt men u thans, gij eerstelingen der gezegende dagen, o eerste bloesems dier veelbelovende Lente!.........Prijkt gij thans als welvoldragen vruchten, of deden de stormen der wereld u de aarde ten rustbed verstrekken?.........Wij danken onzen God dat de hoop niet geheel en al is beschaamd; althans niet door allen, hoezeer ook door velen.

De genoeglijke week—waarvan zoovele uren in vereeniging met de Christenheid alom voor den troon der genade werden doorgebragt—liep spoedig ten einde; doch zoo ras verdwenen de verkregene indrukken niet. Het was of er algemeen eene behoefte werd gevoeld aan de bijeenkomsten die men nu had leeren kennen. Onze vroeger schaars bezochte bedestonden namen van dag tot dag toe, en naar evenredigheid ook het getal der vergaderplaatsen; zoodat die eerlang in elk deel van dit distrikt werden gevonden. Hierbij werd eene—hoewel ook voormaals niet geringe—thans buitengewone belangstelling in de godsdienst opgemerkt. Het altoos ruim gevulde kerkgebouw had nu geene plaatsen overig, ja weigerde weldra al de opkomenden te bevatten. Ook in den huiselijken kring was er verandering zigtbaar; hier en daar kwam eene levendige betrachting in plaats van vormelijke pligtvoldoening; en in gezelschappen werden de gesprekken hoofdzakelijk aan het eene noodige gewijd. In het kort, de gemeente scheen een nieuw tijdperk in te treden. Hetgeen haar Leeraar om zich henen waarneemt noopt hem uit te roepen: "Waarlijk, beter dan mijne prediking gedurende zoo-
"vele jaren het heeft kunnen doen, heeft deze opwekking bij de
"menigte kennis en overtuiging gewrocht van het onderscheid
"tusschen eene vormelijke belijdenis en het dienen van God in
"geest en in waarheid."

Dat daardoor niet alles, niet zeer veel gewonnen was, begreep hij echter al aanstonds in helder licht te moeten stellen. Wat toch zal den mensch de kennis van zijnen ellendigen toestand, de overtuiging dat hij niet is wat hij (welligt jaren lang) meende te zijn, baten, indien hij niet zoekt tot eenen beteren staat te geraken, niet tracht te worden wat hij wezen moet? Kennis van zonde wordt in de Heilige Schrift voorgesteld als eene

billijke voorwaarde ter verkrijging van vergiffenis: "alleenlijk, kent uwe ongeregtigheid;" maar is die kennis grondig, is zij het werk des Heiligen Geestes, dan zal ook het gehoorzamen aan de uitnoodiging: "Kom en laat ons zamen rigten," niet ontbreken. Zoo min men rekenen mag op eene bekeering zonder schuldgevoel, zonder berouw, zonder het deelen—in hoe geringe mate ook—in Gethsemanees benaauwdheid; zoo min mag men ook kennis van zonde, schuldgevoel, en bekommering over eenen rampzaligen toestand het ware noemen, zoolang het berusten daarbij de grondigheid en opregtheid van het werk doet betwijfelen. Trouwens, waar de wederbarende Geest, van zonde, geregtigheid, en oordeel overtuigt, daar veroorzaakt Hij ook het komen tot den eenigen Borg en Verlosser, eene toevlugtneming tot dien Heiland, Wiens lust het is genadig te zijn. Deze waarheid was het vooral die Ds. van der Lingen in dezen tijd noodig oordeelde zijner ontwaakte kudde voor de aandacht te houden. Van de vele aanspraken daartoe strekkende, valt ons onder anderen ook de volgende in handen: "Zijn er sommigen, dezer "dagen, tot kennis van zonde gekomen; dat zij onderzoeken of "die kennis de regte is; of zij diep is; of zij verbrijzeling des "harten te weeg brengt; of zij eene droefheid naar God veroor-"zaakt, die eene onberouwelijke bekeering werkt tot zaligheid. "Wat zou het zijn als die kennis en oppervlakkige droefheid "voorbij ging als eene ligte morgenwolk? Bidt om de gaven, "bij vermeerdering, van den Heiligen Geest!—voor u en voor "anderen. Dankt God, dat Hij velen biddende gemaakt heeft; "maar bidt, dat Hij geestelijk leven, liefde, geloof schenke; dat "Hij u vruchten der bekeering waardig doe voortbrengen. IJvert "in het afbreken van verkeerdheden, in het onderzoeken van "de waarheid; in gemeenschappelijke zamenwerking tot één "doel: Zijne eer en 's menschen zaligheid. Beproeft het en ziet "of de Heer in dat alles geen hoogvertrek, niet algenoeg-"zaam is."

Dat hij, hoe begeerig ook naar 's Geestes bijzondere gaven voor de Kerk, voor zijne gemeente, en zich zelven, hoe hoogst ingenomen ook met de berigten eener genadige bedeeling in andere plaatsen, toch niet gezind was al hetgeen zich hier voordeed, zoo terstond

voor de wondere Pinkstergave te verklaren, was wegens eene hem zoo bijzonder eigene bedachtzaamheid, eene in zaken van godsdienst met de heilbegeerte steeds gepaard gaande voorzigtigheid, zoo men 't wil vreesachtigheid, wel te verwachten. Met groote naauwlettendheid zag hij de verschijnselen der Opwekking in de gemeente aan, en hoe vaardig hij zich ook stelde om haar te bevorderen, bleef toch voor geruimen tijd het gevoel des harten aan de redeneringen van het verstand onderworpen. Dan, wat hij over het geheel waarnam, kon hem ook na herhaald onderzoek, telkens slechts tot ééne overtuiging stemmen: *Dit is niet dan de hand Gods en de werkingen des Allerhoogsten.* En deze overtuiging is niet alleen beleden in den tijd der bijzondere werkingen, niet ook slechts daarna, toen zij hem zelven met kracht hadden aangegrepen, maar zelfs jaren later, toen toch alle opgewondenheid (indien men die bij hem mogt onderstellen) door zoo veel ontmoedigends wel geheel moest opgehouden hebben. Van waar al het vreemde dat men had aanschouwd? Van waar het wonderbare dat bij 't herdenken nog immer verbaasde? Menschen aan wie te voren alle vlijt als was verspild geweest; lieden, die, niet lange nog, onvatbaar hadden geschenen voor de eerste beginselen, toen haast welsprekend in 't pleiten op genade, en door hunne ontboezemingen in juist die vormen waarin de waarheid naar de beschouwing huns voorgangers hun was voorgesteld, bewijs gevende dat het zaad, of ook, schoon schijnbaar op rotsen gestrooid, toch had weten ingang te vinden; ouden van dagen die den vorigen tijd des levens wegdroomden, in eens ontnuchterd, en in gevoel van behoeften, voor gade en kroost, voor land en kerk doorbrekende, de lasten van van deze en gene voor Gods troon gedenkende; roekeloozen in hunnen loop gestuit; onverschilligen tot bedachtzaamheid gewekt, en het volks Gods (ware het ook slechts voor een oogenblik) op eene hoogte geplaatst ten spijte eener zich verwonderende wereld!

In de bijzondere aandoeningen dier dagen scheen onze predikant in 't eerst niet te deelen; in onze bedestonden althans liet hij zulks gedurende eenige maanden niet blijken; hoewel hij voor ons optredende, het naauwelijks verbergen kon, dat hij gevoelde

thans leeraar te zijn eener schare die als gemeente hem op de vleugelen des gebeds verhief. Gelijk zoo vele Evangelie-dienaren ten tijde van opwekkingen, wist ook hij het nu te belijden dat in zulke dagen de verkondiging gansch niet heeten mag: *een nood die hun is opgelegd.*

Geheel naar den aard zijner bediening, hield hij zich ook thans veel bezig met het onderzoeken dier waarheden welke zoo streelend zijn voor het volk dat, hoe verlaten ook en tot smaad thans overgegeven, daaraan nog vasthoudt, daarop blijft wijzen als den grond zijner verwachtingen van eenen Messias, die, welhaast als Koning van het heelal gehuldigd, het verlatene en verachte met zich stellen zal in heerlijkheid. Gaarne koos hij ter behandeling zulke plaatsen der Schrift, welke uitzigten op die zegenrijke toekomst bevatten. Onwillekeurig werd ook het oog van elk heilbegeerige gerigt naar dien heugelijken dag waarbij het licht der heerschende Opwekking slechts een bliksemstraal in den duisteren nacht zou blijken te zijn.

Een bliksemstraal in den duisteren nacht. Als zoodanig beschouwde haar Ds. van der Lingen; waarom hij ook, bij de overtuiging dat de duisternis veel grooter dan vroeger, ja tastbaar zou bevonden worden wanneer zich eens die glans had terug getrokken, te sterker aandrong dat men zich het licht zou ten nutte maken zoo lang het er was, en de aangebragte zegeningen koesteren met alle betamelijke zorg. In de maand February belegde hij zelfs eene vergadering van de voorgangers der verschillende bid-bijeenkomsten, om met hen te overwegen welke middelen gevonden konden worden om den ontvangen zegen vast te maken, te behouden en uit te breiden; opdat dezelve blijven mogt als een beginsel van groote werkingen in de toekomst, ook in geval, onder allerhoogste toelating, de uitwendige verschijnselen der Opwekking—bijzonder de openbare bid-bijeenkomsten—mogten opgehouden hebben. Vervolgens werden de verrigtingen dezer vergadering, welke door omtrent honderd mannen, vrouwen, jongelingen, en jongedochters was bijgewoond, met een heilgroet aan den lezer, der gemeente ter kennis gebragt, en later naar aanleiding van hetgeen door den Leeraar was besproken, op verscheidene plaatsen kleine bedestonden opgerigt alwaar

men met twee of drie te zamen kwam, ten einde berigten van opwekkingen in andere landen na te gaan, de gebeurtenissen onder ons te overwegen, en overeenkomstig Matth. xviii: 19 en 20 gemeenschappelijk te bidden.

Gedurende al dien tijd, ja reeds van dat het ruischen der eerst nederdalende droppelen, die ons in 't begin des jaars zoo zeer hadden verkwikt, was opgehouden, werd steeds onze tanende hoop door dierbare beloften en eene aankondiging in 's Heeren naam, verhelderd en versterkt: "Indien gij gelooft, zult gij grootere dingen zien dan deze": door zulke verzekering werd van zelf eene verwachting geboren van nog rijkeren zegen, van een uitgebreider werk dan waardoor wij bereids waren beweldadigd geworden. Dat nu die verwachting door den verderen loop der gebeurtenis niet is beschaamd, herinnert zich een ieder die bekend is met de voorvallen waardoor, als in onuitwischbaar schrift, de Meimaand van 1861 in de geschiedenis dezer gemeente geteekend staat.

Het was in eene der kleine bedestonden, zoo even gemeld, dat er, bij de overweging van den toestand onzer gemeente en het verlangend uitzien naar den verderen voortgang van het gezegend werk onder ons, besloten werd de leden der verschillende bijeenkomsten te verzoeken, de tien dagen tusschen Hemelvaart en Pinksteren tot het gebed af te zonderen, en in navolging der eerste Christenen, gedurende dien gewigtvollen tijd "de belofte des Vaders" voor de Kerk, inzonderheid voor dat gedeelte waartoe wij behooren, af te smeeken. De uitnoodiging werd met algemeen genoegen ontvangen; op den bepaalden avond was er eene gemengde schare van mannen en vrouwen, aanzienlijken en geringen, bekeerden en onbekeerden te zamen vergaderd. Het was een indrukwekkend gezigt, een schouwspel in zekeren zin gelijk aan dat waardoor eens het medelijdend hart des Verlossers, tot innerlijke ontferming, tot zoo milddadige tegemoetkoming bewogen werd. Velen toch hadden zich aan het gewoel der wereld onttrokken, waren zamengevloeid en bleven wachten om den Gezegende te ontmoeten, Zijne werken te zien, en door Hem beweldadigd te worden.

De gesteldheid van althans een gedeelte der gemeente in die

dagen, vindt men geschetst in aanteekeningen als de volgende, waardoor de ondervindingen van dezen en genen aan de vergetelheid werden ontrukt: "Mei 9, Hemelvaart avond. Zoo hebben "dan heden onze algemeene vergaderingen een aanvang genomen. "—Het was eene talrijke zamenkomst.—Er was verwachting "van heil.—Bij het intreden werd men de tegenwoordigheid des "Heeren gewaar. Een eerbiedwekkend gevoel greep de aanwe- "zenden aan. Al wat er gebeurde stemde tot de verzuchting: "'Vader, hebt gij niet nog eenen zegen?'—Het uur was ras "vervlogen; men zou den tijd wel hebben willen verlengen."— "Zaturdag avond. Regenachtig weêr, bij wijlen sterke buijen; "de opkomst dus niet zeer groot.—Wij mogen met nadruk zeg- "gen: 'De Heer was in ons midden.' De ziel werd hoe langer "hoe meer hemelwaart getrokken, ja, genoot de omhelzing van "den Beminde. Velen gevoelden de heerlijkheid Zijner tegen- "woordigheid. Mogen er vele zulke avonden volgen."

In die ure was Ds. van der Lingen niet met ons vergaderd. Het is wel onzer opmerking waardig, dat de Heer meermalen het middel waardoor Hij ons gewoonlijk zegent, en waaraan wij ons te zeer hechten, verwijdert, wanneer Hij buitengewone genietingen schenken wil. Daardoor immers leert Hij ons dat wij het oog onmiddelijk op Hem moeten geslagen houden. Van het genot dat ons te beurt viel bleef evenwel ook onze Leeraar niet verstoken. Dit beleed hij later, toen hij verhaalde dat eene sterke gewaarwording van hetgeen er plaats vond, hem gedrongen had zich in den geest met ons te vereenigen.

Den volgenden morgen ontmoette hij ons met het woord van den 81sten Psalm: "Doe uwen mond wijd open en Ik zal hem vervullen;" hetwelk hij op eene gepaste en voor de gelegenheid voldoende wijze behandelde. In den avond was hij weder met ons vergaderd; ook liet hij zich verder in de week, gedurende de ure des gebeds steeds met ons vinden, en waren zijne vermaning, teregtwijzing, en aansporing ons zeer tot bevordering.

Voor zich zelven bleef hij nog immer het standpunt waarop hij zich in 't eerst, bij het vergaderen met de aanbiddenden gelukkigst had gevoeld, behouden. Een boeteling voor den geduchten Regter tegens wiens Majesteit hij zich erkende in de

dagen zijner onwetendheid vergrepen te hebben, Wiens regten ook na dat de genade aanvankelijk haren schepter had begonnen te zwaaijen, menigmaal zoo snoodelijk werden aangetast, kon zijne belijdenis niet anders zijn dan "onrein, onrein van het hoofd tot "de voetzolen, en der geringste weldaad en zegening onwaar-"dig."

Dat het hem, bij zulk een gevoel—niet aangenomen, ook gansch niet opgedrongen, maar uit de innigste overtuiging des harten geboren—schier ondragelijk was te bemerken dat men zijne godzaligheid prees, of te hooren dat hij als *een man Gods onder ons* den Heere werd voorgesteld, kon niemand die zijn karakter kende, bevreemden. Bij zekere gelegenheid toen dit in zijne tegenwoordigheid gebeurde, bestrafte hij openlijk, en besloot met deze woorden, die een zeer diepen indruk maakten: "Wat? Man Gods!...Ik ben niet dan een groot beest bij God!"

In denzelfden geest waren ook de uitdrukkingen in zijne toenadering, zoo als de volgende: "Ja Heer, wij belijden het, en "wie zal het loochenen? het hart van den onbekeerde is verhard, "het is als steen, het kan door niets anders dan door den krach-"tigen hamer uwes Geestes verbroken worden. Maar ach, ook "het hart van den tot u gebragte is zonder uwe bewerking niet "beter; het is als zeem, het verliest de indrukken zoodra de "magtige hand die ze veroorzaakt, opgeheven wordt; het is als "eene met wind gevulde blaas, welke telkens weder boven water "komt, wanneer de magtige hand die ze onder houdt, verwijderd "wordt." Zulke erkenningen werden meermalen gevolgd van eene dankbare huldiging, waartoe hem de gedachte aan de onveranderlijkheid Gods, overvloediglijk bekwaamde: "Wij loven U "o Heer, dat Gij den band, welken Gij van U tot ons hebt gelegd, "nimmer hebt willen verbreken, ofschoon ook die welke zich van "ons tot U uitstrekte zoo dikwijls door ons werd verbroken."

Het innig streven voor zich zelven, om te komen tot de vrijheid en blijheid der zoonsaanneming, werd gedurende die gedenkwaardige dagen der Meiweek sterker door hem ondervonden, dan door ons opgemerkt. Hij hield zich evenwel veel bezig met den toestand dergenen onder ons, die evenzeer als hij begeerig waren tot dat heil te geraken, en op wier dringende gebeden en ernstige

worsteling hij straks het bemoedigend woord durft spreken, dat nog met genoegen door meer dan een wordt herdacht: "Gelief-"den, waarom toch is het, dat thans zoovelen die naar den Heer "vragen, gebonden gehouden worden en niet kunnen doorbreken "tot het bewustzijn hunner verlossing; waarom roepen en kermen "zij zonder verhooring te erlangen?—Toen ik mij op den vorigen "avond in de eenzaamheid hieromtrent bezig hield, en voor u "verzuchtte, kwam het mij voor dat de Heer er eene bijzondere "bedoeling mede heeft....Velen zijn heden tot ontwaken gekomen, "zij gevoelen den last hunner zonden en zijn verschrikt. Het is "mij of zij door het geroep dergenen die reeds eenigen tijd den "Heer zoeken, voortgeholpen moeten worden. Uwe verlegenheid "dus, o gij, die reeds lange naar den Heer blijft uitzien, uwe "verlegenheid, uw worstelen om in gemeenschap met den Heer "te komen, moet hen leiden tot het zoeken naar den eenigen "Middelaar en Verlosser. Evenwel zal uwe schijnbare verlaten-"heid niet lang meer duren. De Heer zal zich uwer ontfermen, "Hij zal zich ontdekken en gij zult Hem kennen."

Maar hoe was het hem te moede, toen, eenige uren later, bij 't uitzien naar zijn eigen heil, de hoop zich in het duister verloor. Toen twijfeling en vreeze den hemel als met dikke wolken bedekten, en op zijn glibberig pad geene fonkelende star meer haar licht verspreiden kon. Toen het bevend en door angst gefolterd hart slechts uitkomst zocht in 't roepen: "Meester, Meester, ik verga!"

In zulken toestand verkeerde hij drie dagen voor het heugelijk en voor hem eeuwig gedenkwaardig Pinksterfeest. In eenzaam gepeins wandelt hij in het vroege morgenuur de kamer op en neder, en wil zich door zelfonderzoek tot gemeenschapsoefening met den Heer voorbereiden. Maar zijn geest is overstelpt. Met ontroerende overtuiging erkent hij zijne schuld. Een onreine uit den onreine, getuigt geheel het voorledene tegen hem, en bij al zijn pogen en streven miste hij nog steeds die heiligheid, zonder welke niemand den Heer zien zal. Onder zulk een gevoel was het op nieuw, gelijk weleer:

"Ach, waaŕ wordt door mij gevonden
Zielerust en zaligheid,
Daar de grootheid mijner zonden
Tegen mij ten hemel schreit!"

In zijne mijmeringen voortgaande, zegt hij bij zich zelven: "Het wordt met mij niet beter; ik zal dan, na anderen te hebben "gepredikt, zelf verwerpelijk bevonden worden. Door moede-"loosheid gedreven, zal ik den strijd welhaast opgeven, onver-"schillig worden, welligt tot lastering overslaan, en alzoo, de "rampzaligheid dubbel op mij ladend, de eeuwigheid ingaan!...... "Ach hoe zal het mij daar zijn!.........Maar, ook daar blijf ik "schepsel van Hem, dien ik dan in mijn verderf zal moeten ver-"heerlijken."

Toen hij deze laatste gedachte plaats gaf, bevond hij zich juist waar hij gewoon was *te klagen, te kermen, te dwingen, voor Gods troon.* Daar werpt hij zich nu neder, en even zonderling als eigenaardig waren de eerste woorden, die het gefolterd gemoed, tot verdere ontlasting van den druk, den weg bereidden: "Ach "Heere Jezus, hoe wenschte ik in dit oogenblik de geheele "wereld te bezitten; dan zou ik trachten of ik u daarvoor niet "ruilen kon, want ik gevoel het dat wie U bezit oneindig rijker "is dan hij, die alle geschapenheden in eenen schat vereenigt."

Gedurende den dag bleef hij de kalme gemoedsstemming, waarin hij na zijne verootmoediging gekomen was, bewaren. In den avond vereenigde hij zich met de vergaderden. De opkomst was groot, elke plaats was bezet, en velen stonden aan den ingang. De voorganger opende de verrigtingen met het lezen van een gedeelte uit Gods Woord en gebed. Het gemeenschappelijk gezang werd, gelijk overal ten tijde der Opwekking, op hartverheffende wijze gezongen. Het geroep om genade was aanhoudend. Velen kermden om hunne zonden, terwijl anderen door de tranen van berouw tot de vreugde der dankbaarheid doorbraken. Toen de tijd des zamenzijns verstreken was, stelde de Leeraar voor, dat onder het slotgezang degenen wier tegenwoordigheid in den huiselijken kring vereischt werd, zich verwijderen zouden, terwijl aan de overigen vrijheid gelaten zou worden aan hunne behoefte te voldoen. Van de schaar, die tot het aanheffen van het lied was opgerezen, gingen slechts twee personen heen. Van de overigen namen sommigen dadelijk weêr plaats; anderen bleven een geruimen tijd bewegingloos staan. Van dezen opeengedrongen hoop begonnen later enkelen, met een luid geween, om

erbarming te smeeken. Langzamerhand kwam alles weêr in de vorige orde. Daarna sprak Ds. van der Lingen over de schijnbaar tegenstrijdige woorden des Verlossers: "Gij *wilt* tot mij niet komen" en "Niemand *kan* tot mij komen, tenzij de Vader hem trekke." De indruk welken hij gedurende den avond verkreeg, deed hem aan het einde, toen sommigen zich om hem hadden verzameld, deze getuigenis doen: "De Heer was heden "tegenwoordig. De Vorst is aan de spits getreden, de Heer der "Heirscharen monstert het krijgsleger."

Er heerschte in die dagen eene stellige verwachting van een' buitengewonen zegen op Pinksterdag, zoo zeer zelfs dat onze Leeraar het op den volgenden avond noodig oordeelde er een woord over te spreken: "Wij zijn allen (zeide hij) in verwachting "van zegeningen, maar, houden wij in het oog, dat de Heer "nergens beloofd heeft ons juist op den dag van morgen op eene "bijzondere wijze te ontmoeten, zoo min als Hij aan de Apostelen "beloofde het op den Pinksterdag te zullen doen. Evenwel, de "Heer, die de tijden en gelegenheden in Zijne hand heeft, en naar "Zijnen wil kiest, veracht ook geenen tijd, maar zegent meer-"malen op nieuw eenen te voren door Hem geheiligden dag. Zoo "lag de Heer, het groote Zoenoffer voor onze schuld, in het graf "juist op den dag, toen de Joden de schaduw er van met eerbied "op het Paaschfeest vierden; en zoo zijn er vele voorbeelden in "de Heilige Schrift. Wij mogen dus verwachten; maar, indien "wij hetgeen wij begeeren op morgen niet verkrijgen, moeten "wij den moed niet opgeven, maar volharden tot dat wij gezegend "worden."

Het voorstel, om op den volgenden namiddag in de kerk tot het gebed zamen te komen, en zich als gemeente voor den Heer te stellen, kon hij niet afkeuren; wilde hij echter ook niet te zeer aanmoedigen. Meende men op zulk eene wijze voor het oog der wereld te kunnen optreden, en daartoe in het geloof te staan, dan vond hij het goed.

De Pinksterdag werd door sommigen met zamenkomsten tot het gebed aangevangen. De opkomst tot de openbare godsdienst was zeer groot. Bij den aanvang werd het plegtig verhaal van de heiliging des Tempels door Salomo (1 Kon. 8) gelezen.

Middelerwijl betrad onze leeraar den kansel, en schikte zich tot het werk dat hij te verrigten had. Toen rees de gansche schare op, om hem zingende des Heeren zegen toe te wenschen. De eerste toonen van het lied schenen hem uit een diep gepeins, waarin hij als verzonken was, te wekken. Hij zag op, vouwde daarna—ziende wat er plaats had—de beide handen, legde ze op den Bijbel voor hem, boog het hoofd, en bleef in die houding staan, tot dat de laatste zamensmeltende akkoorden zich langzamerhand verloren; toen hief hij de handen naar den hemel, breidde ze vervolgens over ons uit, en sprak: "Dat de heer-"lijkheid des Heeren dit huis vervulle; dat Zijn aangezigt u "bestrale, mijne broeders, mijne zusters, mijne kinderen." Bezield als deze zegebede, was ook de verkondiging van het woord: "En ziet, ik zende u de belofte des Vaders" (Luk. xxiv: 49).

Het nagebed was plegtig, dringend, en geschiedde aan het einde onder aandoeningen, die hare oorzaak door de volgende ontboezemingen duidelijk te kennen gaven: "O God, het is de "belofte des Vaders waarom wij smeeken. Er zijn er toch "onder ons die op u hopen. Er zijn......er is althans één die "getuigen mag: *Op u ben ik geworpen van de baarmoeder af,* "van den schoot mijner moeder zijt gij mijn God!"

Na de godsdienst keerde hij tot zijne woning niet terug; hij verkoos het uur der gemeenschappelijke zamenkomst in de kerk af te wachten. Het was voor hem een dag van vasten en gebed. —Bij deze gelegenheid liet hij het zich gevallen voorganger der vergadering te zijn. Na het lezen, en zingen van Ps. 43 vs. 3 en 4, knielde hij met de schare en deed belijdenis van zonde, voor zich en de kudde; daarna ging hij een paar minuten bedaard in het gebed voort; toen, op eens in groote ontroering gerakende, riep hij onder een vloed van tranen: "Vader, Vader, "zie......wie is Hij......stelt zich tusschen U en ons......lieflijk "voorwerp......het is de Held van Bozra, zijne kleederen zijn "geverwd met bloed."—Niemand kon zich natuurlijk voorstellen wat er met hem gebeurde; ook was zijne ondervinding van den voorgaanden Vrijdag, die wij zoo even mededeelden, nog aan

niemand onzer bekend. In den avond verhaalde hij wat hem overkomen was: Toen hij daar met ons geknield lag, en om den zegen, *de belofte des Vaders* smeekte, zag hij vele sneeuwvlokken ten hemel opstijgen, en in eens, als om die af te weren, bliksemen uit den troon voortkomen, tot dat een krijgsheld, in een mantel als met bloed geverwd, door het luchtruim zwierend in zijne snelle vaart die sneeuwvlokken voorkwam, en zich tusschen deze en den troon plaatsende, het bliksemlicht afwendde. In het eerst verstond hij het gezigt niet, maar toen hij in den Held den gezegenden Heiland erkende, was het hem duidelijk, en sprak eene stem in zijn binnenste: "Deze zijn de gebeden van Gods "volk, die geene aanneming kunnen erlangen, tenzij de Koning "der eere Zijne schaduw er over werpt."

Welke indrukken de gezegende Pinksterdag gaf en naliet, is niet onbekend. Betuigingen van zeer verschillenden aard maakten die openbaar. "Het was mij gisteren (zoo sprak een man die "nog ongeroerd was gebleven) of zoo terstond het laatste gerigt "zitting zou nemen, en ik als een schuldige gedaagd worden. "Bid voor mij, opdat ik genade erlangen moge." "De Heer "heeft ons niet te leur gesteld (dit getuigde iemand, die sedert "eenigen tijd in de Opwekking deelde), Hij heeft ons gezegend, "ons den Geest schenkende, niet slechts tot blijdschap, maar "ook tot onderwerping, ook tot leering. "Ja, Hij onderwees "mij in den weg dien ik niet had geweten."

Op den morgen na Pinksteren trad Ds. van der Lingen de woning van eene zijner dochters binnen; zijn aangezigt straalde van vreugde. Toen hij zijn kind zag, ging hij haar te gemoet met den uitroep: "Het is Pinksteren! Het is Pinksteren!" Tot zijne moeder zeide hij: "Hoevele jaren heb ik den Heer niet "als *knecht* gediend, maar wat is het onderscheid groot, Hem te "dienen als een *knecht*, of te dienen als een *zoon!* nu eerst besef "ik die vrijheid." Eenige dagen later over zijnen toestand sprekende, merkte hij aan dat hem het gedrag van David, waarover hij door Michal bestraft werd, altoos zoo vreemd was voorgekomen, "maar (vervolgde hij) nu begrijp ik den Koning vol-"komen. Ik zou mij niet hebben geschaamd voor de schare "heen te huppelen naar Gods huis."

Hoe nadrukkelijk werd alzoo zijne voor langen tijd gekoesterde verwachting—later aan een' vriend in Europa beleden, doch toen als eene schier hopelooze voorgesteld—vervuld! Ja, de Heer wilde zijne banden slaken; het wonderlijk bedwang doen ophouden; hem de kracht vernieuwen, en doen opvaren gelijk de arenden. En deze gesteldheid, of liever de ervaring, welke zij hem gaf, werkte niet slechts voor éénen dag, ééne maand, of één jaar, neen, zij gaf hem voor het vervolg, omtrent zijn' eigen toestand, die kalmte welke hij vroeger slechts bij tijden genoot. Aan den avond van zijn leven was het, dat de Noordstar die bij 't heen en weder dobberen van zijn' geest dien steeds had aangetrokken, met onverdoofden glans ter gloriebaan bleef blinken.

Wij brengen onze beschouwing van het gezegend werk der Opwekking ten einde. Langer reeds dan wij gemeend hadden, bleven wij daarbij stil staan; onze breedvoerigheid verdient welligt berisping; dan, wij werden er toe aangezocht en gevoelden vrijheid eene ruime plaats te bieden aan zoo zegenrijk eene gebeurtenis als waardoor wij in haar werden beweldadigd. Zij is ook nu nog allezins onze herinnering waardig.

Welken tijd beleefden wij, toen zoo velen door de krachten der toekomende eeuw werden aangedaan! Was het schijnsel reeds zoo heerlijk, wat zal het volle licht niet zijn; was het volk Gods toen een weinig gewillig, hoe zal het dan niet zijn in den eeuwigen morgen, in den dag Zijner heirkracht!

Wij besluiten met eene aanmerking waarmede de knecht des Heeren onder ons zijne mededeeling van den toestand der gemeente, gedurende den gezegenden tijd, ten dienste der Ringsvergadering van October, 1861, ten einde bragt:

" Is er iemand onder de duizenden in het distrikt de Paarl, die " niet bewogen is geworden; in welken de opwekking in het " geheel geen nadenken, geene bekommering, geene begeerte, " geen voornemen heeft te weeg gebragt? Is er een eenig " persoon, die zoo onverschillig, of zoo onbevreesd, of, in het " gemeen, zoo hartstogteloos omtrent de godsdienst gebleven is, " als hij te voren was? Wij twijfelen zeer. Maar dit weten " wij, daarvan getuigen wij, dat de geloovigen verkwikt en ver- " sterkt, dat de heilbegeerigen " geholpen "—al is het dan

"ook "met eene kleine hulp geholpen"—dat vele, te voren "roekelooze zondaren, ootmoedige aanbidders zijn geworden, "en dat onverschilligen, in groot getal, nu bekommerd en ernstig "het Koningrijk Gods zoeken. Dit weten wij, dat God een "teeken ter bemoediging en verblijding, maar ter bedreiging en "verschrikking tevens, in Israël gegeven heeft, en dat dezer ge- "meente in het bijzonder *zaligheid is geschied.* Den Heer alleen "zij voor Zijne genade de heerlijkheid en de dankzegging, "Amen."

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

DE DOOD ZIJNER MOEDER.

Nog was de tijd van feestgenot en vreugde voor de gemeente van de Paarl niet ten einde, toen andermaal de Engel des doods zijne vleugelen over de woning onzes leeraars spreidde, en eene moeder, die nu meer dan de helft eener eeuw de moeijelijkheden van het wisselend leven haars eenigen zoons met hem had gedragen, naar gindsche kusten overvoerde.

Acht maanden waren er sedert de verkwikkende dagen in Mei verloopen, en nog vloeide de stroom die toen zoo liefelijk ruischte zachtjes voort, ja breidde zich zelfs weêr eenigzins uit: men beleefde op nieuw feestdagen, de week des gebeds werd ten tweeden male in de gemeente gevierd. Toen deze ten einde liep, werd op den laatsten dag, den twaalfden van Januarij, het vertrouwend woord van den Godsman: *De Heere zal het voor mij voleinden,* met opgewektheid in de gemeente gepredikt. Maar met meer kracht dan woorden zulks vermogen, zou, voor dat andermaal de zon ter kimme verrees, de waarheid dezer verzekering in het gezin onzes leeraars voor de aandacht gebragt en op het hart gedrukt worden.

Op den avond van gemelden Sabbath trad Ds. van der Lingen, uit de bedestond komende, de kamer zijner moeder binnen. Hij vond haar opgeruimd, kalm, helder van geest, en werd bij het inkomen op de volgende wijze ontvangen: "Ah! "gij houdt weêr feest, het is u allen zoo wel, zoo genoegelijk, en "ik verneem dat gij zoo jubelt. Ik verblijde mij er over en heb "reeds gezegd dat ik allen raden zou nu weg te leggen voor "een' toekomstigen dag, want het zal hierna zeer duister zijn." Het antwoord haars zoons hierop leidde haar tot eene andere

aanmerking: "Ik heb (sprak zij verder) voor mijzelven van de "Opwekking niet veel mogen hebben; het verstrekte mij echter "zeer tot vreugde, dat ik daardoor het gebed uws Vaders aan- "vankelijk verhoord heb mogen zien."

Na nog een weinig met haar te hebben gesproken, verliet Ds. van der Lingen de kamer; toen hij aan do deur kwam, vernam hij voor het laatst hare stem, daar zij hem nariep: "Willem, er "zijn zware tijden voor de kerk op handen."

Toen zij zich wat later voor het laatst ontkleedde, stiet zij hare sloffen uit en zeide: "Wanneer zal ik toch het ellendig ligchaam "alzoo kunnen afschudden? Ja, ligchaam der zonde, gij hebt "mij lang genoeg gekweld." Daarna sprak zij tot iemand die gekomen was om den nacht bij haar te blijven: "Waarom draalt "gij zoo? ga toch slapen, gij weet niet wat de nacht baren zal." Naauwelijks was deze ingesluimerd, of zij werd door eene benaauwde ademhaling gewekt; zij naderde de oudo jufvrouw, die met het hoofd op de handen voorover zat, en in eenen stervenden toestand scheen te verkeeren. Dadelijk werd hiervan aan den vader des huizes berigt gegeven. Hij snelde toe en kwam juist bij tijds om van het vallen des aardschen tabernakels getuige te zijn. Zonder ontroering stond hij daar en zag de uitvaart aan. Was de slag te onverwacht, verstomde hij er door, of stond zijn zonderling gedrag in verband met eene vroeger aangeduide gesteldheid, die hem vaak den schok deed gevoelen, wanneer hij voor anderen reeds zijne eerste kracht verloren had?

Op den volgenden dag was het een aandoenlijk gezigt. Eenige vrienden, die hem kwamen beklagen, werden de kamer, waar de doode lag, ingeleid: "Zie eens (zeide hij), hoe gelijkt zij thans "op haren oudsten broeder; in haar leven bemerkte men de "familietrekken zoo niet; nu zijn zij sprekende." Daarna wandelde hij het voorhuis op en neder en sprak als in eenzaam gepeins: "De kerkeraad verzoekt, haar grafwaarts te dragen; "maar hare begeerte was, dat de armen uit de gemeente dat "zouden doen; doe ik aan den last mij opgedragen niet te kort, "wanneer ik het verzoek bewillige? Doch had zij geweten dat "zulks zou geschieden, zij zou gezegd hebben: "Nu, indien zij "er op gesteld zijn, laat het hen dan doen." Zij is heengegaan.

"......Zij was eene vrouw van groote begaafdheden, een helder
"oordeel, een diep inzigt. Moge een dubbel deel van den geest,
"dien zij daartoe niet meer behoeft, van haar op mij komen."

Om het moederlijke bevel verder na te komen, liet hij niemand verzoeken het lijk te volgen; alleen werd het berigt van haren dood door de gemeente rond gezonden; waarop niettemin een aanzienlijke stoet het lijk grafwaarts volgde. Ook daar werd de weemoedige klagt der kinderlijke gehechtheid vernomen.

De denkbeelden zijner moeder, niet het minst hare godsdienst-begrippen, bleven hem geheel zijn leven bij Eenige jaren later sprak hij eens aan de tafel des Heeren aldus: "Mijne
"vrienden! er is eene nog naauwere vereeniging dan tusschen
"eene moeder en haar ongeboren wicht. Het is de vereeniging
"der ziel met Hem, dien mijne geloovige moeder in hare zalige
"oogenblikken gewoon was "moederlijke Jezus" te noemen."

Bij de bekendmaking van haar overlijden, die ter wille der eenige betrekkingen (broederskinderen, in het binnenland wonende), overeenkomstig haren uitersten wil geschiedde, voegde hij het volgende:

"Gedurende bijna 60 jaren van haar leven—vol van wissel-
"valligheden en gevaren, vol van voor- en tegenspoed—was haar
"heerschend, bijkans bestendig streven, om de wereld te ver-
"zaken, zich zelve te verloochenen, en den Heer Jezus na te
"volgen. Ja, *door het kruis van Christus was de wereld haar*
"*gekruisigd, en zij der wereld.* Zij genoot van de dingen dezer
"wereld niets behalve het noodwendige. Nu, *die zulke dingen*
"*zeggen en doen, betoonen klaarlijk, dat zij vreemdelingen op de*
"*aarde zijn, dat zij een vaderland zoeken, en dat zij de stad ver-*
"*wachten, welker kunstenaar en bouwmeester God is.* Ofschoon
"levendig en opgeruimd van gemoedsgesteldheid, *wandelde zij*
"*meesten tijds in de duisternis, en had geen licht;* maar zij be-
"trouwde op den naam des Heeren, en steunde op haren God;
"*zich vast houdende als ziende den Onzienlijken.* In de laatste
"weken was er menig helder uur, wanneer zij, door *de ge-*
"*meenschap des Heiligen Geestes, roemen kon in de genade des*
"*Heeren Jezus Christus en de liefde Gods.*

"Let op de vromen, en zie naar de opregten: want hun
"einde zal vrede zijn!"

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

DE ZONDAG-TREINEN.

Gelijk een bliksemstraal in den duisteren nacht, zou, naar het gevoelen onzes Leeraars, het gezegend werk der Opwekking zijn. Door geschiedenis en profetie voorgelicht, oordeelde hij, dat de heerlijke gesteldheid, waarin zich de Christenheid toen bevond, niet zou voortduren.

"Die voortduring (zeide hij eens) welke, naar haren aard, "tevens eene voortgaande toeneming in kracht, geluk en heer- "lijkheid zou zijn, kan geene plaats hebben in deze bedeeling; "niet in den tijd der voorbereidingen; niet gedurende het woes- "tijn-leven der Kerk. Wij zijn nog niet aan, ofschoon wel nabij "de Jordaan en Jericho gekomen; wij zijn nog niet eens in *die* "*dagen*, in welke *geen vleesch zou behouden worden, zoo dezelve* "*dagen niet verkort wierden.* Hoe? zouden wij dan redelijker "wijze ons met de gedachte mogen vleijen, dat ons nu reeds "de rust en voorspoed in Kanaän gegeven wordt!"

Dergelijke redeneringen konden echter in den tijd der bijzondere genietingen niet zeer aannemelijk zijn, werden zelfs als vreugdverstorend aangemerkt, en veroorzaakten niet zelden een teleurgesteld gevoel in het gemoed dergenen, die zich toen zoo geheel aan het tegenwoordige wilden vastklemmen. Gaarne had men in plaats van de vreeswekkende aankondiging op de vraag: "Wachter wat is er van den nacht; van waar het licht, dat ieder in de oogen straalt?" het bemoedigend antwoord vernomen: "Ziet de dag breekt aan, de schaduwen vlieten, en de Gezegende haast zich weder te keeren van den mirreberg en den wierookheuvel!"

Maar hij achtte het noodig, de gemeente op de aanstaande ver-

drukking van het Godsrijk voor te bereiden, betuigende, dat ook in dezen tijd des Heeren Geest eene banier had opgerigt tegen eene vijandelijke magt, die aankwam gelijk een stroom; waarom hij ook verwachtte dat er van de heilrijke tusschenkomst godverheerlijkende gevolgen zouden blijven, die ook in den duisteren tijd als getuigen zouden dienen tegen

"Dees diep bedorven eeuw, van God en eer vervallen,"

En wijders de stem der getuigenis vooruit zouden zenden, die andere stem te gemoet, die uit de nabij zijnde toekomst roept: "Ziet, de bruidegom komt; gaat uit Hem te gemoet!"

In eene leerrede over Zach. x: 8 staafde hij zijn gevoelen van opwekkingen in vroegere en latere tijden op de volgende wijze: "Wij weten uit Ezech. ix en Openb. vii, dat de *verzegeling* "door den Heiligen Geest, dat is de wederbaring en bekwaam-"making tot toewijding aan God, tot getrouwheid en volharding, "voornamelijk dan aan geheele menigten geschiedt, als "er groote strafgerigten op handen zijn, bij gevolg, als er een "tijd van groote verdrukking van de kerk door de wereld—een "tijd van heete en algemeene vervolging—nabij is. Die straf-"gerigten immers veronderstellen het vergrijp en de vervolging "der wereldlingen tegen de kerk; van welke vervolgingen zij "het strafloon zijn. Geschiedenis en profetie vereenigd geven "er ook getuigenis van, dat de groote bijeenvergaderingen plaats "gehad hebben en verder gebeuren zullen, als er groote beproe-"vingen en strenge zuiverings-bezoekingen voor de kerk, en uit-"gietingen van Gods toorn voor de wereld, nabij waren. De "profetie in Ezech. ix verzekert dit, met betrekking tot één geval, "duidelijk. Openb. vii doet dat met betrekking tot een andere "toedragt van zaken begrijpen. Uit Openb. xix vs 6 tot 8 "leeren wij, dat er zulk eene groote verzegeling, opwekking en "toevergadering zijn zal, wanneer de Antichrist zijne laatste en "zwaarste vervolgingen tegen de Kerk zal inrigten. Wijders "bevestigt het de geschiedenis, dat er zulk eene groote bijeen-"vergadering plaats gehad heeft in het begin van het strafge-"rigt over het Romeinsche Rijk door den inval der Noordsche "volken, die Europa in de vroegere middeleeuwen overstroomd,

"de Kerk verdrukt hebben, en tegen zich zelven onderling als "werktuigen der wraak aangewend zijn geworden; op welke "gebeurtenissen het gezigt in Openb. vii, in de eerste plaats, "betrekking heeft. Insgelijks getuigt de geschiedenis, dat de "*verzegeling*, die de grond uitmaakt der profetie in Openb. xiv, "in het begin, zich heeft openbaar gemaakt in de groote opwek-"king en bijeenvergadering ten tijde der hervorming, en in het "begin van die zware, jammervolle oorlogen, die ter verdrukking "van de Kerk gevoerd zijn, en deels als gevolgen van die ver-"drukking, de wereld in de zestiende en het begin der zeven-"tiende eeuw geteisterd hebben."

De Opwekking onzer dagen uit een profetisch oogpunt beschouwende, bragt hij haar in verband met en stelde ze over tegen die, welke in Openb. xix: 5—9 aangeduid wordt, en sprak daarover als volgt: "De woorden van Jes. lix: 19, in "verband met vele andere plaatsen der Heilige Schrift, die op "hetzelfde doelen, doet eene opwekking door des Heeren Geest "vooruit zien en met onwankelbaren grond verwachten, welke, "bij groot verschil, ook groote overeenkomst vertoonen zal met "die gezegende opwekking, welke door Gods genade zich ook tot "ons heeft uitgestrekt. De tegenwoordige heeft sommigen "aangegrepen; die toekomstige zal algemeen zijn, zoo dat allen, "welke de Heer Jezus tot de zaligheid leidt, die dan leven zullen, "derzelver kracht in zich zullen gevoelen. De tegenwoordige is "eene voorbereidende; de toekomstige zal ten besluite geschie-"den der tegenwoordige bedeeling, en ter inleiding tot de zege-"praal. De tegenwoordige is een triomf bij den val van den "zesden vorm van het Antichristendom in zijn tweede tijdperk; "de toekomstige zal de triomf zijn bij den val van den afschuwe-"lijksten en laatsten, dat is den zevenden vorm van de vijandelijke "magt."

Naar zijne overtuiging nu, had zich de vijand reeds in dezen laatsten vorm openbaar gemaakt; de Antichrist des *Ongeloofs* had het hoofd omhoog begonnen te steken, voor dat nog de Antichrist des *Bijgeloofs* verdaan was. Daarom te meer prees hij de genadige bezoeking des Heeren: de gezegende Opwekking. Zij was niet enkel een zegelied bij den val van den Antichrist des bijgeloofs,

maar moest ook dienen om het Sion Gods te wapenen, voor te bereiden en aan te gorden bij den strijd tegen den Antichrist des ongeloofs. " Die tusschenkomst (merkte hij eens aan) was te " meer opmerkelijk en weldadig, naarmate de geest der hel zich " meer openlijk, door het zoogenaamde *liberalisme* (liever *liber-* " *tinisme*) en andere vloekbare zamenspanningen tegen *God* en " *Zijnen Gezalfde*, in deze latere dagen, vertoonde en naar alge- " meene heerschappij dong." Bij eene andere gelegenheid wees hij er op, hoe de vijandelijke magt, in hare aanslagen tegen het Godsrijk, ook in ons land steeds meer onbeschaamd te voorschijn trad, en zelfs gedurende den tijd der heilrijke bezoeking, tot afval van en opstand tegen God poogde te verleiden. Hij deelde zijne opmerkingen op de volgende wijze mede: " Ik weet dat de " beginselen of voorbereidselen tot de komst des vijands alreede " gezien worden. Ik behoef u thans niet te verhalen, hoe de " vijand in andere landen der Christenheid reeds bijna alles over- " stroomd heeft; ik moet u, bij deze gelegenheid, opmerkzaam " maken op zijne pogingen om in het land onzer inwoning zijne " magt te vestigen.—Wat vroeger door hem tot stand gebragt is, " ga ik thans met stilzwijgen voorbij. Maar, zie hier vier trappen " van voortgang in zijne onderneming binnen den korten tijd van " twee jaren onder ons.—Eerst afkondiging van de gruwelleer, " door nieuwsbladen en vlugschriften, die de Goddelijke waardig- " heid van Christus, het persoonlijk bestaan des Heiligen Geestes, " enz., loochent. Daar de menigte van leden der kerk (met wei- " nige uitzonderingen) zich hierdoor niet lieten bewegen, vervol- " gens verandering in het kerkelijk kiesregt; om den weg te " openen voor zijne leugenprofeten, om te kunnen en vervolgens " zekerlijk te zullen indringen en zich van alle predikstoelen " meester te maken, naar welke zij begeeren; ten einde door " listige ingevingen de gemoederen genegen te maken om de " leugenleer te ontvangen. Vermits dit hem niet gelukte, en hij " die mislukking toeschreef aan den eerbied, welken de gemeente- " leden, als bij overerving, hebben voor godsdienstige en kerke- " lijke gebruiken, poogt hij aan de godsdienstigheid de hartader " af te steken door in te voeren de ontheiliging van den dag des " Heeren en daardoor eene roekelooze en onbeschaamde overtre- " ding van Gods gebod. Doch ook hier vindt hij meerderen

"tegenstand dan hij verwacht had, en schrijft hij dien natuurlijkerwijze toe aan den invloed der Herders en Leeraars. Daarom "doet hij een vierden stap, en wel om de kerkbesturen van "gezag te berooven, en het kerkelijk opzigt en de tucht magteloos te maken, opdat die hem niet meer hinderen zouden.—Zie "daar voorbereidselen tot, of welligt beginselen van de vervulling "der voorzegging : "*de vijand zal komen gelijk een stroom.*"

In bekommering over de toekomst, vraagde hij wijders :— "Wat verder ? zal zijn vijfde stap dit zijn, dat hij te weeg "zal brengen, dat de kerk, van beide één, òf in enge staatsbanden benepen, òf van den staat gescheiden zal worden, met "verlies van kerkelijke goederen ? Het is waarschijnlijk.—En "dan zijn zesde stap ? zal het, gelijk dit alreede elders zoo is, een "verbod zijn tegen bijeenkomsten van meer dan twintig personen ? "Het is mogelijk. — Vervolgens zijn zevende stap ? verbod "tegen het prediken van de leer der Godzaligheid, onder voorwendsel, dat die leer gevaarlijk is voor den staat; daarbij uitsluiting van godzalige predikers, en het gewelddadig indringen "van leugen-profeten ? De tijd zal het leeren. Dat dit immers "alles gebeuren zal, staat vast, en wordt erkend door de beste "uitleggers van de profetien. Alleenlijk kan ik niet verzekeren "dat dat alles in die orde, en zoo spoedig* gebeuren zal ; of dat "het zonder staatsomwenteling zal plaats hebben."

Aldus vastelijk overtuigd dat er zware strijd op handen was, wapende hij zich niet slechts persoonlijk, bij de voornoemde vijandelijke bewegingen, maar beijverde hij zich vooral de gemeente in den regten weg te stieren, en de rigting waarin zij zich bevond te doen kennen. Bijzondere vermelding verdient de wijze waarop hij haar heeft geleid en aangemoedigd in den tegenstand bij de ontheiliging van den dag des Heeren door het loopen der Zondagtreinen.

Toen hem het voornemen der maatschappij, dat daarop betrekking had, werd medegedeeld, en men hem van elders toeriep : "Kom aan, broeder, sterk onze handen ten strijde!" was hij

* Zoo spoedig, als sommige uitleggers stellen ; namelijk binnen den tijd van vier, vijf, of zes jaren.

daartoe zoo spoedig niet te bewegen. "Wie zal (vraagde hij) er aan denken, in ons land Zondagtreinen te doen loopen?" Hij meende dat er eene onnoodige bekommering bestond, en schoof dus de zaak ter zijde Maar toen hij bemerkte dat hetgeen men vreesde, werkelijk te gebeuren stond, gevoelde hij, in alle kracht, de groote verantwoordelijkheid die er op het kerkgenootschap, waartoe hij behoorde, rustte, en besloot hij terstond de waardige mannen die hem 't eerst op het kwaad gewezen hadden ten uiterste bij te staan. De strijd werd aangebonden; doch spoedig bleek het dat er over de wijze, waarop men den tegenstand zou voortzetten, groot verschil bestond, en dat de inzigten der broederen op dit punt al zeer uiteenloopend waren.

Volstrekte onthouding van het middel der overtreding, was hetgeen Ds. van der Lingen voorstond, wat hij begeerde, waartoe hij in zijne eigene gemeente opwekte, waarop hij zelfs aandrong. Zijn voorstel vond bijval bij de leden der gemeente; spoedig waren er maatregelen bedacht, waardoor men in staat zou gesteld worden, zich van het kwaad te kunnen onthouden, en te handelen als of het nieuwe vervoermiddel niet bestond. Doch zoodra dit bekend werd, bleek het verschil van gevoelen tusschen onzen Leeraar en andere mannen onzer kerk, en werd dat in het openbaar beleden. In eene godsdienstige vergadering te Wellington werd zijn besluit openlijk afgekeurd, en de handelwijze der gemeente *een strijden met vleeschelijke wapenen* genoemd. Dit griefde onzen Voorganger niet weinig; het was teleurstelling en verontwaardiging waardoor zijn gemoed ontroerd werd. Wilde men, dus vraagde hij, met hem op dezelfde wijze niet strijden, waarom had men hem dan in het eerst aangemoedigd, of waarom liet men hem ook nu niet vrij? Waarom fnuikte men zijne kracht, door de hulp van Wellington, waarop hij rekende, hem te onttrekken? Intusschen oordeelde hij het noodig, zich van het gevoelen zijner gemeente te overtuigen, en van hare medewerking, met hetgeen door sommigen bereids was ondernomen geworden, te verzekeren. Want ook hier deinsden nu velen terug, zich op de uitspraak van zeer geachte mannen onzer kerk beroepende.

Op Vrijdag, den 16den Mei, 1862, werd er in het kerkge-

bouw alhier, eene algemeene vergadering—eenige dagen te voren door hem gelegd—gehouden; waartoe ook de leeraren der Episkopaalsche en Independente gemeenten opkwamen. Zeer aangenaam was hem, vooral in dit tijdsgewricht, de ondersteuning dezer broederen. Het doel der bijeenkomst was tweeledig. Vooreerst om mededeelingen te doen omtrent de opwekking in dit en andere landen, en de gemeente aan te sporen, uit haar midden ernstige christelijke leden af te zenden, om door hunne godsdienstige gesprekken als anderzins de leden der Kerk in de omstreken insgelijks op te wekken. Vervolgens wilde men den tegenstand bij de ontheiliging van den dag des Heeren bespreken en daaromtrent bepalingen maken: Het eerste gedeelte der rede onzes Leeraars was, gelijk het godsdienstig weekblad zulks vermeldde, "zeer belangrijk, zijnde eene schets van opwekkingen in de Christelijke Kerk van den vroegsten tijd, en was gekenmerkt door al de buitengewone geleerdheid en geestdrift, den eerwaardigen spreker eigen."

Bij het behandelen der tweede zaak, voerde hij bewijzen aan voor hetgeen hij reeds een- en andermaal in de gemeente gezegd had, te weten: dat het geheel in de magt onzer Kerk stond, het kwaad te stuiten, en dat bij gevolg de Kerk verantwoordelijk was, indien zij het niet deed. Er waren die dachten dat men zich slechts van het rijden met den spoortrein *op den Sabbath* moest vrijhouden, en dit tegengaan. Maar dat zou niet baten; hij hield van geene halve maatregelen. Welk christelijke vader zou zijnen zoon gedurende *de week* geld geven, indien hij wist dat zijn zoon het geld opzamelen zou om den *dag des Heeren* te ontheiligen? Zondagstreinen beantwoordden in ons land niet, dit was bekend; hetgeen men op dien dag verloor, moest door de inkomsten der volgende dagen goed gemaakt worden; feitelijk gaf men dus gedurende de dagen der week, door het rijden en verzenden van goederen met den trein, vergoeding voor hetgeen op den Sabbath te kort schoot. Maar ware het ook dat Zondagstreinen zeer goed beloonden, dan nog konden de leden der Kerk, door als een eenig man te weigeren van het vervoermiddel in de week gebruik te maken, de Maatschappij noodzaken, de Zondagstreinen af te schaffen. En dit was geen strijden met vleesche-

lijke wapenen, gelijk men het genoemd had, maar een pligtmatig verzet, een onthouden van het kwade, overeenkomstig het bevel: "Haat ook den rok die van het vleesch bevlekt is."

In betoog van het laatste kwam hij regtstreeks neêr op de aanmerkingen, die er gemaakt waren over hetgeen hij der gemeente voorgesteld had. Hij weidde daarover uit, sprak eenigzins opgewonden, en minder gematigd dan door velen goedgekeurd werd, en hij welligt zelf bedoeld had. Dit heeft later aanleiding gegeven tot veel onaangenaam en hatelijk geschrijf, zoo tegen hem als tegen de broederen die thans van hem verschilden.

In de gemeente waren velen het met hem eens, en verbonden zich, regtstreeks noch zijdelings iets te zullen doen ter aanmoediging van den spoorweg, zoolang de Zondagstreinen zouden blijven loopen. In gevolge dezer verbindtenis zorgde men voor de noodige vervoermiddelen om de communicatie tusschen de stad en ons distrikt te kunnen volhouden. Dit kon echter niet geheel zonder opoffering geschieden. Met de vrachtwagens ging het nog al; maar het rijtuig voor passagiers, dat dagelijks heen en weder loopen moest, en daartoe een groot aantal paarden, enz., behoefde, kon niet anders dan tot schade zijn der maatschappij, die deze voorziening gemaakt had. Het te kort werd later vooral door de elf direkteuren, den heer Hofman, den ouderling P. de Villiers, en onzen Leeraar aangevuld. Benevens de geldelijke opoffering welke deze mannen zich getroostten, hadden zij en de partij die met hen ging veel te verduren. De afkeuring hunner pogingen bleek allerwege. Nu eens werd hetgeen zij beproefden eene dolle onderneming genoemd, dan weder eene grove beleediging en zonde tegen de overheid, omdat zij het land in het verkrijgen van den spoorweg behulpzaam was geweest! Van eene meer godsdienstige zijde werd er aangekondigd: "dat de weg dien men had ingeslagen, niet anders dan uitloopen kon, zoo als die alreede begonnen was, in het brengen van spot, schande en nederlaag op eene ernstige en heilige zaak."

Wat men van de zijde der wereld, in dit opzigt althans, te lijden had, beteekende niet zeer veel, doch als een dolksteek in het binnenste, trof elk nieuw bewijs van verschil tusschen geloovigen en geloovigen op dit punt. Vooral werd diepe neer-

slagtigheid (en besluiteloosheid voor een oogenblik bij sommigen) te weeg gebragt door de handelwijze veler leeraren, die, gedurende de kerkelijke vergadering in dien tijd, zich vrijelijk van den trein bedienden, sommigen zelfs bij het reizen door deze plaats tevens met verachtelijk voorbijgaan dergenen alhier, die den tegenstand volhielden; terwijl zij van het vervoermiddel in verband met de treinen gebruik maakten, en de partij die ook nu den Leeraar tegenstond begunstigden en tegen hem sterkten.

Bij dergelijke gelegenheden was het, dat Ds. van der Lingen redenen heeft gevoerd, waaruit hij van liefdeloosheid en verachting zijner broederen is beschuldigd geworden. Wij brengen het een en ander bij, en ieder oordeele voor zich zelven:—
"Geliefden, gij vraagt welligt: 'waartoe is het noodig, dat wij
"ons van het rijden met den spoorwagen in de week onthouden,
"terwijl mannen tegen wie wij opzien daar geen bezwaar in vin-
"den?' Ik antwoord: 'Gods Woord alleen, niet het voorbeeld der-
"genen die wij voor godzaligen houden, moet het rigtsnoer van
"onzen handel en wandel zijn.' Indien er in onze dagen een Nebu-
"kadnezars beeld wierde opgerigt, zoudet gij u welligt verwon-
"deren te zien hoevele der getabberde vaderen daarvoor neder-
"knielden." Dit sprak hij in eene der kleine vertrouwelijke zamenkomsten. Van den kansel kwam het vaak op deze wijze (sprekende van den afval in den laatsten tijd): "*De geheele*
"*aarde verwonderde zich achter het Beest.* Dus zijn zijne tegen-
"standers *weinigen.* Dezen verdrukt en vervolgd. In dien nood
"ontzinkt hun de moed, zij vlugten voor den *stroom.* Dan
"huichelarij en verontschuldiging van sommigen. Ja het zal
"hun niet moeijelijk vallen te bewijzen (?), dat men wel eens even
"als de vijand spreken en doen mag—daar het tegendeel toch niet
"helpt. Maar hoe de Herders en Leeraars? Ach verwacht van
"hen geen heil! Zoodra als de groote meerderheid hen begint
"te verachten, schelden en verdrukken, *om het woord van God,*
"dan vallen velen af—intusschen zich altijd inbeeldende dat zij
"zoo getrouw zijn als zij onder de omstandigheden zijn moeten,
"en luidkeels schreeuwende tegen de weinigen die voor afval
"bewaard worden. De tekst belooft ook niets door de Herders
"en Leeraars. 'De Geest des Heeren zal de banier oprigten.'"

Inmiddels nam eene ten verderf voerende rigting uit de onder-

linge verdeeldheid aanleiding, om van de eene zijde Ds. van der Lingen en de zijnen, wegens overdrijving (zoo als het heette) en, van de andere zijde mannen voor wie velen onzer geene geringe mate van hoogachting en liefde koesterden, wegens onvastheid en verraderij, gelijk men het verkoos te noemen, op de grofste wijze te smaden, en openlijk te beschimpen.

Het was voorwaar een duistere tijd; de herinnering die hij naliet doet ons ook nu nog vaak zeggen: "Hoe smartelijk is het toch voor het Godgewijd gemoed, wanneer te eenigertijd een Paulus zich genoodzaakt ziet eenen Petrus in het aangezigt te wederstaan, omdat hij oordeelt dat deze te bestraffen is."

En toch was onder al de wrijving dier dagen het voornaam kenteeken der toewijding (liefde tot Gods volk) niet verdwenen. Wanneer het innig gevoel des harten doorbrak, klaagde onze voorganger wel meermalen: "Dat de wereld smaadt en vervolgt, "hindert mij niet; het kan nuttig zijn; het hardt in den strijd; "maar dat men het onderling niet eens is, dat vrienden ons ver-"laten hebben en minachtend voorbijgaan, dit is smartelijk, dit "maakt het duister!" Op andere tijden bekommerde hij zich weêr meer over de aanmatiging der wereld deswegens. Aldus was het, toen iemand in de gemeente hem verdedigen wilde en hij daarop antwoordde: "Doe het niet, ik wil liever ongelijk "dragen, dan oorzaak zijn dat de vijanden gelegenheid krijgen "om hunnen lust in het verachten en verguizen van hen die "waardiger zijn dan zij, te voeden."

Evenwel ging hij onwrikbaar voort naar zijne overtuigingen te handelen, en de gemeente tot volharding aan te sporen. De avondbedestonden waren vooral de plaatsen waar het vertrouwen des harten en zijn worstelen met den Heer openbaar werden. "Geliefden (dus sprak hij ons eens daar aan), de Zaligmaker zegt "dat het geloof eene kracht is die bergen verzet; dit is geen "figuurlijk gezegde, het is eene wezenlijke waarheid. Het "geloof is eene *kracht Gods.* Is het geloof opgewekt en levend, "dan vermag één geloovige meer dan de geheele wereld die zich "tegen hem verheft; aangezien geene geschapene magt, hoe "groot ook, bestand is tegen het kleinste beginsel der kracht "Gods, als dat in werking treedt. Maar het geloof is niet altoos

"levend en opgewekt; ware dat het geval, dan hadden wij bij "elken strijd te voren reeds de verzekering, dat wij overwinnen "zouden—mogen wij nu, indien wij dat teeken niet hebben, ons "onttrekken? Ganschelijk niet; wij moeten voortgaan zoolang "de Heer zulks gebiedt, zoolang Hij ons aandrijft. God is "getrouw, die ons niet begeven of verlaten zal. Indien Hij ons "beveelt: 'Ga over dezen berg' dan zal Hij er eenen weg "midden door banen zoo wij den top niet bereiken kunnen. En "mogen wij niet overwinnen in den strijd, wij moeten dan voort- "gaan tot eene getuigenis, en behooren zoolang te getuigen "totdat de Heer ons het zwijgen oplegt; totdat, van den tijd "dien Hij daarvoor noodig oordeelt, de laatste seconde getikt "heeft. Wat komt het er op aan of wij eenigen tijd langer in "lijden doorbrengen? De strijd is toch kort; de vreugde, de "rust zal eeuwig duren."

De vooruitzigten werden hoe langer hoe duisterder; op nieuw waren de fondsen der Maatschappij uitgeput, en nog kwam er geen teeken ten goede. Het getal, dat zich op elken Maandag avond ter verootmoediging over deze zaak aan de plaats des gebeds had laten vinden, verminderde nu ook meer en meer. Daarbenevens ontbrak het vaak aan die geloovige aanklemming des gemoeds, waarin de geoefende bidder een gewissen waarborg erkent voor de verhooring zijner gebeden.

Eenige bemoedigingen verhelderden echter tusschen beide voor een oogenblik den weg. Hartversterkend was het inderdaad dat Ds. Albertijn, in persoon en door zijn gezin, zich aan de zijde onzes leeraars plaatste. Het getuigenis van Ds. P. Huet (toen in Natal), eenigen tijd later, bewees dat hij de positie welke de tegenstanders van de Zondagstreinen alhier hadden aangenomen, volkomen verstond en goedkeurde. Ook was de bedekte gift van vijf pond sterling—der direktie in stilte toevertrouwd—zeer aanmoedigend.

Deze dingen hadden op het gevoelig gemoed onzes leeraars een zeer gunstigen invloed. Ook hij immers had versterking van noode. Hoorde men ook van hem niet vaak deze taal: "Het is duister, het is duister!" en dan, daar hij zich weder tot de Rots zijner sterkte verhief: "O God, sta met uwen Geest ons bij;

"versterk de kleine kracht; versterk het geloof in een ieder "onzer. Leid ons in alle waarheid; verwerp ons niet van Uw "aangezigt, maar leid ons in een effen land." Als om in het openbaar met deze en dergelijke beden hartelijke zamenstemming te betoonen, werd eerlang—het was op nieuwjaars morgen van 1863—de knecht des Heeren door de gemeente met dit toepasselijk heilgezang begroet :

"Dat op uw klagt de hemel scheure!
Dat zich de Heer ontdekk'!
De God van vader Jakob beure
U in een hoog vertrek!
Hij doe in gunstrijk welbehagen,
Uit Zions tempelzalen,
Om u te helpen en te schragen,
Zijn zegen nederdalen!" (Ps. 20 vs. 1).

Aldus werkte de kracht, die beiden tot volharding aandreef, bij herder en gemeente tot onderlinge opbouwing en versterking. Toen men 9 maanden lang den strijd had volgehouden; toen de Spoorweg tot bijkans aan de Paarl gelegd was, en men bij de voltooijing voor meer krachtverbrokkeling vreesde, vraagden sommigen: "Hoe zullen wij voortgaan?" en was er bij vele gelegenheden neerslagtigheid en eenige weifeling te bemerken; terwijl van meer dan eene zijde de nederlaag reeds aangekondigd werd. Ook toen nog bleef, gelijk in 't begin, Ds. van der Lingen degenen, die hem hunne leiding toevertrouwd hadden, tot vastberadenheid en standvastigheid aansporen. "Welligt (zeide hij "bij gelegenheid), vraagt deze of gene: 'Zijn wij dan verpligt "nog meer van het onze op te offeren?' Geliefden, behoort niet "al waar men de hand op legt, den Heer? Is niet alles wat gij "*het uwe* noemt, zijn volstrekt eigendom? Zijt gij niet zelfs uw "leven aan Hem verschuldigd? Wel nu, indien dit zoo is, "betaalt dan eerst den Heer voor uw leven, en beschikt daarna "over uwe goederen."

In het begin van de maand Maart kwam er van de zijde der gemeente een voorstel, om de tekortschietende fondsen dermate te stijven, dat de Direktie, die de zaken in handen had, ongehinderd zou kunnen voortgaan. Eén persoon waarborgde £500 indien de overigen even zoo veel wilden verschaffen, om £1000

te kunnen geven. Dit werd dadelijk ruchtbaar, en spoedig zouden hieromtrent schikkingen gemaakt zijn, ware het niet, dat nog spoediger een gunstig berigt dit geheel onnoodig gemaakt had. "Er zullen voortaan geene Zondagstreinen meer loopen." Deze was de blijde tijding waardoor op 't onverwachtst velen hier en elders verrast werden.

In het eerst betwijfelde men hier hetgeen er geboodschapt werd; daarna gaf men zich over aan dankbare huldiging van Hem die ook nu degenen welke op Zijnen Naam vertrouwd hadden, op zoo merkbare wijze bijstond, en thans de overwinning gaf.

"Maar" zegt welligt iemand (gelijk ook toen sommigen zeiden); "wat beelden zij zich in; wat beteekende de tegenstand dien zij geboden hebben?" Misschien *zoo veel* als de ledige kruiken en de fakkels in het leger van Gideon; niet meer althans; dit gevoelden ook de beweldadigden. Hunne vreugde bestond daarin, dat het op nieuw gebleken was, dat *de sterkte Godes is.* Hij had gesproken: "Tot hiertoe en niet verder," en door dit magtwoord was gestopt de mond van allen die daar als met oppergezag en om strijd riepen: "De Zondagstreinen zullen nimmermeer ophouden te loopen,"—die daar als met profetische zekerheid zeiden: dat degenen die hier het kwaad tegenstonden, met spot en schande zouden terug gedreven worden!

Op den derden Zondag in Maart toonden de geslotene deuren op de verschillende stations aan, dat de opzieners den hun gegeven last volbragten.

Aan den avond van den volgenden dag (16 Maart) kwamen degenen, die zich hier den gruwel der ontheiliging van 's Heeren dag zoo zeer hadden aangetrokken, tot dankzegging bijeen. De vergadering werd geopend door het zingen van Ps. 118 vs. 7: "De Heer is ons tot hulp en sterkte," enz. In de verschillende gebeden werd belijdenis gedaan van zonde, van ongeloof en flaauwheid; de wonderbare weg Gods tot beproeving van het geloof herdacht; en Hem de dank en de hulde des harten gebragt, voor Zijne trouw die zoo heerlijk was gebleken in de afwending van het kwaad. Daarna sprak Ds. van der Lingen over het vertrouwen der ziel op God, en de hindernissen, die zich

gedurig daartegen in den weg stellen. Hij toonde vervolgens aan dat het waarachtig vertrouwen een gewrocht der Almagt is, door den Heer in onze harten gewekt wordt, en zich wederkeerig tot Hem uitstrekkende, werkzaam is omtrent dat waardoor Hij zich voorgenomen heeft ons te zegenen. Dat dus ons vertrouwen nimmer de oorzaak mag heeten van hetgeen wij verkrijgen. Hij merkte aan dat het dikwijls in den weg des Heeren is, uitkomst te schenken juist dan wanneer het vertrouwen door vele twijfelingen bezwaard, en wankelende gemaakt wordt, zoo dat wij dan meenen dat de Heer weigert te hooren. Zoo was het ook in de zaak die thans overdacht werd: het scheen als of men te vergeefs riep, en het vertrouwen was ten laatste zeer geschokt: "Echter (dus vervolgde hij) werd ons eene genoegzame kracht "tot volharding gelaten. Eene onzigtbare hand drong ons, voort "te gaan; mogten wij dan ook voor onzinnigen en dwazen ge- "houden worden, wij moesten *aldus*, en konden niet *anders* "handelen. En wat was het anders dan de onzigtbare hand "Gods, die ons drong; Hij had ons in den strijd gebragt, gaf "ons kracht, en zorgde voor de uitkomst. Dat wij Hem danken, "Hem alleen komt de eer toe. Had Hij het niet beschikt, het "kwaad zou voortgeduurd hebben, onze pogingen zouden er niets "tegen gedaan hebben. En had de Heer ons niet geholpen, wat "ware er dan van ons geworden? Sommigen hadden zich van "den afval kunnen vrij houden; anderen zouden zich in dien "stroom begeven hebben; enkelen konden het welligt bekostigen "zich naar elders te begeven waar de gruwel nog niet is, wen- "schende liever als Lot te vlugten met verlies van have en goederen, "dan te wonen onder een afvallig volk.—Vraagt men nu: 'Hoe "'lang zullen wij van het kwaad bevrijd blijven?' Het ant- "woord is gereed: 'Zoo lang als er in ootmoed en nederigheid "'aan de weldaad der verlossing gedacht wordt; zoo lang als de "'kracht der dankbaarheid in de gemoederen blijft voort- "'werken.'"

Toen het uur van zamenzijn verstreken was, werd er voorgesteld, dat degenen die er behoefte aan gevoelden, langer vertoeven zouden. Daarna gingen nog twintig personen in het gebed voor,

hunne harten uitstortende, en den Heer voor zijne genade dankende. De stemming waarin sommige der bidders verkeerden, blijkt uit de volgende ontboezeming die wij aan het slot der aanteekening waaruit wij bovenstaande aanhaling overnamen, aantreffen: "Het was een aangename avond, wij konden ons "regt hartelijk zamen vereenigen. Wij besloten met het zingen "van Gez. 178 vs. 1: 'De Heer is God, de Heer is God, de God "des vredes onze God,' enz.: Het was mij den geheelen avond "als of ik mij op de hoogte van den berg Karmel bevond, en "gelijk dáár, de Heer zich ook nu betoond had God te zijn. "Onder het zingen zou ik wel hebben kunnen uitroepen: 'Wie "'zijn wij dat de Heer zich zoo luisterrijk openbaart!' Het "was alles zoo aandoenlijk, zoo plegtig, zoo heerlijk; het was "mij als een huis Gods, en de poorte des Hemels!"

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

DE KERKSTRIJD.

Zoo werd dan bij het dankend opzien naar omhoog, en 't blij vermelden van de zegepraal die hier 't geloof weêr mogt behalen, alle bekommering wegens nog dreigende stormen, die zoo vaak het bang gemoed verschrikten, voor een oogenblik als van elk hart verbannen; door de vreugd verdrongen als het ware. In de vorige vergaderingen toch sprak zij luide. In de zamenkomsten die er sedert de merkwaardige Pinksterweek—ter herinnering aan dien heugelijken tijd—op elken Donderdagavond plaats vonden; zoo wel als in die welke gedurende negen maanden—ter verootmoediging over de ontheiliging van des Heeren dag—op elken Maandagavond gehouden werden, hoorde men het gebed om 's Heeren tusschenkomst in de zaak die het hart van elken waren Christen met zoo diepe smart vervullen moest. Het was de benarde toestand waarin kort te voren onze Kerk geraakt was, die ook in ons midden zorg verwekte. Gedurende de groote vergadering van October des vorigen jaars, waren de lang verborgen kiemen van Ongeloof en Liberalisme—sedert vele jaren reeds ontwikkeld en opgeschoten—in eens openbaar geworden voor de beschouwing ook dergenen, die niet lange nog geweigerd hadden aan de onderstelling zelfs maar toe te geven, dat er tusschen de Leeraren onzer Kerk grooter verschil zou bestaan dan door de termen: *meer* en *min* ernstige—*bekeerde* en *onbekeerde* predikers, zeer wel konden aangeduid worden.

Ofschoon nu deze, en eenige met haar evenzeer bevoorregte gemeenten, ietwat meer op de hoogte der zaken geraakt waren, schokte het toch ook hier niet weinig, te bemerken welke rigting de geest des tijds in eens genomen had, en hoe spoedig de ont-

wikkeling dier gebeurtenissen plaats vond, welker zamenhang, strekking, en einddoel, welligt minder naauwkeurig door het tegenwoordig, dan door het volgend geslacht kunnen beoordeeld worden: Te regt heeft een der leidslieden in dien duisteren tijd, zijnen medechristenen, die hij op de snelle vaart dier gebeurtenissen wees, toegeroepen: "Wij dachten nog dat enkele ligte "troepen voor ons voortvlugtende waren, toen wij op eenmaal tot "staan gebragt werden voor een schijnbaar onverwinnelijk bol- "werk. Wij meenden met de liberale predikanten en hunnen aan- "hang in de Kerk te doen te hebben, toen wij als uit eenen droom "wakker schrikten, om te leeren dat wij niet langer in de eerste "plaats met hen, maar met het Hoog Geregtshof te strijden "hadden!"

Van den Hoogleeraar die aldus sprak, betuigde Ds. van der Lingen te gelooven dat hij door den Heer bestemd was, in dezen strijd voorop te gaan. De stukken van zijne hand, over de moeijelijkheden van ons Kerkgenootschap en de aanmatiging van het Hooge Geregtshof, destijds in eenige nommers van de "Kerkbode" voorkomende, bevielen onzen Leeraar zoo zeer, dat ook hij mede oorzaak werd dat de schrijver zich bewegen liet, zijne medechristenen in dit land op eene betere wijze met zijn gevoelen bekend te maken; gelijk hij gedaan heeft door de uitgave eener brochure, getiteld "De Kerk en de Regtbank."

Hieruit besluit men reeds, hetgeen haast overtollig zou zijn te vermelden: dat Ds. van der Lingen in die moeitevolle dagen de handen gesterkt heeft van de partij in onze Kerk, die de regten der gemeente, haar door den gezegenden Koning geschonken, ten einde toe verdedigen wilde. Bij de kerkelijke regtspleging kon hij niet anders dan de stem geven tegen de beide leeraren die voor de Hooge Vergadering te regt stonden. Hij kon noch het gedrag van den leeraar van Darling, die tijdens de Synode naar leervrijheid dong, noch de handelwijze van den leeraar van Hanover, die wegens ligtzinnige uitdrukkingen tegen den Eeuwigen God en Zaligmaker aangeklaagd was, verschoonen; en verklaarde voortdurend dat het Kerkbestuur zijne hooge roeping òf niet gekend, òf wel gekend en niet betracht zoude hebben, indien het langer de verkondiging des Evangelies aan de zoodanigen toevertrouwd hadde.

Wil men een bewijs voor zijn gevoelen en gezindheid, zoo als hij die in het openbaar in zijne gemeente heeft beleden, eenige zinsneden in eene leerrede over Ps. 50 vs. 15 kunnen daartoe strekken: "Wat zou er van ons, wat van het menschdom "worden, indien de Goddelijke instellingen—inzonderheid de "genademiddelen—onder de hand van dwaalgeesten, leugen-"geesten, zonde-slaven, en magtige vijanden bedorven, verdon-"kerd, en krachteloos gemaakt wierden? Bidden wij dan, maar "werken wij ook; strijden wij, als voor ons leven, zóó voor het "regt van Gods gemeente in het gebruik maken en aanwenden "van de Goddelijke inzettingen. Strijden wij, niet bloot met "den mond, maar even zoo zeer met onze werken, door opoffe-"ringen van allerlei aard, zoo als de Heer door Zijn woord en "de omstandigheden aanwijst te willen, dat wij het doen zullen. "Betalen wij alzoo onze geloften! Verheerlijken wij alzoo onzen "God!"

Wij behoeven hier juist niet eene aanduiding van enkele, van één of twee bijzondere personen te onderstellen. Zijn gevoelen van geheel de liberale partij was hetzelfde. Ook nu hadden, op de ondersteuning van velen vlot voortdrijvende, één of twee personen omstandigheden veroorzaakt, waardoor de gemeente Gods beroerd werd, en die het noodzakelijk maakten dat ieder getrouw leeraar tot den strijd zijne gemeente opwekte.

Van een hatelijk gevoel echter is hij nimmer beschuldigd geworden. Zijne houding tegenover de tegenpartij was allezins zoodanig als men die van iemand van zijne beschouwing verwachten mogt. Zeer verre toch was het buiten den kring, waarin hij zich, als christen, als begenadigde alleen door de ontferming Gods—verpligt gevoelde te houden, den ongelukkige voor wien hij steeds meer dan aardsche rampen vreesde, te verachten, te verongelijken, of te verdrukken. Meer dan eens heeft men hem—op een toon van diep medegevoel—hooren zeggen: "Ach! wat onderscheidt ons van hen? niets dan alleen de eeuwige erbarming." Maar waar het teregtwijzing, of verdediging van het heerlijk standpunt des Christens gold, deinsde hij nimmer, ook in het minste niet, terug. Gedurende de lange discussie over de zaken der beide teregtstaande leeraren, liet hij zich meermalen

ten voordeele der orthodoxe partij hooren. Hij sprak beslist, en vaak op eene wijze die geheel de eigenaardigheid van zijn zonderling karakter kennen deed.

Bij gelegenheid van een der hevige debatten gebeurde het, terwijl hij met geestdrift zijne redenering voortzette, en geheel onbewimpeld zijn gevoelen uitsprak, dat een der beschuldigde leeraars opstond en hem tot de orde riep. Geheel bedaard wendde hij zich naar de zijde waar deze stond, wierp den blik op hem en zeide: "Wie is het die mij tot de orde roept? Wilt gij weten "wie buiten de orde is? Een Judas onder de Apostelen, een "verrader onder de broederen, een wolf in schaapskleederen, *die* "is buiten de orde; *ik* ben niet buiten de orde!"

Wegens een gevoel zooals hier duidelijk op den voorgrond treedt, mishaagde het hem niet weinig dat men zich—in den loop der discussie over de zaak van Ds. Kotzé—er toe leiden liet, de door hem aangevallen waarheid toe te lichten en te verdedigen; de wijze echter, waarop dit geschiedde, gaf ook hem (gelijk hij later verklaarde) aanleiding het een en ander daaromtrent in het midden te brengen. Hetgeen hij zeide behaagde zoo zeer, dat men dadelijk voorstelde zijne meening ten nutte onzer Kerk alom door den druk bekend te maken. Doch hij schoof dit voorstel ter zijde, meenende dat hetgeen er door hem en anderen aangemerkt was, slechts geacht moest worden als in het voorbijgaan gezegd te zijn; wijl het der Synode niet er om te doen was op dit gewigtvol oogenblik de *kerkleer* te verdedigen, maar te doen uitkomen welke hare houding was tegenover leeraren die het waagden de belijdenisschriften der Kerk, welke zij onderteekend hadden, welker aanneming alleen hun toegang tot de bediening geschonken had, schromelijk te minachten niet slechts, maar ook te verachten en vertreden.

De verdere beraadslaging der vergadering moest dus volkomen zijne goedkeuring weg dragen. Met volle gewetensvrijheid gaf hij zijne stem voor de afzetting en schorsing der beide leeraren, wier handelwijze reeds zoo veel ontroering in de Synode te weeg gebragt had. Ja, hij verheugde zich dat er bij deze gelegenheid een beslissende stap gedaan was. Niet dat hij de gevaren daaraan verbonden niet kende. Zeer wel voorzag hij dat de golven

welke in het eerst het wrakke vaartuig zoo zeer dobberen deden, hem in het laatst zelfs den ondergang zouden kunnen dreigen. Evenwel gevoelde hij diep dat het hier niet te pas kwam de kosten te gaan berekenen, maar slechts naar roeping en pligt te handelen, en de uitkomst, met verbeiden, den Heer over te laten.

Maar, wij zeiden *wrak vaartuig!* Durven wij de Nederduitsch Gereformeerde kerk, het groote ligehaam, dat de hand over geheel de kolonie uitbreidt, aldus noemen? Wij durven dit, indien ons de beschouwing van Ds. van der Lingen juist voorkomt. Meer dan eens immers veroorloofde hij zich dit gezegde: "Onze "Kerk is niet meer dan eene bouwvallige hut. Wanneer zij in "duigen valt, zal de Heer op hare bouwvallen iets beters op- "rigten."

Men vraagt met regt: waarop doelt dit? Wijst het eene toedragt van zaken aan zoo als de Schotsche kerk in 1842 beleefde? Is het wenschelijk dat hetgeen toen aldaar voorviel, ook hier gebeure? Waarlijk, indien er tusschen twee uitersten gekozen moest worden, indien men ons voorstelde, òf het verlies van ons kerkelijk karakter, met behoud van groot gezag, schoone kerken, en aanzienlijke bezoldiging, òf opoffering van dit alles met behoud van ons groot voorregt, van ons kerkelijk karakter, welks zegel de zinspreuk vertoont: *De Heer Jezus is het Hoofd, de Heilige Geest de Bestierder der Kerk,*—men strijde dan tot betrachting van het laatste; men verheuge zich dan in vooruitzigt op eene toekomst, gelijk aan dat roemruchtig verleden, waarop elk lid der vrije Schotsche kerk met ontroerend dankgevoel terug blikt.

Maar, welke aanduiding hebben wij, welke vooruitzigten op geloovige werkzaamheid, geloofskracht, geloofsmoed, gepaard met geloovige betuigingen, zoo als toen onder herders en leeken dier bevoorregte kerk te zien was? Inderdaad, bij de geestdrift waarin vroeger genoemde Brochure is geschreven, steken zeer flaauw af, de handelingen onzer laatste Synodale Vergadering, de levenlooze toestand der gemeenten onzer Kerk, het tanend geloof, waarvan de onbedachtzaamheid en gevoelloosheid zelfs der ernstige leden ook thans nog getuigen.

Doch het is hier de plaats niet om lucht te geven aan het smartgevoel, dat ons overkomt bij de gedachte aan den vernede-

renden en afvalligen staat, waarin (mogt het slechts voor kort zijn) ons kerkgenootschap thans verzonken is. In onze mijmeringen voortgaande, zijn wij den tijd der beproevingen onzes Leeraars, welke de Alwijze ook ter wille van dezen strijd niet noodig oordeelde te verlengen, reeds eenige jaren voorbij gesneld. Moge het den Heer behagen in ons midden mannen uit te rusten van wie het navolgend geslacht zal kunnen aangeteekend vinden wat er van Schotlands grooten Redenaar vermeld staat: "Zijn "geloof werd levendiger en dieper, naarmate de gezigtseinder "door meerdere wolken verduisterd werd!"

Toen het Hooge Geregtshof, gedreven door het Erastiaansch regtsbegrip, zich aanmatigde, onderzoek te gaan doen naar de gronden der kerkelijke regtspleging; toen het de zaken der beide gestrafte leeraren in handen nam; toen het eindelijk de magt der sleutelen zich toeëigende, weder bond wat de dienaren des Heeren in Zijnen Naam ontbonden hadden, en de uitgedrevenen der kerk, haar weder opdrong, was het Ds. van der Lingen even naauw om het harte, als den broederen die met hem deze verongelijking en verdrukking zoo diep gevoelden. Gedurige ontmoeting, onderlinge raadpleging, was in die dagen wel zeer aangenaam; men behoefde versterking, en het gevoelen des eenen kon den andere tot besluit leiden. Om zijn diep doorzigt was vooral het oordeel van onzen Leeraar den broederen veel waard, en werd het bij vele gelegenheden ook gevraagd.

Van zijne zijde was er, sedert de Regtbank zich bereid getoond had, het kerkelijk geschil onder hare jurisdictie te nemen, slechts weinig verwachting. Te zeer was hem, door de geschiedenis der verloopen eeuwen, voor oogen, welke houding de magtige Basan tegenover het klein gebergte Zion had aangenomen: te zeer was hij er van overtuigd, dat de Wereldmagt het Godsrijk nimmer heeft willen of kunnen begrijpen, nimmer heeft willen verdragen, nimmer wezenlijk goed heeft willen doen; dan dat hij voor *Haar*, op wie de einden der eeuwen gekomen zijn (de Kerk van Christus in dezen laatsten tijd), dienaangaande eene gunstige uitkomst voorzien durfde. "Onderwerpen zich," zoo vroeg hij onlangs nog, "onderwerpen zich (aan den Godmensch) die aardsche "magten, welke de heerschappij van Christus verloochenen, de

"gemeente van Christus vervolgen, en als het *Beeld* des *Beestes* in "Openb. 13 maken, *dat allen die het Beest niet aanbidden, gedood* "*zullen worden?*"

Denzelfden toestand der wereldmagt, duidde hij bij gelegenheid in de volgende bewoording aan: Het netwerk der Vrijmet-"selarij bedekt te zeer alle regeringsligchamen, dan dat men voor "het Godsrijk anders dan verdrukking en vervolging kan te "wachten zijn."

Uit deze en dergelijke beschouwingen is het ligt te verklaren, waarom de hoop op overwinning, dat namelijk de overheid er toe gebragt zou worden de regtsbevoegdheid der Kerk te erkennen en te steunen (eene hoop die toen nog door eenige leeraren werd gekoesterd), in het hart van Ds. van der Lingen geen ingang kon vinden. Het berouwde hem zelfs, en hij beschouwde het als eene overijling, dat de Moderator ten dienste der Kerk een pleidooi had gevoerd; de Kerk had naar zijn gevoelen volstrekt niet noodig zich voor het wereldlijk geregtshof te verdedigen. Eene eenvoudige getuigenis: "Wij zijn het; wij hebben het gedaan, "gij zegt dat wij de zoodanigen zijn," was voldoende. Alzoo had de Kerk haar verheven standpunt, door haar Hoofd en Koning voor Pilatus ingenomen, getrouw bewaard, en der wereld geene gelegenheid gegeven om de ongewijde hand aan het heilige te leggen.

Uit oorzaak van hetzelfde begrip, dezelfde overtuigingen, was het voorstel, toen van vele zijden en zeer welmeenend gedaan, om de kerkelijke regtszaak op nieuw en naar de regelen der wereldsche regtbank te beginnen, zoo ver van de goedkeuring onzes Leeraars, als het Erastiaansch kerkbegrip van het Kalvinistische verwijderd is. Naar dat begrip toch kon hij nimmer toe geven, dat de Synode, door naar hare eigene wetten, overeenkomstig Gods woord, te handelen, zonder inachtneming der regelen eener wereldlijke regtspleging, hare bevoegdheid ook in het minste was te buiten gegaan. Kon hij ook niet anders dan oordeelen: dat men, door op nieuw, en naar de aanwijzing der wereldlijke magt overeenkomstig de regelen harer regtspleging, de zaken te behandelen, de Kerk feitelijk onder de wereldmagt zou doen bukken en alzoo haar karakter vernietigen of verloochenen.

Het is inderdaad te beklagen, dat er op dit punt—ook nu nog —zoo groote onkunde in ons kerkgenootschap heerscht; de voortdurende klagte, de betuiging van leedwezen, omdat de Synode (zoo als men meent) de zaken op eene onwettige wijze heeft behandeld, getuigt van die onkunde, en kan niet anders dan ontmoedigend en verslappend werken op de mannen die tot dezen strijd werden aangegord, en daarin reeds zoo veel hebben moeten verduren.

Ach! waarom is het, dat wij zoo weinig ONS GOED REGT begrijpen, ONS ONVERVREEMDBAAR EIGENDOM waarderen, ONZE HEILIGE ROEPING gevoelen en volgen? Is het niet eene laakbare, eene strafbare nalatigheid, wanneer er omtrent deze hoog gewigtige aangelegenheden onkunde blijft heerschen, nadat de Heer, het Gezegend Hoofd der Gemeente, een Zijner knechten zoo merkbaar aangespoord en bekwaamd heeft om daaromtrent getuigenis te geven? Toen bij den voortdurenden strijd van het Godsrijk in vroegere eeuwen, de leidslieden der Kerk voorop gingen, vonden zij wel bereide krijgstroepen om hen te volgen. Moge de Heer licht schenken, de inwoners des lands in opgewekt. heid brengen, en bij de leden der Gereformeerde Kerk dezer dagen en voortdurend de bede bestendig maken: "Heer, roep ons tot wat Gij wilt, en bekwaam ons tot datgene waartoe Gij ons roept!"

Toen de beslissing der Regtbank in beide gevallen—na zoo vele vernederende, en voor het christelijk gemoed aanstootelijke aanmerkingen en bijhalingen—ten gunste der gevonnisde leeraren uitviel, waren ook zij, die nog steeds het beste gehoopt hadden, geheel ontdaan, en bleef hun geene andere hoop over, dan het vooruitzigt, om de smadende handelwijze der plaatselijke Regtbank door het Gouvernement in Engeland bestraft te krijgen, schenken kon. De verwachting van Ds. van der Lingen was echter, gelijk wij uit vroegere aanhalingen bemerken, ook hierdoor niet op te wekken. De uitslag van een appèl op de "Privy Council" was hem niet twijfelachtig; evenwel meende hij dat het niet goed was de zaken te laten zoo als zij waren; maar daar het zoo ver gekomen was voort te gaan, ten einde het oordeel van het hoogste hof omtrent de handelwijze der plaatselijke

Regtbank openbaar te doen worden. Hij ging zelfs verder en droeg den vertegenwoordiger der Kerk, den Hoog Eerwaarden Moderator op, ook in Holland regtsgeleerd advies in te winnen, en gaf—terwijl de gemeente van de Paarl een gedeelte van de kosten van appèl waarborgde—ook verzekering dat aan alle billijke eischen, voor hetgeen hij wijders verlangde, mede door haar voldaan zoude worden.

Men vraagt welligt: daar hij van het een noch het andere verwachting had, wat hem dan eenig uitzigt gaf. Wij antwoorden: "De toekomst was hem in het geheel niet helder. Hij voorzag dat de Kerk voor eene scheiding niet voorbereid zou wezen; meer dan eens had hij vroeger (gelijk hij verklaarde) voorstellen in de vergaderingen, die daartoe leiden konden, tegengewerkt. Ook nu voorspelde hij van eene afscheiding niet anders, dan dat het slechts een klein getal uit iedere gemeente zou zijn dat om des gewetens wil verdrukking zou willen lijden. Hij plagt wel te zeggen: "Kerkelijke gebouwen, kerkelijke bezittingen, en kerkelijke bezoldiging maken (wat het uitwendige betreft) het groote onderscheid uit, tusschen de Kerk in onze dagen, en de Christelijke gemeenten in de eerste eeuwen." Dan weder merkte hij aan dat de vele schoone gebouwen die in den laatsten tijd in de gemeenten onzer Kerk gesticht waren, een band te meer zouden zijn om haar bij verleiding en vervolging, ontrouw te doen worden.

Bij deze duistere voorbeduidingen meende hij, dat het de pligt van elk waar Christen was, niet te vragen: *wat zal de uitkomst zijn?* althans van het antwoord hierop niet de wijze waarop men handelen moest, afhankelijk te maken, maar dáár waar God de Heer beveelt, *degenen die de leer van den Heer Jezus niet met zich bragten*, uit het midden der broederen, ja uit zijne gemeente te weren; en zelfs bij de bedreiging eener wereldlijke magt, wanneer die zeide: "Laat ze toe," te antwoorden: "Wij mogen niet."

Zou de geheele Kerk alzoo handelen, dan verwachtte hij een uitslag overeenkomstig het gevoelen dat wij aangegeven vinden op de 132ste bladzijde van het boekje getiteld: "De Kerk en de Regtbank;" alwaar men leest: "Weet de Regtbank niet dat de

"geschiedenis der Kerk één doorloopend getuigenis is, dat de "Kerk, naarmate zij haren Heer is toegewijd en Hem nawandelt, "in godsdienstige zaken, weigert door iemand of iets anders dan "door den Heiligen Geest en het Woord van God te worden "geleid? En als de Synode alzóó besluit te handelen, hoe "magteloos staat dan de Regtbank tegenover haar!......Tegen- "over het: "Ik kan niet" der Synode, zal de Regtbank even "magteloos staan, als de Duitsche Rijksvergadering tegenover "het: "Ik kan niet" van den armen monnik Luther!"

In eene leerrede over Psalm lxviii: 16—18, in 1865, door Ds. van der Lingen aan de Paarl, en later te Wellington uitgesproken, (eene verhandeling die van begin tot einde onder opwekking schijnt geschreven te zijn) vinden wij ten besluite deze merkwaardige woorden: "Is de Gereformeerde Kerk in Zuid "Afrika eene waar Christelijke Kerk? Behoort zij tot het Zion "Gods? Wij zullen zien! Indien zij, om de wereld te blijven "genieten, zich laat vertreden; indien zij de magt en het regt, "hetwelk de Zaligmaker haar gegeven heeft, zich laat ont- "nemen, dan doet zij blijken, dat zij tot de wereld behoort; dat "zij geene waar Christelijke Kerk is. Dan verdient zij niets "beters, dan is zij niets anders waardig, dan dat Bazan opspringt "tegen haar. Dan zal zij in het lot en den ondergang deelen, "die voor Bazan bereid is. Daarentegen, indien zij Christus "toebehoort, dan zal zij de magt en het regt vast houden, en "liever, met opoffering van al het wereldsche, die magt gaan "oefenen en dat regt gaan gebruiken in woestijnen en huilende "wildernissen, dan haar groot voorregt opgeven, dus verloochе- "nen, en daarmede Zion en Zions Koning zelven verloochenen "uit vrees voor den bultigen berg Bazan. God, de Heer, ver- "hoede het eerste en bekwame haar genadiglijk tot het laatste."

Het einde der aanspraak welke hij op den laatsten dag van datzelfde jaar tot de gemeente rigtte is niet minder belangrijk en tot ootmoed stemmend. Men vergunne ons, daarmede zijne beschouwingen van den toestand onzer Kerk ten einde te brengen.

"Wat de Kerk en onze godsdienstige gesteldheid betreft, de "beginselen van een strafgerigt zijn er alreeds. De Heer liet

"toe, dat de kanker in de godsdienstige instellingen kwam, eerst "door het geloofverwoestend Liberalisme; daarna door de ver- "volgzucht eener Antichristelijke magt, die het Liberalisme te "hulp kwam en de Kerk aan de willekeur van wereldlingen "zocht slaafsch te onderwerpen. Het is trouwens de gewone "wijs der goddelijke beschikkingen, dat de Heer het tijdperk "van vergelding en straf laat komen, over eenen mensch of volk, "als het in het tijdperk van verdraagzaamheid de genademid- "delen niet gebruikt, of huichelachtig gebruikt en dus misbruikt "heeft. Dan blaast de Heer er in, en laat toe, dat de genade- "middelen bedorven, en de kerkelijke instellingen een strik "worden. Dan vooral is het dat de opregtgeloovigen, ziende "dat de kandelaar des lichts van zijne plaats bewogen wordt, "schuldgevoelend en belijdend, tot God vlugten en voor Hem "smeekende volharden: "Och! Heer, keer weder! Laat ons "niet varen! Geef uwe gemeente niet over in de vertreding door "de goddeloozen. Sluit den weg der zaligheid voor ons niet "af!" Dan toonen zij opregtheid, door krachten, goederen, alles "aan te bieden in den strijd om het kwaad af te wenden en het "heil te behouden.

"Maar hoe werkte die geduchte bezoeking, die dreigt de "inwoners van dit land van het ware Christendom en den weg "der zaligheid af te snijden? Ach! over het algemeen sloeg "men er geen acht op. Men denkt er zelfs minder aan, "en spreekt er minder over, dan over de lafheden, "zotheden, en oneerlijkheden der alledaagsche zamenspre- "king en verkeering. Openb. xvi: 11: "Zij bekeerden "zich niet van hunne werken,—zij lasterden den God des hemels "van wege hunne pijnen."—Is dat het niet, als men een onge- "voelig hart en onverschillig gelaat den goddelijken gerigten "tegenstelt?—De meeste gemeenten onzer kerk bewijzen het "door hunne onverschilligheid onder dit oordeel, dat zij in lui "leven, in het naar geld jagen, kortom in de bejagingen en "bemoeijingen van een dierlijk leven, zeer veel meer belang "stellen, dan in het voorregt van de middelen ter zaligheid on- "geschonden en onvervalscht te bezitten.

"Zoo, zoo droevig en verfoeijelijk is het gesteld met de

"menigte, die daar zegt: "Wij zijn Christenen;" die daar "huichelend roept: *Heer, Heer!*—Zoo is het ook gesteld met "sommige Leeraren, die nalaten te wekken, opmerkzaam te "maken, te vermanen; en die, daar zij noch het oordeel opmer- "ken, noch de teekenen des tijds verstaan, zoo ongevoelig zijn "als de menigte.

"Zoo zijnde, ziet ons—de Gereformeerde Kerk in Zuid Afrika "—het einde van dit jaar. Zoo gesteld zijnde, zijn wij een ligte, "gemakkelijk te overweldigen prooi voor de Anti-christelijke "magt. Indien de onbegrijpelijke langmoedigheid Gods geen "uitstel meer geeft—op welk uitstel wij volstrekt geen regt "hebben te rekenen—dan verkoopt de menigte het ware Chris- "tendom voor eenige wereldsche rust, en wordt (met behoud— "tegen regt en rede aan—van den naam van Christenen) heide- "nen in vollen zin des woords. Dan offert zij de weinigen, die "voor het geloof en de godzaligheid pogen te strijden en het "hunne op te offeren, *zij*, die nu reeds half Anti-christelijke "menigte, zeg ik, offert dezulken op en geeft hen aan de boos- "aardigheid der vijanden van Christus en Zijne Kerk over.

"Genadig God! verhelder ons dit donker verschiet door de "vertooning van uw toekomstig werk ter vervulling van uwe "heilbeloften! Wek Gij de slapenden en dooden op! Sterk "door uwen Heiligen Geest de weinigen, die pogen getrouw te "zijn. Wees Gij, o Barmhartige! hun licht en kracht, hunne "vastigheid en behoudenis. Amen!"

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

LAATSTE BEZOEKINGEN.

Met zielvermoeijenden ijver hebben geleerden van alle tijden het wondervolle en verbazende in de natuur pogen te ontdekken en doorgronden. Om tot het doel te geraken, werden voorvallen of gebeurtenissen van de heengerolde eeuwen weêr terug gehaald, en als hoopgevende lichtverspreiders, op den weg van onderzoek staande gehouden. Als om strijd bewoog men zich om het wezenlijk of denkbeeldig geheimenisvolle! De rustelooze geest daalde naar de diepte beneden, of ontsteeg den dampkring onzer beschouwingen, *om na te sporen, en te zoeken; om wijsheid en eene sluitrede te vinden.*

De sterrekundige bragt nachten door in 't meten van den loop der hemelbollen, en trachtte voor regelmatige of onregelmatige bewegingen eene zekere oorzaak te vinden. De aardkundige begaf zich tot eindelooze berekeningen, om het verband, de zamenwerking, of den invloed der dingen uit te vinden, en de eeuwtallen, ter formatie van de eene of andere massa noodwendig vereischt, met de grootste naauwkeurigheid te kunnen bepalen. De Filosoof in oude tijden streefde met onversaagden moed, om het standpunt te bereiken waarop (zooals hij meende) de lang gezochte steen der wijsheid hem tegenblinken zou. En ook nog heden vermoeijen zich velen, en op velerlei wijzen, om wijsheid te vergaderen en kennis te bezitten, om het werk des grooten Scheppers, om Zijne wonderen, om (ware het mogelijk) Zijn doen en laten te doorgronden.

Al dit woelen geeft bewijs van grootheid, van verheven aanleg in den menschelijken geest. Het verkondigt zijnen hoogen oor-

sprong, voorspelt zijne eeuwige bestemming. De mensch wordt voortgedreven door een duister, nogtans waar besef van een eeuwig voortbestaan. Onbestemde gewaarwordingen doen hem zijne groote, zijne oneindige behoeften gevoelen. Hij grijpt naar het eene, en jaagt naar het andere; doch gelijk eene schaduw ontgaat het hem al. Wil de rede hem bijstand verleenen, ook hare kracht schiet ver te kort. Zij is slechts eene flaauwe lamp die noch des pelgrims pad verlichten, noch op de plaats in het deinzig verschiet werwaarts zijn weg henen leidt, eenig schijnsel werpen kan. Bij het dringen in verborgenheden werd hem vaak voor 't einde nog de hoop ontzegd. Zoo ook na naamloos kwellen, de wijsgeer eens het punt bereiken mogt, van waar slechts ééne schrede hem het verlangde had doen verkrijgen, ook dan zelfs werd hij afgestooten; hij zonk neêr, en was, gelijk de schaduw die hij najoeg, ras verdwenen!

O uitnemendheid der wetenschap! ware wijsheid, gij zijt het die uwen bezitters het leven geeft! Voortreffelijke gave uit Edens hof hier aangebragt, hoe bekoorlijk, hoe begeerlijk zijt gij! Gij leidt tot hoogten van waar een vrij gezigt op het land der belofte den sterveling als in verrukking brengt! Gij voert tot verborgenheden, waar natuur geheel hare kracht verliest! Gij brengt nader tot, en stelt in vereeniging met de wereld der geesten, met het gezelschap dat daar wacht, met den Koning die alle geschapenheden beheerscht!

Worden de gezegende invloeden dier hemelsche Geleidster ondervonden, hoe groot, hoe verheven, van welke geestkracht betoont zich dan de christen niet! Vooral in donkere tijden, door nederig erkennen van, en geloovig onderwerpen aan den God der geesten van alle vleesch!

Laat ons de voorbeelden die onze "Herinnering" desaangaande voor de aandacht roepen kan, niet voorbijzien.

Gelijk zijn vroeger leven, zoo waren ook de laatste jaren van onzen Christen strijder niet vrij van moeijelijkheden en beproevingen die zijne ambtsbetrekking vergezelden, en vaak met bezoekingen aan het ligchaam, in het gezin, of onder de naaste bloedverwanten, gelijken tred schenen te houden.

Na de dagen der Opwekking verliepen er jaren die door kastijdingen van meer dan ééne zijde gekenmerkt werden.

In het jaar 1861 (weinige weken na het gezegend pinksterfeest) werden de kinderen zijner oudste dochter door de mazelen aangetast, en binnen drie dagen uit het viertal een knaap van ruim zes en een van bijkans drie jaar door den dood weggenomen. Toen de eerste slag, zoo plotseling als onverwachts der ouderen harten trof, de wreede Koning der verschrikking ten tweeden male den oudsten zoon en kleinzoon aan de betrekkingen ontroofde, veroorzaakte dit geene geringe mate van droefheid en ontroering. Ds. van der Lingen stond juist gereed het biduur te verlaten toen hem het treurig berigt werd gebragt, en spoedde zich terstond naar de woning van zijn' oudsten schoonzoon waar hij getuige werd van hetgeen men hem had geboodschapt. Maar, was het overstelping van gevoel, dat nu nog twijfeling toeliet aan de treurige waarheid die hier zoo onmiskenbaar bleek? "Verwijdert den jongen niet (zeide hij tot zijne kinderen) laat "hem in dit vertrek, er mogt nog leven in hem zijn; dekt hem "zelfs even toe; en terwijl gij bij de andere kleinen waakt, zult "gij gedurende den nacht kunnen bemerken hoe het met hem is." Den volgenden morgen liet hij weder blijken dat hij het niet voor zeker hield dat het kind wezenlijk gestorven was. Toen Mevrouw van der Lingen te huis kwam, en op de vraag hoe het met zijne kinderen gesteld was, antwoordde: "Het kleine is heel erg, het oudste is, zoo als gij weet, niet meer," zuchtte hij en sprak: "Is hij waarlijk gestorven? Ach, hoe had ik mij "reeds voorgesteld den jongen op het Gymnasium te zien, en van "de eene klasse tot de andere overgaan." Later verklaarde hij aan zijnen kerkeraad dat hem door den dood des kinds eene diepe wonde geslagen was. En toch hoe bleek het bij dit alles, dat ook nu zijn blik naar de eeuwigheid gerigt was; hoe vertroostend en opwekkend waren zijne woorden bij het treffen van den slag! "Wat wonderbaar bestel (zoo sprak hij), zou men "zeggen, wat duistere weg van het Goddelijk Bestuur: zoo velen "die voor de wereld onnut zijn, ja tot ballast en tot schade voor "de maatschappij daar henen gaan, worden gespaard; en "anderen, op wie de hoop voor de toekomst rustte, worden "ijlings afgesneden. Maar ach, hoe weinig weten wij, kortzig-"tigen, wat goed is. Wij zouden het kind zoo gaarne willen

" behouden, om de ontwikkeling gade te slaan, om hem hier te
" zien rijpen; maar hoe oneindig sneller zal de voortgang in de
" eeuwigheid niet zijn. Het is voor een onder werkelijk
" eene aangrijpende gedachte dat hij eenmaal zijn vroeg gestor-
" ven kind volgende, door hetzelve als een jonggeborene in de
" hoogere wereld zal verwelkomd worden, en dan welligt aan de
" voeten van hem wien hij hier het natuurlijk leven schonk, zal
" nederzitten om van hem de dingen der eeuwigheid te leeren."

Beschouwingen als deze kwamen ook niet zelden in het volgend jaar (1862) voor. Het was een tijd waarin ontmoedigende, neerdrukkende voorvallen en smartelijke kastijdingen zich als vereenigd voordeden. De last der onaangenaamheden en moeijelijkheden door den strijd tegen den aanslag op den Sabbath veroorzaakt, heeft immers ook op de familie van der Lingen, en op haar juist niet het minst, zwaar gedrukt. Daarbenevens bleef de Engel des doods gedurende vele maanden onder de betrekkingen rond waren. Zijne verschijning in het begin des jaars, liet in het gemoed onzes Leeraars meer somber gevoel na, dan men oppervlakkig kon bespeuren, meer ook dan hij zelf verwacht had te zullen ondervinden. Getuige hiervan zijn eigen woord:
" Welk eene ledigheid heeft moeders vertrek veroorzaakt; ik had
" niet gedacht dat het gemis zoo groot zou zijn, aangezien zij zich
" toch sedert lang reeds aan het huiselijk verkeer onttrokken
" had."

Drie maanden na den slag die hem aldus klagen deed, ontviel ook aan Mevr. van der Lingen de eenige ouder die zij over had, haar geliefde vader.

Vier maanden later werden de twee eenige kinderen hunner vijfde dochter door den dood weggenomen. De heer de Villiers en zijne echtgenoote, die toen ter tijd hun verblijf op de pastorie hielden, hadden zich met hunne beide zoontjes naar de stad begeven, alwaar hen het smartelijk verlies trof, zoodat zij na eenige weken de ouderlijke woning beroofd weder binnen traden.

Een der brieven vóór dat hartroerend oogenblik van hunnen vader ontvangen, eindigde als volgt: " De kloppingen van God
" aan uw hart zijn onderwijzingen des Heeren. Onderwijzingen
" om den toekomenden toorn te ontvlieden; om u tijdig in veilig-

"heid te brengen; en om in den dag des kwaads te schuilen "onder des Heeren vleugelen. De veilige schuilplaats wordt u "aangewezen, het is de gezegende Heer Jezus!—Vlugt naar "Hem om uws levens wil! Hij wacht op u! Ach laat nu den "tijd dien gij *misschien* te voren gegeven hebt aan ijdelheid, aan "wereldsgezindheid of wat anders ook, laat die nu gegeven "worden aan uwe eenzame afzonderingen, aan het gebruiken der "genademiddelen, aan het bezoek van en gesprek met degenen "die u bevorderlijk kunnen wezen. De Zaligmaker vervulle "Zijne belofte aan u, en schenke u Zijnen onmisbaren Geest."

Voor dat het jaar ten einde liep, werd er nog een offer geëischt. In September maakte de dood een einde aan het langdurig en smartelijk lijden van een klein meisje, het jongste kind van Mejufvr. Nancy Malherbe, vierde dochter onzes Leeraars.

Weinige maanden na het overlijden van dit kind, strekte zich de hand der bezoeking ook tot de voorbeeldige moeder uit. Deze jeugdige Christin werd reeds sedert eenigen tijd in den smeltkroes der beproevingen gelouterd, en was alzoo ras toebereid voor de eeuwigheid. Haar overgang naar de zalige gewesten was voor de nablijvenden de eerste droevige gebeurtenis in een ander jaar, dat mede van het treurig rouwfloers rijkelijk omhangen werd. Het was in het begin van het jaar 1866, dat zij eenen ruimen ingang in de eeuwige woningen erlangen mogt. Vele maanden te voren kwijnde zij langzaam weg. De tijd van haar lijden was eene openbaring van dat geloof waardoor van der jeugd af aan haar hart beheerscht was geworden. Hare ondervindingen zijn zeer waard geweten te worden van hen die steeds hunne bekeering uitstellen, omdat zij van de wereld nog wat genot wenschen, voordat zij zich tot "de treurige dienst van Jezus" begeven. Zij prees zich zalig omdat zij zeer vroeg reeds tot den Heiland leerde vlugten; niet slechts omdat zij daardoor op de verlossing in Hem hopen durfde, maar ook wijl de dienst des Heeren haar zoo groote vreugde verschafte. "Ik kan het mij "wel voorstellen (zeide zij eens) hoe men mij beklaagt: 'Ach "die arme, dat zij zoo in ziekte tusschen vier muren de dagen "slijten moet!' maar hoe weinig weet men dan van de verkwik-"kingen welke ik geniet, van het heil dat mijne ziel smaakt."

Gedurende de dagen harer ziekte verlustigde zij zich meermalen in een terugblik op het afgelegd levenspad; wanneer zij de goedertierenheden Gods roemde, Zijne liefde prees, daar Hij in haar de begeerte om voor Hem te leven gewrocht, en de vervulling dier begeerte geschonken had. Vaak ook sloeg zij het oog vooruit en sprak van de verborgenheden die haar welhaast zouden ontdekt worden. Toen zij eens eenige verzen van het laatste Gezang opzeide, bleef zij bij de volgende woorden stil staan:—

'k Zal daar den vriend mijn' dank betalen,
Die mij den heilweg wijzen wou,
En hem, zelfs millioenen malen,
Nog zeegnen voor Zijn liefde en trouw.

Daarop vraagde eene schoonzuster, die bij haar zat, of zij ook dacht in den Hemel zulk eenen vriend te zullen aantreffen, wien zij haar dank betalen zou. "Ik peins er juist over (antwoordde "zij); van mijne vroege kindschheid was er in mij eene begeerte "om zalig te worden; later was de leiding van Vader mij zeer "nuttig, en zijne woorden dierbaar en opbouwend; ook de pre-"diking van Ds. Huet en zijne gesprekken waren mij tot bevor-"dering en zegen."

Later verhaalde zij haren vader dat zij op haar zestiende jaar, door een droomgezigt, tot een vast besluit, om den Heer te dienen, gebragt was. Zij deelde hem ook de bijzonderheden mede, en voegde er bij, dat zij over hetgeen haar gebeurd was altoos gezwegen had, omdat zij vreesde door hare ondervindingen, anderen die zulk eenen weg niet hadden, te zullen ontmoedigen.

Men kan zich voorstellen dat zulk een onderhoud met zijn geliefd kind, en de verdere ontdekking van den grond harer hope en van haren zaligen toestand, den grijzen vader zeer tot opbeuring was in den drukkenden tijd dien hij beleefde. Zoo zeer zag hij het menschelijk verlangen voorbij, dat hij zeide: "Wij "behooren eigenlijk hare herstelling zoo niet te begeeren. Om "haar zelve immers, kunnen wij dat niet, wij doen het uit "bezorgdheid voor hare kinderen. Voor haar *is het verre weg het* "*beste, ontbonden* te zijn." Dit gevoelde ook zijn kind. Van het

begin weigerde hare begeerte zich naar verlenging van het leven uit te strekken. In het kleine biduur dat zij nog met hare moeder en eene jeugdige Christin (eene schoonzuster, die sedert ook is heengegaan) bleef aanhouden, merkte Mevr. van der Lingen het steeds op, dat zij om herstelling slechts zelden en als in het voorbijgaan vroeg; terwijl zij nu eens het hart in weemoed voor den troon ontlastte, omdat zij voor het hemelrijk nog niet genoegzaam voorbereid was; dan weder in dank en hulde scheen weg te zijgen, en slechts pleiten bleef op de goddelijke erbarming voor de vijf kleine weesjes die haar na blijven zouden.

Doch wij zouden haast, weggesleept door het hartontgloeijende van zulk een afreizen, daarvan gaan spreken als of zulks het doel onzer "Herinnering" ware. Laat ons slechts een blik werpen op de laatste stonden der jeugdige Christin, waardoor wij èn in *haren* uitgang, èn in het gedrag haars geloovigen vaders die haar naoogde, een zinneprent vinden van de heerlijke gevolgen van het geloovig zoeken en streven naar kennis aan de groote verborgenheid; den wonderbaren en geheimvollen omgang des stofbewoners met den God der eeuwigheid.

De lijderes is aan het eind des wegs gekomen, en spreekt tot haren echtvriend: "Ach begeer mij niet langer hier. Zeker het "zijn uwe gebeden die mij nog terug houden!" Eenige dagen later was het, te midden van groote benaauwdheid: "Hoe zal "het mij zijn als ik verlost worde, als ik verwaardigd worde in "te gaan! Hoe zal ik mij verkwikken wanneer ik ruime teugen "nemen zal van de stroomen des levenden waters!"

Op den laatsten Vrijdag morgen opende een harer zusters het venster, en zeide om haar op te wekken: "Welk een hemelsche morgen, hoe verkwikkend ziet alles er uit!" Toen sloeg zij den helderen blik naar buiten en sprak: "Ach wanneer "breekt toch de eeuwige morgen voor mij aan!" Dadelijk daarop (zich waarschijnlijk herinnerende dat velen van de betrekkingen op den Sabbath de heenreize volbragt hadden) vraagde zij: "Is het heden Zondag?"

Eenige uren voor dat die dag aanbrak—het was op Zaturdag middag (den 27sten van Februarij 1866)—werden de leden der familie in haast geroepen om bij haren uitgang tegenwoordig te

zijn. Zij was in een ziekenstoel gezeten, en leunde op de knieën van hem die haar het naast bestond. Toen zij hare betrekkingen zag, zeide zij: "Ik dacht zoo even dat ik heenging, doch ik moet "nog vertoeven." Een weinig later zag zij de kamer rond als of het oog iemand zocht; daarna, als nog eene zuster ingekomen was, wierp zij andermaal den blik op de aanwezenden, en riep hun toe: "Vaart wel! Vaart allen wel!" Hierop bragt men hare vijf kleinen in en groette zij ook deze. Even daarna kwam haar vader binnen en zeide men hem dat zij reeds van de betrekkingen afscheid had genomen. Toen trad de oude man nader, en liet, als echo op haar laatst vaarwel, dit voor hem bij de korte scheiding zoo gepast woord volgen: "Tot wederziens, mijn kind!" Nu niet in staat te antwoorden, boog zij het hoofd. Een oogenblik later, toen zij weêr wat ruimer mogt ademen, zeide zij: "Vader, bid voor mij, vraag dat de Heer den overgang bespoedige." Nadat aan hare begeerte voldaan was, vouwde zij de beide handen en smeekte op hartroerenden toon om de hulp van den getrouwen Verbondsengel, in Wien zij, vooral in dit gewigtvol oogenblik, wenschte te schuilen. Nu liet zij het hoofd in de armen harer moeder zinken, en zeeg weg bij een gedurig herhalen van den lieflijken Naam. Ziende dat nu de overgang zou geschieden, naderde haar vader en zeide: "Zie, nu openen zich de poorten der eeuwigheid voor u; dat is het wat gij reeds zoo lang begeerd hebt." Weder beantwoordde zij hem met een plegtig hoofdbuigen, en in het volgend oogenblik zweefde de ontbonden ziel de zich openende poorte door, de eeuwige sfeeren te gemoet, terwijl wij bij 't opwaarts blikken den nagalm van het laatste woord opvingen: "Jezus! Heer Jezus!"

Den volgenden morgen sprak Ds. van der Lingen met veel opgewektheid tot de gemeente. Na de godsdienst bezocht hij zijnen oudsten schoonzoon, den Heer J. de Villiers. Hij wilde van hem dat hij van het Oratorio "Zion en Babylon," waarvoor hij hem onlangs de woorden verschaft had, eerst de Elegie op muziek bragt; de indrukken welke het sterfbed had veroorzaakt, zouden, naar hij meende, den componist bekwamen, in den geest der woorden te dringen, den woorddichter te begrijpen, en alzoo woordendicht, door klankdicht verhoogd, daarmede als vereenigd

terug te geven. Zijne begeerte was dat die Elegie onder de betrekkingen bleve als eene duurzame herinnering aan hunne zalige bloedverwante en haar heerlijk uiteinde. "Ja (zeide hij), "*zalig zijn de dooden die in den Heere sterven, van nu aan tot in* "*eeuwigheid; ja, zegt de Geest, want zij rusten van hunnen arbeid* "*en hunne werken volgen met hen.* Ook hare werken volgen met "haar. Het zijn niet slechts de groote, meer openbare daden "des geloofs, welke in de eeuwigheid als bewijzen van genade-"werkingen zullen gelden; ook de stille zelfverloochenende "wandel, bij die kleine verongelijkingen en miskenningen welke "zoo veel in het leven van iedere huismoeder voorkomen, zullen "daarvoor erkend worden." Toen in ontroering gerakende, zeide hij: "Welk eene overstelpende gedachte voor een nietig "mensch: dat zoo velen zijner betrekkingen tot de zaligheid "verwaardigd worden!" Hij noemde de pleegouders zijner vroege kindschheid, zijne ouders, de kinderen, en eenige verdere betrekkingen van wie hij hope had, en vervolgde: "En waar "zijn zij die door het Evangelie geteeld zijn! want zij zijn ons "eigenlijk nog nader:" Het werk mijns vaders was niet ongezegend; mijne moeder had waar zij zich ook bevond, een beperkten kring waarin zij nuttig was; ook door haar woord zijn er enkelen gewonnen.—Van het loon op zijnen arbeid zweeg hij; doch het glimmen van 't gelaat, zijn blik, de toon zijner woorden, deden ons begrijpen dat er in zijn gemoed, ook van daar een lichtstraal kwam. Hij was geheel bewondering, aanbidding, lofzegging!

Aldus gesterkt, was hij voorbereid, om de beproevingen welke hem voor het overige van de levensreize wachtten, volhardend door te staan. Bij de stormen die hem aan het einde nog bewegen zonden, moesten ook de laatste bezoekingen in het gezin gedragen worden.

Nog in hetzelfde jaar (1866) werd zijne jongste dochter van twee kinderen en den echtvriend binnen korten tijd beroofd. Het schokte hem niet weinig toen weêr de zeis des maaijers zoo verwoestend door de betrekkingen henenvoer; en met de teedere spruitjes ook de jeugdige plant geslagen werd. Hij achtte dezen schoonzoon hoog. De beminnelijke hoedanigheden van

den Heer Gie deden hem zeggen: "Hij is een edel mensch!" Hij meende in hem iemand te kennen op wien de naam *stille in den lande* zeer wel paste.

Met welke teederheid zag de grijze vader na dezen op de vijf weesjes neer, die hem van de drie vroeg beroofde echtgenooten in zijne woning ter verzorging gelaten waren. Als om hen nog ruimer plaats in de genegenheden der grootouders te doen vinden, werd dezen in het volgend jaar de zoon des ouderdoms van 't hart gescheurd. In Maart 1867 trof deze door de omstandigheden zoo zware slag.

De jongeling was elf jaren oud; hij oefende zich reeds eenigen tijd op het Gymnasium, en had nog op het laatste examen den ouders zeer behaagd, onder anderen ook door het reciteren van een vers, waarin het afknakken eener pas ontloken bloem, als zinnebeeld van een jeugdig sterven, op schoone wijze werd voorgesteld.

Ik zal den avond niet vergeten, toen ik (gevraagd om bij den jongen te waken) het huis inkwam, en door de roerende stem welke ik vernam, als getroffen aan de deur van 't eetvertrek bleef staan. "Heer, kom af eer ons kind sterft!" deze waren de eerste woorden die ik opving van het gebed dat de innerlijke bewegingen mijns gemoeds veroorzaakte en nog lang daarna mij in de ooren bleef klinken. Toen het Amen gesproken was, sloop ik stil voorbij, en zette mij voor het bed des kinds neder. Na het avondeten kwam Ds. van der Lingen binnen. Hij naderde het leger des kleinen lijders, zag hem eenigen tijd aan, en zeide: "Goeden nacht, mannetje!" Doch er kwam geen antwoord; nog eens, en nog eens herhaalde hij zijne groete: "Nacht, Michiel! Goeden nacht, mijn jongetje!" Maar er werd geene stem vernomen. Het kind lag bewusteloos. "Arm kind (sprak "zijn vader)! mogt de Heer zich zijner erbarmen! Maar ach, "wat zijn ook de ontfermingen eens aardschen vaders, bij het "eeuwig mededoogen des Goedertierenen omtrent Zijne schep- "selen!"

Toen het beslissingsuur aanbrak, scheen hij voor een oogenblik door smarte als overmeesterd, en sprak, getroffen door dit nieuw bewijs van het wisselvallige van al het ondermaansche: "Zie

"daar het einde van zoo veel zorge, van zoo veel verwachting, "van zoo veel hoop voor de toekomst!" Het geloof liet echter spoedig zijne kracht gevoelen, en hij zweeg Gode!

Zijne ondervindingen én van het pijnlijke der kastijdingen, én van de vertroostende genade Gods tot matiging der smarten, deden hem kort daarna aan den Eerw. heer Kolbe, bij het verlies dat dien broeder trof, aldus schrijven:

"Waarde Heer en Broeder,—Met diepe belangstelling hebben "wij (mijne vrouw en ik) van het overlijden van uwe oudste "dochter berigt gekregen. Ouders, die zich kinderen door den "dood zagen ontnemen, weten bij ondervinding, wat het lijden, "en hoe langdurig het lijden is, hetwelk veroorzaakt wordt door "het verlies van hunne geliefden en meer bijzonder van dezulken "die alreede den bloeitijd des levens nabij gekomen waren.— "Naar die herinnering en met dat gevoel wenschen wij uwe "geachte gemalin en uzelven die versterking toe van de hand des "Algenoegzamen, welke te gelijk de genoegzame vertroosting is.

"Met ware deelneming blijf ik,
"Waarde Heer en Broeder in Christus,
Uw Dw. Dienaar en Broeder,
"G. W. A. van der Lingen."

Toen hem het hart nog bloedde over het laatste verlies dat hem hier trof—den dood zijns jongsten zoons—schreef hij aan een' vriend omtrent den toestand, waarin het kind hem ontnomen werd, het volgende: "Omtrent zijne eeuwige "belangen is ons geene verzekering gedaan. Hij rekende zich "tot Gods volk te behooren, maar was nog niet tot jaren "van onderscheid gekomen, en te jong om zich desaangaande "te kunnen beproeven. Doch hoe het zij, dit weten wij, dat "degenen die den Heer vreezen, in de eeuwigheid *alles* beter "zullen aantreffen, dan zij hier verwachten durven."

Welke vlugt neemt hier het geloof, hoe slaat het de vleugelen uit, tot welke hoogte stijgt het! Groot en heerlijk betoonen zich de werkingen der genadekracht, wanneer zij den zinnelijken mensch ontvankelijk maken voor de getuigenis der hoop en de

verzekering der zaligheid. Het is een wonder, ja een heilgeheim, hoe daardoor de zoon des stofs er toe gebragt wordt, om in verheffing boven verstandelijke redenering en vleeschelijk gevoel alles uit een hooger oogpunt te beschouwen; en zich en zijne beminden onder alle omstandigheden, ja tot in den dood, met gelatenheid, met vertrouwen, zelfs met vreugde, Gode over te geven. Hierin echter openbaart zich naast de liefde tot God ook die betamelijke zelfliefde, waardoor de mensch, bij 't immer heilbegeeren, voor zich en de zijnen de hoogste mate van gelukzaligheid beoogt. Als veel grooter en wonderbaarder doen zich die gezegende werkingen kennen, wanneer zij den geloovige, den nog in het vleesch gekluisterde, tot zoo hoog een standpunt voeren, dat hij door verrukking als ware het zichzelven uit het oog verliest;—wanneer in hem de liefde tot den Heer alle persoonlijk gevoel overschadnwt, zoo dat hij, ook onder de smartelijkste ervaringen, en als hem des Heeren wegen geheel duister zijn, den Oneindige erkent in Zijne Souvereiniteit, huldigt in Zijne Regtvaardigheid, looft wegens Zijne Beminnenswaardigheid, en door den indruk dier verhevene, hoogheerlijke eigenschappen, gedrongen wordt met den godzaligen Lodensteyn uit te roepen:—

"Mag U w n a a m maar eer ontvangen,
'tGa ons slecht, of 't ga ons goed,
Dat alleen is ons verlangen,
Trouwe Vader! wat Gij doet:
Eer is 't ons, hoe laag het schijn;
Z a l i g, n i e t s v o o r U t e z i j n."

Tot welk eene geheimvolle diepte zijn wij genaderd! Eene diepte waarnit wij de stem des Eeuwigen hooren ruischen: "Die mij eeren zal Ik eeren, en die zijnen weg wel aanstelt, zal Ik mijn heil doen zien!"

Doch waartoe het gewaagd, met "het getatel eens kinds" te spreken over dit groot geheim der Goddelijke huishouding! Daartoe immers behoort persoonlijke, dadelijke ondervinding, die elk sterveling niet te beurte valt. De beschouwing echter en het onderzoek zijn den menschelijken geest overwaard. Voeren zij niet tot bewondering van het hoogste geluk waartoe de zoon van

het stof geraken kan: volkomene veiligheid door onvoorwaardelijke overgave, volkomene zaligheid door algeheele onderwerping? Voorwaar, "de verborgenheid der Godzaligheid is groot! De verborgenheid des Heeren is voor degenen die Hem vreezen!"

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

LAATSTE WERKZAAMHEDEN.

Gelijk in vroegeren tijd, zoo was nog in de laatste levensjaren onzes Herders, de studie steeds genot. Echter liet hij deze aanhoudende werkzaamheid meermalen als noodzakelijke pligtsbetrachting voorkomen, en verklaarde dat hij genoodzaakt was zijnen geest voortdurend te oefenen, ten einde de betrekkingen die hij bekleedde, te kunnen aanhouden, en der gemeente en der Kerk te mogen nuttig zijn. Liefhebberij-lektuur had hij (gelijk men hem wel hoorde zeggen) voor latere dagen bestemd, als wanneer de zorg voor de gemeente op iemand anders rusten zoude.

Groote inbreuk op zijnen tijd maakte de voorbereiding voor de examina, waaraan hij vele uren opofferde, wijl hij het daarvoor hield, dat een ongeoefende examinator—hij moge ook zeer geleerd zijn—den examinandus geen regt kon doen wedervaren. Met meer spoed zou hij echter naar den door hem gestelden regel gehandeld hebben, ware het niet dat eene te groote lust tot navorsching hem bij de bijzonderheden die zijne aandacht in het overzien der opgegevene stukken troffen, te lang deed stil staan, en hem soms tot het onderzoek van een geheel ander onderwerp leidde, dan bij het examen ooit te pas zou komen. Dit bemerkte hij wel, doch verklaarde tevens het naar zijne wijze van doen niet te kunnen laten.

Eene bijzondere neiging tot taaloefening was bij hem ook nu niet opgehouden; en hield nog altijd dezelfde rigting. Zijne uitgebreide taalstudie bepaalde zich hoofdzakelijk bij de Etymologische verwantschappen; de Syntaxis besloeg bij hem meer eene ondergeschikte plaats. Oostersche, Classieke, Germaansche, en

Slavische talen werden nagegaan ter wille van Etymologische ontdekkingen. Vooral hield hem in de laatste jaren de overeenkomst van Engelsch en Hollandsch bezig: hij vergeleek de Nedersaksische dialekten volgens oude werken en handschriften (van welke hij er eenige bezat). Als curiositeit in dit opzigt, vond hij veel vermaak in het werkje van Bellenden Ker, getiteld "Popular Phrases and Nursery Rhymes," waarin de schrijver tracht te bewijzen dat het Engelsch, gelijk het Hollandsch, Saksisch is; doch zoodanig verbasterd, dat het daarvoor bijkans niet herkend kan worden, terwijl het Hollandsch, minder verbasterd, nog als het echte Saksisch begrepen wordt. Hij vond sommige vindingen welke in het werkje voorkomen zoo geestig dat hij ze meermalen in het gezin of in het Vrijdagavondkransje te pas bragt. Dit avondkransje, waartoe eenige vrienden te zamen kwamen, werd echter meestal aan politieke beschouwingen gewijd, en was gedurende de twaalf laatste jaren eene aangename ontspanning voor den aan de wereld schier geheel onttrokken predikant van de Paarl. Vroeg in den avond maakte hij reeds zijne "kleine bestellingen," grendelde de vensters, bragt het lichtje dat hij tot heen en weder loopen naar de studeerkamer gebruikte, in het eetvertrek, alwaar het gezelschap ontvangen werd, enz. Was er op den gezetten tijd nog niemand, dan vraagde hij gewoonlijk, "Hoe is het, komt Hoffman niet?"—Deze heer, de oudste leeraar van het Gymnasium, was hier waarlijk het minste te missen. Hij was een man van uitgebreide geschied- en volkenkennis, die hij door voortdurende navorschingen van allerlei oude en nieuwuitkomende werken nog steeds vermeerderde, zoodat hij de vraagbaak en uitlegger werd van schier alle bijzondere gebeurtenissen die ons uit Europa ter oore kwamen. Zijne politieke beschouwingen werden door Ds. van der Lingen hooggeacht, ware het al dat zij (zoo als wel eens gebeurde) met de zijne niet juist overeen kwamen. In den laatsten tijd werd er vooral gesproken over de langdurige spanning tusschen Frankrijk en Duitschland. Het doorloopend karakter der Fransche natie in aanmerking nemende, vond Ds. van der Lingen het vreemd dat de botsing niet eerder kwam, en zeide hij: "Zonder-"ling dat die oorlog zoo lang uitblijft; Frankrijk schijnt als

"verlamd, en ik geloof dat het bij eene uitbarsting de nederlaag "zal krijgen." Gelijk ook gebeurd is.

Onder de vele bronnen van onderzoek gedurende de laatste jaren, bleef onze reiziger geruimen tijd en met groot genoegen verwijlen bij dat gedenkstuk, die bewaarplaats (waarvoor het gehouden wordt) van aloude Astronomische, Chronologische, en Metrologische kennis, de groote Piramide. Hij ging de beschouwingen hieromtrent na van Piassi Smyth, wiens werk; "Life and work at the Great Pyramid" eenigen tijd te voren in het licht verschenen was. Hoewel hij in het begin en ook bij de verdere lezing in dit boek veel genoegen scheen te vinden, bekende hij echter aan het einde, dat het hem, wat het wezenlijke betreft, geheel onvoldaan gelaten had. Hij heeft zich hierbij ook gedurende eenigen tijd met de onteijfering der hieroglyphen bezig gehouden. Eigenlijke studie in zijn lievelingsvak werd nu zoo geregeld niet voortgezet; evenwel bleef nog altijd het oog gerigt naar die groote katastrophe in de geschiedenis, waarop zoowel staatkundige bewegingen van den tegenwoordigen tijd als gedenkstukken der oudheid schenen heen te wijzen. De wederkomst van Christus om alle dingen weder op te rigten, was hem, gelijk immer, zoo ook nu nog, steeds voor de aandacht. Voor een oogenblik koesterde hij zelfs het denkbeeld om deze grootsche gebeurtenis als onderwerp voor een "Oratorio" te behandelen. Eenigen tijd te voren had hij, tot het zamenstellen van zoodanig gewijd muziekstuk, "de Epiphanie van Van Haren," door verzen van da Costa uitgebreid, zijnen schoonzoon in handen gegeven, en, als onderwerp voor een Oratorio, sterk aanbevolen. Hoogst ingenomen met de wijze van bewerking, sprak hij, na de eerste uitvoering van het stnk, zijn gevoelen daarover aldus uit: "In de eerstgenoemde compositie (Aria en "Quintet) vooral verschijnt de componist in zijne geheele per- "soonlijkheid. Hij is bepaaldelijk in de muziek, wat een "Elegie-dichter in de poëzie is. Hij kan die *melodia elegiaca* "niet verloochenen: dat volgt uit zijne organisatie. Van "daar is het, dat in al zijne vroegere stukken en in al "zijne extemporés de Elegie-toon zich voordoet, en, met "betrekking tot zijne 'marschen' en dergelijke, in het

"gemoed van hen die hooren, of liever *gevoelen* kunnen, den
" twijfel doet ontstaan, of de melodie wel beantwoordt aan het
" onderwerp en doel.—Die Elegie-toon—de zielzucht van het
" nuchtere en frissche Oosten, dat de blijdschap der hoop door
" de tranen van 's werelds ochtendstond doet stralen—heerscht,
" wat Europa betreft, slechts nog in de volkszangen der Hon-
" garen, Polen, en eenige andere der Slavische, laatst in Europa
" aangekomene volksstammen. Geen muziekdichter, die met de
" Duitsche, of Italiaansche, of Fransche school denkt en gevoelt,
" zou, meen ik, iets hebben kunnen zamenstellen, dat overeen-
" komt met de melodie op de woorden van Nos. 6 en 7:
" Gewenschte Kind, daal neder, Geef 't menschdom vreed' en
" reinheid weder: Uw wieg is al gereed." Zoo zeer ingenomen met de bewerking van hetgeen hij had aanbevolen, en het daarvoor houdende dat het talent van onzen Kaapschen Componist veel meer voor gewijde, dan voor ongewijde muziek bestemd was, spoorde hij hem aan zijne krachten meer bepaald daaraan te besteden. Toen hij nu, om hem te gemoet te komen, na dat de Epiphanie was afgewerkt, naar een ander onderwerp voor een *Oratorio* zocht, kwam hem onwillekeurig "de wederoprigting aller dingen" voor den geest; doch spoedig kwam hij tot de overtuiging dat dergelijke poging evenzeer eene mislukking zou zijn, als hij "Het laatste oordeel" (van Spohr) daarvoor hield! Zijne keuze viel echter niet verre van datgene waarmede hij zich zoo voortdurend had bezig gehouden: de strijd tusschen hemel en hel om het lot der menschheid.

Deze, de alleen ware, groote geschiedenis als een kunststuk, of eene aanduiding daarvan, voor te stellen, hetzij als *heldendicht*, hetzij als *drama*, hetzij in eenen vorm die beide vereenigt, was, gedurende vele dagen, het denkbeeld waardoor hij zich geheel boeijen liet.

In het eerst schijnt zijn plan geweest te zijn, de geschiedenis der menschheid van het begin tot aan het einde dezer bedeeling te doorloopen; later besloot hij het stuk daar te beginnen, waar de strijdende partijen als georganiseerde magten te voorschijn treden: Egypte zich als het eerste verdrukkende wereldrijk doet kennen, en Israël, nu de vertegenwoordiger van het Godsrijk op

aarde, door hetzelve "in de gevangenis geleid," en voor eenen tijd gehouden wordt.

Van het eerste plan vonden wij onder zijne papieren de volgende schets :

SION EN BABYLON.

1. Gods voornemen om van het menschdom een volk op te leiden tot groote heerlijkheid.
2. De geestelijke magt der boosheid heeft daar kennis van genomen.
3. De verleiding en val. *Eerste knoop.*
4. *Eerste uitkomst.* De moederbelofte—Beteekenis—Twee soorten van menschen.
5. *Tweede uitkomst.* Zondvloed.
6. *Tweede knoop.* Afgoderij, als blijk daarvan.
7. Zamenspanning en zamenwerking.—Oprigting van de wereldheerschappij. Daarin altijd het doel der regering om zich in plaats van God te stellen.—Die regering, als verdrukker van Gods volk (zaad der vrouwe), vertoont zich in zeven elkander opvolgende groote Rijken (Beesten in Daniel, en een Beest in Openb.: 13): Egypte, Assyrie, Babel, Medië 't Grieksche Rijk, 't Oude, en het Nieuwe Romeinsche Rijk; en eindelijk eene Reproductie als zevende-achtste hoofd.
8. Terugkeering tot den eersten tijd des Wereldrijks.—Egyptes poging werd verijdeld door den Exodus.—*Eerste uitkomst.*
9. Assyrie had hare krachten verspild voor dat zij het plan uitgevoerd, en de Satan-heerschappij op onwrikbare grondslagen gevestigd had.
10. Babel bragt het schijnbaar tot volkomenheid. Toppunt van tyrannie, gewetensdwang, zedeloosheid, wereldsche beschaving, rijkdom, en weelde. Daarin slechts door één volgend hoofd geëvenaard. Een tweede zal desgelijks zijn, namelijk 't zevende-achtste. Daarom Babel als *zinnebeeld* van al de zeven.
11. Terugkeer uit Babel.—*Tweede uitkomst.*
12. Het Medische Rijk. Gewetensdwang. Strenge onderworpenheid van Israël.
13. Het Grieksche. Verleiding. Ontheiliging. Tyrannische verdrukking.
14. *Derde uitkomst.* De Makkabeën.—Daarna groot verval. Daarna onderwerping door het *zesde hoofd.*
15. *Beslissende uitkomst.* De Epiphanie.
16. Nieuwe zamenspanning. *Derde knoop.* Vervolging door Joden, vervolgens door heidenen.

17. *Eerste uitkomst.* Verdeeldheid in het Romeinsche Rijk. Inval der Barbaren. Wereldsche triomf onder Konstantijn.
18. Voortzetting van de tegenwerking: Bijgeloof. Pausdom.—*Zevende hoofd.*
19. *Tweede uitkomst.* Hervorming.
20. Verbastering van de Hervorming.—De drie elementen. Het derde behaalt nu de overwinning, namelijk het staatkundig element.
21. *Derde uitkomst.* Het Zendingwezen.
22. *Vierde knoop.* Dit brengt het zevende achtste hoofd te voorschijn: een van de zeven gevallenen.
23. Eenige uitkomsten nog toekomstig. De groote en beslissende zal zijn de wederkomst van Christus en de heerlijke gesteldheid, die daarvan het gevolg zal wezen.

Sion en Babylon wat?—Belangwekkende en tegenwerkende partij.—Het "zaad der vrouwe," en "het zaad der slang."—De vromen, en de wereldlingen. Te noemen, gemakshalve: "de Kerk en de Wereld."

Naar het later genomen besluit, gaf hij tot bewerking voor een Oratorio nevensgaande zamenstelling, waaraan wij tot vervollediging hier eene plaats inruimen.

SION EN BABIJLON.

PROLOGUS.

Aanhef.

Zing, gewijde herinnering, Gij uit het eeuwig blijvend woord, Getuige van het verledene en de toekomst. Zing het lot der steden, die, beide zoo oud als des menschdoms ballingschap, de eene door de kracht der genade gevestigd, de andere opgeworpen uit den poel der zonde, de deining der eeuwen volgen tot aan heur eindperk.* Steden, die plaatselijk één zijn, terwijl Zion in Babylon staat; zamengedrongen naar het ligchaam, maar gescheiden naar het gemoed; met vorsten die vijandig tegen elkander overstaan: alzoo de wet des geestes Zion, en de wet des vleesches Babylon beheerscht; daar de eerste kinderen van God, de laatste wereldlingen tot burgers heeft. Wonderlijke verwarring! Maar die de Eeuwige duldt, willende Zijne magt vertoonen aan de *rivieren van Babylon*, en al het vergankelijke, dat menschen beminnen, door Zijne kinderen te hoeden, dat zij in de stroomen niet vallen, en hen rein te houden van het algemeene bederf.

* Tot hiertoe slechts is de aanhef gekomponeerd.

Hoe trotsch op zwaarden en spiesen, op schavotten en brandstapels verdrukt Babylon door de zeven achtereenvolgende wereldheerschappijen, die den mensch willen vergoden, en des Allerhoogsten gezag ontkennen; maar hoe liefelijk ook straalt daaronder Zion van den Boog des Verbonds van het Sinaïtisch vuur, en van Pinkstervlammen!

Voortooneel.

Zing! zing! Laat op het golvend klankgedicht den Tsar van Assur verschijnen en den Nabu van Babel, twee der zeven bergen van het groote Babylon. En verschijnt ook gij, bloedgetuigen van Zion, die stervende hebt overwonnen. Bezing met murmelende klanken het lijden en de volharding der Zionieten, die na strijd en trouwbetooning blinken zullen als de glans des uitspansels en gelijk de sterren, voor altoos en eeuwig. (Dan. xii: 3).

En zing met schel geluid van het onreine Babylon: "Gij zeidet in uw hart: ik zal boven de hoogte der wolken klimmen; ik zal den Allerhoogste gelijk worden!"

MACHINE I.

Ja, in de hel zult gij nedergestooten worden.—"Ik zal hen met een bezem des verderfs uitvagen," spreekt de Heer der Heirscharen. (Jes. xiv: 13, 14, 13, 23).

De Heer heeft Zion verkoren. Hij heeft ze begeerd tot Zijne woonplaats, zeggende: Dit is mijne ruste tot in eeuwigheid, hier zal ik wonen, want ik heb ze begeerd. (Ps. 132: 13, 14).

MACHINE II.

Farao zeide: Wie is de Heer, wiens stem ik gehoorzamen zou? Ik ken den Heer niet. (Ex v: 2).

MACHINE I.

De dwaas zegt in zijn hart: Er is geen God.—Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij.—De goddelooze vervolgt hittiglijk in hoogmoed den ellendige. (Ps. 14: 2. 1 Kor. xv: 32. Ps 10: 2.)

Beschrijving van de toerusting der Babyloniers.

Waarom woeden de Heidenen en bedenken de volken ijdelheid? De goddeloozen zijn als eene voortgedrevene zee; want die kan niet rusten, en hare wateren werpen slijk en modder op. De goddeloozen, zegt mijn God, hebben geenen vrede. (Ps. ii: 1. Jes. lvii: 20, 21).

AANVOERDERS, VOORGANGERS IN ZION.—*Beschrijving van Babylon.*

Wee den Assyrier, die de roede mijns toorns is, spreekt de

Heer. Hij zal in zijn hart hebben te verdelgen. Hij heeft gezegd: door de kracht *mijner* hand heb ik het gedaan, en door *mijne* wijsheid, want ik ben verstandig: ik heb de landpalen der volken weggenomen, en als een geweldige de inwoners doen nederdalen. En mijne hand heeft gevonden het vermogen der volken, als een nest, en ik heb het gansche aardrijk zamengeraapt, gelijk men de eijeren, die verlaten zijn, zamenraapt, en er is niemand geweest die een vleugel verroerde, of den bek open deed, of piepte, (Jes. x: 5, 7, 13, 14).

DOOR DEN EXANGELOS.—*Verdere beschrijving.*

De Koning Nebucadnezar, toen hij op het Koninklijk paleis van Babel was wandelende, sprak en zeide: "Is dit niet het groote Babel, dat *ik* gebouwd heb, tot een huis des koningrijks, door de sterkte *mijner* magt, en ter eere *mijner* heerlijkheid! Van wege de grootheid, die God hem gegeven had, beefden en sidderden alle volken, natiën en tongen voor hem: dien hij wilde doodde hij, en dien hij wilde behield hij in het leven, en dien hij wilde verhoogde hij, en dien hij wilde vernederde hij. (Dan. iv: 28—30; iv: 18, 19).

De eerste knoop in dit stuk is gelegd.—ZION SPREEKT.

De Heer regeert, Hij is met hoogheid bekleed, Hij is bekleed met sterkte, hij heeft zich omgord. Ook is de wereld bevestigd, zij zal niet wankelen.—De rivieren verheffen, o Heer, de rivieren verheffen haar bruischen; de rivieren verheffen hare aanstooting. Doch de Heer in de hoogte is geweldiger dan het bruisen van groote wateren; doch de Heer in de hoogte is geweldiger dan de geweldige baren der zee. (Ps. xciii: 1, 3, 4).

Zion in groote verdrukking door Babylon.—EERSTE UITKOMST.

Aan de rivieren van Babel, daar zaten wij; ook weenden wij, als wij gedachten aan Zion. Wij hebben onze harpen gehangen aan de wilgen, die daarin zijn. Als zij die ons aldaar gevangen hielden, de woorden eens lieds van ons begeerden, en zij die ons overhoop geworpen hadden, vreugde, zeggende: "Zingt ons een van de liederen Zions," zeiden wij, hoe zouden wij een lied des Heeren zingen in een vreemd land?—Zoo ik u vergete, o Jeruzalem, zoo vergete mijne regterhand zichzelve! Mijne tong kleve aan mijn gehemelte, zoo ik aan u niet gedenke, zoo ik Jeruzalem niet verheffe boven het hoogste mijner blijdschap. (Ps. cxxxvii: 1—6).

CHORAGUS.—TWEEDE UITKOMST.

Maak u op, word verlicht, want uw licht komt, en de heerlijkheid des Heeren gaat over u op. (Jes. vi: 1).

MACHINE N.

Om Zions wil zal ik niet zwijgen, en om Jeruzalems wil zal ik niet stil zijn, totdat hare geregtigheid voortkome als een glans, en haar heil als een fakkel die brandt. En gij zult genoemd worden de gezochte, de stad die niet verlaten is (Jes. lxii : 1, 12).

Zion hiertusschen. DERDE UITKOMST.

Och, dat gij de heem'len scheurdet, dat gij nederkwaamt, dat de bergen van uw aangezigt vervloten; gelijk een smeltvuur brandt, en het vuur de wateren doet opbobbelen, om Uwen naam aan Uwe wederpartijders bekend te maken (Jes. lxiv : 1, 2.)

Tweede knoop aangeduid. Beschrijving door den CHORAGUS.

De Heer heeft gesproken: Ziet ik zende u als schapen in het midden der wolven. Gij zult getrokken worden voor koningen en stadhouders, om mijns naams wil. Maar indien gij ook lijdt om der geregtigheid wil, zoo zijt gij zalig; en vreest niet uit vreeze van hen, en wordt niet ontroerd. (Matth. x: 16. Luk. xxi: 12. Petr. iii: 14).

Beschrijving voortgezet.—Gebeurtenissen als zinnebeelden van de komende.

Geliefden, houdt u niet vreemd over de hitte der verdrukking onder u, die u geschiedt tot verzoeking; als of u iets vreemds overkwame; maar gelijk gij gemeenschap hebt aan het lijden van Christus, alzoo verblijdt u: opdat gij ook in de openbaring Zijner heerlijkheid u moogt verblijden en verheugen. (1 Petr. iv: 12, 13).

Zion in uiterst lijden.

Zalig zijn de dooden die in den Heer sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten van hunnen arbeid, en hunne werken volgen met hen (Openb. xiv: 13).

EXANGELOS.—ZION *in lijden, voortgezet.*

Ik zag onder het altaar de zielen dergenen, die gedood waren om het Woord Gods, en om de getuigenis die zij hadden. En zij riepen met groote stem zeggende: Hoe lang, O Heilige en Waarachtige Heerscher! oordeelt en wreekt gij ons bloed niet van degenen die op de aarde wonen.—Hun werd gezegd, dat zij nog een kleinen tijd zouden rusten, tot dat ook hunne medediensknechten en hunne broederen zouden vervuld zijn, die gedood zouden worden gelijk als zij. (Openb. vi: 9, 10, 11).

EXANGELOS.—ZION *verheerlijkt.*—EERSTE UITKOMST.

Na dezen zag ik, en ziet, een groote schaar, die niemand

tellen kon, uit alle natiën, en geslachten, en volken, en talen, staande voor den troon en voor het Lam, bekleed met lange witte kleederen, en palmtakken in hunne handen. Dezen zijn het, die uit de groote verdrukking komen, en zij hebben hunne lange kleederen gewasschen en wit gemaakt in het bloed des Lams, Daarom zijn zij voor den troon van God en dienen Hem dag en nacht, en die op den troon zit zal hen overschaduwen. En God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen. (Openb. vii: 9, 14, 15, 17).

MACHINE III.

En zij riepen met groote stem zeggende: de zaligheid zij onzen God, die op den troon zit, en het Lam. (Openb. vii: 10).

EXANGELOS.

En er geschiedden stemmen, en donderslagen, en bliksemen, en er geschiedde eene groote aardbeving, hoedanige niet is geschied van dat de menschen op de aarde geweest zijn, namelijk eene zoodanige aardbeving, en zoo groot. En het groote Babylon is voor God gedacht geworden, om haar te geven van den wijn des toorns zijner gramschap. (Openb. xvi: 18, 19).

CHORAGUS.—TWEEDE UITKOMST.

Gaat uit van haar, mijn volk! opdat gij aan hare zonden geen gemeenschap hebt, en opdat gij van hare plagen niet ontvangt. Vergeldt haar gelijk als zij ulieden vergolden heeft, en verdubbelt haar naar hare werken. Want zij zegt in haar hart: ik zit als eene Koningin, ik ben geene weduwe, en zal geene rouw zien. Daarom zullen hare plagen op eenen dag komen, namelijk dood, en rouw, en honger, want sterk is de Heere God die haar oordeelt. (Openb. xviii: 4, 7, 8).

ZION.

O aarde! bedek mijn bloed niet; en voor mijn geroep zij geene plaats om te rusten. (Job xvi: 19),

II CHORAGUS.

Daar is eene stem des bloeds dat tot mij roept van den aardbodem, spreekt de Heer.—De aarde zal haar bloed ontdekken, en zal hare doodgeslagenen niet langer bedekt houden (Gen. iv: 10; Jes. xxvi: 21.)

EXANGELOS.

In Babylon is gevonden het bloed der Profeten en der heiligen, en al dergenen die gedood zijn op de aarde (Openb xviii: 24).

MACHINE I.

Wee, wee, wee, de groote stad Babylon, de sterke stad. Want uw oordeel is in éene ure gekomen, zij is in éene ure verwoest geworden (Openb. xviii: 16, 19).

I CHORAGUS.

Gelijk een steen, als een groote molensteen, in de zee geworpen, aldus zal het groote Babylon geworpen, niet meer gevonden worden (Openb. xviii: 21).

Woordvoerders in ZION.

Zij is gevallen! zij is gevallen! het groote Babylon, want zij is in éene ure verwoest geworden (Openb. xviii: 2, 19).

DERDE UITKOMST. *Finale.*

Zij is gevallen! zij is gevallen! het groote Babylon. Bedrijf vreugde over haar, gij hemel, gij heilige Apostelen, en gij Profeten! want God heeft uw oordeel aan haar geoordeeld (Openb. xviii: 20).

ZION.

De heilige stad, het nieuwe Jeruzalem. De tabernakel Gods is bij de menschen (Openb. xxi: 2, 3).

MACHINE IV.—*De Geest der voorzegging.*

Hij zal bij hen wonen, en zij zullen zijn volk zijn, en God zal bij hen, en hun God zijn. En God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen; en de dood zal niet meer zijn; noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn: want de eerste dingen zijn weggegaan (Openb. xxi: 4).

CHORAGUS.

Eene stem uit den troon: Looft onzen God, gij al zijne dienstknechten, en gij die Hem vreest beide kleine en groot (Openb. xix: 5).

ZION.

Halleluja! De Heer de Almagtige God heeft als Koning geheerscht (Openb. xix: 6).

Amen! De lof, en de Heerlijkheid, en de wijsheid, en de dankzegging, en de eer, en de kracht, en de sterkte, zij onzen God in alle eeuwigheid! Amen. (Openb. vii: 12).

Dat onze Leeraar eene juiste voorstelling en opvoering van zoo hoogst belangrijk, zoo voorbeeldeloos eene geschiedenis, als het onderwerp van dit stuk uitmaakt, voor eene zaak hield die voor

bloot menschelijk inzigt, voor menschelijke krachten schier te hoog was, bleek duidelijk uit aanmerkingen welke men meermalen van hem hoorde; zoo als: "DE EPIPHANIE bevat het Gods-"plan van menschelijke zijde beschouwd; ZION EN BABYLON "behelst het Godsplan van uit een hooger gezigtspunt" Evenwel meende hij dat het doel, dat hij zich had voorgesteld, naargenoegen bereikt was. Zijn streven immers was, om voor geloovigen die hunnen Bijbel goed kennen, in eene reeks van daartoe strekkende Bijbelteksten, den strijd tusschen hemel en hel om het lot der menschheid, door de herinnering levendig voor te stellen; tot welke gevoelige voorstelling hij de muzikale compositie wenschte dienstbaar gemaakt te zien. Daarmede was ook, naar zijn gevoelen, het plan dat hij bij den aanvang maakte, juist uitgevoerd, gelijk hij meermalen beleed, vooral in zijne gesprekken met den Heer Pannevis, wiens tijdelijk verblijf op de pastorie hem zeer aangenaam was, en met wien hij zich het meest over dit onderwerp heeft onderhouden. In mijne correspondentie met den Heer Pannevis vind ik verder het volgende omtrent deze zaak: "Wat het Oratorio *Sion en Babylon* betreft, "Ds. van der Lingen noemde den tekst dien hij daarvoor samen-"gesteld had, "het geraamte van een heldendicht," tot welks "aanvulling of omvleesching slechts een groot Dichter noodig "was om het tot het beste produkt van die soort te maken dat "tot heden toe bestond. Ik bestreed hem deze voorstelling, "om dat zij, naar mijn inzien, niet met den aart der dichterlijke "kunstvoortbrenging strookte. Maar wat mij in de gesprekken "die ik met hem over dit en dergelijke onderwerpen hield, zoo-"zeer trof en tot vreugd en voordeel strekte, was de mede-"deeling zijner gedachten over het ware *voorwerp* van groote "epische en dramatische kunststukken. Waarlijk verheffend "waren zijne uitdrukkingen omtrent zijne verwachting van een-"maal in een hooger staat het ware drama te zien opvoeren: "want dit vooral moet in onze bedeeling eene onmooglijkheid "geacht worden. Wat bemerken wij hier van den vreeslijken "strijd die er tusschen de Hemelsche en Helsche machten geleverd "wordt? En toch, de aanschouwing hiervan is hetgeen de "eigenlijke lust van hooggevormdo christenen is, en hen alleen "voldoen kan. Daarom vond hij ook zoo groot behagen in de

"treurspelen van Vondel, die eene aanduiding van dit ware "drama te noemen zijn, gedacht hij zelfs gaarne de ruwe "Mysteriespelen der Middeleeuwen, die den mensch voorstellen "als onder den invloed van bovenaardsche machten werkende. Ja, "zijn heimwee was naar boven, waar wij in volkomenheid zullen "*aanschouwen*, en doorzien wat hier voor ons slechts in een "schemerend vermoeden bestond: waar wij zullen erkennen en "loven, en genieten, en verzadigd worden van dank."

Wegens eene gezindheid en gevoelen hier door mijnen vriend zoo juist beschreven, behaagde de uitvoering van het Oratorio "Zion en Babylon" onzen Herder bovenmate, en waren de oogenblikken in het bijwonen er van doorgebragt, van de meest genoegelijke zijner laatste levensjaren. Hoe straalde hem vaak de vreugde van 't gelaat, wanneer hij zich bij den afloop op deze of gelijksoortige wijze uitliet: "Het Philharmonisch ge-"zelschap heeft het grootsch onderwerp begrepen. Het heeft "met den componist diep gevoeld, dat er eene naauwe verbindte-"nis is van deze wereld met de hoogere; van dit tranendal met "de eeuwige woningen des *vredes en der reinheid*."

In October 1867, woonde hij voor het laatst de uitvoering bij. Zij was hem bij die gelegenheid vooral zeer plegtig, daar er in die dagen weder van de zijde der wereld een krachtig getuigenis kwam ter bevestiging van "de waarachtige woorden Gods" "die "Hij gesproken heeft door den mond zijner heilige Profeten," belangende Zijn volk, de gemeente van Christus op aarde.

Hoe zeer ook voorbereid—gelijk wij hem aantroffen—om aangaande de uitspraak in de zaak onzer Kerk, die toen voor het Hof in Engeland diende, het ergste te vernemen, schijnt toch het onverwacht berigt desaangaande, hem op zekeren avond aan den maaltijd door zijnen oudsten zoon gebragt, hem te veel geweest te zijn; het schokte hem bijzonder, ja hij verstomde eene wijl. Later merkte hij zelf aan:—"Ik heb niet gedacht dat het berigt van iets, dat ik stellig verwachtte, mij zoo diep zou kunnen treffen."

Zeer tot bevrediging was het hem daarna, uit de papieren door den Hoog-Eerwaarden Moderator uit Holland overgebragt, te ont-

dekken dat aldaar onze Kerk in haar goed regt was erkend geworden door twee voorname regtsgeleerden, wier gevoelen daartoe opzettelijk was ingewonnen, en die uitspraak hebben gedaan naar het strikt Hollandsch-Romeinsch regt, naar welk regt de zaken der Kerk in deze Kolonie moeten worden behandeld.

In de Synode van 1867, die op den 8sten October vergaderde, was Ds. van der Lingen een van de partij die het raadzaam oordeelde, spoedig op te breken en te verdagen, opdat de einduitspraak van "the Privy Council" over een voornaam punt, dat men meende onopgemerkt gebleven te zijn, zou mogen ingewonnen worden. Niet dat hij meende dat hieruit eenig goed te wachten zou zijn, maar hij achtte het noodig, opdat men zou kunnen en mogen zeggen: "Wij hebben *alles* gedaan." Wat hem eigenlijk behaagde was, dat daardoor uitstel verkregen werd, en de weg welken men te kiezen had, inmiddels duidelijker zou kunnen worden.

Of hij het voorgevoeld hebbe dat de Vergadering die op den 15den uiteenging, de laatste was welke hij bijwonen zou, kunnen wij niet bepalen; zijn gedrag gaf ons evenwel aanleiding dit te onderstellen. Toen hij naar zijne woning terugkeerde, gaf hij eene innige begeerte te kennen om de afgevaardigden der Synode, zoo velen als men bijeen zou kunnen brengen, bij hem te ontvangen en broederlijk te onthalen. De noodige schikkingen werden gemaakt, en op den bestemden tijd zag men aan het liefdemaal, waar zijn vroegere medestudent, de Wel-Eerw. Dr. Philip Faure, presideerde, een groot aantal der afgevaardigden van verschillende deelen des lands plaats nemen. Velen hunner herinneren zich nog met hoe veel genoegen onze Leeraar dien dag met de vergaderden doorbragt.

Na dien tijd zien wij hem meermalen gebogen onder de lasten die hij in bekommering over den toestand van ons Kerkgenootschap droeg.

In de bedestonden, die op den eersten Maandagavond van elke maand plaats vonden, en waar men hoofdzakelijk vergaderde om de belangen van het Godsrijk te gedenken en 's Heeren aangezigt voor de Kerk in dit land te zoeken, liet hij het meest de innige bewegingen zijns gemoeds bemerken. Het was ons duide-

lijk dat éene gedachte hem het meest kwelde; de voorstelling namelijk der mogelijkheid, of zelfs waarschijnlijkheid, dat in het hevigst van den strijd, in het beslissend oogenblik, slechts weinigen trouw bevonden zouden worden. Hij stelde zich voor dat men niet rusten zou, voor dat de Synodale Vergadering weder bijeen geroepen werd. Gebeurde dat, dan ware er slechts tusschen twee wegen te kiezen, òf onderwerping aan de uitspraak der wereldlijke magt, waardoor de Kerk vernederd, van haar groot voorregt beroofd en in enge staatsbanden gekluisterd zou worden; òf afscheiding van den Staat met verlies van bezoldiging en goederen. "En (vraagde hij dan wel) wie zal tot opofferingen gereed zijn; hoevelen zullen er trouw bevonden worden?"

Uit aanmerking van zulk een inzigt is het niet te verwonderen dat de afkondiging der laatste Synodale Commissie die hij bijwoonde: "de Synode zal in dit jaar niet opgeroepen worden," hem zoo zeer tot verademing strekte. Openlijk erkende hij de hand des Heeren, welke bij die gelegenheid de zaken aldus had bestierd, dat zelfs door toedoen dergenen die het voorstel wilden tegenstaan, tot de stemmen aan de andere zijde er éene werd toegevoegd, zoo dat het voorstel een *besluit* kon worden verklaard. "Het is," merkte hij aan, "wel geene redding, maar toch "een uitstel van het kwaad. Voor mij is het eene uitkomst, "eene verligting. En wordt er ook in het volgende jaar anders "besloten, wie weet of ik er mij dan over zal behoeven te kwel-"len? Misschien ontslaat mij de Heer vóór dien tijd."

Om meer dan eene reden was hem deze gedachte, van binnen kort over den roerigen plas gevoerd te zullen worden, in den laatsten tijd genoegelijk en vertroostend.

Terwijl hij zich (zoo als wij zagen) over de handelingen van ons Kerkbestuur in de toekomst grootelijks bekommerde, rekende hij ook zichzelven niet buiten gevaar van afgeleid te zullen worden, en vraagde hij: "Zal het mij gegeven worden naar de innige overtuigingen mijns gemoeds te handelen, de regten van Gods gemeente te verdedigen, de eer des Heilands vast te houden, al moest dit ook met groote opofferingen geschieden?" Wilde men hem, tot bemoediging, op zijn karakter en vroeger gedrag bij vele gelegenheden wijzen, geheel stiet hij dan

dit steunsel ter zijde, terwijl hij met den meesten nadruk uitriep: "Ach, wat is de mensch!" Alzoo bereidde hij zich door verootmoediging voor tot den strijd die aanstaande was, of het hem ook mogt gegeven worden dan pal te staan, *de lenden omgord hebbende met de waarheid.*

Later gaf hij—bij een treurig vooruitzigt van hetgeen hij vreesde (en niet lang na zijn vertrek ook inderdaad geschied is) —het voornemen dat hij koesterde, ondubbelzinnig te kennen: werden de geschorste en afgezette leeraren weder in de Kerk toegelaten, en daardoor feitelijk getuigenis gegeven dat men zich boog voor de magt welke de Kerk van Christus in dit land in enge staatsbanden wilde kluisteren, hij zou dan in stilte de Vergadering verlaten en den band van vereeniging tusschen zich en het Kerkgenootschap waartoe hij behoorde, verbroken achten.

Werd hij dan van zijne verpligtingen voor zijne kudde door haar zelve ontslagen, zoo zou hij voor het overige zijner dagen zoeken nuttig te zijn waar en wanneer hij er gelegenheid toe vond; doch waren er ook slechts vier-en-twintig huisgezinnen in de gemeente die aanspraak op hem bleven maken, hij zou dan hun regt erkennen en met hen blijven.

Hiertoe besloten hebbende, scheen hij met gelatenheid de uitkomst af te wachten en volkomen te berusten in hetgeen de Heer over hem beschikken mogt: of de Alwijze hem het eene of wel het andere aanwijzen zou, dan of Hij, noch het eene, noch het andere noodig oordeelende, hem ook reeds vóór dien tijd in de hoogere sfeeren ruimer zou doen ademen:

De toestand zijner dierbare gemeente in die dagen droeg niet weinig bij om hem neêr te buigen en de moeijelijkheden die hem zoo zeer drukten te vergrooten. Ja ook van deze plaats werden in den laatsten tijd vele bittere droppelen in den kelk zijns lijdens toegevoegd.

Om zich van zijne laatste smartelijke ervaringen een juist denkbeeld te vormen, dient men de zaken in verband te beschouwen, en vooral te letten op de gesteldheid waarin hij verkeerde, toen hij zijne getuigenis onder ons volbragt.

Eene langdurige vereeniging met de kudde had eene naauwe betrekking doen ontstaan. Zijne genegenheden waren toegeno-

men, zijn gevoel was verteederd, zijn regt verdubbeld, zijne belangstelling eene buitengewone geworden. Een *vader* van het groot gezin gevoelde hij zich zoo menigmaal, wanneer hij de kweekelingen der gemeente *zijne kinderen* heette. "Gij allen (dus sprak hij eens de jeugdigen aan) gij allen, mijne waardsten, "—ten minste de meesten van u, zijt voortgesproten van ouders, "over wier huwelijk en vereeniging ik den zegen des Allerhoog-"sten afgesmeekt heb. Die zegen is hun op velerlei wijze, onder "anderen ook daarin geschonken, dat God u aan hen gegeven "heeft. Dit wekt in mij belangstelling te uwaarts. Gij allen, "of de meesten, hebt het bondzegel der wedergeboorte en toe-"wijding aan God Drieëenig uit mijne hand ontvangen. Ik "getuige voor u van Gods belofte aan u, en van den pligt u op-"gelegd. Gij allen zijt eenigen tijd lang voorwerpen geweest "mijner zorge, terwijl ik poogde u te voeden met de leer der "zaligmakende genade Gods." Op een anderen tijd besloot hij aldus: "En nu, mijne kinderen, zoekt den Heer Jezus, omhelst "dagelijks Zijne kniën, doet het zoo dikwijls gij er behoefte "aan hebt, ja gedurig. En gij, o Heer Jezus, strek uwe armen "over deze jeugdigen uit; doe het zegenende."

Niet minder teeder waren soms de betuigingen zijner gehechtheid aan de geheele kudde. Toen zij hem eens (het was weinige jaren voor zijn verscheiden van hier) des Heeren zegen en gunst toewenschte, antwoordde hij als volgt: "Mijne geliefde gemeen-"te, met wie ik gedurende het derde eener eeuw zoo naauw "verbonden ben geweest, mijne begeerte is, dat deze verbind-"tenis blijven moge. Dat zij voortdure tot onzen dood; ja dat "zij voortdure tot den dag der algemeene vergelding. Dat wij "dan de vreugdestem des Gezegenden mogen hooren: 'Ga in "tot de vreugde uws Heeren, om nimmer meer gescheiden te "worden, om Hem eeuwiglijk toe te brengen den lof, en de eer, "en de aanbidding, en de dankzegging.'"

Zeker is het, en tevens zeer natuurlijk, dat eene innige belangstelling, een teeder gevoel, gelijk men hier bespeurt, groote bezorgdheid ten gevolge heeft, dikwijls drukkende bekommering baart. De beschouwing der gemeente was ook inderdaad den evangeliedienaar, die gesteld was om over haar te waken, haar in het geestelijke te bestieren, buitengemeen belangrijk niet alleen,

maar meermalen, ja veelal tot somberheid stemmend. Wat was de toestand van de kudde, toen hij tot haar overkwam, en wat zou hij moeten belijden, nadat zijn arbeid aan haar meer dan het derde eener eeuw had voortgeduurd? Zoude het naar waarheid zijn, indien hij verklaarde dat zij gevorderd, in de regte rigting voortgegaan was, overeenkomstig met hare roeping tot zaligheid? Wat mogt hij voor haar hopen, wat moest hij vreezen? Zie daar vragen die zich onwillekeurig aan 't gemoed opdrongen, en waaromtrent de herinnering van menig smartend voorval in 't voorledene (ware het slechts enkel in 't voorledene!) een geheel gunstig antwoord, ten eenenmale tegenstond. Neen, over de gemeente als een geheel mogt hij zich niet gerust stellen, kon hij zich niet verblijden. Nogtans, er was eene lichtzijde. Een aanzienlijk aantal was met hem zamengewassen tot ééne planting in den Heer. Op dezen hadden dus de roepstemmen tot zaligheid de gewenschte uitwerking gehad. Wat meer was, hun zedelijke invloed had, meer dan eens, de getuigenis van den prediker bekrachtigd, en eene navolging van den geest des tijds (gelijk dat elders plaats vond) tegengehouden. Bij zoodanige gelegenheden werd èn herder èn gemeente door den Heer verwaardigd, om Zijns Naams wil smaadheid te dragen, beschimping en hoon te ondergaan. En bleven er dan ook altijd eenigen, somtijds velen, zich ter zijde houden, achtende het gewin der wereld grooter en rijkdom dan de getrouwheid aan God, toch was het getuigenis, dat van deze plaats kwam, sterk genoeg om vijanden te overtuigen en vrienden dankend te doen erkennen, dat de Heer alhier eene sterkte opgerigt had tegen de magt die daar aankwam als een stroom.

Dit een en ander nu mogt wel het hart des grijzen leeraars sterken, hem verblijden; ja hij verheugde zich, doch verheugde zich met beving, terwijl hij vaak de hoop te kennen gaf: dat de Heer het kwade wel weêrhouden zou in zijne dagen.

Doch hoe werd hij aan het einde er toe gedrongen in zeer harde taal te spreken! Hij bemerkte den teruggang, hij vreesde voor het ergste!

Was het waar, gelijk men van hem zeide, dat hij er stond als een van Israëls profeten, die 's werelds ondergang zag naderen;

het was dan vooral waar, met betrekking tot de vier of vijf laatste jaren van zijn staren op de wereldzee bij 't bruisen harer golven en het rumoer der volken.

Wij kunnen den aard van zijn getuigenis gedurende den laatsten tijd niet beter doen kennen, dan uit zijne eigene geschriften. De volgende aanhalingen zijn gedeelten van redeneringen, zoo als men die in overvloed aan het einde zijner laatste leerredenen aantreft:

"Wij behoeven (zoo sprak hij aan het einde der predikatie "over Amos vi: 1, *Wee den gerusten te Zion*, enz.) wij behoeven, "ja wij zijn hoogst verpligt te onderzoeken of het tegenwoordig "beter gesteld is met de belijdende kerk, en in het bijzonder met "ons. Zijn wij in zulke omstandigheden die de schuld verzwa- "ren, als Israël weleer? Verheerlijkt of onteert de belijdende "kerk de genadebedeeling, waaronder wij leven? Och of mijn "hoofd water ware, en mijne oogen springbronnen van tranen! "Wordt er niet gezondigd, heerscht de gruwel niet? Heerscht "niet de ongeregtigheid met de grootste zorgeloosheid? "Zondigt men niet met de grootste onbeschaamdheid, onge- "voeligheid en roekeloosheid? Derhalve wee!

"Worden wij niet gewaarschuwd—van wanneer af niet?

"Worden wij niet bedreigd door geheel de toedragt der zaken, "en de tegenwoordige gesteldheid der zamenleving, der kerken "en der staten? Zelfs twijfelaars en ongeloovigen zien en "erkennen het, dat alles op eenen nabijzijnden ondergang henen "wijst. Alles is van den grondslag, dien God gelegd heeft, los "gescheurd, alles is in verwarring, alles waggelt en neigt ten "val.

"Voorzeker! derhalve, omstandigheden, die de schuld van "Israël verzwaarden, verzwaren de onze zeer veel meer. Der- "halve ook staat een veel schrikkelijker oordeel ons voor de deur. "Wee den gerusten onder ons!

"Vraagt gij naar bewijzen? Wij noemen u dan het bijkans "geheele verval van tucht in de huisgezinnen; vervolgens: "kinderen weetnieten, gekken en bedriegers, die het regt willen 'bedienen, en algemeene zaken willen bestieren en alles naar "hunnen zin dwingen. Waar komt dat uit voort?—Hoog-

"moed, verwaandheid, in het kort boosheid van Belials-kinderen.
"Voegt hierbij de naar alleenheersching strevende leugen, "misleiding, bedrog en dieverij. Daarin het geloof geven aan, "vertrouwen op, en navolgen van ingevleeschte duivelen, die zich "tot leeraren en voorbeelden opwerpen in de kunst om allerlei "zulke ongeregtigheden listiglijk te plegen.—Kan het naar "waarheid ontkend worden, dat, met het geslacht van dit tweede "deel der negentiende eeuw, eene weelde en dartelheid opge-"wassen is, die ten zekeren voorteeken van maatschappelijke "verbrijzeling en goddelijke wraak verstrekt? Is er een enkele "stand—van het schoolkind af tot den rijkaard en magthebber,—"die zichzelven kent, die zichzelven niet vergeten heeft, die niet "alle andere over het hoofd streven, als ware het, naar de zon, "wat zeg ik? naar de hel vliegen wil? Wat beeldendienst en "afgoderij betreft: wat is de dierlijke wereldsgezindheid anders? "Dat alles dan, Toehoorders, is tegelijk *moeder en dochter* van de "zorgeloosheid."

Aan het einde der redevoering over Deut. v: 2, "De Heer, onze God, heeft een verbond met ons gemaakt aan Horeb," lezen wij als volgt: "Gij herinnert het u, dat gij den Heere gehoor-"zamen moet, niet slechts in uzelven, maar, zoo veel mogelijk "ook in degenen, die hij u gegeven heeft. De vervulling van de "voorwaarde des Verbonds *zult gij* naar des Heeren bevel "(Deut. vi: 4—7), *uwen kinderen inscherpen, en daarvan spreken,* "*als gij in uw huis zit, en als gij op den weg gaat, en als gij nederligt,* "*en als gij opstaat.*

"Dit vordert ook uwe belofte bij den Doop, waar gij u ver-"bonden hebt uwe kinderen in de leer der waarheid—die God "geopenbaard heeft—te onderwijzen, of te doen en te helpen "onderwijzen.

"Hoe komt het dat er in deze gemeente een aantal menschen "van jeugdigen leeftijd en middelbare jaren is, die twijfelen aan "de waarheid, of zelfs geheel ongeloovig zijn, en hunnen afval "en dat zij zonder God in de wereld zijn, laten blijken door de "gevolgen van ongeloof—door ligtzinnigheid, gewetenloosheid, "oneerbiedigheid, opgeblazenheid, en, in het gemeen, door een "gedrag hetwelk de merken vertoont van die vloeken, die over

"verbondbrekers zijn uitgesproken? Gij hebt hen een aantal "jaren geleden onbedacht toevertrouwd aan iemand die gedreven "werd door een zucht, om ongeloof te verbreiden. Later deedt "gij het niet in onkunde; gij offerdet het eeuwig welzijn dier "onbewaakte jeugd op aan wereldsche vooruitzigten. Gij werdt "gewaarschuwd, maar waart, als naar gewoonte, niet gezegge-"lijk.—Om dezelfde reden—wereldsche vorderingen en gewin—"doet gij het dezer dagen nogmaals. Ook nu hebt gij voor-"wendsels, uitvlugten, vijgebladen. Is het alzoo, dat gij u en "de uwen voorbereidt om het verbond te houden? Gij werkt "inderdaad om een tweeden aanhang van afvalligen in deze "gemeente te stichten, om te werken, als de eerste reeds de "eeuwige vergelding zal zijn ingegaan. Zult gij dit den Heere "vergelden, gij dwaas en onwijs volk? *O dat zij wijs waren!* "*zij zouden dit vernemen, zij zouden op hun einde merken* (Deut. "xxxii: 6, 29). Verbondelingen! Deze herinneringen en klag-"ten (ik gevoel het) zijn niet aangenaam. Maar, geduld! "mogelijk zal de stem der vermaning niet lange, niet dikwijls "meer u verontrusten. Mogelijk spoedig eene stem, die redenen "doet hooren, zoo als des menschen hart ze begeert. Beproeft "het dan of gij daarmede gelukkiger zult uitkomen dan met het "verbond."

Dergelijke vermaningen en waarschuwingen—welke (gelijk reeds is aangemerkt) gedurende de laatste jaren niet gespaard werden—duiden eene toedragt van zaken aan, die niet dan zeer smartelijke oogenblikken in het leven van een' getrouwen Evangeliedienaar veroorzaken kunnen. Doch, het was slechts eenige jaren geleden dat de gezegende opwekking in deze gemeente zoo krachtig gewrocht, en vele, zeer vele harten in beslag genomen had. De bestraffende stem werd nog geduld, door de meesten gebillijkt en goedgekeurd, door slechts weinigen minachtend voorbijgezien, door de overigen, ook ondanks zichzelven, met huivering, ja met vreeze aangehoord. Daarom werd menigwerf—na eene stonde van geloovig opzien tot Hem die magtig is te doen boven onze stoutste verwachtingen—de ernstige, ja twistende toon door dien van teregtwijzing en overreding vervangen.

Zoo hoorden wij hem, na eene roerende aanspraak tot onge-

lukkige hulpbehoevenden, die eene verandering in hun beklagelijk lot zochten door het najagen van levensgenoegens en bevordering in de maatschappij, aldus besluiten: "Begeert gij dat
" nwe woonplaats op aarde zal gezegend worden, dat de maat-
" schappij, waartoe gij behoort, zal gelukkig zijn? Bidt dan om,
" streeft naar, en bevordert met al uw vermogen, geestelijke
" kennis, vreeze des Heeren, naauwgezetheid van geweten, ware
" godzaligheid, ware heiligmaking in het land uwer inwoning.
" Dat is eeniglijk het zout, hetwelk de zamenleving vrij kan
" maken van, en bewaren voor bederf. Van waar al die ge-
" breken, verfoeijelijkheden, en ellenden in eene maatschappij die
" den naam van Christelijk, dat is *der zalving van Christus deel-*
" *achtig* draagt? Verfoeijelijkheden in regering, regtsbedeeling,
" wetgeving, regtspleging, prediking, onderwijs, handel, gezel-
" schap, verbindtenis en verkeer? Het is alles uit verslaafdheid
" aan de wereld—hare goederen, vermaken, gebruiken, en afwis-
" selende modes—het is uit zonde, ongeloof, geestelijken dood.
" Hoe men ook wetten make, veranderingen en ondernemingen
" invoere, en den leermeester spelen wille, indien men zich niet
" met hart en ziel tot Godzaligheid zet, de aanneming en vast-
" houding van het Evangelie, onder Gods zegen, bevordert, zich
" tegen den geest en den invloed van het Antichristendom in
" onze eeuw verzet, dan zullen alle pogingen op niet uitloopen
" en zelfs grootere ellende aanbrengen, dan zal men met zijne
" schijnloffelijke bedrijvigheid slechts den ondergang verhaasten
" en ijselijker maken."

Toen hij deze woorden sprak, was reeds die beweging in de gemeente begonnen, waardoor (gelijk wij zeiden) menige bittere droppel in den kelk zijns lijdens werd toegevoegd. In bovenstaande aanhaling zou men een voldoend antwoord kunnen vinden op de vraag: waarom hij er ook zelf gelegenheid toe heeft gegeven; waarom hij zich zoo volstandig heeft verzet tegen het oprigten van eene door het Gouvernement ondersteunde *niet sektarische* school in deze plaats. Wij zouden dus, ten einde spoedende, met eenige aanmerkingen kunnen volstaan, indien niet eene naauwkenrige *Herinnering* een kort verhaal van het gebeurde voegzaam en noodzakelijk maakte. De zaak komt hierop neer: Toen het

hier bekend werd, dat de oude Gouvernementsschool zou opgebroken, en als om haar te vervangen, onder zekere voorwaarden eene toelaag voor eene andere school zou aangeboden worden, drongen eenige vrienden, en vooral de Engelsche onderwijzer van het Gymnasium, er op aan, dat gemelde toelaag voor dit Instituut gevraagd wierde. Doch Ds. van der Lingen gaf hiertegen zijne bezwaren te kennen, en als om er zich van af te maken, voegde hij daar meermalen schertsende bij: "Mijne gemeente heeft ook " de bedelbeurs niet van noode."

In dien tijd reeds, vulde hij meermalen de tekortschietende fondsen van het Gymnasium uit zijne eigene bezitting aan. Velen ging dit aan het hart, en zij deden herhaaldelijk pogingen om hem tot hun voorstel (van subsidie-aanneming) over te halen, tot dat hij er eindelijk in bewilligde onderzoek te doen naar de voorwaarden waarop de toelaag zou geschonken worden. Hij deelde den Superintendent van Onderwijs mede hoedanige inrigting het Gymnasium was, en verzocht van hem te weten of er ook voorwaarden bestonden die het beletten zouden dat gemelde toelaag aan zoodanig Instituut gegeven wierd; in welk geval hij wenschte dat van zijn schrijven geen verdere kennis mogt genomen worden. Hierop werd hem vriendelijk geantwoord en de "Schedule" (schoolregulatien) toegezonden. Na deze gelezen te hebben, bewees hij zijnen vrienden, die voor het aannemen der toelaag geweest waren, dat hij volkomen gelijk had toen hij, van het begin af, zeide: "Het Gouvernement zal de ondersteu- "ning voor bedoelde scholen niet geven dan onder voorwaarde " van de regeling er van in eigene handen te houden. De door " het Gouvernement ondersteunde scholen zullen in den grond " niet verschillen van de vroegere Gouvernements-scholen." Daartoe nu kon hij volgens vastgestelde begrippen niet medewerken.

Zijn gevoelen was, dat die inrigtingen, uit de Revolutie voortgesproten, zich in aard en strekking als hare productie deden kennen. De Heiland zelf had bij zijn vertrek van de aarde het onderwijs Zijnen jongeren opgedragen; door die daad behoorde dus het onderrigt aan de Kerk, en niet aan den Staat; en in het verontachtzamen van deze aanwijzing vond hij de bron van die

ongerijmdheden welke men in eenige Schedules aantreft, en welk zoozeer strijden tegen elk christelijk gemoed.

De tegenwoordige "Schedule" voor Gouvernementsscholen overwogen hebbende, sprak hij zijne verwondering er over uit dat eene maatschappij, die zich *christelijk* noemde, ondersteuning nemen, en nog grootere ondersteuning geven kon, voor het oprigten van scholen die, wat de godsdienst betroft, geheel van kleur ontdaan moesten zijn. Wel poogde men te bewijzen dat dit het geval niet was, daar het der plaatselijke commissie vrij gelaten werd, buiten de door de wet bepaalde schooluren voor bijbelonderrigt te zorgen; doch hierin vond hij juist een bewijs te meer voor de waarheid dat men de godsdienst, waarop toch het onderwijs der jeugd rusten moest, als een toevoegsel kon beschouwen. In de schooluren immers moesten alle godsdienstige leerstellingen vermeden worden, leesboeken, enz., die in andere Christenscholen gebruikt werden en (zoo als zij voor zoodanige inrigtingen behoorden te zijn) van Christelijke beginselen en begrippen dooraderd waren, mogten hier niet toegelaten worden; de Christelijke onderwijzer verkeerde hier dus in eene geheel valsche positie. Bij dergelijke redeneringen trachtte men meermalen hem voor een gunstiger gevoelen te winnen door de verzekering dat hij de zaak te erg opnam. De godsdienstige onderwijzer behoefde zelfs zijn invloed niet ongebruikt te laten, zeide men, er werd zoo naauw niet op gelet, ook kwam de Superintendent van Onderwijs slechts éens in het jaar de school bezoeken en mogt men zelfs eenigermate op zijne goedwilligheid rekenen! Hierop had hij slechts aan te merken dat, wanneer men onder zekere voorwaarden iets verkreeg, men aan die voorwaarden behoorde te voldoen, of men bewaakt werd of niet; wijders dat, ware ook de Superintendent minder naauwlettend, hij op diens welwillendheid niet zou willen aanspraak maken om hem tot ontrouw aanleiding te geven: des mans betrekking en verantwoordelijkheid geboden hem te zorgen dat de scholen *niet-sektarisch* bleven. Al hetgeen men bijbragt, diende slechts tot versterking van zijn gevoelen dat men, de toelaag onder gegevene omstandigheden aannemende, òf zijn Christelijk standpunt verloochenen, òf het Gouvernement bedriegen moest.

Even onhoudbaar vond hij Art. 12 der "Schedule:" "Het middel van onderwijs moet het Engelsch zijn." Hoe kon men dit in betrachting brengen met de lagere klassen der scholen in dit land? Hoe kon men het kind van Hollandsch- of liever Kaapsch-sprekende ouders, zoodra het ter school kwam, door middel van het Engelsch, dat het niet verstond, onderwijzen?

Niet alleen onhoudbaar, maar ook vernederend voor de bevolking van dit land noemde hij dezen regel, en van ergere gevolgen voor de kerk dan men, oppervlakkig beschouwd, oordeelen zou. "De onnadenkende menigte (zeide hij wel) bemerkt "niet waar het henen loopt. Nu, die zich door onverschilligheid "en karakterloosheid vernederen laat, geeft God de Heer gewoonlijk ook aan vernedering en vertreding over."

Zijne beschouwing van de zaak was dus zoodanig dat hij niet slechts weigerde dat de toelaag voor het Gymnasium gevraagd werd, maar ook later, toen zij der gemeente tot oprigting van eene daardoor bedoelde school aangeboden werd, de aanname met alle kracht van rede zocht tegen te gaan. In het begin sprak hij slechts met hen die het eerst zijne aandacht tot de zaak getrokken hadden, en dezen (de bijzondere vrienden en voorstanders van het Gymnasium) waren, na zijn gevoelen vernomen, en zich overtuigd te hebben het nu met hem eens, en boden zelfs aan voortaan dat instituut te ondersteunen, opdat het een en ander, dat men noodig oordeelde, zou mogen en kunnen toegevoegd of verbeterd worden. Toen hij zich daarna—wanneer de toelaag der gemeente aangeboden werd,—geroepen gevoelde haar zijne bezwaren tegen de niet-sektarische scholen bekend te maken, werden zijne bedoelingen door allen zoo goed niet begrepen. Dit althans is onze onderstelling; hoe anders zou men het hebben kunnen ondernemen, hem nog na dien tijd een voorstel te doen, om het Gymnasium met de toen op te rigten Gouvernements-school te vereenigen, hoe daarop zelfs hebben kunnen aandringen? Verre echter van hetgeen wij meenden, was Ds. van der Lingens gevoelen, toen hij op de uiting onzer gedachten hierover, eenigzins in drift gerakende, aanmerkte: "Men is in onze dagen zoo gelukkig van slechts te begrijpen wat men begrijpen wil; en heeft men zich voorgenomen iets door te drijven, dan is men

voor geene overtuiging vatbaar."—En kon men hem dit bijtend woord wel ten kwade duiden, hem van hardheid beschuldigen, toen hij dus sprak ten aanzien van de houding van een deel der door hem zoo lang bewaakte kudde, in eene zaak die hem haar zoo aanhoudend, zoo dringend, zoo ernstig had doen vermanen, overreden, bidden of het ware? Was het te verwonderen, dat hij zich zoo diep gegriefd gevoelde, toen sommigen zich bleven verzetten, na aanbiedingen van zijne zijde zoo edelmoediglijk gedaan, opdat men zich (gelijk hij zich uitdrukte) mogt laten terughouden van een lokaas dat tot ontrouw aan en afval van God voeren zou? "Wat komt het er op aan (zoo sprak hij meer dan eens) of het geld van het Gouvernement, dan of het van mij komt?"—Dan, dit zelfs droeg (hoe vreemd het ook schijnen moge) bij, om een denkbeeld te versterken dat aanleiding gaf tot het voorstel, en tot eene onderhandeling die eindelijk in de volgende allesafdoende woorden van de hand gewezen en ten einde gebragt werden:

"Eene *ware vereeniging* van het Gymnasium met zulk een "instituut, als bedoeld wordt—vereeniging en ineensmelting—is "niet mogelijk. Beide staan, in oorsprong, aard en oogmerk, "regelregt tegen elkander over. *Aanhechting* (annexatie) onder "naam van 'vereeniging' wil ik niet, onder geene voorwaarde "hoe ook genaamd. Het Gymnasium zal eer vernietigd worden "dan veranderen in een werktuig van staatkunde. Ik zou teregt "mij zelven verwenschen, gelijk ik zulk eene aanhechting ver- "wensch, indien ik er toe medewerkte."

Het zal welligt gepast geoordeeld worden dat wij hier het een en ander omtrent het zoo dikmaals genoemde instituut "het Paarlsch Gymnasium" in het midden brengen. De inrigting werd tot stand gebragt met het oog op algemeen welzijn en tot bevordering voor elke betrekking in de maatschappij; het meest echter werd gelet op eene behoefte die toen door de oprigting van het straks te openen Seminarium het meest gevoeld werd. Onder toezigt en begunstiging des Kerkeraads staande, was het Instituut van zeer bestemden aard, en mogt het als voedsterling der kerk aangemerkt worden. Daarom had het ook met de Paarlsche Kerk één en hetzelfde motto gemeen: het opschrift Sol Justitiæ

ILLUSTRA NOS. "De zonne der geregtigheid bestrale ons," prijkte op zijne zegels, en versierde de prijzen der hoogere klassen. Gedn-rende zijn elfjarig bestaan had het, hoezeer ook met tegenheden strijdende, benevens vele anderen die nuttige plaatsen in de maatschappij bekleedden, twee kandidaten in de letteren en twintig in de theologie geheel of gedeeltelijk voorbereid, en zag het op een ander tiental kweekelingen die hetzelfde doel beoogden. Meer dan eenig ander instituut mogt het dus—door onders die hnnne zonen aan de dienst des Heeren overgaven, daartoe grootelijks bevoorregt—voor de Kerk in dit land ijveren.

Deswegens, en niet minder om het plaatselijk nut dat het aanbragt, ook ten opzigte der verarmden, wier kinderen kosteloos onderrigt ontvingen, waardeerden velen het voorregt dat aan ons distrikt door zoo weldadig eene inrigting te beurt gevallen was, en prezen haren stichter, die als beschermheer steeds het zijne bijdroeg om eene voortdurende welvaart te verzekeren. Algemeene goedkeuring kon het echter niet erlangen, daar er, naar het oordeel van sommigen, met betrekking tot de Engelsche Letterknnde, niet voldaan werd aan de vereischten van den tijd. Dit bragt men ook bij als reden waarom men besloten had de toen voorgestelde school onafhankelijk van Ds. van der Lingens medewerking en ondersteuning op te rigten, indien men die medewerking en ondersteuning (door vereeniging met het Gymnasium) niet verkrijgen mogt. Om zich tegen alle beschuldiging te vrijwaren, gaf dus onze leeraar toe dat men den ingezetenen, in hetgeen zij billijkerwijs zouden mogen begeeren, te wille stond. Dientengevolge boden de vrienden van het Gymnasinm den voorstanders van de op te rigten Gouvernementsschool aan, het stelsel van onderwijs in eerstgemeld institunt eenige verandering te doen ondergaan, indien zij van Gouvernements-ondersteuning wilden afzien; en meende men reeds eene overeenkomst te zullen treffen, toen er wederom gevraagd werd of men zou toegeven dat het Latijn in het Engelsch en met Engelsche nitspraak gedoceerd werd. Toen dit aan Ds. van der Lingen voorgesteld werd, zeide hij, moede van de kwellingen welke hem de zaak reeds gegeven had: "Men antwoorde hun *neen*, en nog "eens *neen*. Geef hnn ook dit toe, en zij zullen wederom iets

"nieuws vinden. De gemeente gaat toch in twee rigtingen: "dit is zoo dikwijls reeds gebleken; het is welligt beter dat ook "nu elk zijnen eigenen weg ga. Ik heb ze tegen het kwaad "gewaarschuwd." Voor dat de zaak besloten werd, sprak hij echter nog dit merkwaardig woord tot de gemeente: "Geliefden, "ik word er toe gedrongen u te zeggen, dat, indien er door "bemiddeling van de leden dezer gemeente alhier eene Gou- "vernementsschool naar de bestaande schoolwetten opgerigt "worde, er dan eene scheiding komt tusschen herder en "gemeente, voor den tijd, voor sommigen welligt voor de eeuwig- "heid." Het voornemen werd uitgevoerd; en ruim een jaar daarna kwam de scheiding voor den tijd.........Het woord dat hij gesproken had, werd hem in dien tijd zeer kwalijk genomen; vele scherpe pijlen werden er dientengevolge op hem afgeschoten, evenwel heeft hij nimmer doen blijken dat zijne handelwijze hem een oogenblik heeft berouwd.

In het beoordeelen der geheele zaak heeft men het hem zoo zeer niet ten kwade geduid dat hij geene vereeniging van de bestaande met de toen op te rigten school wilde toestaan, maar wel, dat hij bestreed, en uit zijne gemeente weren wilde, wat door schier het geheele land werd goedgekeurd en aanbevolen. Ook hiervan moest *zijn afkeer van het Engelsch,* zooals het heette, de grootste oorzaak zijn. (Die afkeer bleek al zeer weinig, o.a. uit zijne boekverzameling, waarin men zoo vele en van de kostbaarste werken in het Engelsch aanschouwde.)

Het laat zich begrijpen dat hij in het spreken met de leden der gemeente, die hem weigerden gehoor te geven, het meest hebbe gelet op datgene waardoor het beginsel dat zij toegedaan waren het meest kwam te blijken: te weten, den eisch om het Engelsch element in de scholen te doen heerschen. Zeker, hij sprak soms zeer harde waarheden, die in onze dagen onmogelijk en allerminst bevallen kunnen; hij noemde het eene vernedering, eene schande, ja een overtreden van het vijfde gebod, wanneer men, door het overnemen en navolgen van der vreemden zeden, taal, en gewoonten, toont zich zijner afkomst en ouderen te schamen. Als een oogenblikkelijk nadeel wees hij daarop, dat de slaafsche navolger, met voorbijgaan van de goede hoedanigheden eener

natie, steeds hare verderfelijke gebruiken en gewoonten overneemt.

Het is niet te verwonderen dat, in dagen waarin eene bekrompene dweepachtigheid alles in den schijn, en weinig of niets in het wezenlijke doet zoeken of opmerken, de gevoelens van hen die de zaken als van uit de verwijderde toekomst schijnen te beoordeelen, het bestaande geslacht tot ergernis strekken. Ook in zijne veroordeeling van, en strijd tegen de navolgingzucht in dit land, kon men zoo min Ds Van der Lingen verdragen, als men—bij eene meer en meer toenemende afgoderij met den geest des tijds, met den vreemdeling en zijne taal,—eenen Bilderdijk in zijnen tijd, en anderen voor hem, heeft kunnen verdragen, heeft kunnen of willen begrijpen. Het gevolg was steeds, sombere oogenblikken in het leven dergenen die zoo levendig het zonderling kontrast tusschen zich en hunnen tijd gevoelden.

Aan het einde van 1868 (het jaar waarin zijn uitzigt door de aangeduide kwellingen als beneveld werd) gebeurde het dat we ons op zekeren morgen naar de pastorie begaven. Ds. Van der Lingen wandelde juist het eetvertrek op en neder. Hij scheen zeer bedrukt, sprak over den toestand zijner kudde, en zeide: "Hoe zal ik het Avondmaal bedienen in een tijd als deze, terwijl "ik het weet dat velen, die toetreden zullen, het niet behoorden "te doen? Indien er van hen kwamen om hunne kinderen ten "doop aan te bieden, zou ik ze wel willen vragen: 'Wien wilt "gij uwe kinderen toewijden, nadat gij uzelven aan den God "dezer eeuw willens hebt verkocht?'"

Wij gevoelden zijne smarten, en wenschten, door een enkel woord, het duister verschiet (zoo het mogelijk ware) eenigzins te verhelderen. "Gij oordeelt welligt te gestreng; zoo ver is het "toch niet gekomen. Indien men de zaken inzag, gelijk gij ze "inziet, zou men denkelijk anders gehandeld hebben." "Men "ziet niet (antwoordde hij) omdat men niet zien wil. Willens "is men blind."—Onder den last die hem aldus klagen deed, nam hij zich (gelijk ons later verhaald werd) voor, aan den bondsdisch geene toespraken te houden, en zich alleen bij de formulieren te bepalen. Ook wilde hij geene uitnoodiging doen, opdat degenen, die onwaardiglijk toenaderden, dat niet op *zijne* rekening mogten doen. Doch het behaagde den Heer hem zoozeer toe te

rusten en op te wekken dat hij zich niet bedwingen kon. En toen de zaak, die hem zoo groote bekommering had gegeven, voor een oogenblik weêr als in herinnering trad, sprak hij: "Mijne "vrienden! de Zaligmaker had regt, ook eenen Judas het bond-"zegel toe te reiken, maar had *hij* wel regt het uit Zijne hand te "nemen?...... Ach beproeft uzelven!......" Stille tranen van berouw vermogten nu 't gemoed des grijzen leeraars te ontroeren. Daarna was het: "Ach wie weet wat de Heer nog doet! Wie "Hem toebehoort, zal Hij behouden, al ware het ook door vuur."

Drie maanden later trad hij voor 't laatst met zijne kudde een nieuwen tijdkring in, en eindigde hij zijne zegenwenschen op de volgende wijze: "Geliefde gemeente, mijn wensch is voor u, dat "gij 'aan geen ding moogt gebrek hebben,' noch naar het tijde-"lijke, noch naar het geestelijke. Dat u allerminst ontbreken "moge de geest der onderwerping aan God, der gehoorzaam-"heid en der dankbaarheid. Dat gij bekwaam gemaakt wordt "om uit dankbaarheid 'al wat waarachtig is, al wat eerlijk "is, al wat regtvaardig is, al wat rein is, al wat lieflijk "is, al wat wel luidt, zoo er eenige deugd is, en zoo er "eenige lof is, datzelve te bedenken.' Dus ook *getrouwheid.* "En ook getrouwheid is niet mogelijk zonder de opwekkende "invloeden des Heiligen Geestes. Mogt de Heer u allen dat "doen gevoelen; u begeerig, biddende maken. Zóó zult gij "waarlijk in voorbereiding zijn, om getrouw den Heiland te "gehoorzamen en na te volgen, wanneer de vijand u, om u te "verleiden, zijn lokaas voorwerpt, of door dreigingen van de "trouw en gehoorzaamheid zoekt af te trekken.

"'De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen "door het bloed des nieuwen Testaments uit de dooden heeft "wedergebragt, namelijk onzen Heer Jezus Christus, Die vol-"make u in alle goed werk, opdat gij Zijnen wil moogt doen, "werkende in u hetgeen voor Hem welbehagelijk is, door Jezus "Christus onzen Heer. Hem zij de eer en de heerlijkheid in alle "eeuwigheid.' AMEN."

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

TERUGBLIK EN UITGANG.

"Och, of de Heer mij nog eens de kracht vernieuwde, opdat ik voor het laatst in deze gemeente getuigenis geven moge!" Dit was—onder de indrukken van een' terugblik op het voorledene en uitzigt in de toekomst—hetgeen thans onze Christenstrijder, voor het overige zijner dagen, van God den Heer begeerde.

En, vraagt welligt iemand, of de Almagt ook dien wensch verhoorde, of hem zijne bede geschonken werd; wij gevoelen, het antwoord op geene meer voldoende wijze te kunnen geven, dan door de mededeeling van betuigingen als wij niet lang daarna vernamen, als er trouwens ook nu nog vaak gedaan worden, gelijk wij 't zelfs eenige dagen geleden aanhoorden toen men aldus sprak: "Hij heeft de bediening niet willen neêrleggen, hij verlangde voor het einde buitengewone hulp, en het werd hem geschonken. Hoe heeft hij aan het einde niet geschitterd!"

Een zijner kinderen dat in die dagen dikwijls belet werd tot de openbare godsdienst op te gaan, hoorde meermalen dit woord: "Het spijt mij dat gij er niet waart, gij hebt veel verloren. Uw vader zingt tegenwoordig zijn zwanenzang!" Een vermoeden als in deze uitdrukking opgesloten lag, werd gedurende de laatste maanden door niet weinigen der bedachtzamen in de gemeente gekoesterd, soms wel beleden. Ds. van der Lingen scheen bij wijlen door een sterk voorgevoel van de naderende scheiding als beheerscht te worden; en dit juist was het wat het laatste tijdperk zijner bediening voor velen zeer belangrijk maakte. Men gevoelde het dat hij tot een toestand was gekomen waarin zich de sterveling alleen dan bevindt, wan-

meer de banden welke hem aan het stof doen kleven, allengskens losser, en die welke hem naar de onzigtbare wereld trekken, meer en meer toegehaald worden. Zulke gesteldheid liet hij blijken in de binnenkamer, in het gezin, en in het gezellig verkeer; ja zij schijnt zelfs aan den heerschenden toon zijner overdenkingen en redeneringen dien hartverteederenden invloed te hebben geschonken, waardoor zijne ernstige vermaningen en bestraffingen aannemelijk en aangenaam waren. Hetgeen wij als verschil in zijne prediking bespeurden, was iets evenredig aan het onderscheid in ons gevoel bij het hooren van het donderend woord des Doopers: "Gij adderengebroedsel! wie heeft u aangewezen te vlieden van den toekomenden toorn," en den weeklagenden uitroep des Heilands: "Och, of gij ook erkendet, ook nog in dezen uwen dag, hetgene tot uwen vrede dient!"

Merkwaardig is het dat hij juist deze ontroerende woorden des Verlossers—zoo kort voor zijn vertrek van de aarde over Jeruzalem uitgesproken—tot onderwerp nam voor de overdenkingen van het laatste nieuwjaarsfeest dat hij met de gemeente vieren zou. Merkwaardig dat hij, bewijs willende geven dat *de toegenegenheid zijns harten en het gebed dat hij tot God voor de kudde deed, ook nog voor hare zaligheid was*, daartoe juist dien beklagenden, vermanenden en eenigzins dreigenden uitroep koos, en tot heilbede maakte voor dien dag van zegenwenschen.

Geheel in overeenstemming met eene gemoedsgesteldheid welke die keus bepaalde, was ook het gevoel dat hem beheerschte toen hij drie dagen later (op den eersten Zondag in 1869) over de bede des Hoveniers, Luc. xiii: vs. 8: "Heer laat hem nog dit jaar," handelde. Onder de aanteekeningen vinden wij ter herinnering van het gesprokene de volgende woorden bewaard: "Het is voor ons zelven gelukkig dat wij de toekomst niet "weten; het moet ons genoeg zijn dat de wijze Hovenier alles "weet. Deze aarde is toch onze woonstede niet, wij zijn hier "slechts om voorbereid te worden, en kunnen in een' kleinen "tijd, onder opwekking van omhoog, meer vorderen dan in een' "langen tijd van dorheid. Ons geslacht moet overgevoerd "worden naar een ander oord; wij moeten ons voorzien van eene "landkaart van dat vreemd oord, het onbekend gewest vanwaar

"nog niemand is teruggekeerd. O gij, die tot nog toe koud en
"gevoelloos zijt gebleven omtrent uwe grootste, uwe eeuwige
"belangen, ziet op om genade! Wij bidden u om de liefde
"Gods, wij bidden u om het heil uwer zielen, ziet op om genade.
"Er is geen tijd meer om uit te stellen. Wanneer het laatste
"blad van Gods langmoedigheid gekeerd is, komt de dood; ziet
"uit naar redding, opdat gij bereid moogt zijn uit te roepen:
"Kom Heer Jezus, ja kom haastelijk!"

Aldus ging hij voort, "ons met veel vermaning biddende," dat wij wilden aannemen "de gave Gods, Zijnen eeniggeboren Zoon;" "opdat wij mogten verstaan welke de gemeenschap der verborgenheid zij," en als vreemdelingen en bijwoners toebereid worden, "om deel te hebben aan de erve der heiligen in het licht." Zulks geschiedde tot tegen de helft des jaars, toen voor eene wijle de overredende stem zweeg, en hij weêr als de Boanérges van vroegere dagen optrad, om het regtvaardig oordeel Gods, en de schrikkelijke vergelding aan de verachters der genade, met alle kracht van taal te verkondigen. Hetgeen hem hiertoe drong, was het gedrag van sommigen wier handelwijze aanleiding gaf tot het geroep dat elders werd aangeheven: "Ziet, ook de gemeente van de Paarl heeft zich dezer dagen voor voortgang en verlichting verklaard; ziet, ook zij heeft het ongeloof in de handen gewerkt!"

Dit deed hem vele martelende gewaarwordingen van het voorledene als bij vernieuwing gevoelen, en 't was hem als hoorde hij tegen deze plaats de beschuldiging: "Zij baden Hem (den Heer) dat Hij uit hunne landpalen wilde vertrekken." Zeer begeerde hij, dat hem bekwaammaking en kracht geschonken wierde, opdat hij zijnen last getrouwelijk volbrengen mogt. Hij gordde zich aan tegen de gemeente met vermaningen, bestraffingen, ja beschuldigingen. Naar de hoofdgedachte welke hem bezig hield, koos hij ter behandeling hetgeen dienen kon om opmerkzaam te maken. Op den 31sten Mei was het eene beschouwing van het verhaal in Marc. v: vs. 12—19, zoo als het op drieërlei wijze het gebed voordraagt; den 6den Junij, naar aanleiding van Matth. xii: vs. 43—45*a*, de invloed van de booze magt op degenen die zich niet tegen haar wapenen, en den 13den Junij, een

toepasselijk woord naar Matth. xii: vs 45*b*. Bij eene dezer gelegenheden sprak hij als volgt: "Er zijn onder de kerkgan-"gers dezulken, die in ware verzoeking geweest zijn, en helaas! "door de verzoeking gevallen zijn. Ik zou u meer dan eene "gelegenheid kunnen noemen. Drie gelegenheden in het bij-"zonder, waarbij zij met hun gedrag hetzelfde gedaan hebben, "dat de Gadarenen deden, toen zij den Heer baden dat Hij van "hunne landpalen weggiuge. Niettemin loopen zij den Heer "Jezus na, en komen hier te kerk Het is nit verblinding en "verharding. De booze geest, die hen tot den val gebragt heeft, "maakt hen nu wijs dat zij niet gevallen zijn. Judas Iskarioth was "reeds werkelijk gevallen en verrader, toen hij Jezus nog nal ep, "ja zich door Gods Zoon de voeten liet wasschen. Ach mijne "veel gewenschte, en diepbetreurde medemenschen! Eene ont-"zettende gedachte bevangt mij. Mij dunkt, ik zie binnen kort "onder u een zeker uitwendig teeken van afval en verraad ver-"rijzen. Welk teeken? Eene vergaderplaats, of vergadering—"eene zoogenaamd Christelijke Kerk—waarin de godsdienst des "Satans gevierd wordt: waarin de Bondzegelen ontheiligd wor-"den, waarin een spot-Doop en Avondmaal vertoond worden, "waarin de prediking zijn zal eene aaneengeschakelde lastering "van den voor ons geboren, voor ons gestorven, voor ons opge-"wekten, voor ons ten hemel gevaren Weldoener!"

Bij het overwegen der geduchte voorzegging: "Alzoo zal het ook met dit boos geslacht zijn," wendde hij zich ook tot de bedachtzamen en geloovigen in de gemeente, en stelde hun den toestand der kudde voor oogen, terwijl hij onderzoek deed naar de toepassing van 's Heilands Woord op dit deel der kerk. "In-"dien gij naar het voorbeeld van Christus wandelt, en door de "wereld gesmaad wordt, zijt gij zalig; indien gij door haar ge-"prezen en gevierd wordt, zijt gij rampzalig. Pas dit op u zelven "toe, wie gij ook zijt, lid der gemeente van de Paarl. Niet "altijd werd deze gemeente geprezen door de wereldlingen en "geveinsde Christenen in en buiten haar." Hier wierp hij een terugblik op de gezegende dagen der opwekking, op den tijd toen wij verwaardigd werden ons tegen de plaag der Zondag-treinen te verzetten, waarom wij veel hoon en laster te verduren gehad hadden, en vervolgde: "Onderstelt dat gij wederom tot

"zulken strijd geroepen werdt, zoudt gij ook dan de smaadheid "van Christus verkiezen boven de loftuitingen dergenen wier "goedkeuring schande en rampzaligheid is? Zoudt gij?—Ach! "indien maar niet de booze geest, terugkeerende, u als zijn huis "ledig vond met bezemen gekeerd en versierd! Voor het tegen- "woordige wordt deze gemeente geprezen. Voorheen werd zij "gehaat. Toen, onder den smaad, waren er gelukkigen! Nu "onder het geprezen worden, schijnt het bij sommigen, is het "bij velen, rampzaligheid, ellende: beide naar eene zuivere toe- "passing van des Zaligmakers woord. Zou dat zoo niet zijn? "Wie zijn zij die nu prijzen? Zijn het niet wereldlingen? "Zijn zij niet *legio*? Hunne spraak maakt hen openbaar. "Gemeente van de Paarl, de magt der boosheid roept u toe: "'Bravo!' ga voort! Gij kunt dien roep van onreine geesten "hooren in hunne leugentijdingen. Daar is nogtans niets "vreemds in. Wereldlingen worden beheerscht en bestierd door "den God dezer eeuw' 'die de zinnen verblindt der ongeloovigen.' "'En hij is de vorst van de magt der lucht.' 'En hij is de "*Overste* dezer wereld.'... 'Alzoo zal het ook met dit boos geslacht "zijn!' Dat heeft Christus verkondigd over allen die Hij tot "behoudenis geroepen heeft. En het is voor het oog der gansche "wereld vervuld aan het volk der oude bedeeling: Israël. Een "geweldiger 'alzoo zal het zijn' blijft letterlijk over opzigtelijk "het booze geslacht der ongehoorzamen die zich niet willen laten "gezeggen, en gevolgelijk verloren gaan!"

Terwijl hij aldus in zeer harde taal in het openbaar sprak, werd hij meermalen, als hij zich had teruggetrokken, met innerlijke ontferming bewogen, en wilde zelfs voor een oogenblik met vaderlijke zwakheid verschooning zoeken. Zoo zeide hij eens: "Het is eigenlijk toch mijne gemeente niet, het zijn enkelen die "tot de gemeente eigenlijk niet behooren, maar door velen uit "haar onbedachtelijk gevolgd worden." Evenwel gevoelde hij dat indien dit ook zoo ware, het oordeel Gods niet slechts de bestierders van het kwade, maar ook de medepligtigen bedreigt. En dit vergat hij niet, toen weer de ernstige en gestrenge toon tot zachten weemoed overging.

Bij de twee eerstvolgende gelegenheden over Spreuk. xxx: 21

—23 en xxx: 24—28 handelende, toonde hij aan dat de zonde een schandvlek der natien is, maar de geregtigheid haar verhoogt, en eindigde aldus: "Zondaren, gelijk God, de Heer, aan de "zondaren voor den zondvloed uitstel gegeven heeft, zoo doet hij "ook nog aan u. Zult gij u niet laten breidelen—niet laten "intoomen? Ook biedt hij aan, ja dringt u op, de genademid-"delen. Zal Hij u roepen en gij weigeren? Hij zijne hand "uitstrekken en niemand antwoorden? Nog duurt de genade-"tijd; zult gij het daarheen laten komen dat er geen heelen aan "is? Zoekt den Heer! Gevoelt uwe slechtheid—uw gemis. "Zoekt de ware wijsheid! Komt tot die wijsheid, dan komt "gij tot God. Leert zelfkennis verkrijgen. Leert ootmoed, "vreeze des Heeren—gehoorzaamheid De weg is voor u, ver-"werpelijken, gebaand door Christus. Roept Hem aan! Pleit op "Zijne verdiensten bij den Vader. Die Hem vindt, vindt het leven, "en trekt het welgevallen: de reinigende, bekwaammakende en "vertroostende genadewerkingen van den Heer. Dan zal de "vreeze des Heeren uwe wijsheid, gehoorzaamheid, en zaligheid "zijn; dan zult gij verhoogd worden en verhoogen door gereg-"tigheid."

Met veel genoegen schijnt hij deze en de drie vorige predikatiën bewerkt te hebben; hij plagt wel te zeggen: "God heeft in Zijn woord veel meer geopenbaard dan menschen er uit geleerd hebben." Eens zeide hij: "Ik zoude zoo gaarne willen "prediken over de woorden: '*In die dagen waren er reuzen op de* "*aarde, en ook daarna, als Gods zonen tot de dochteren der men-*"*schen genaderd waren en zich kinderen gewonnen hadden.*' Ik zou "den tekst beschouwen in het licht dat er door den brief van den "Apostel Judas op geworpen wordt, en vooral de aandacht be-"palen bij de woorden *en ook daarna.*"

Tijdens het opstellen der drie vroeger genoemde leerredenen had hij zich veel bezig gehouden met de ontdekkingen die in den laatsten tijd gemaakt waren in de hoogere natuurkunde, de ziel- en geestenkunde; en zoo zeer hadden deze dingen hem aangetrokken, dat men zich naauwelijks bij hem bevond, of het gesprek werd gebragt op de geestenwereld, invloed van de geestenwereld op ons benedenrond, geestverschijningen, enz. Dit werd zelfs

ruchtbaar en men vraagde ons wel: "Hoe is het, wij hooren dat uw leeraar thans meer met geesten dan met menschen verkeert!" Op den 1sten Augustus predikte hij, om aan een algemeen verlangen dat door zijne beschouwingen en gesprekken was opgewekt geworden, te voldoen, over Job iv: 12—17: de geestverschijning van Elifas. "Elifas (zeide hij aan het einde) "werd van uit het geestenrijk onderrigt; wij weten uit de "Schrift dat ook anderen alzoo onderrigt ontvangen hebben. "Zou er niet ook voor ons bestiering zijn uit het geestenrijk? "Indien wij meer gebruik maakten van de vermaning: 'Wederstaat den Satan, en hij zal van u vlieden,' en wederom van de "kennisgeving: 'Zij worden tot dienst uitgezonden,' van hoe "veel nuts zou het ons zijn! Wij zouden dan gewoon worden aan "het bedenken van de dingen die behooren tot het rijk waarvoor "wij allen bestemd zijn: het geestenrijk." Het is zeer waarschijnlijk dat er in het leven onzes Pelgrims meer gebeurd was dat hem aanleiding gaf deze aanmerking te maken, dan immer aan 't licht gekomen is. Toen hij eens weer in het gezin over deze dingen sprak, en zich het tooneel voor den geest riep waarbij ook hem die ontroerende gewaarwording was overkomen, welke het haar te berge deed rijzen, gaf hij te verstaan dat hij hetgeen toen plaats vond voor de vertooning van een' boozen geest hield, en liet daarop volgen: "En zoo zou ik ook van de ontmoeting van heerlijke wezens kunnen verhalen."

Hij verkeerde in dien tijd doorgaans in eene zeer gelukkige stemming van gemoed, herdacht gaarne zulke merkwaardige stonden in het leven, of andere belangrijke gebeurtenissen die reeds lang achter de nevelen van 't voorledene waren weggezonken. Nog eens werden ook hetgeen in de kerk te Wijnberg geschiedde, en het visioen op den Pinksterdag, tot onderwerp van gesprek gemaakt, terwijl het onderzoek der laatste dagen niet weinig bijdroeg om, bij het verstandelijk overwegen dier hoogst merkwaardige ondervindingen, het genot te verhoogen.

Van de vroeger strikt afgezonderde studie-uren, werden thans vele aan onderhoud met huisgenooten en kinderen en vrienden gewijd. Spoediger kon nu de stem eens bekenden hem die stille werkplaats doen verlaten, waaraan hij steeds zoo gebonden was

geweest. Liever dan op den lang bewandelden weg zoo ijverig voort te streven, wilde hij aan 't einde met anderen deelen, met hen genieten, hetgeen daar langs was opgeraapt. Zijne avondwandeling werd nog geregeld, als voorheen, genomen. Nu echter was het niet de weg naar het meer woelige bovendorp welken hij verkoos, maar den stillen omtrek van het Gymnasium (het Egyptisch gebouw, zoo als men het heeft believen te noemen). Daar zag men hem meestal in diep gepeins verzonken, wanneer de zon prachtig achter de granietmassa van den Paarlschen Berg wegschoof, terwijl hare glansrijke stralen nog eenigen tijd de uitstrekkingen van het Drakensteinsgevaarte met de tinten van het purperrood bleven tooijen. In die stille avondstonde was hij liefst alleen, verzocht hij ook nimmer iemand hem te vergezellen. Ontmoette men hem in zulk een oogenblik toevallig, dan was het dat men zoo de meening van zijn eigen woord kon vatten, wanneer hij zeide dat onder zekere omstandigheid vrede en rust en heil het wezen van den waren christen als doortintelen. Die vrede, rust, kalme toestand werd bemerkt in de uitdrukking van den anders zoo forschen blik, openbaarde zich door al het verhevene waarmede zich de ziel zoo geheel in de trekken van 't gelaat werpen kan, was vooral merkwaardig door die bedaardheid in 't spreken en oordeelen, een heftig en ligtontvankelijk gestel gansch niet eigen, gansch niet natuurlijk. Als reeds los van de aarde, mogt hij over het ondermaansche, zelfs over hetgeen hem straks nog zeer kwelde, denken en redeneren gelijk men doet bij het beschouwen eener gebeurtenis wier nieuwheid en aangrijpende kracht, met den voortrollenden tijd, reeds zijn verloren gegaan.

Bunyan heeft in zijn "Christens reize naar de eeuwigheid" eene schoone en zinrijke voorstelling gegeven van de laatste dagen eens aan God gewijden. Het is aan het einde, wanneer hij het gezigt opent op eene hoogte of bergkruin, alwaar de held van zijn verhaal, even vóór het doorwaden van den Jordaanstroom, voor eene wijl neêrgezeten is. Hij vertoont hem zooals hij, onder de indrukken van een terugblik op het voorledene en uitzigt in de toekomst, aldaar verkeert; stelt zijnen toestand voor als een verblijdend waarnemen; schetst de gewaarwordingen welke hij gevoelt bij het overzien van den langen gevaar-

vollen en moeijelijken weg dien hij heeft afgelegd, en zijne vervoering bij het blikken op de andere zijde, in het glansrijk verschiet, waar voor zijn verwonderd oog reeds de dreven des lichts en der reinheid verrijzen, en hij het gezaligd gezelschap bespeurt dat hem jubelende inwacht!

Onwillekeurig komt ons dit beeld voor den geest wanneer wij denken aan den laatsten avond waarop Ds. van der Lingen eene muzikale zamenkomst bijwoonde, toen hij bij het huiswaarts wandelen, op de vraag zijns schoonzoons hoe het hem bevallen had, op bezadigden toon het volgend antwoord gaf: "Ik kan niet zeggen dat mij juist iets gehinderd heeft; evenwel heb ik het zoo aangenaam niet gevonden als vroeger. Ik geniet die dingen zoo niet meer. Wanneer men de dreven der eenwigheid zoo digt genaderd is, dat men vandaar reeds de Jubeltoonen der Engelen hoort, dan kan aardsche muziek niet meer bekooren!"

In dien tijd sprak hij meermalen van zijne naderende ontbinding. Eens haalde hij het kerkeboek, dat, eenige jaren na zijne vestiging alhier, door hem was aangelegd geworden, en zeide tot een' der Kerkeraadsleden: "Ik heb gezegd dat ik blijven zou tot dat dit boek zijne dienst gedaan zou hebben; nu zie eens, hier zijn nog slechts een paar bladen overig; spoedig zijn die gevuld, en dan ga ook ik heen." Daar hij dit op blijmoedigen toon zeide, gaf men er geen acht op; doch bij eene andere gelegenheid, toen hij meer ernstig sprak, en zeide dat zijne getuigenis haast geëindigd zou zijn, weigerde men hem dit toe te stemmen en antwoordde: "Neen, dat kan niet, wij kunnen u nog niet missen; er zijn zoo velen die uwe leiding nog behoeven;" waarop hij aanmerkte: "Zij die dit meenen, en mij nog gaarne "hier zouden willen, zijn het juist die mij niet meer noodig heb- "ben, zij zullen goed zonder mij verder komen; voor de overigen "zal ik toch ook hierna niet tot zegen kunnen zijn."

Bij eene andere gelegenheid zeide hij: "Wanneer ik van de gemeente afscheid neem, wil ik niets hards zeggen, wil ik geene verwijtingen doen; ik zal dan mijne getuigenis als voleindigd beschouwen, en het aan de gewetens overlatende zelf te beschuldigen, zal ik *slechts afscheid nemen!*"

Op den 3den October vierde hij voor het laatst het bondzegel der

verzoening met de gemeente. Die dag van het feest was groot! Met nadruk mogen wij zeggen, dat de Heer zich in de gemeente openbaarde, dat de hartontgloeijende genadewerkingen des Geestes door bewoners van het stof in ruime mate ondervonden en genoten werden. Wij hebben vroeger reeds aangemerkt dat de viering van het hoogwaardig Avondmaal steeds een tijd was van buitengewonen zegen en heilrijk genot. Dit hebben ook geloovigen van andere plaatsen meermalen ervaren als zij tot ons overkwamen en zich bij de gemeente voegden, om met haar te genieten hetgeen de Heer der Kerk zoo genadiglijk voor dit gedeelte zijner erve had willen toebereiden. Voor den bedienaar des woords, was het dan steeds het opklimmen uit de woestijn dezes levens, en een lieflijk leunen op den sterken arm van den Beminde, terwijl "de gemeenschap der heiligen," door herder en kudde levendig gevoeld werd. Vaak wanneer hij zoo uit zwakheid kracht verkregen had, merkte Ds van der Lingen aan: "Ik heb het gevoeld dat ik op de gebeden gedragen ben geworden, er moet veel voor mij verzucht zijn."

De dagen vóór het feest waren een tijd van buitengewone afzondering en toewijding, waarvan zijn optreden onder ons de onmiskenbaarste bewijzen droeg. Bij 't naderen tot den Bondsdisch was het ons, als of zijne houding en tred geheel den indruk openbaarden van het woord, den Godsman uit het brandend braambosch toegeroepen: "Trek uwe schoenen van de voeten, want de plaats waarop gij staat is heilig land!"

In zulk eene stemming verkeerende, wenschte hij zeer dat er gewaakt wierde tegen alles wat gedurende de bediening zijne aandacht zou kunnen storen, of van het bovenzinnelijke aftrekken. Eene bijzondere wijze van doen, denken, en gevoelen deed hem ook op het schijnbaar geringe der instelling letten en dat in acht nemen. "Het brood (zeide hij) moet voor aller oog gebroken worden; het is niet betamelijk dat men dit deel der plegtigheid verrigt terwijl de gasten toetreden, of zich verwijderen, als of men het slechts afgedaan wil hebben." Ook den lofzang wilde hij gezongen hebben wanneer allen gezeten waren. Meestal werd hij aan het einde, vóór dat de zegen uitgesproken werd, aangeheven. Velen herinneren zich nog met welk genot onze Leeraar hierin deelde, en hoe zijne stem vaak in kracht van toon

de aandoening van het bewogen gemoed scheen te willen openbaren.

Van het verhevene, bovennatuurlijke, ja goddelijke, dat er gedurende de bediening plaats vond, vermogen wij niet te spreken, het laat zich slechts gevoelen. Alleen de geloovige ziel die in stilte waarnam, kan zich daarover nog onderhouden. Ook de zielverkwikkende woorden des plaatselijken gastheers kunnen ons de juiste indrukken van hetgeen er gebeurde en ondervonden werd, niet doen wedergeven. Zijne redenen waren slechts de ladder, hij was slechts het middel, waardoor de Heer zijn volk, in die zeer gelukkige dagen, op de hoogte van Pisga leiden wilde. Hoe de Alwijze dat middel zoo geschikt heeft willen maken is ons evenwel bekend, en geoorloofd mede te deelen. Wij vinden in een van Ds. Van der Lingen's geschriften het volgende: "Hetgeen de Heer zich zelven ten regel had "gesteld, namelijk, niet dan *door lijden de heerlijkheid in te gaan*, "hetzelfde heeft Hij ook verbonden aan het leven van zijne navol-"gers; en niet alleen aan hun leven, maar ook aan ieder bedrijf "in het leven der navolging van Hem......Zoo wij uit de diepte "van ellende den Heer aanroepen, zoo wij uit zonde en ongeluk "tot Hem vlugten, dan komen wij in aanraking met Hem, die "gekomen is om zondaren zalig te maken, en treurigen te troos-"ten; en Hij komt in aanraking met ons. Wij treden in *rapport* "met Hem; Hij in *rapport* met ons. Zoo wij in aanraking met "Hem komen, vloeit Zijn leven tot ons in: Zijn leven, geest, "neemt ons dan in en bezit—*possideert*—ons. Zoo wij Zijn Geest "in ons hebben is er vereeniging tusschen Hem en ons, eene ver-"eeniging die niet door eenige werking kan opgelost worden. "Zijn wij met Hem vereenigd, dan zijn wij het ook met Zijne "wijsheid, Zijne kracht, Zijne geregtigheid, Zijne heiligheid, "Zijne heerlijkheid en Zijne gelukzaligheid."

Zie hier de voorstelling eener waarheid welke hij aannam, geloofde, en waardeerde. Welker hoogst gezegende gevolgen, zoo vroeg op zijnen weg reeds ondervonden, hem telkenmale en voortdurend tot de bede des Apostels drongen: "Dat ik Hem kenne, *en de gemeenschap Zijns lijdens!*"

Ten tijde van het Avondmaal vooral, werd deze begeerte, van

gemeenschap aan het lijden, groot. In den nacht vóór het feest onttrok hij zich zelfs voor eene ure aan het voorbereidend werk, en besteedde dien tijd om zich het tooneel van smarten, dat eens in Gethsemané en op Golgotha te aanschouwen was, te herinneren en door de verbeelding af te malen. Hij trachtte in het geheimvolle van het lijden in te dringen, en gedachten, gevoel, ja zelfbewustzijn in den persoon des Lijders te verliezen. Alzoo kwam het dan, dat op den volgenden dag het werk onder ons de openbaring was van het gevoel der weemoedige blijdschap, welke soms tot zeer hooge vervoeringen steeg, en dat de ziel, in Gethsemane voorbereid, nu den glans der opstanding en der heerlijkheid op het aangezigt glimmen deed. Aldus mogt hij dan weder bij ervaring getuigen: "Wanneer wij ons in aanraking gesteld "hebben met den Man van Smarten, dien God zonde voor ons "gemaakt heeft; wanneer wij ons vereenigd hebben met Hem "in Gethsemané en op Golgotha, en onze verdienste vereenzel-"vigd hebben met Zijnen angst en Zijne folteringen; dan, DAN "zullen wij Hem ook zien overgaan van het kruis naar den "troon, wat zeg ik? wij zullen met Hem vereenigd zijn in Zijne "heerlijkheid, na het met Hem geweest te zijn in Zijne ver-"nedering. Ja wij zullen in den geest met Hem overgaan, door "den dood en het graf, uit de bloedplassen van de Hoofdschedel-"plaats naar de reine lichtgaarde der gelukzaligen!"

Ten gevolge zijner ondervindingen in vroegeren en lateren tijd, had zich bij Ds. van der Lingen het gevoelen gevestigd, dat het voor den Evangeliedienaar beter is bij deze dienst des Heiligdoms alleen gelaten te zijn, dan door één of meer broeders geholpen te worden. "De geest (zeide hij) wordt in zijne vlugt gestoord, doordien de schakel der gedachte gedurig afgebroken wordt." Het was hem dus naar het hart dat de Heer niet alleen het geheele werk aan hem overliet, maar hem ook steeds de noodige krachten daartoe wilde verleenen.

Ter herinnering aan zijne voorbereiding voor het bedienen des Altaars, laten wij den inhoud zijner aanspraken bij een paar gelegenheden volgen, zoo als hij ze met eigene hand in 't kort heeft neergesteld.

Aanspraken bij het Avondmaal in Junij.

1. Alles verandert. — Jezus Christus is gisteren en heden *dezelfde.*
2. Van waar komt gij?—Uit de wereld, zonde, moeite, verdriet.—Waar gaat gij henen? — Moeite, ellende, dood, eeuwigheid, donker, onbekende.—Zoo zou het zijn, indien er geen Heiland ware.—Kom tot Hem!
3. Vrijheid.—Voor den mensch onmogelijk, ten zij dat hij den wil van God in zich late heerschen.
4. Vergeten wat voorbij is; blind zijn voor de toekomst.—Het heden gebruiken, om zich daarin aan God over te geven.
5. Verloochening is de spijs, en gebed het dagelijksch brood der ziel.—Anders hongersnood.—Christus is het hemelsche brood.
6. Wij komen om genezing.—Oog op kruis en heerlijkheid.—Wil in Jezus hand.—Liefde in Jezus hart. — Hoofd in Jezus schoot.
7. Die God met geestesoogen zien wil, moet Hem alleen aanzien. Want Hij is *één.*
8. Die Christus vinden, hebben God tot Vader, Jezus tot bruidegom, den Geest tot pand, de engelen tot leidslieden.
9. Die verliest vindt.
10. Schaamte over bondbreuk.
11. Komst om zich te vernederen voor God en menschen door schuldbelijdenis.
12. Opbeuring door het gezigt van de getrouwheid des Heilands.

Avondmaalsaanspraken op Paschen.

1. In Jeruzalem was alles gewoel. Bij het graf stilte.
2. Golgotha draagt het kruis en het graf.
3. De Heiland vertegenwoordigt aan het kruis de eeuwigheid in het verledene. — Aan het graf de eeuwigheid in de toekomst.
4. Zijn geluk is niet volmaakt zonder tot ons te komen.
5. Brood en wijn zijn het middel der aanschouwing.
6. De weg ten hemel, zoo wel als die ten verderf, is met duisternis bedekt. De godvreezendste zou niet weten of hij nog

op den regten weg was, indien hij niet lichtstralen en krachten ontving. — Ieder avondmaal is als eene lichtbaak op den weg. Vieren wij het met waarachtig geloof, dan zien wij dat wij nog op den regten weg zijn; dat wij gevorderd, nader bij het einde des wegs zijn; dat wij nader gekomen zijn aan de stad, wier zon nooit ondergaat.

7. Niet tijdens het Avondmaal alleen moeten wij godsdienstig gestemd zijn. — Wij moeten het licht van de eene baak in de oogen houden, tot dat wij het licht der andere in het oog krijgen.

8. Niet zonder gevulde handen komen voor den Heer. — Alles van Hem ontvangen hebbende, moeten wij bewijzen geven van erkentenis. — Maar wat? — Al wat wij ontvangen hebben, hebben wij ontreinigd door de zonde. Wat zullen wij brengen? Onze onopregtheid, ontrouw enz.? — Offeren wij, door geloovig toevlugt nemen tot het offer des kruises, datzelve den Oneindige op.

9. Wij zien nu door eenen spiegel in eene duistere rede, 1 Kor. xiii: vs. 12 — Berookt glas. — De warmte en het licht der zon zijn zegeningen. Onze belangstelling daarom in de schijnbare veranderingen der zon. — Kunnen haar licht echter niet verdragen. — Gebruiken een berookt glas. — Wat zien wij? Glas. — Maar wat daar achter is, de zonnestraal toch door het glas. — Er is eene tweede zon. Die der geregtigheid. Hare schijnbare verandering door dood, begrafenis, en opstanding: — Ook haar licht is ons te sterk. —Brood en wijn. — Wij zien brood en wijn. — Maar Hij schemert door die maskers en zinnebeelden. — "Alsdan zullen wij zien aangezigt tot aangezigt." Eenmaal zullen de schaduwen verdwijnen. Zoo wij geloovig door de schaduwen henen naar Christus blijven uitzien, zullen wij, na het verdwijnen, Hem, Hemzelven onmiddelijk aanschouwen.

10. Eenmaal ondergaat het Avondmaal groote verandering, en dan ondergaan ook wij groote verandering. Wat ons betreft, het zondige, verderflijke, wordt verslonden. — En wat het Avondmaal betreft, nu feest der herinnering en des geloofs, dan feest der genieting en des aanschouwens. Nu

in een leemen en rieten stulp, dan op de hoogte der verheerlijkte aarde, het hemelsche Jeruzalem. Dan geen dienaar, maar de Heer zelf gastheer! En die Heer Bruidegom! wie zal Bruid zijn?

Wanneer wij bedenken dat in onze talrijke gemeente van twaalf tot vijftien toespraken, en de bediening bij elke derzelve, vereischt werden, is het wezenlijk iets groots dat de grijze Evangeliedienaar niet slechts geheel het werk alleen verrigtte, en dat zelfs begeerde, maar ook van het begin tot het einde, met kracht van stem en helderheid van geest volhield, en in opgewektheid steeds steeg. Wij merken er niet minder in op, dan de vervulling der belofte Gods: "Die op den Heer vertrouwen, zullen de jeugd vernieuwen als de arenden."

De laatste bedieningen waren bijzonder gezegende voor de gemeente. Meermalen was het als wilde haar leeraar zijn zieleleven en 't geluk dat hij genoot in haren boezem overstorten. Bij eene gelegenheid in 1869 sprak hij aan het einde aldus: "Wat zal ik u toewenschen, mijne waardsten? Ik wensch u een "helder inzigt in het lijden des Zaligmakers. Dat gij Hem van "stap tot stap volgen moogt, van Gethsemane tot Golgotha, tot "aan het kruis; dat gij iedere zucht moogt gade slaan, iederen "blik van zijn oog ten hemel moogt gevoelen. O, wat is daar-"uit te leeren! Ik kan mij niet herinneren, dat ik ooit Avond-"maal gehouden heb, zonder mij dat lijden voor den geest te "roepen, van dat ik begon belang te stellen (hetgeen voor vier-"en-veertig jaar geschiedde). Later zonderde ik mij daartoe af, "en ik won er veel bij; maar wat ik gisteren avond in twee "uren tijds van het lijden van Christus geleerd heb, daar is al "het vorige maar eene schaduw bij."

Bij de laatste Avondmaalsviering predikte hij over Joh. vi: 53,—"Tenzij gij het vleesch des Zoons des Menschen eet, en Zijn bloed drinkt, hebt gij geen leven in uzelven." Onder de bediening van het bondzegel was hij buitengemeen opgewekt. Geheel tegen zijne gewoonte deed hij ook te midden der plegtigheid eene uitnoodiging: "Treedt toe, geliefden, ziet, er is nog plaats aan 's Heeren disch; het kan voor het laatst zijn dat wij aldus te zamen aanzitten." Aan de laatste tafels sprak hij over de woorden: "De Meester is daar, en hij roept u!" en bepaalde de

aandacht, vooreerst bij den Persoon die roept; vervolgens bij de omstandigheden waardoor Hij roept; en eindelijk bij de plaats welke hij besteld heeft, en waarhenen Hij roept. Bij het overwegen der laatste bijzonderheid was hij als buiten zich zelven; ja 't scheen of nu de ziel hare leemen hut te eng vond; het gelaat glinsterde van vreugd.

Den volgenden morgen zeide hij tot Mevr. van der Lingen: "Wat is het toch iets groots wanneer de Heer Zijne tegenwoordigheid zoo doet ondervinden; wanneer men niet slechts weet en gelooft, maar met al de gewaarwording zijns bewustzijns gevoelt: Hier is God; ik ben in Zijne onmiddelijke tegenwoordigheid. Hoe werd ik ook gesterkt, en welke volheid van gedachte! ik zou tot aan den avond hebben kunnen doorspreken!"

Eenige dagen hierna had hij wederom eene zonderlinge ontmoeting Het gebeurde op Woensdagavond dat hij—naar huis wandelende van de zijde des bergs, waar hij den Heer J. E. Louw bezocht had —op zijnen weg een persoon ontdekte die steeds eenige schreden voor hem uit bleef gaan. In het eerst moet hij het verschijnsel voor een' wezenlijken mensch gehouden hebben, maar later hieromtrent in het onzekere geraakt zijn. Hij verhaalde dat hij begeerig werd te weten wie het toch wezen mogt, die daar zoo voor hem liep; toen er van de andere zijde eene bejaarde vrouw kwam, die vervolgens tusschen hem en den onbekende doorging. Nu wilde hij zich tot deze wenden, om te vernemen of zij ook wist wie die man ware; doch op hetzelfde oogenblik verdwenen beide.

Te huis komende, liet hij niets van het gebeurde bemerken. Op den volgenden dag woonde hij de kerkeraadsvergadering bij In den namiddag bragten de heer en mejufvr. N. hem een bezoek, die naar zijnen welstand vragende, aldus beantwoord en toegesproken werden: "Het gaat met mij achteruit. Het zal niet "lang meer duren of mijne getuigenis zal geëindigd zijn, "hetzij de Heer mij oproept door den dood, of dat ik verpligt "zal zijn mijne bediening neer te leggen. Ik ben tot een ge- "tuige gesteld in deze gemeente, en wanneer mijne getuigenis "geëindigd zal zijn, zullen velen zich verblijden. Velen haten "mij omdat zij meenen dat ik hun aardsch belang tegenwerke "en dat ik slechts uit stijfhoofdigheid volhoude. Konden zij

"het weten dat ik hun heil bedoel, zij zouden mij liefhebben,
"maar nu kan het niet anders, zij moeten mij haten. Velen
"houden zich nu nog schuil, maar als ik eerst weg ben, dan
"zullen zij te voorschijn komen. Wat het is weet ik niet, maar
"zij ontzien mij toch nog. Dan, als ik weg ben, zal er iemand
"anders in mijne plaats komen, welligt een man van meerdere
"talenten en grootere bekwaamheid dan ik; maar hoe lang zal
"het niet duren voor dat hij op de hoogte der zaken is, voor dat
"hij den toestand der gemeente kent? minstens twee jaar, en
"dan zal het voor veel welligt te laat zijn!"

Hij scheen op dien dag wéer met meer bezorgdheid de toekomst dezer gemeente gade te slaan. Wij meenen dat het op denzelfden dag was dat hij tot een der kerkeraadsleden zeide: "De
"Heer heeft mij van tijd tot tijd vele dierbare beloften geschonken
"en die ook vervuld; ééne is nog onvervuld; het is: dat bij alle ver-
"leiding en afval, die aanstaande zijn, er in deze gemeente een
"overblijfsel zal behouden en gevonden worden dat naar de ver-
"kiezing is. Dit werd mij te hopen gegeven, ja ik zag het zoo
"klaar, als ik iets dat in mijne hand ligt aanschouw. Maar
"wanneer ik bemerk hoevelen er in de laatste twee jaren terug
"gegaan zijn, dan vraag ik wel: 'Hoe groot, of liever hoe ge-
"ring zal dat overblijfsel zijn!'"

In den avond van dien dag kwam hij tot de plaats waar wij ons tot het gebed vergaderden. Hij bad met ons, en sprak zeer ernstig over de pligtmatigheid van zelfonderzoek en afsterving van de wereld, wees vervolgens op de kenmerken der waarachtige bekeering, en wekte tot volharding en getrouwheid op. Meermalen sprak hij in die dagen op de volgende wijze: "Opregtheid
"is (in onzen tijd althans) voor den medemensch het zekerste
"teeken van iemands christendom: Te zeggen wat men meent, en
"te meenen wat men zegt; te zeggen dat men gelooft, en ook
"te bewijzen dat men gelooft. Velen dringen zich het geloof op;
"zij gelooven omdat zij maar gelooven moeten, en overzulks is
"het een geloof dat behaagt, maar niets uitwerkt. De vijand
"bedenkt altoos listen tegen het Godsrijk, en is gevaarlijk
"wanneeer hij met Gods woord in de hand komt. De misleiding
"is groot omdat des Heilands woord ook is: "Geloof alleenlijk."

"Maar welk geloof is het dat Hij bedoelt? Men zal deszelfs "echtheid aan dezen drievoudigen stempel kennen: Het zalig- "makend geloof reinigt het hart, overwint de wereld, en is "werkzaam in de liefde. Zoo lang men ook van geloof en liefde "predikt, is het wel; dat kan de wereld verdragen; ja zij heeft "het gaarne, maar wanneer men getuigt van gehoorzaamheid uit "geloof, of ijver in gehoorzaamheid, uit liefde, dan wordt men "gehaat. De wereld kan dat niet dulden, want, het is eene ge- "tuigenis tegen haar!"

Den volgenden Zondag (October 10) predikte hij over Rom. viii: 1. Hij gaf opheldering van 's Apostels redenering welke in het 14de vers des vorigen hoofdstuks begint, en hem tot het besluit brengt dat men in vers 1 van Kapt. 8 uitgesproken vindt. Daarna wees hij op de keten door welke, volgens Paulus, de regtvaardigheid aan het geloof geschakeld is. Het woord des Heeren was herder en gemeente tot grooten zegen. Het was eene ware nabetrachting van het heerlijk feest dat men acht dagen vroeger vieren mogt. De vrijheid der kinderen Gods scheen zeer door den Evangeliedienaar genoten te worden. In het nagebed roemde hij aldus: "O zaligheid der ziel wanneer zij "zich weg geeft en toch behoudt; wanneer zij zich verliest, en "eindeloos beter wedervindt in Christus!"

In de volgende week begaf hij zich naar Franschhoek alwaar in dat jaar de Ringsvergadering gehouden werd. Daar hij zich niet zeer wel bevond, zag hij tegen die reis wel zeer op; maar wegens den benarden toestand onzer kerk kon zijne tegenwoordigheid van nutte zijn; en dit overlegd hebbende, besloot hij, en spoedde zich heen. En nu was schier al wat hij te doen had afgedaan. Ook als examinator werd kort geleden voor het laatst zijne taak volbragt. Met betrekking tot zijn dienstwerk was slechts ééne begeerte nog overig: "Ik zou zoo gaarne nog ééns de geheele gemeente bezoeken." Deze wensch werd vroeger reeds geuit, en kort daarna (slechts weinige weken voor zijnen dood) het huisbezoek aan den Paardenberg en omstreken begonnen, alwaar hij in godsdienstig verkeer met die leden der gemeente eenige zeer genoegelijke dagen door mogt brengen. In de laatste weken gevoelde hij zich niet zeer sterk, doch was

opgeruimd, vergenoegd, gezellig. In zijne woning had het eetvertrek, waar vrouw en kinderen gemeenlijk zamen waren, eene bijzondere aantrekkelijkheid verkregen. Daar zat hij soms in gepeins, of vermaakte zich met de kleinen die er heen en weder huppelden. De kleine Wilhelm van der Lingen werd weleens van moeders schoot genomen en met een: "Kom hier, grootvaders veelbelovend zoontje!" aan 't hart gedrukt of in de armen gewiegeld.

Zijne kinderen vonden het vreemd dat hij zich, gedurende de laatste maand, zoo gaarne bij hen voegde wanneer zij 's Vrijdagmiddags (het gewone uur van familie-bijeenkomst) aan de Pastorij verkeerden. (Vroeger toch kwam hij slechts in om hen te groeten en naar hunnen welstand te vragen, en begaf zich dan naar het studeervertrek, waar hij tot den tijd van de avondwandeling bleef vertoeven). Er was dus een tijd van verpoozen gekomen, een tijd zooals men meermalen onder menschen aantreft, als huisgenooten of vrienden uit elkaar zullen gaan, wanneer de banden des vleesches zoo gevoeld kunnen worden, en men het zamenzijn meer dan immer te voren waardeert.

Hoe veel leerzaams werd er niet door vrienden en kinderen in die zeer genoegelijke dagen vernomen! Hoe trof vooral het teeder gevoel voor den Heiland, dat nu eens door woorden, dan weder door daden zich openbaarde! toen eens een zijner kinderen in zijne tegenwoordigheid sprekende, meer dan eens *Jezus* zeide, hervatte hij: Met meer eerbied, HEER JEZUS!"

Kort voor zijn heengaan kwam ik op zekeren middag op de pastorie, en vond Ds. van der Lingen bezig met het onderzoeken van eene hoeveelheid bloembollen die voor hem in eene mand lagen; dit verwonderde mij, doch straks hoorde ik hem tot de dame, die ze gebragt had, zeggen: "Ik dank u; ik wil ze hier om het huis laten planten. Ik zie die bloem zoo gaarne. Wanneer, voordat nog blad of iets te zien is, haar naakte stengel zoo uit den grond komt rijzen, is het mij zulk eene treffende herinnering aan het woord van Jesaia: "Hij is opgeschoten als een wortel uit eene dorre aarde.'" O, welken indruk moet zijne liefde tot den Heiland, de wijze waarop hij van den Godmensch sprak, de wijze zelfs waarop hij den Naam noemde: "Heere Jezus," "de gezegende Verlosser," "de gezegende

Zaligmaker," welken indruk moet zij niet op de harten dergenen, die hem dikwijls omringden, nagelaten hebben!

Bij eene gelegenheid sprak hij zeer aangenaam over der Christenen verschillende ondervindingen op den weg des heils, en hetgeen in de Schrift *het blijven in Christus* genoemd wordt. "Het blijven in Christus (zeide hij aan het einde), wat is het "anders, dan door eene voortdurende innige vereeniging met den "Verlosser zoo ver te komen dat men, zonder zich daartoe te "zetten, zonder inspanning, als door eene tweede natuur, handelt, "denkt, spreekt, en gevoelt in overeenstemming met Christus."

Op den 17den October overdacht hij met ons de bede om uitbreiding en vestiging van het Godsrijk op aarde: "Uw Koningrijk kome" (volgens den Catechismus). Acht dagen daarna predikte hij over Hand. xvi: 11—13. Hij scheen eenigzins afgemat, doch sprak niettemin ernstig. Toen hij tot deze woorden kwam: "Wier hart de Heer heeft geopend," ging hij met veel aandrang voort, betuigende dat de wedergeboorte eene daad van scheppende almagt was, en riep vervolgens met verheffing van stem: "Wij zijn Zijn *maaksel* GESCHAPEN in Christus Jezus!

Donderdag avond kwam hij voor het laatst met ons tot de plaats des gebeds. Hij bad zelf niet, maar genoot, onder de verschillende verzuchtingen, het zalige dat er in de vereeniging door den band des Geestes te smaken is; ja verklaarde dat het hem goed was, weder daar verkeerd te hebben.

Drie dagen later (Zondag 31 October) betrad hij voor het laatst den kansel. Wij hadden eene gedachtenisviering van de zegeningen der Reformatie. Hij koos dezen later voor de gemeente merkwaardigen en aanmoedigenden tekst: "Als zij nu zullen vallen, zullen zij met eene kleine hulp geholpen worden," enz. (Dan. xi: 34 en 35), en toonde aan dat de Reformatie zulk *eene kleine hulp* geweest was; niet eene beslissende uitkomst, maar eene dier liefderijke tegemoetkomingen waardoor de Oneindige, van tijd tot tijd, Zijne gemeente heeft willen bekrachtigen en uitbreiden. Hij sprak met veel opgewektheid en wij genoten de vertrouwenwekkende prediking. Het was een lieflijk woord op dezen laatsten, zaligen Sabbath, toen, gelijk zoo menigwerf vroeger, de blijdschap der hoop de tranen des weedoms en

der smarte vau het aangezigt plagt weg te droogen. Wie verbeeldt zich niet de stemming waarin herder en kudde zoo menigmaal verkeerden onder opwekkingen als de volgende: "Christus "vergadert zich nog uit allerlei geslachten uitverkorenen tot "eene eeuwigblijvende kerk. Hij heeft zich op aarde door Zijn "bloed een eigendom gekocht, en waakt voor hetzelve en leeft "daarin, heden zoo zeer als immer te voren. Hij laat de pogingen "Zijner vijanden niet toe, dan om Zijn volk te onderwijzen in "lijdzaamheid, in vertrouwen en in volharding. Hij gedoogt "geene stormen, dan die noodig zijn om de verpestende dampen "van laauwheid en traagheid te verdrijven uit Zijnen tempel. "Laten vrij naamchristenen woelen, hunne schadige onderne- "mingen kunnen ten hoogsten slechts de uitwendige vormen der "godsdienst verbeestelijken en het voorhof des Heiligdoms be- "zoedelen: trouwens, zij hebben er regt op, want het moet tot "nog toe den heidenen overgegeven zijn. Al ware het ook dat het "hun gelukte om het heilige te bewolken en onzigtbaar te maken "door den rook hunner dwalingen, dat heilige, omringd en be- "waakt door de vurige heirlegers, zal noch ontheiligd, noch ver- "nietigd worden. Al vlugt zelfs de kerk voor den Booze naar "de woestijn, zij heeft daar hare plaats van God haar toebereid. "De Zon wordt niet duister, wordt niet vernietigd, wanneer zij "door wolken ondervangen wordt. De kandelaar verliest zijn "licht niet wanneer hij verplaatst wordt. Denkt, geliefden des "Heeren, aan de tijden van Elias; denkt aan de lotgevallen en "verdrukkingen uwer voorouders, in de zestiende en zeventiende "eeuw! Weest dan moedig in den strijd waartoe gij geroepen "zijt in de dienst vau uwen onveranderlijken Heiland. Weest "opgeruimd van geest door het geloof, ook wanneer de Al- "genoegzame de beproeving uws geloofs toelaat. Maar weest "tevens bedachtzaam, u wapenende en gereed houdende om de "aanvallen der wereldlingen af te slaan. En zwijgt, wanneer "de overwinning niet zoo spoedig behaald wordt, den Heere stil: "wacht zijnen tijd af en verbeidt den Heer. Hij komt met de "kroonen der overwinning. Hij is uitgegaan overwinnende, en "kan niet eindigen dan hij begonnen is, want Hij is dezelfde tot in

"eeuwigheid!......Hij komt om alle twijfeling weg te vagen, en
"eeuwiglijk te toonen dat Hij is de vertrouwenswaardige in
"Wien gij heden gelooft. Hij komt om Zijne verloste Kerk zich
"heerlijk voor te stellen, eene gemeente die geen vlek of rimpel
"heeft. Hij komt, en wij zullen opgenomen worden in de wolk
"Hem te gemoet; dan zal Hij hen die vóór Zijne komst gestor-
"ven zijn het woord doen hooren: de laatste vijand is te niet
"gedaan; de dood is verslonden tot overwinning. Dan ontvaren
"wij de oude aarde, dan blinken wij onsterfelijk en onverderfe-
"lijk, met hemellicht beligchaamd, de eeuwige sfeeren te gemoet.
"Dan verdwijnt onder onze voeten in vervaarlijke diepte: de
"zonde, de schuld, de verleiding, de verdrukking, de vreeze, en
"al wat tot de aarde behoort. Dan overwelft ons een nieuwe
"hemel en draagt ons eene nieuwe doorschijnende aarde. Dan
"zijn wij voor den troon van God en dienen Hem dag en nacht
"in Zijnen tempel!"

Zijne laatste woorden tot de gemeente waren deze: "Maar waar "zijn zij, die edelen der aarde, welke matiglijk, regtvaardiglijk "en godzaliglijk wandelen? Waar vindt men hen; waar hebben "wij hen op onzen weg ontmoet? Zij zijn er evenwel in deze tegen- "woordige wereld. Ja, wij danken God dat er ook nu nog, door "de troebele en onreine plassen, een helder stroompje voort blijft "kronkelen." En eindelijk: "Voorts, geliefden, jaagt de "heiligmaking na, en beijvert u den Heer Jezus zeer van nabij "na te volgen, hetgeen alleen geschieden kan door het geloof. "Amen!"

Aldus eindigde hij eene bediening, welke, ruim acht en dertig jaren geleden, onder biddend opzien naar omhoog aanvaard was. Nog eenmaal wilde hij zich tot spreken voorbereiden; hij nam uit den bundel Catechismus leerredenen die welke in de opvolging der stoffe acht dagen later behandeld moest worden, namelijk die over "Uw wille geschiede!" Maar neen, dit woord zou hij op den volgenden rustdag niet verkondigen. Beter dan woorden zulks vermogen, zouden dan de omstandigheden die bede herhalen en bekrachtigen!

Gedurende de laatste dagen, had hij meermalen bewijs gegeven dat hij aan zijn naderend einde dacht, en bij gelegenheid ook veel over de invoering van lijkdiensten bij de Gereformeerde

Kerk gesproken. Hij keurde deze af, en zeide eens, dat men, wanneer hij stierf, geene lijkpredikatie over hem moest houden.

Op zekeren dag wendde hij zich tot Mevr. Van der Lingen: "Het is mij zoo aangenaam te weten, dat de gemeente niet zal kunnen zeggen dat wij haar, in onze kinderen of huis, een voorbeeld van wereldschgezindheid geweest zijn." In het begin der laatste week was het: "Ik heb altoos gehoopt de wederkomst des Zaligmakers nog te zullen beleven, maar nu mag ik het haast niet meer verwachten." Toen hij Woensdag namiddag aan tafel kwam, sprak hij: "Vrouw, de pilaren des huizes beginnen te waggelen; het is een teeken dat het gebouw zal instorten." Daags daarna hield hij nog de catechisatie. Aan het einde zeide hij tot de kweekelingen: "Aanstaande week zullen wij het vervolg hebben." En kort daarop: "Dat is te zeggen, indien de Heer het wil en wij dan nog leven."

Even voor hij het huis verliet en zich naar het Catechisatiegebouw begaf, waren Ds. van Velden (van Ladysmith) en echtgenoote op de Pastorie aangekomen. Als naar gewoonte rekten de ambtsbroeders het gesprek tot laat in den nacht. Vrijdag morgen was Ds. Van der Lingen zeer vroeg op. Buiten komende, vond hij zijnen gast en den heer Pannevis op de stoep, en bleef eenigen tijd met hen over verschillende zaken handelen. "Ik heb altoos (zeide hij o.a.) begeerd, aan het einde mijn' tijd "voor mijzelven en geheel vrij te mogen hebben, om dan mijn "lust tot lezen eens bot te kunnen vieren, maar ik mag niet "beschikken, ik moet op mijn *post* blijven." Hierop gingen zij in huis en bleven eenige oogenblikken met de huisgenooten in het eetvertrek vertoeven. Op de hem zoo geheel eigene wijze zeide nu Ds. Van der Lingen tot zijnen ambtsgezel: "En nu zult gij zeker Zondag willen preêken?" en liet op het bevestigend antwoord volgen: "Ik reken er dan op." Nu begaf hij zich weder naar zijn slaapvertrek, waar Mevr. Van der Lingen hem later in eenzame afzondering op de knieën vond. Na het ontbijt gingen de vrienden wandelen. De toestand van het Godsrijk was lang het onderwerp des gespreks. Toen zij terug keerden, bemerkte Ds. Van Velden, dat zijn vriend zeer waggelde in zijnen gang; hij raadde hem dus naar binnen te gaan, en moest hem zelfs de stoep ophelpen.

Het was duidelijk dat de kranke zich vermande: hij verbergde alles zoo veel mogelijk, ging aan tafel, at als naar gewoonte, en was gezellig; doch toen hij van den disch wilde opstaan, bemerkte hij dat het linkerbeen geene magt had. Hij beproefde het nog eens, legde de armen op tafel, poogde zich op te rigten, en zeide: "Ik wil naar mijn studeervertrek," maar zeeg terstond weer op den stoel neder. Toen hij de onrust zijner betrekkingen bemerkte, bemoedigde hij hen: "Ontstelt u zoo niet, hetgeen mij overkomt, is wat men elders "a fit" noemen zou." Later zeide hij: "Ik ben geheel verlamd aan de eene zijde; de opstijging van bloed naar het hoofd moet door koude op den schedel tegengegaan worden; gelukt dit niet, dan wordt het eene beroerte."

Er werd dadelijk (doch zonder zijn weten) geneeskundige hulp ingeroepen. Dr. Zeederberg verklaarde zijnen toestand zeer gevaarlijk. Hij deed echter tot aan het einde wat de kunst vermogt.

In den avond vroeg een der kinderen den kranke hoe hij zich bevond, waarop hij antwoordde: "Het is een smartelijk lijden." Hij had zware pijnen in het hoofd, welke tot laat in den nacht bleven voortduren en hem de rust beletten. Toen hij eindelijk insliep, was hij veel met het onderwerp bezig dat hem in den laatsten tijd zoo had geboeid.—"Dit is het rapport (riep hij) het "rapport; Nancy,* komt gij nu? Haast u, gij hebt reeds te lang uitgesteld. "Kom Nancy, de tijd is kort!"

Zaturdag morgen was hij zeer stil en scheen veel zwakker. Toen iemand hem naar zijnen toestand vroeg, antwoordde hij: "Nu is het geheel dragelijk, maar gisteren was het lijden zwaar." Hij scheen thans geene duidelijke voorstelling te hebben van den weg dien de Heer met hem houden zou, hij liet het althans niet blijken. Wat er bij zijn leger gebeurde nam hij echter nog naauwkeurig waar: toen iemand zeide: "Zijne taak is afgedaan, waarschijnlijk afgedaan," hernam hij: "Afgedaan en *waarschijnlijk* afgedaan zijn twee." Eens vroeg hij wat de Dokter van zijne ziekte dacht. Later, als Mevr. van der Lingen aan zijn bed zuchtte: "Mijn verzorger, ach mijn verzorger," herhaalde hij: "Verzorger? wat zegt gij van verzorger?". Hierop stak hij

* Zijne in 1865 overledene dochter (Hoofdst. 18).

de hand uit, trok haar nader, en deed gelijk hij gewoon was als hij afscheid nam. Nu bepaalde zij zijne aandacht bij de heerlijkheid welke den Christen na dit leven wacht, en eenige verzen daarop betrekkelijk aanhalende, zeide zij: "Verkwikt het u dit te hooren?" "O ja," was het antwoord. "Gevoelt gij de nabijheid des Heeren?" "Het behoort zoo te zijn." "Maar gij ligt hier toch voor rekening van uwen Koning en Heer, en Hij zal u ook door het duisterste heenvoeren, is dit niet zoo?" "O voorzeker!" Later in den dag begon de slaap hoe langer hoe meer zijne oogen te bezwaren. Alleen als men hem het een of ander vroeg, scheen hij als op te waken, en antwoordde op voldoende wijze, zoodat men kon bemerken dat hij nog geregeld dacht.

Aan den avond kwam een deel der gemeente bijeen om in gebeden en verzuchtingen het aangezigt des Heeren te zoeken. Maar hoe zeer het hart ook bloedde, en herstelling mogt begeeren, het geloof weigerde elke bede daarom te bekrachtigen. Het mogt zich slechts bij het lied zijner verlossing verheffen, slechts dit gebed bezielen: "O Leidsman zijner jeugd, Leidsman zijner grijsheid, Genadig God, die hem ten schild waart in dit leven, doe, o doe hem vooral nu den aanklem uwer magtige hand levendig gevoelen!"

De nacht ging stil voorbij; hij verminderde hoe langer hoe meer naar ligchaam en geest. Slechts nu en dan toonde de beweging der hand naar het hoofd, en het afnemen der natte kompressen, als die warm geworden waren, aan, dat hij nog bewustheid had. En nu naderde de dag des Sabbaths die voor hem de laatste zoude zijn. Nog slechts eenmaal in den morgen kon de begeerte eens kinds dat er troost in zocht de stem des vaders voor het laatst te hooren, nog slechts eenmaal de welbekende roep der getrouwe levensgezellin, een enkel antwoord ontlokken. En nu was de rust bestendig.

Men kan zich den toestand der gemeente op dien onvergetelijken morgen verbeelden. Eene trouw opkomende schare vulde ook nu het haast te enge Godsgebouw. De vreemde leeraar trad voor haar op en bragt het smartelijk, voor velen zoo onverwacht en schokkend berigt: "Gij zult de stem uws Herders niet meer

"vernemen; wanneer wij deze plaats verlaten, zal hij, die u zoo "vele malen hier ontmoette, waarschijnlijk reeds de eeuwigheid "zijn ingegaan!" 'Hij zal ingaan in den vrede; zij rusten op "hunne slaapsteden, een iegelijk die in zijne opregtheid gewan-"deld heeft.'"

Het gedrang op de Pastorie was groot; honderden kwamen om van den geliefden leeraar afscheid te nemen, hem voor het laatst te zien. Van vroeg in den morgen tot laat in den avond bleven de deuren openstaan om toegang te verschaffen. Allerwege was er diepe droefheid, groote ontroering! Men zou zijn aangezigt niet weder zien, zijne stem niet weder hooren. Daar lag hij, onbewust van iets dat om hem plaats vond; slechts eene zachte ademhaling toonde aan dat de aardsche tent nog bewoond werd. Zijne taak was afgedaan, voor het laatst (schoon niet door woorden) sprak hij! Voor het laatst kwam er van hem eene stem: "Schik u om uwen God te ontmoeten!"

Hoe geschikt is eene gelegenheid als deze om den halstarrigen zondaar tot inkeer, den ligtzinnige tot bedachtzaamheid te brengen; terwijl zij den waren Christen met heilbegeerte en aanbiddende bewondering vervult. De Christen ziet op zijnen medereiziger, en merkt op zijn gelaat die uitdrukking van verhevene vreugde, welke de ziel, als bewijs van het geluk dat zij alreede geniet, daarop teekent. Daar ligt hij, de afgematte wandelaar, in vrede! De pelgrimsstaf is hem reeds ontvallen, zijne reize is haast ten einde, nog slechts één stap en hij is te huis, nog slechts den Jordaanstroom door, en voor eeuwig is hij in het land der ruste!

In den namiddag zag men dat het niet lang meer duren zou. Het woord des Heeren, opgeteekend in Openb vii, was nu aan het sterfbed eene stof van overdenking. Daarna wenschte men nog den geliefde gezamenlijk aan den troon der genade op te dragen; maar hoe sterven toch de klanken weg, hoe vervliegen de verzuchtingen, als de Middelaar des Nieuwen Verbonds zelf 't gebed doet hooren: "Vader, Ik wil dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn die Gij mij gegeven hebt!"

Toen de nacht genaderd was, bevonden zich zijne vrouw en kinderen met eenige vrienden en vriendinnen, benevens de ge-

trouwe bedienden des huizes, rondom het bed, om getuigen te zijn van den uitgang desgenen dien zij zoo teêr beminden. Hoe plegtig is het als sterfelijke wezens in zulke oogenblikken zamen vergaderd—zich als tusschen tijd en eeuwigheid gevoelende—met gespannen aandacht de kleinste bijzonderheid gadeslaan, om, zoo het mogelijk ware, den geheimvollen gang des doods te volgen.

De tijd snelt voor 's Heeren knecht ten einde! Hetgeen hij zoo dikwijls geleerd heeft, zal hij nu met eigen voorbeeld staven: die in Christus zijn, sterven niet, de dood is voor hen slechts een doorgang tot het leven. Geene doodsbenaauwdheid is hier zigtbaar, geene worsteling wordt bemerkt; hij slaapt! De ademhaling wordt heel zacht. De ziel zich van het vleesch losscheurende, en reeds in aanraking met het hoogere komende, spiegelt voor het laatst hare gewaarwordingen op 't gelaat, dat nu geheel eene uitdrukking van ernst en bewondering aanneemt! Nog ééne minuut...geen doodstuip...geen snik...geene zucht! Slechts één ademtogt...en nog één...en, de laatste is vervlogen!

Nu breekt de ziel door 't stofomhulsel heen,
En stijgt klapwiekend naar omhoog!

Het geloofsoog staart haar na. In het huis des Vaders zijn vele woningen; dáár zijn de verlosten; dáár is de wolk der getuigen; dáár zijn de engelen voor Gods troon! Dáár is vooral Hij die de banier draagt boven tien duizenden, wiens schenkelen zijn als marmeren pilaren, wiens gestalte is als de Libanon, die in het midden der gouden kandelaren wandelt, de Immanuel!

De aardsche Sabbath is voorbijgegaan, het eeuwig jubeljaar aangebroken; de stroom des tijds heeft zich in den oceaan der eeuwigheid ontlast; de Heer heeft het voor Zijnen knecht voleindigd; zalig zijn de dooden die in den Heere sterven!

Het was 23 minuten voor twaalf, toen de ziel hare woning verliet. Het ligehaam werd door de schoonzoons en eenige vrienden ter begrafenis toebereid. Dingsdag namiddag had deze plegtigheid plaats. De publieke plaatsen werden gesloten en de werkzaamheden gestaakt. Mannen, vrouwen en kinderen uit de gemeente, benevens vele vrienden van Wellington, Franschhoek, Stellen-

bosch en de Kaapstad, volgden het stoffelijk overschot. Het was een groote rouw, een zeer talrijke optogt. Voorop gingen de preceptoren en kweekelingen van het Gymnasium, een lange stoet, dragende op het rouwfloers het wapen van 't Instituut. Langs de lijkkoets waren de kerkedienaars, en achter volgden zijne kinderen, kleinkinderen, de gemeente, vrienden en vreemdelingen. Onder een droevig klokkengelui trok de onafzienbare schare voort naar het kerkhof, alwaar hem eene laatste rustplaats was bereid.

Er werd geene lijkdienst gedaan; doch, overeenkomstig het verlangen der kinderen werd Gez. 96 bij het graf aangeheven. Hierdoor meenden zij niet te kort te zullen doen aan den wil des dierbaren vaders, wijl dit lied slechts de ontboezeming is van een heilbegeerig en dankbaar gemoed. En wel hadden zij reden den Heer te danken. Eene hunner beschrijft hetgeen hier werd ondervonden, op volgende wijze: "Ik stond bij het graf, en "bukte neder om de kist te zien welke het stoflijk overschot "mijns geliefden vaders bevatte. En voor een oogenblik mogt "ik mijzelve vergeten, mijne droefheid en mijne smarten. En "mij verbeugende over zijnen toestand, sprak ik bij mijzelve: "'Hij is veilig; hier rust zijn stof in vrede; geene wraak van "'den vijand dringt hier door; geen laster, hoon, of miskenning "'zullen het gevoelig hart immermeer kunnen kwetsen. Mijn "'vader, ik weet wat gij hebt geleden, ik heb menigmaal uwe "'zuchten gehoord, uwe smarten aanschouwd, in uwe beproevingen "'gedeeld! Gij waart een getuige; en om dat te kunnen zijn, "'moest gij u den haat en de bespotting eener wereld, die geene "'getuigenis verdragen wil, laten welgevallen. En dit deedt gij, "'ziende op de vergelding des loons!

"'Gij waart in hope zalig,
"'Nu zijt gij 't in aanschouwen,
"'Heil u, gij zijt verlost!"

De dood had aan de gemeente van de Paarl, en met haar aan de Gereformeerde Kerk een gevoeligen slag toegebragt. Dit werd overal in ons land diep gevoeld. De droefheid en neerslagtigheid van ware Christenen, de treffende leerredenen op vele plaatsen

uitgesproken, de ootmoedige en schuldbelijdende verzuchtingen in bedestonden en elders ontboezemd, stukken in nieuwsbladen verschenen, en gesprekken op publieke plaatsen aangehoord, strekten hiervan tot bewijs. Menigeen trof de onverwachte tijding als een donderslag op den helderen middag. Hier hoorde men: "Een Mozes is uit het volk weggenomen," en daar: "Een vorst is onder het volk gevallen." En terwijl velen zijner broederen verlegen vraagden: "Wie zal zijne plaats vervullen?" ging het geroep uit veler harten op: "Mijn vader, mijn vader, wagenen Israëls en zijne ruiteren!"

In zijne gemeente beweenden hem velen als eenen vader; anderen werden ontroerd, ziende de slaande hand Gods. Doch namen allen het ter harte? Buitengewone zegeningen hebben wij van den Heer in Zijnen knecht ontvangen. Wat, wat zullen wij antwoorden zoo de Eeuwige van ons rekenschap eischt?—Hij was mensch, en het echt menschelijke moest te voorschijn treden door zwakheden en gebreken; het moest ons kennelijk zijn dat de genade slechts in een aarden vat bezeten werd; maar is niet daardoor juist de kracht Gods des te heerlijker openbaar geworden? Zal dan iemand zich, tot verschooning, op het zwakke en menschelijke, dat hem hinderde, mogen beroepen? Wat zullen de onbekeerden onder ons doen? Heeft hij hun niet den vollen raad Gods verkondigd; was zijne taal niet menigmaal zeer hard, opdat zij mogten ontwaken? O, wat zullen zij tot verontschuldiging kunnen inbrengen?

En wat zullen wij zeggen, geroepenen tot zaligheid? Groot waren onze voorregten, groot is ook onze verantwoording! Gedroegen wij ons naar de zegeningen welke wij ontvingen? Was er wasdom overeenkomstig de bearbeiding? Klommen onze harten op tot God, of verwijlden wij bij Zijne gunstbetooning? Ach, bleven wij niet vaak te veel op den *mensch* staren? Zoo *hij* in den geest was, meenden wij dan niet, dat dit ook *ons* verheffen kon; en wanneer wij den glans van zijn gelaat zagen stralen, bewijs van 't offervuur dat in de ziele brandde, vergenoegden wij ons dan niet, als of dit zelfs in ons het altaar toebereiden zou? O er is vreeze dat wij meermalen den Heere onzen God tot jaloerschheid hebben verwekt. Wel mogen wij vragen:

"Heeft de Heer ons in toorn zijnen knecht ontnomen, om onze zonden Zijnen nacht doen vallen voor het avond werd?" En nu, wat wacht ons? De toekomst is duister. Gods weg is in groote wateren, en Zijne gangen worden niet gekend! O God, vervul uwe belofte aan ons. Jezus Christus is toch gisteren en heden dezelfde; O God, vervul uwe belofte aan deze gemeente. Laat er, bij alle verleiding, ontaarding, en afval, in deze gemeente een overblijfsel gevonden worden dat naar uwen Naam vraagt, dat u toebehoort. Gij hebt in uwe wijsheid uwen knecht van ons genomen, hij is heengegaan naar den Mirreberg en den Wierookheuvel; tot de dag aanlicht en de schaduwen vlieden, zal ook hij niet wederkeeren. O verwek en bekrachtig, bij tientallen, anderen om in zijne plaats te treden en de bresse toe te muren. Bestraal uw erfdeel van omhoog. Verheerlijk uwen Naam in de geroepenen tot zaligheid, en geef uw gunstvolk te juichen in uw heil. Ondersteun de getrouwe leidslieden uwer kudden, overschaduw uwe knechten in dit land, in andere landen, ja over de gansche aarde. Laat spoedig de dag aanbreken der heerlijke verschijning van den grooten God en Zaligmaker Jezus Christus en Zijn woord haast in vervulling treden: "De vrijgekochten des Heeren zullen wederkeeren en tot Zion komen met gejuich, en eeuwige blijdschap zal op hun hoofd wezen. AMEN.

GEDRUKT BIJ SMUTS EN HOFMEYR, KAAPSTAD.

75 491

